

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI HUKUKTA ULUSLARARASI TERÖRİZM VE
DEVLETLERİN İŞ BİRLİĞİ SORUNU: YEMEN ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

METİN ÇELİK

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÇAĞRI EMİN DEMİRBAŞ

ÇANAKKALE – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI HUKUKTA ULUSLARARASI TERÖRİZM VE
DEVLETLERİN İŞ BİRLİĞİ SORUNU: YEMEN ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Metin ÇELİK

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Emin DEMİRBAŞ

Çanakkale – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Metin ÇELİK tarafından Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Emin DEMİRBAŞ yönetiminde hazırlanan ve **24/04/2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Uluslararası Hukukta Uluslararası Terörizm ve Devletlerin İş birliği Sorunu: Yemen Örneği**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler **Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Cemre PEKCAN

.....

Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Emin DEMİRBAŞ

.....

(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ

.....

Tez No : 10540236

Tez Savunma Tarihi : 24/04/2023

.....

Do. Dr. Yener PAZARCIK

Enstitü Müdürü

....../...../2023

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Metin ÇELİK

24/04/2023

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Emin DEMİRBAŞ'a, jüri üyelerim Doç. Dr. Cemre PEKCAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ hocalarıma ve çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen, hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme ve tezime katkı sağlayan herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Metin ÇELİK
Çanakkale, 2023

ÖZET

ULUSLARARASI HUKUKTA ULUSLARARASI TERÖRİZM VE DEVLETLERİN İŞ BİRLİĞİ SORUNU: YEMEN ÖRNEĞİ

Metin ÇELİK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Emin DEMİRBAŞ

24/04/2023, 196

Uluslararası hukuk kavramları açısından uluslararası terör kavramının tanımlanmasının önemi ve tanımın yapılamamasının getirdiği olumsuz sonuçlar üzerinde duran bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman tarama modeli ile hazırlanmıştır. Bu çalışma, uluslararası terörizm kavramının tanımının zorluklarına ve bu tanımın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Ayrıca farklı tanımların uluslararası terörizmle mücadelede sorunlar yarattığı da vurgulanmaktadır. Tez, terör ve uluslararası terörizm kavramlarıyla ilgili literatürdeki tanımları, terörün sınıflandırılmasını ve tarihsel sürecini ele almaktadır. Ayrıca uluslararası örgütlerin terörizm tanımlarına ve ülkelerin terörle mücadele yasalarına da yer verilmektedir. İngiltere ve Türkiye'nin terörle ilgili yasal düzenlemeleri incelenmiştir çünkü bu ülkeler önemli terörle mücadele deneyimine sahiptir. İngiltere'nin daha gelişmiş bir yasal altyapıya ve deneyime sahip olduğu düşünülebilirken, Türkiye'nin Orta Doğu ve güvenlik dinamikleriyle ilişkili olması bakımından farklı bir perspektife ve yaklaşıma sahip olabileceği düşünülmüştür. Son bölümde ise Yemen sorunları ele alınmıştır. Yemen'deki istikrarsızlık ortamının terör örgütlerine uygun bir zemin oluşturabileceği ve bazı grupların self determinasyon veya özerklik taleplerinin terör eylemlerine dönüşebileceği belirtilmektedir. Terörizm faktörünün uluslararası müdahalelere etki ettiği ve bu nedenle Yemen sorunlarının tez için uygun bir çalışma konusu olduğu ifade edilmektedir. Yemen'de faaliyet gösteren El Kaide ve İslam Devleti gibi terör örgütlerinin varlığı, uluslararası terör ve self-determinasyon konularının Yemen'in bir tezde ele alınmasının ana nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Yemen, son dönemde terör saldırıları ve iç savaşlarla sarsılan bir ülke olarak öne çıkmaktadır. Bu

durum, uluslararası terörle mücadelede alınan veya alınmayan önlemleri ve self-determinasyonun uygulanmasını etkileyen eylemleri incelemek için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Uluslararası Hukuk, Uluslararası İş birliği, Terörle Mücadele, Uluslararası Terörizm, Yemen, Self Determinasyon

ABSTRACT

THE PROBLEM OF INTERNATIONAL TERRORISM AND COOPERATION OF STATES IN INTERNATIONAL LAW: THE CASE OF YEMEN

Metin ÇELİK

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in International Relations

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Emin DEMİRBAŞ

24/04/2023, 196

This study, conducted using the qualitative research method of document analysis, focuses on the importance of defining the concept of international terrorism in terms of international law and the negative consequences of the inability to establish a clear definition. It aims to draw attention to the difficulties in defining the concept of international terrorism and the necessity of such a definition. Furthermore, it emphasizes the problems caused by different definitions in the fight against international terrorism. The thesis addresses the definitions of terrorism and international terrorism found in the literature, as well as the classification and historical context of terrorism. It also includes the definitions of terrorism by international organizations and the counter-terrorism laws of various countries. The counter-terrorism legislations of the United Kingdom and Turkey are examined due to these countries' significant experience in combating terrorism. While the United Kingdom is considered to have a more advanced legal framework and expertise, Turkey may have a different perspective and approach due to its relations with the Middle East and security dynamics. The final section of the study focuses on the issues in Yemen. It highlights how the unstable environment in Yemen can provide a fertile ground for terrorist organizations and how certain groups' demands for self-determination or autonomy can turn into acts of terrorism. The study also mentions the impact of terrorism on international interventions, making Yemen issues a suitable subject for investigation. The presence of terrorist groups such as Al-Qaeda and ISIS in Yemen stands out as one of the main reasons for addressing the topics of international terrorism and self-determination in a thesis about Yemen. Yemen has recently been destabilized by terrorist attacks and

internal conflicts, making it an important case to examine the measures taken or not taken in the fight against international terrorism and the implementation of self-determination principles.

Keywords: Terror, Terrorism, International Law, International Cooperation, Counter Terrorism, International Terrorism, Yemen, Self Determination.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ULUSLARARASI HUKUKTA TERÖR

6

KAVRAMI

2.1. Terör Kavramının Tanımlanması.....	6
2.2. Terörizmin Tarihsel Gelişimi	16
2.3. Terörizmin Sınıflandırması	37
2.4. Uluslararası Terörizm	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI VE BÖLGESEL ANTLAŞMALARDA VE DEVLET

55

MEVZUATLARINDA TERİMİN ELE ALINMASI

3.1. Uluslararası Hukukta Terör Terimi	55
3.1.1. Birleşmiş Milletler.....	65
3.1.2 Avrupa Birliği.....	74

3.1.3. NATO	85
3.1.4. İslam İş Birliği Teşkilatı	96
3.1.5. Şangay İş Birliği Örgütü	98
3.2 Devlet Mevzuatlarında Terör Terimi	100
3.2.1. Türkiye	102
3.2.2. İngiltere	108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI TERÖR KARŞISINDA DEVLETLERİN İŞBİRLİĞİ SORUNU	114
--	-----

4.1. Terörle Mücadelede İş Birliği	114
4.2. İş Birliğini Engelleyen Unsurlar	116
4.2.1. Suçluların İadesi ile İlgili Problemler	118
4.2.2. İstihbarat (Haber Alma) Paylaşımı	123
4.2.3. Self Determinasyon Hakkı	126

BEŞİNCİ BÖLÜM

SELF DETERMİNASYON BAĞLAMINDA YEMEN KRİZİ	133
---	-----

5.1. Yemen Sorunlarının Tarihsel Geçmişi	134
5.2. Kuzey ve Güney Yemen'in Birleşmesi	136
5.3. Yemen Arap Baharına Genel Bir Bakış	142
5.4. Krizin Uluslararası Yansımaları	147
5.5. Arap Baharı Hareketinin Yemen'deki Sonuçları	155

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA	162
----------	-----

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABGK	Avrupa Birliği Genel Kurulu
AGİT	Avrupa Güvenlik İş birliği Teşkilatı
AT	Avrupa Topluluğu
AYEK	Arap Yarımadası El Kaidesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CODEXTER	Uluslararası Uzmanlar Komitesi
DAT POW	Terörizme Karşı Savunma Çalışma Programı
ETA	Bask Ayrılıkçı Silahlı Örgüt
FBI	Federal Bureau of Investigation
FLQ	Quebec Kurtuluş Cephesi
FNLC	Korsika Ulusal Özgürlük Cephesi
IRA	İrlanda Cumhuriyet Ordusu
İKÖ	İslam Konferans Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
ŞİÖ	Şangay İş Birliği Örgütü
TMT	Terörle Mücadele Kanunu
TREVİ	Terör, Radikalizm, Aşırıılık, Şiddet

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu çalışma uluslararası terör kavramının tanımlanmasındaki zorluklara karşın bu tanıma neden ihtiyaç olduğuna da dikkat çekmektedir. Ayrıca tanımlardaki farklılıkların uluslararası terör ile mücadelede var ettiği problemler de bu tezin konularındandır. Bu kapsamda tezde terör ve uluslararası terör kavramına ilişkin literatürde yer alan tanımlar, terörün sınıflandırılması ve tarihsel süreci ele alınmıştır. Ayrıca uluslararası örgütlerin uluslararası terör tanımlarına ve ülkelerin terör hukuklarına yer verilmiştir. Ülkeler bazında İngiltere ve Türkiye'nin terör ile ilgili yasal düzenlemeleri incelenmiştir. Bu iki ülkenin seçilmesindeki nedenler ise deneyim ve uzmanlıkları, farklı yaklaşımları, Avrupa ile Orta Doğu bölgesi ile münasebetleri olan iki ülkenin karşılaştırılmasıdır. İngiltere ve Türkiye, terörizmle mücadele konusunda önemli deneyime sahip olan ülkelerdir. Her iki ülke de terör tehditleriyle yıllarca mücadele etmiş ve terörizmle ilgili yasal düzenlemeleri geliştirmiştir. Dolayısıyla, bu ülkelerin deneyimleri ve uzmanlıkları, terörle mücadele konusunda önemli bir karşılaştırma yapma fırsatı sunacaktır. Ayrıca İngiltere ve Türkiye'nin terörizmle mücadelede farklı yaklaşımları ve hukuki çerçeveleri vardır. İngiltere, uzun bir terörizm tarihine sahip olan bir ülke olarak, terörle mücadelede daha gelişmiş bir yasal altyapıya ve deneyime sahip olabilir. Türkiye ise coğrafi konumu ve bölgedeki terör tehditleri nedeniyle farklı bir perspektife ve yaklaşıma sahip olabilir. Bu farklılıklar, karşılaştırmalı bir analiz yapmayı zenginleştirebilecektir. Bunların yanı sıra İngiltere, Avrupa Birliği üyesi bir ülke olup, Avrupa perspektifini yansıtırken, Türkiye ise Orta Doğu ve güvenlik dinamikleriyle daha yakından ilişkilidir. Bu nedenle, İngiltere ve Türkiye'nin terörizmle mücadeledeki yasal düzenlemeleri karşılaştırmak, farklı coğrafi ve siyasi bağlamlarda terörle mücadele konusunda anlayışı derinleştirebilecektir.

Son bölümde ise Yemen sorunları ele alınmıştır. Burada ise özellikle terör ile self determinasyon ilkesinin çakıştığı noktalar çerçevesinde konu ele alınmıştır. Yemen, uzun süredir siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık yaşayan bir ülkedir. Bu istikrarsızlık ortamı, terör örgütlerinin varlığı ve etkinliği için uygun bir zemin oluşturabilir. Yemen'deki bazı gruplar, bölgesel veya etnik kimliklerinin ve politik taleplerinin tanınmasını veya özerklik hakkını talep edebilmektedir. Bu tür self determinasyon çabaları, bazen barışçıl yöntemlerle ifade edilirken, bazen de şiddet içeren terör eylemlerine

dönüşebilmektedir. Terör örgütleri, self determinasyon veya özgürlük taleplerini bahane ederek, terör eylemleri gerçekleştirebilir. Bu durumda, self determinasyon arayışları ve terörizm arasında bir çakışma noktası ortaya çıkabilmektedir. Yemen sorunlarına uluslararası müdahalelerde terörizm faktörü de ele alınmıştır. Terörizm uluslararası boyutlarıyla Yemen sorunlarına etki etmiştir. Bu nedenle de Yemen sorunları bu tez için ideal bir çalışma konusu olarak seçilmiştir.

Terörizmin, insanların güvende hissetme ihtiyacını göz önünde bulundurduğumuzda, insanlık tarihinin başlangıcından beri bir tehdit olduğu düşünülebilir. Terör, çok farklı nedenlerden kaynaklanabilir ve çeşitli şekillerde kendini gösterebilir. Genel olarak, terörün amacının siyasi olduğunu söylemek mümkündür. Terör eylemleri, toplumun tamamına veya belirli bir kesime yönelik olabileceği gibi, birden fazla topluma veya tüm insanlığa karşı da yöneltilmiş olabilir. Terör eylemleri, bir devletin topraklarından kaynaklanıp etkilerini sadece o devlete yönelttiğinde, ulusal terör olarak adlandırılır. Birden fazla devletin yargı yetkisi söz konusu olduğunda, terör uluslararasılaşır ve uluslararası hukuku ilgilendirir. Terörizm, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş ve sosyal, ekonomik ve siyasi yönleri bulunan bir tehdittir. Bu nedenle, terörizm değişen ve gelişen koşullara uyum sağlayarak günümüzde uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşüren en ciddi tehditlerden biri haline gelmiştir.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak, terör artık sadece ülkelerin meselesi değil, bütün insanlığı tehdit eden uluslararası bir problem haline gelmiştir. Artık devletler, sadece kendi sınırları içindeki terör örgütleriyle değil, komşu ülkelerde veya binlerce kilometre ötedeki ülkelerdeki terör örgütlerinin faaliyetleriyle de mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, terörizmin uluslararası boyutu ve etkileri, devletlerin tek başına çözemeyecekleri bir sorun haline gelmiştir. Uluslararası iş birliği, terörle mücadelede etkin bir stratejinin oluşturulması için hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle, devletler arasında ortak bir anlayış ve iş birliği kültürü geliştirilmesi gerekmektedir.

Terörizmle mücadele için etkili bir iş birliği sağlamak için öncelikle terör kavramının açıkça tanımlanması gerekmektedir. Fakat terörizmin tanımı zor bir konudur, çünkü kavramın kendisiyle ilgili genel kabul görmüş bir tanım yoktur. Bu nedenle,

terörizmle mücadele konusunda tüm devletlerin ortak bir anlayışa sahip olmaları ve hareket etmeleri zorlaşmaktadır.

Uluslararası terörle mücadele konusunda, uluslararası hukuk önemli bir rol oynamakla birlikte, bu tür terörün sadece hukuku değil, aynı zamanda kriminoloji, tarih, sosyoloji, ekonomi, felsefe ve antropoloji gibi farklı bilim dallarını da ilgilendirdiği açıktır. Ancak hukuk, terörle mücadelede en güçlü araçlardan biridir. Uluslararası terörle mücadele, meşruiyetini özellikle uluslararası hukuktan almaktadır. Uluslararası hukuk doktrininde terörizme ilişkin yapılan kavramsal tartışmaların, terörle mücadele için kritik bir öneme sahip olduğu savunulmasının yanı sıra, bu tür çabalara zaman kaybı olarak bakılması da söz konusu olabilmektedir.

Uluslararası toplumun terörizmle mücadele konusunda uzlaşamaması, terörün uluslararası bir güvenlik sorunu olarak kabul edilmesine rağmen, terörün tanımına ilişkin ortak bir anlayışın oluşmamış olması nedeniyle problemin daha karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Terörizm kapsamında hangi faaliyetlerin suç sayılacağına dair uluslararası bir konsensüs sağlanamaması, her devletin kendi siyasi çıkarları doğrultusunda özel terör tanımları geliştirmesine yol açmıştır. Bu nedenle bazı devletler, kendi çıkarlarına aykırı eylemlerde bulunanları terörist olarak tanımlarken, diğer devletler ise bunları özgürlük savaşçısı olarak kabul etmektedir.

Bazı ülkeler uzun sereden beri terörizmle mücadele ederken yeterli başarıya ulaşamamışlardır. Bu nedenle, tek başlarına yetersiz kaldıkları durumlarda, uluslararası terörizmle mücadele için bölgesel ve uluslararası iş birliği yaparak bu sorunla birlikte mücadele etmeye çalışmışlardır.

Günümüz dünyasında terör olayları artarak devam ediyor ve siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelerle birlikte terör konuları da sürekli değişiyor ve gelişiyor. Bu nedenle terörizm, ulusal ve uluslararası gündemlerin en önemli maddelerinden biri haline gelmiştir. Bu tez çalışması, küresel boyutta bir sorun haline gelen terörizm konusuna katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

İlk bölümde, tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler sonucunda terörizm olgusunun nasıl değiştiği ve dönüştüğü üzerinde durulmaktadır. Terörizmin artık uluslararası barış ve güvenliği ciddi şekilde tehdit eden küresel bir sorun haline geldiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, farklı bakış açıları göz önünde bulundurularak terörün sınıflandırılması yapılmakta ve uluslararası terörizm kavramı üzerinde durulmaktadır.

Bu tez çalışmasının ikinci bölümü, terörle mücadele faaliyetlerinin uluslararası hukuk açısından incelenmesine odaklanmaktadır. Bu bölümün amacı, uluslararası hukukun terörle mücadeledeki rolünü ortaya koymaktır. BM gibi uluslararası örgütlerin, bölgesel düzeyde ise AB, NATO ve İslam Konferans Örgütü gibi platformların, terörle mücadelede devletler arasındaki sorunların çözümü için iş birliği yapabilecekleri en geniş kapsamlı platformlar olduğu vurgulanmaktadır.

Uluslararası terörizmle mücadelede, uluslararası antlaşmalar, sözleşme ve protokoller gibi uluslararası hukukun en önemli kaynakları ele alınmaktadır. Bu bölümde, evrensel terörizm antlaşmalarının yanı sıra bölgesel düzeyde terörle mücadele çabaları da incelenmektedir. Bölgesel örgütlerin bu alandaki faaliyetleri ve bölgesel düzeyde yapılan antlaşmalar ele alınmaktadır. Ancak, tüm bölgesel örgütlerin faaliyetlerinin detaylı bir şekilde incelenmesi, zaman ve kapsam sınırlılıklarından dolayı mümkün değildir. Bu nedenle, örgütlerin seçiminde Türkiye ile ilişkilendirilebilir olmaları önemlidir.

Bunun yanı sıra, 11 Eylül saldırıları sonrasında BM'nin terörle mücadele alanında yoğun çalışmalar yürüttüğü vurgulanmaktadır. BM'nin terörle mücadele antlaşmaları da bu bölümde ele alınmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde uluslararası terörizmle mücadelede karşılaşılan güçlükler ve iş birliği önemi ve gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde terörizmle mücadele konusunda devletlerarası iş birliğinin önemine ve bu iş birliğinin sağlanması için uluslararası örgütler aracılığıyla mekanizmaların oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmektedir. Terörizmle mücadele konusunun günümüzde ülkelerin karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan biri olduğu ve terörle mücadele için uluslararası antlaşmalar yapıldığı ancak iş birliği ile ilgili sorunlar yaşandığı ifade edilmektedir. Terörle mücadele konusunda çok sayıda uluslararası antlaşma olmasına rağmen, bu antlaşmalara her zaman

uyulmadığı ve terör tanımının ve meşru direniş kavramının farklı yorumlanmasının engel teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, bazı hükümet yetkilileri ve bürokratların terörle bağlantılı olabileceği ve bazı ülkelerin terörü dış politika aracı olarak kullanabileceği de belirtilmektedir. Tüm bu faktörlerin, terörizme karşı mücadelede uluslararası iş birliğinin güçlüğüne katkıda bulunduğu ifade edilmektedir.

Son bölümde ise Yemen özelinde self-determinasyon ilkesinin terörle mücadelede ne gibi sorunlara neden olduğu ele alınmıştır. El Kaide ve İslam Devleti gibi terör örgütlerinin Yemen'deki etkinlikleri, Yemen'in uluslararası terör ve self determinasyonla ilgili bir tezde ele alınmasının ana nedenlerinden biridir. Yemen, son zamanlarda terör olayları ve iç savaşlarla sarsılmış bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, uluslararası terörle mücadelede alınan veya alınamayan önlemleri ve self determinasyonun uygulanmasını etkileyen eylemleri incelemek için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Self-determinasyon prensibi, bir halkın kendi geleceğini belirleme hakkıdır ve birçok ulusun bağımsızlık mücadelelerinin temelinde yer almıştır. Ancak, terörizmle mücadele ederken, bazı halklar kendi bağımsızlık mücadelelerini desteklemek için terörizmi bir araç olarak kullanabilirler ve bu durumda self-determinasyon prensibi ile ilgili sorunlar ortaya çıkabilir. Diğer devletler ise bu durumu terörizm olarak kabul edebilir ve sert önlemler alabilirler. Bu nedenle, uluslararası toplumun terörizmin kötüye kullanımını önlemek ve halkların kendi geleceğini belirleme hakkına saygı göstermek için çalışması gerektiği vurgulanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ULUSLARARASI HUKUKTA

TERÖR KAVRAMI

2.1. Terör Kavramının Tanımlanması

Terör kavramı, Soğuk Savaş ve küreselleşmenin de hız kazanmasıyla, yaşandığı yerin problemi olmanın ötesinde, bütün dünyayı etkisi altına alan bir sorun olarak uluslararası bir seviyeye ulaşmıştır. Yıllar boyunca gerek devletler gerekse de çeşitli bilim insanları terör kavramını tanımlamaya çalışmışlardır. Ancak terim açısından terör ile ilgili yapılmış çok fazla tanım ve araştırma mevcut olmasına rağmen hali hazırda üzerinde uzlaşılmış bir tanım ortaya çıkmamıştır. Terörün tanımlanması, büyük ölçüde olayların ya da çevrenin, siyasal olarak ve özellikle de güç ve çıkar çerçevesinde öznel yorumlanmasına bağlıdır. Her şeye rağmen bilim insanları kabul edilebilir/geçerli bir terör tanımı oluşturma konusunda çalışmalarını sürdürmektedirler (McCann, Pimley, 2018: 1). Greene (2017: 415) bir çalışmada terör tanımı üzerine yapılmış bir ankette yüzden fazla terör tanımının ortaya çıktığını ve bu durumun da genel geçer bir terör tanımına ulaşılması açısından son derece sıkıntılı bir durum olduğundan bahsetmiştir. Aynı şekilde Saul, 1920'lerden beri terör kavramını tanımlamaya yönelik girişimlerde bulunulduğunu ve bunun başarısız olduğunu dile getirmektedir. Saul'a göre bu başarısızlığın nedeni bazı bilim insanlarının tanımın hem teknik olarak imkânsız olduğunu hem de politik gerekçelerle istenmediğini iddia etmeleridir (Saul, 2008: 1). Aynı şekilde Topal da (2004: 12), terörün tanımlanmasındaki başarısızlığın, tanımlanamaz olmasından değil, kavramın politik, beşeri, felsefi, hukuki ve uluslararası niteliğe sahip öznel ve komplike nitelik taşımasından doğduğunu dile getirmektedir. Schmid ise kavramı teknik açıdan değil politik açıdan ele alarak devletler arasındaki politik çıkarlara yönelik düşünceler ya da ideolojik baskılar nedeniyle üstünde mutabık kalınan müşterek bir terör tanımına halen ulaşamadığına değinmektedir (Schmid, 1983: 120). Schmid gibi Nassar da terörün, doğası gereği politik olmasından dolayı tanımlanmasının güç olduğunu belirtmektedir (Nassar, 2005: 15). Hoffman, Saul ve Schmid'in aksine, *"insanların çoğunun terörizmin ne olduğu hakkında kesin, somut ve gerçekten açıklayıcı bir tanımın ne olduğu konusunda belirsiz bir fikre veya izlenime sahiptir"* demektedir (Schmid, 2004: 378). Laquer de terörün çok farklı şekillerde ve koşul altında belirlendiğini ama seyircinin/gözlemcinin onu gördüğünde

kolayca bileceğini dile getirmektedir (Laquer, 1977: 5). Nassar, Hoffman gibi çoğu insanın kavramın kesin bir tanımından yoksun olduğunu ama Laquer'in de belirttiği gibi pek çok kişinin terör eylemlerini duyduklarında/gördüğünde tanımlayabileceğini dile getirmektedir (Nassar, 2004: 16) Laquer tanımsızlık sorununu biraz daha öteye taşıyarak, tarih boyunca yapılan hiçbir tanımın birbirini kapsamadığını dile getirmektedir (Laquer, 1987: 9).

Tüm bu tanım çabalarına rağmen terörün *tanımlanmaması* gerektiğini dile getiren bilim insanları olduğu gibi terörle ilgili bir tanımlamanın yapılmasının imkânsız olduğunu söyleyen bilim insanları da mevcuttur. Bu görüşün savunucuları terörün çok yönlü olduğunu, terörü tanımlayabilecek tüm şekil ve yöntemleri tahmin etmenin mümkün olmadığını, terörü adi suçlardan ve siyasi suçlardan ayırmanın zor olduğuna değinmektedirler (Kaskayabeva, 2019: 17). Ramsey (2015: 2) terörün tanımlanmaması gerektiğini çünkü tanımsal tartışma ile varılan terör tanımının, fiilen kullanılması gereken durumda olayları netleştirmek yerine bulanıklaştıracığını belirtmiştir. Ramsey hali hazırdaki terör kelimesinin kullanılmasıyla ortaya çıkan temel konuların yalnızca birbirine benzeyen ve örtüşen benzerlikler taşıdığını ve bunların çeşitli bağlamlarda uygulandığını dile getirmiştir. Ramsey gibi Konstantinov da terör ile ilgili üzerinde mutabık kalınmış bir tanımlamanın zorunlu olmadığını ifade etmiştir (Konstantinov, 1988: 297). Benzer şekilde terörü tanımlamak için çaba sarf etmenin gereksiz bir zaman kaybı olduğunu söyleyen Zaid, çözümün tanım üzerinde yoğunlaşmaktan ziyade suç üzerinde yoğunlaşmakla mümkün olduğunu vurgulamaktadır (Zaid,1996: 665). Laqueur'e göre ise; “*teröre ilişkin tüm spesifik tanımlar kusurludur. Çünkü gerçeklik her zaman herhangi bir genellemeden daha zengin ya da daha karmaşıktır. Kimyasal elementler gibi saf, alaşımsız, değişmeyen tek bir terör yoktur, fakat birçok terör biçimi vardır*”¹ demektedir. (Güzel: 2002: 99). Aynı şekilde Hamide Zafer, tanımların amaç değil, düşünmeye yardımcı araç olduğunun ve terör sorununu tamamıyla çözmek için tanımlamanın yeterli olamayacağını belirtmektedir (Zafer, 1999: 5). Hodgson ve Tadros (2003: 495) ise, terörün hukuki bir tanımlamasını yapmanın ideal olmayacağını, çünkü terör tanımının *siyasetin med cezirine* bağlı olduğunu dile getirmiş ve bu sebeble tanımın, kaçınılmaz bir şekilde aşırı kapsayıcı olacağı için terörün tam manasıyla yeterli bir tanımın yapılmasının beklenilmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Ramonet ise, “*terör öyle muğlak bir terimdir iki asırdır haklı ya da haksız olarak şiddete yönelen ya da politik sistemi değiştirmeye uğraşanları belirtmek*” için

¹ Aksi belirtilmedikçe metin içinde İtaliye vurgular tarafımıza aittir.

kullanılmaktadır demektir (Ramonet, 2004: 17'den aktaran: Arslan, 2013: 3 (Yönetmelikten kontrol et. Aktaran alıntıları nasıl yapıyor?). Farklı bir görüş dile getiren Çitlioğlu'na (2006: 196) göre, devletlerin iç hukuklarının teröre değişik bakış açıları birlikte ele alındığında, terör ile ilgili müşterek müeyyideleri öngören bir ifadeye erişmenin imkânsızlığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca devletlerin self-determinasyon hakkına ilişkin farklı tutumlarından dolayı da terörün tanımlanması güçleşmektedir (Taşdemir, 2006: 12). Self- determinasyon hakkı BM tarafından, BM Şartı'nın ilgili maddelerinden (51, 55 ve 103) doğan haklarının kullanılmasını gerektiren hallerde terör faaliyetleri olarak görülmemektedir. 7 Aralık 1987 tarih 42(159) sayılı Birleşmiş Milletler Kararı'nda bunu "sömürge ve faşist rejimler ve yabancı baskının farklı uygulamalarına maruz kalan halkların" mücadelesini meşru kılarak self- determinasyon ve terör eylemleri arasında ayırma girmektedir (Baki, 2009: 40).

Batılı devletler için terör, askeri niteliği olmayan siyasi amaçlı şiddet kullanımı olarak tanımlanır ve bir devletin çıkarlarını zedeleyen uluslararası bir teşkilatı herhangi bir davranışa sürükleyen şiddet uygulamaları olarak da değerlendirilebilir. Üçüncü Dünya devletleri ise terörü farklı bir perspektiften tanımlamıştır. Milli bağımsızlık hareketleri ve yabancı hâkimiyet altındaki uluslara karşı sergilenen şiddet eylemleri, bazıları tarafından terör kavramı dışında değerlendirilirken, kolonyalizm, aşırı milliyetçilik ve baskıcı yabancı yönetimlerin halklara karşı uyguladığı devlet terörü, terör kavramının anlam bütünlüğü içinde yer almaktadır (Sakallı, 2019: 8). Bu durum beraberinde kavramsal bir tanımın yapılmasına engel teşkil etmiştir. Terörizmin birden fazla türünün olması, ahlaki ve siyasi değerlendirmeler içerisinde farklılıklar göstermesi nedeniyle terörist olarak nitelendirilen bir tarafın diğer taraftan bağımsızlık savaşçısı olarak nitelendirilmesi durumunda nesnel bir tanımın yapılmasını engellemiştir. (Zafer, 1999: 5). Zira self-determinasyon ile terör arasında siyasi tercih durumu vardır. Bu durumu Öktem şu şekilde açıklamaktadır. Örneğin *"birinin terörist olarak gördüğü kişi, diğer bir insan için özgürlük savaşçısıdır"* sözü tanımın siyasi boyutunu gözler önüne sermektedir ve bir uzlaş sağlanmasını imkânsız kılmaktadır (Öktem, 2004: 137). Bu durum devletlerin, politik amaçlarına hizmet ettikleri müddetçe bazı grupları terör faaliyetleri kapsamına sokarken, bazılarını da ulusal kurtuluş mücadelesi savunucuları kategorisine dâhil etmeleri anlamına gelmektedir. Çünkü bu gibi bağımsızlık mücadelelerine politik sebeplerle veya yalnızca çıkarları uğruna yardım eden

devletler ile bu duruma maruz kalan devletler, aynı terör tanımı üstünde anlaşamamaktadırlar. Doktrinde self- determinasyon hakkı belli şartlara ve sömürge altındaki halklara tanınırken (Kütükçü, 2004: 268) bir mücadele yöntemi olarak terörü haklı kılmamaktadır (Meriç, 2021: 7).

Terör tanımlarında yaşanan sorunlardan bir diğeri de söz dizimsel sorunlardır. Buna örnek olarak terör gruplarının eylemlerini tanımlamak için çoğunlukla gerilla eylemleri, yeraltı örgütleri, ulusal kurtuluş hareketleri gibi kelimelerin tercih edilmesi verilebilir (Burkaç, 2021: 13). Bu kavramlar çoğunlukla, uygulamalara gereksiz yere dikkat çekmenin ötesinde, yanlış ifadelerle bazı siyasi yapılanmaların varlığına ortam oluşturmak için tercih edilmektedir. Böylece terör grupları, taraftarları ve finansörleri taraflı terör tanımlarına başvurarak terörün gerçeklerini örtbas etmeye, böylece terör faaliyetlerini de daha müspet ve meşru temellere oturtmaya çalışmaktadır (Gonar, 2002: 291). Ancak Beşe, terörün tanımlanamamasının nedenlerinin dil bilimsel değil, terörün tabiatından yani ekonomik, siyasal, hukuksal, ahlaki ve sosyolojik niteliğinden ve sübjektifliğinden kaynaklandığını dile getirmektedir (Beşe, 2002: 30). Devletler, kendi iç ve dış ilişkilerini tanımlamak için hukuki ve politik yetkilerini koruma hakkına sahiptir. Bu tanımlamalar devletlerin siyasi ve ideolojik bakış açılarına göre değişebilmektedir. Bu durum da beraberinde bir sorunu doğurmuştur. Devletler, kendi politik görüşlerini destekleyen gruplar ve eylemlerini olumlu bir noktadan değerlendirerek onları meşru bir mücadele olarak adlandırılırken, sevmedikleri gruplar ve kişiler için terörist ve yaptıkları eylemler için de terörizm sıfatlarını kullanmaktadır. (Khan, 1987: 947).

Terör tanımlarında yaşanan sorunlardan bir başkası da terörizm, objektif ve sübjektif olmak üzere iki yönü bulunan bir olgu olmasıdır. Objektif terörizm, insanları korku ve dehşete düşüren araçları ifade ederken, sübjektif terörizm ise bireyde ve toplumda korkuya ve sıkıntıya sebep olan hal olarak tanımlanır. Terörizm, mağdurun zihinsel dünyasında ve duygusal yaşantısında oluşan bir etki yarattığı için sübjektif bir olgudur. Bu nedenle, terörizm konusunda ortak bir tanım ve tutum oluşturmanın zorluğu, bireylerin yaşadığı durum ve psikolojik faktörlere bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Wilkinson'a (1974: 11) göre, terörizm mağdurun zihninde ve kalbinde meydana gelen bir etkiye sahiptir.

Terörü, “*harika siyasi araçlar üreten*” kavramlardan biri olarak tanımlayan Nassar, dünyanın dört bir tarafından politikacıların, kendilerine karşı olan silahlı muhalifleri tanımlamak için terör kavramını kullandıklarını dile getirmektedir (Nassar, 2005: 16). Blakeley (2010: 18) bunun da ötesine geçerek terör tanımıyla ilgili en temel meselenin devlet aktörlerinin terörizmle olan ilişkisi olduğunu ifade etmektedir (Kaya, 2005: 23). Blakeley (2012: 67) devlet terörünü, devletin koruması gereken kişileri, farklı gruplara gözdağı vermek maksadıyla hedef alması şeklinde tarif etmiştir. Terörün devletlere, doğrudan çatışma eşiğine varmadan silahlı mücadele imkânı vermesi devletlerin terör ile ilişkilendirilmesini gerektirmektedir (Meriç, 2021: 7). “Doğrudan çatışma eşiğine varmadan çatışma imkânı vermesi” ifadesi, terör eylemlerinin silahlı çatışma olmaksızın da hedeflenen amaçların elde edilmesine olanak tanınması anlamına gelir. Yani terör eylemleri, hedeflenen siyasi amaçlara ulaşmak için doğrudan bir askeri çatışmaya gerek kalmadan kullanılabilir. Bu cümlede “devlet terörü” ifadesi, bir devletin kendi vatandaşlarına veya başka ülkelerin vatandaşlarına karşı uyguladığı terör eylemlerini ifade etmektedir. Bu tür bir terör, devletin siyasi hedeflerine ulaşmak için kullanılabilecek imkânlar sağlayabilmektedir. Ancak, devlet terörünün kullanımı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokratik değerler gibi temel ilkelerle çeliştiği için eleştirilmektedir. Stohl’a göre devlet bunu iki şekilde yapmaktadır. Bunlardan ilki, devletin terörü politika aracı haline getirip, bizzat açık bir şekilde terörizm uygulaması olurken; ikincisi ise vekâleten (proxy war), gizli şekilde paramiliterlerin kullanılması ile olmaktadır (Stohl, 1984: 40). Terörizm kavramının tanımı, farklı toplumlar, devletler ve uzmanlar tarafından farklı şekillerde yapılabilmektedir. Terörizm kavramı, belli bir siyasi veya ideolojik amaca ulaşmak için şiddet eylemlerine başvurmayı içerdiği için, bu amaca ulaşmak için kullanılan şiddetin kabul edilebilirliği veya kabul edilemezliği gibi konular, terörizmin tanımı üzerinde tartışmalara neden olmaktadır. Ayrıca, terörizmle ilgili olayların tarihsel, coğrafi ve kültürel farklılıklarının da terörizm tanımını etkilediği görülmektedir. Bu nedenle, terörizm kavramının nesnel bir bakış açısıyla ele alınması zordur. Farklı perspektifler, tanımlar ve anlayışlar terörizmin algılanmasını farklı şekillerde etkilemektedir. Bununla birlikte, uluslararası toplum terörizmi bir suç olarak kabul etmiş ve bu nedenle terörizmle mücadele etmek için birçok uluslararası antlaşma ve antlaşma imzalamıştır. Dolayısıyla terör, her zaman nesnel bir bakış açısıyla ele alınan bir olgu değildir. Ülkeler, gelecekte yaşanabilecek terör eylemleri neticesinde ne şekilde tepki göstereceklerini önceden belirlemek istememektedirler. Başka bir deyişle, terör olayları neticesinde kendini hukuki

bir sınırlamaya sokmak ülkenin politik hareket sahasını daraltmaktadır (Taulbee, 1993: 347). Çünkü terörü net sınırlarla ifade etmek, bazı ülkelerin terörist örgütlere yardım etme planlarını ve ilerideki girişimlerini de kuvvetlendirecek ya da imkânsız hale getirecektir (Ökten, 2011: 33).

Görüldüğü üzere terör kavramının tanımlanması güç olsa da literatürde bulunan farklı tanımlamalarda bir takım ortak noktalar da bulunmaktadır. Örneğin Cassese ve Schachter gibi uluslararası hukukçular az da olsa bir ortak mutabakatın olduğunu söylemektedirler. Örneğin Cassese ve Schachter gibi uluslararası hukukçular, terörizmin neden olduğu korku ve panik yoluyla insanların siyasi hedeflere ulaşmak için şiddete başvurulması olarak tanımlanabileceği konusunda bir mutabakat olduğunu belirtmektedirler (Cassese, 1989: 933, Schachter, 1989: 309). Bu doğrultuda Ökten, terör tanımlarında bir takım müşterek unsurları tespit etmektedir (Ökten, 2002: 138).

Ökten'e göre müşterek unsurlardan ilki, şiddet eylemidir. Yazara göre şiddet eylemi terörün maddi unsurunu oluşturmaktadır. Şiddet eyleminin kişilere yönelik olabildiği gibi mallara yönelik de olabileceğini dile getiren yazar, her ne kadar mallara yönelik eylemin terör kapsamında değerlendirileceğini söylese de bunun tek başına yeterli olmayacağını, kişi unsuru açısından da tehlike doğurması gerektiğini ifade etmektedir. Terör tanımları genellikle şiddet kullanımıyla birlikte tasvir edilmektedir (Crenshaw, 2008: 2). Bu bağlamda Schmid ve Jongman, terör tanımı yapabilmek için bilim insanlarının katıldığı ankette 109 tane tanımı sentezlemesi sonucunda yapılan tanımların %83,5'inde şiddet unsuru ilk sırayı alırken, Weinber ve arkadaşlarının 2002 yılında yaptığı araştırma da ise, %71 oranında şiddet unsuruna yer verilmiştir (Weinberg, Ami, Pedahzur ve Hoefler, 2004: 780-781). Terörizm, bireyler veya ulus altı gruplar tarafından önceden planlanmış şiddet eylemleri veya şiddet tehditleri kullanarak, siyasi veya sosyal amaçları gerçekleştirmek için geniş kitleleri sindirmeye yönelik bir faaliyettir. Bu faaliyetler, sadece doğrudan mağdurların değil, toplumun geniş kesimlerinde korku ve endişe yaratarak etkisini göstermeyi hedefler. Walter ve Sandler (2012: 25) de şiddetin, terörizmin temel bir özelliği olduğunu ve bazı terörist grupların, yaygın bir endişe veya tiksinti yaratmak için korkunç saldırılara girişebildiklerini vurgulamaktadır. Laquer de terörü, bir mücadele yöntemi veya belirli hedeflere ulaşmak için şiddet kullanma veya kullanma tehdidinde bulunma olarak tanımlamaktadır (Laquer, 1987, 43.) Powell ise, her şeyden önce terörün soyut bir kavram

olduğunu ve terörün, yalnızca siyasi maksatla korku oluşturmayı/şiddet kullanmayı hedefleyen bir taktik olduğunu dile getirmektedir (Powell, 2015: 37). Powell gibi Stapley’de şiddeti siyasi olarak ele almaktadır (Stapley, 2009: 19). Farklı bir tanımlamada ise terör, *“bütün siyasal faaliyetler üzerinde kasıtlı ve soğukkanlı şiddetin yüceltilmesidir”* şeklinde ifade edilmektedir (Goodwin, 2004: 260). Ancak unutulmamalıdır ki, terörizmdeki şiddet kavramına yüklenen anlam ile kriminolojinin konusu olan şiddet kavramı birbirinden farklıdır. Çünkü her şiddet eyleminin terör olarak nitelendirilmesi mümkün değildir (Yayla, 1990: 340). Ramsey’in de (2015:4) vurguladığı gibi terör, sadece herhangi bir siyasi şiddet biçimini ifade etmemektedir. Aradaki nüansı anlayabilmek için terör tanımlamalarında genellikle siyasi şiddet kavramına vurgu yapılarak, siyasi bir saikle işlenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu husus Richard Falk’un (2015: 350) terör tanımında görülebilmektedir. Falk’un terör tanımında yaptığı siyasi şiddet vurgusu, terör eylemlerinin politik bir amaç doğrultusunda gerçekleştirildiğine ve bu eylemlerin bir siyasi mücadelenin parçası olduğuna işaret eder. Falk, terörün, yasal veya ahlaki bir sebep olmaksızın gerçekleştirilen her tür politik şiddet olduğunu, gerçekleştirenin devrimci bir grup veya hükümet olmasının önemsiz olduğunu belirtmektedir (Falk, 2015: 350). Aynı şekilde Nassar da (2005: 16) *“bir saldırının terör olarak nitelendirilmesi için siyasi bir nedeni olmalıdır”* demektedir. Evans ve Newnham ise terörü, uluslararası ilişkiler ile ilişkili siyasi amaçlar gözetilerek yapılan şiddete dayalı bir eylem olarak tanımlamaktadır (Ovalı, Karacasulu, 2014: 55). Lawless, terör eylemini gerçekleştirecek kişinin niyetinin önemli olduğunu, siyasi bir amaç olmadan yapacağı herhangi bir eylemin basit şekilde ya saldırı ya da cinayet olarak tanımlanabileceğini ama her iki durumda da terör eylemi olamayacağını belirtmektedir (Lawless, 2006: 151). Yapılan eylem iç hukuk açısından her ne kadar suç olsa da siyasi bir amaç ve sonuç aranmadığı için terör suçu oluşturmamaktadır. Ayrıca şiddet terörün bir yandan hedefi bir yanda da ön şartı durumundayken, bu şiddetin politik maksatlarla yapılması terörün tamamlayıcı unsurudur. Özetle görüldüğü gibi şiddet unsuru terör kavramının en önemli bileşenlerinin başında gelmektedir. Fakat kavramdaki şiddet unsuru genellikle nedensiz bir şiddet eylemi değil, özellikle siyasi amaçları olan şiddet eylemlerine işaret eder biçimde kullanılmaktadır.

Müşterek unsurlardan ikincisi ise, olası bir eylemin daha önceden planlanmış olması gerektiğidir (Ökten, 2002: 140). Bir diğer ifadeyle eylemin kim ve/veya kimler tarafından yapıldığından çok, sistematik bir şekilde amaç unsuruna hizmet edecek şekilde planlanmış olması gerekir. Terörün sistematik amaçlarına vurgu yapan Paul Wilkinson tarafından, terörizmin bir amaca ulaşmak amacıyla, insanları öldürme, yaralama veya tehdit etme gibi yolları sistematik olarak kullanarak, bir grup insanı korkutarak bir terör ortamı yaratmak olarak tanımlanmıştır (Wilkinson, 2007: 68). Jenkins ise terörü siyasal veya sosyal değişiklikleri elde etmek amacı ile korku veya dehşet ortamı yaratmak için tasarlanmış şiddet tehdidi veya şiddet olarak tanımlamaktadır. Daha geniş bir çerçevede terörizm, *“hedef alınan sivil ve suçsuz insanlar vasıtasıyla daha ufak bir insan grubunu bezdirip, korkutan; yasadışı yöntem ve politik hedeflerini hayata geçirmek adına bir devletin ya da grubun, isteyerek ve tasarlayarak şiddet uygulaması ya da şiddet uygulamaya dair tehdit etmesi”* olarak tanımlanmıştır (Bratkowski, 2005). Tüm bu tanımlarda görüldüğü gibi planlama ya da tasarlama terör eylemlerini, diğer şiddet eylemlerinden ayıran önemli unsurlardan biridir.

Ökten’in (2002: 139) tespit ettiği üçüncü müşterek unsur ise terörün, terör yaratma aracı olarak kullanılmasıdır. Terörün özgün niteliğini dile getiren yazar, terörün korku uyandırma maksadıyla girişilen bir teşebbüs kapsamında insanların yaşamına ya da bedensel bütünlüklerine zarar verecek biçimde şiddet uygulamayı kapsayan bütün yasa dışı faaliyetler olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda terör yaratmak için gerekli olan hedefin birey olarak değil tesadüfen ya da sembol olarak seçildiğini dile getirmiştir. Aynı şekilde Shultz da (1990: 18) teröristlerin amacı, önceden belirlenmiş hedeflere, stratejik eylemde bulunmak amacıyla, bir plan dâhilinde ve belirli bir mantık noktasından hareketle stratejik eylemlerde bulunmaktır şeklinde bir tespitte bulunmaktadır. Bu bağlamda Schultz, teröristlerin amacının korku ortamı yaratmak olmadığını ve bunun korkunun çok ötesinde mantıklı bir açıklaması olması gerektiğini ileri sürmektedir (Aktaran: Şahin, 2015: 147). Lawless’in de belirttiği gibi korku ve dehşet yoluyla terör yaratmak, yasal yollarla ulaşılamayacak amaca varmak için anahtar unsurdur (Lawless, 2006: 151). Nitekim Higgins de aynı doğrultuda, *“terörün esas hedefi hükümet veya karar verici otoriteyi tutum değiştirmeye zorlamak için korku ve endişe yaratmaktır”* demektedir (Higgins, 1997: 15).

Ökten'in belirttiği dördüncü müşterek unsur ise terörün, daha önceden deklare edilmiş amacına ulaşmaktır. Yazara göre bu amaç, kamuoyu aracılığı ile devletten taviz koparmaya çalışmaktır (Öktem, 2002: 138). Buradaki amaç unsuru genellikle politiktir. Yani bu aşamada terörü farklı şiddet eylemlerinden ayıran en temel özellik politik bir saikle yapılmış olmasıdır (Bal, 2006: 13). Bu bağlamda Crenshaw (1981: 379), terörün yarattığı şiddeti; *“düşmanın maddi kaynaklarına zarar verecek politik bir mesaj”* şeklinde ifade etmiştir. Terörizmin temel amacı, politik bir mesajı geniş kitlelere ulaştırmak olduğundan, terör eylemlerinin gerçek kurbanları terör örgütleri için çok az bir öneme sahiptir. Terör örgütleri, şiddet eylemlerini politik amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanır ve bu şiddet eylemleri, politik mesajı geniş kitlelere iletmek için bir yol olarak hizmet eder. Martia Crenslaw'ın tanımı da benzer şekilde terörü, örgütlü ve maksatlı bir eylem olarak tanımlar ve spontane bir tepki olarak ortaya çıkmaz. Terör, toplum tarafından kabul edilemez şiddet içerdiğinden yasadışıdır (Crenslaw, 1989: 6). Plange ve Campbell (2013: 10) ise terörü, *“bir ideolojik amaca ulaşmak için fiziksel şiddetin masum siviller üzerinde korku ve yıkıma neden olacak şekilde ahlak dışı kullanımı”* şeklinde tanımlamaktadır. Yonah Alexander (1999: 59) tarafından yapılan tanıma göre terörizm, bireyler, gruplar ve hatta devletler tarafından siyasi, sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla kullanılan bir şiddet eylemi türüdür. Bu şiddet eylemleri, toplumda yaygın bir korku ve baskı yaratmayı amaçlar ve böylece hedeflenen amaçlara ulaşmak için zorlayıcı bir araç olarak kullanılır. Bir başka tanımda Jenkins terörü, *“politik değişim için güç kullanmak veya güç kullanmakla tehdit etmektir”* diye tanımlamaktadır (Davies, 2006: 24). Jenkins gibi Robertson da terör kavramını, *“iktidara veya halka radikal politik ve sosyal değişimleri kabul etmeleri yönünde baskı oluşturacak bir araç”* olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Karacasulu, Ovalı, 2014; 54). Schachter (1989: 309) ise terörü, faillerin siyasi amaçlarına ulaşmak amacıyla bir hedef grupta aşırı korku ve endişe yaratmak amacıyla tehdit etmek veya şiddet kullanmak şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca ülkeler de kendi iç hukuklarında terörü tanımlamak için yapılan eylemlerin amaçlarına vurgu yapmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında Terörle Mücadele Kanunu kapsamında, cumhuriyetin niteliklerini, bölünmez bütünlüğü bozmak gibi pek çok amaç sıralanmış ve bunları bir eylemin terör olarak ele alınmasında kullanılabilecek unsurlar olarak görüldüğü belirtilmiştir. Benzer şekilde Belçika Ceza Kanunu ile Birleşik Krallık Terörizm Kanunu da eylemleri amaç unsuru kapsamında ele alarak terör sınıfına almayı tercih etmiştir (Boz, 2020).

Tüm bu müşterek unsurlar da göz önüne alındığında, en geniş ve kapsayıcı tanımlardan birini terör uzmanı Bassiouni yapmaktadır. Bassiouni de terörü, *“iktidarı etkilemek amacıyla bir sonuç elde etmek veya belirli bir davanın veya sorunun propagandasını yapmak için, korku oluşturmak amacıyla tasarlanmış, yasaklanmış şiddet stratejileri”* olarak tanımlamıştır. Ayrıca, korku oluşturma amacına sahip olan eylemlerin, yapılanların kendileri veya bir devlet adına yaptıklarına bakılmaksızın uluslararası düzeyde yasaklıdır (Bassiouni, 2001: 17, Aktaran; Kaya, 2005: 19.) Aynı şekilde Sorel de terör kavramının kullanışlı bir tanımının yapılamayacağını belirttikten sonra terörün, *“faili veya motifi ne olursa olsun, baskı oluşturma amacıyla bir terör havası yaratmak için kamusal veya özel şahıslara veya mallara karşı değişiklik şekillerde ağır ve ayırım gözetmeksizin şiddet uygulayarak uluslararası toplumun kamu düzenini bozan hukuka aykırı davranışlardır”* şeklinde tanımlamaktadır (Sorel, 2012: 68, Aktaran: Dubission, 2017: 31). Buna benzer bir tanım İnsan Hakları Yüksek Danışma Kurulunun 1995 Yılı Çalışmalarında yer almıştır. Bu çalışmada terör

“herhangi bir örgütlü grubun, psikolojik baskı yoluyla istediklerini dolaylı olarak kabul ettirmek için veya istediklerinin gerçekleşmesine engel oluşturduğunu düşündüğü kişileri dolaylı olarak korkutmak yıldırım ya da doğrudan doğruya yok etmek için veya doğrudan doğruya siyasal öç almak için örgütlü veya sistematik bir biçimde gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmekle tehdit ettiği, bazı temel insan haklarını çiğneyen şiddet eylemleri”

olarak tanımlanmıştır (İnsan Hakları Yüksek Danışma Kurulu, 1995: 197). Bir başka tanımda ise terör, belirli bir siyasal hedefe ulaşmak veya siyasal bir davayı yüceltmek amacıyla ve genelde kurulu düzeni değiştirmeye veya söz konusu siyasal davaya boyun eğmeye mecbur etmek için başvuru zorlayıcı ve şiddet içeren davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Crystal, 1990: 1197, aktaran: Ersoy, 2002: 16).

Görüldüğü gibi terörün tanımlanması noktasında birçok güçlük olmasına ve üzerinde uzlaşılmış kesin bir tanım bulunmamasına rağmen terör tanımlarında bir takım müşterek unsurlar da ortaya konulabilmektedir. Bu bağlamda eksiksiz olmasa da terörün görece olarak daha kapsayıcı ve geniş tanımlarına ulaşılabilmektedir. Diğer taraftan terörün özellikle uluslararası anlamda net bir tanımına ulaşılamıyor olması, devletlerin terörle

mücadelesini güçleştiren unsurların arasında gelmektedir. Kavram üzerinde özellikle devletler düzeyinde bir uzlaşının bulunmaması, terörün uluslararası hukuk bağlamında kodifiye edilen veya düzenlenen bir yapıya kavuşamamasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda kavramın tanımlanamaması, terör sorununun çözümünde de önemli bir engel teşkil etmektedir. Günümüzde terörün tanımlanmasındaki problem, terörle mücadelede ilk olarak halledilmesi gereken önemli bir probleme dönüşmüştür. Bu bağlamda Ruby, terörle mücadelenin en zor yanının kavramı tanımlamak olduğunu söylerken (Ruby, 2020: 10), Ganor ise terör tanımı olmadan teröre karşı koordineli hiçbir müdahalenin nihai amacına ulaşamayacağını dile getirmektedir (Ganor, 2002:). Terörle mücadelede en büyük engelin müşterek bir terör tanımında buluşulamaması olduğunu belirten Başeren, tanım probleminin çözülmesi durumunda terörle mücadelenin artık problem olmayacağını ifade etmiştir (Başeren, 2001: 200; aktaran: Taşdemir, 2020: 8).

Sonuç olarak, terörün tanımlanması konusunda birçok zorluk yaşanmasına rağmen, ortak unsurların belirlenebildiği görülmektedir. Bununla birlikte, uluslararası düzeyde net bir tanıma ulaşılamıyor olması, terörle mücadeleyi güçleştiren bir faktördür. Terörün tanımlanamaması, uluslararası hukuk bağlamında terörle mücadele için gerekli yapıların oluşturulmasını engellemektedir. Bu nedenle, terörle mücadelede tanım sorununun çözülmesi, önemli bir adımdır. Araştırmacılar, terör tanımının olmamasının terörle mücadeledeki en büyük engel olduğunu vurgulamaktadırlar. Müşterek bir terör tanımının bulunması durumunda, terörle mücadelede daha etkili ve koordineli bir yaklaşımın sağlanabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, terörün tanımlanmasındaki bu problem, terörle mücadeledeki ileriye dönük çabalarda öncelikli olarak ele alınması gereken bir konudur.

2.2. Terörizmin Tarihsel Gelişimi

Bugün anladığımız manada Milat'tan önceki dönemlerde terör eylemlerinden bahsetmek pek de mümkün gözükmemektedir (Kanat, Koman, İren, 2016: 570). Bu bağlamda, örgütlü terörizmin ilk örnekleri Orta Doğu'da karşımıza çıkmaktadır (Taşdemir, 2020: 25). Yahudi örgüt Zealotlar, Ortaçağ İslam tarihindeki Haşhaşiler ve Hindu Thug tarikatı, eski tarihlerdeki terör örgütleri şeklinde nitelendirilmektedir (Öktem, 2004: 133).

Romalılara karşı mücadele veren ve dinsel motivasyonu olan Zealotlar örgütü sistematik biçimde terör taktiğini uygulamış olan ve bugün yazılı izlerine sahip olunan ilk terör gruplarından birini teşkil etmektedir (Taşdemir, 2020: 25). Yahudi- Roma Savaşı'nın yaşandığı dönemde siyasal bir hareket olarak ortaya çıkan Zealotlar Romalıları ve Yunanlıları kutsal topraklardan şiddet yoluyla çıkarmak için Yahudi milliyetçi bir mücadele sergilemişlerdir (Vogelson, 2002: 67). Zealotlar terörist şiddet hareketini dini esaslara dayandırarak suikast yapmayı meşrulaştırmışlardır (Öktem, 2014: 134) Zealotlar, Romalı yetkililerle iki şekilde mücadele etmişlerdir. Birincisi militarist bir mücadeleyken ikincisi ise rakibini psikolojik olarak yıpratmaya dayalı bir yöntemdir (Doğan, 2020: 41). Yahudi- Roma Savaşı'nın yaşandığı dönemde siyasal bir hareket olarak ortaya çıkan Zealotlar, Romalıları ve Yunanlıları kutsal topraklardan şiddet yoluyla çıkarmak için Yahudi milliyetçi bir mücadele sergilemişlerdir (Gürel, 2008: 34).

Tarihteki bilinen terör örgütlerinden bir diğeri de M.Ö. 73-66 seneleri arasında Filistin'de eylemler yapan dini bir tarikat olan Sicariilerdir (Aydın ve Türkoğlu, 2015: 168) Siraciiler, Romalıların Zealotlara karşı başarı sağlamaları üzerine ortaya çıkmışlardır (Taşdemir, 2020: 26). Hz. İsa döneminde Yahudi suikastçılardan oluşan gizli bir cemiyet olan Siraciiler, Romalıları isyan etmişler ve suyollarını bozup, buğday depolarını yerle bir etmiş, Herodian rahiplerinin manastırlarını yıkmışlar, devlet arşivlerini yok etmişlerdir (Altuğ, 1995: 9). Bu grup ismini eylemlerinde tercih ettikleri *sicca* adı verilen ve göğüslerinde sakladıkları kısa hançerden almıştır (Martin, 2017: 51). Zealotların alt grubu olan Sicariiler de dinsel bir güdülenmeyle Roma'nın istila yönetimine karşı şiddet kullanmasının haklılığını savunurken aynı zamanda da Roma yönetiminin kölelik statüsüne ve yargı rejimine karşı çıkmışlardır. Bu grubun gerçekleştirdiği eylemlerin özellikleri, gerçekleştirilme yöntemleri ile belirlenmiştir. Genellikle kalabalık ortamlarda ve günün aydınlık saatlerinde yapılan eylemlerle, rastgele seçilen kişiler hedef alınmıştır. Bu da modern terörizmi diğer şiddet eylemlerinden ayıran en önemli faktördür. Eylemde öldürülen kişinin kim olduğu değil, öldürülme şekli ve bunu kaç kişinin gördüğü daha fazla önem taşımaktadır. Eylemlerin sembolik niteliği, toplumda bir korku iklimi yaratmak ve bu sayede siyasi hedefe ulaşmak amaçlarına hizmet etmektedir (Yenal ve Beğenirbaş, 2019: 206).

Siraciiler'den yaklaşık bin yıl sonra 11. yüzyılda (1049-1134) benzer eylemlere imza atan bir diğer terör örgütü de Hasan Sabbah'ın suikastçılarıdır (Gürel, 2008: 34). Suikastçiler Tarikatı ya da Haşhaşiler olarak da bilinen bu örgüt, İsmaili Şiiliğinin aşırı bir türünü takip eden Nizariler adlı bir örgüttür. Örgüt, milattan sonra 1094'te Kahire merkezli Fatımi Halifeliği tarafından İran'a gönderilen bir diplomat olan Hasan Sabbah tarafından kurulmuştur. Hasan Sabbah, tarih boyunca çile çeken Şiiliğin bu yönünden faydalanarak radikal İsmaili Şiiliğini, Selçuklu Türklerinin Sünni çoğunluğundan farklı bir Fars kimliğine büründürmüştür. Zamanla da İran'da büyük bir popülerlik kazanmıştır (Taşdemir, 2020: 26). Haşhaşiler, bulundukları dönemde Selçuklu Devleti başta olmak üzere o dönemdeki pek çok devlet için sorun olmuşlardır (Paksoy, 2013: 1). Korkunun akıl ve mantığı devre dışı bırakarak halkı güdülebilecek bir duruma getirdiğini fark eden Haşhaşiler'in, terörü sistematik bir şekilde uygulayan bir terör örgütü olduğu söylenebilir (Altuğ, 1995: 11). Bu bağlamda Haşhaşiler terörü siyasal amaç olarak kullanmış, terör literatürüne düzenli ordu yerine *fedaileri*, *kurtarılmış bölgeyi* ve *vur kaç* taktiğini sokmuşlardır. Haşhaşiler, zulüm karşısında kişinin dinini gizleme pratiği olan *takiyye* kavramını kullanmışlardır. Nizari hareketinin amacı, Selçuklulara karşı isyana ilham vermek ve doğası gereği siyasi hedeflerle bağlantılı olan kendi versiyonlarıyla İslam'ı arındırmak olmuştur. Sahte Müslümanlar olduklarını ima etmenin aşağılayıcı bir yolu olan esrar kullanıcıları (Haşhaşhin) olarak anılmışlardır. Modern Suikastçılar teriminin kökü de bu kelimeden gelmektedir (Çeşme, 2005: 44). Haşhaşilerce İslam'ın rutin hayatın etkilerinden temizlenmesi ve yalınlaştırılması maksadıyla yapılan çalışmalar politik teröre örnektir (Rapoport, 1990: 148). Bu amaçla İslam'ı yozlaştırdıkları için suçlu ilan ettikleri Müslüman devlet adamları ve liderlerine yönelik suikastlar yapan bir örgüt olan Haşhaşiler, din adına terör faaliyetlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır (Wardlaw, 1989: 18). Siracilerle benzer şekilde dini mezhep olan Haşhaşiler, yine aynı metotla küçük hançerlerle siyasi suikast gerçekleştirmektedirler (Kırımtat, 2019: 31). Haşhaşiler, uzun süreli ve en iyi organize olmuş ve en kalıcı terörist gruplardan biri olmuştur (Demirel, 2007: 22). Halifeler, emirler ve yargıçlar gibi üst düzey siyasi ve dini şahsiyetlere yönelik suikastlar gerçekleştirmişlerdir. Gündüz vakti camiler gibi kamusal alanlarda, özellikle dini öneme sahip zamanlarda hareket ederek, saldırgan, kurban ve tanrı üçlüsüne halkın tepkisine veya siyasi teröre katkıda bulunmuşlardır. Seçtikleri silah olan hançeri kullanmanın bir sonucu olarak, saldırıları gerçekleştirirken neredeyse kesin bir ölümle karşı karşıya kalmışlardır. Haşhaşiler'e ölümden korkmayan ve şehitlik peşinde koşan

fedailer olarak telkin ve eğitim verilmiştir. Bu uygulama, halk arasında sempati kazanmak ve düşmanlarında korku uyandırmak için tercih edilmiştir. Haşhaşiler Selçuklu yönetimine önemli bir siyasi tehdit oluşturmuş ve 1275'te Moğollar tarafından Alamut'ta bastırılmadan önce hareketleri İran'dan Suriye'ye kadar yayılmıştır (NATO, 2020: 16).

Bir başka terör örgütü Hindistan'da bulunan ve 7-17'nci asırlar arasında var olmuş ve pek çok geniş çaplı eylemler yapmış olan din kökenli Thug isimli örgüttür (Abubaker, 2021: 45). Hindistan'daki İngiliz yöneticiler bir tür tarikat olan Thug'ları ortadan kalkıncaya dek yok saymışlar, görmezden gelmişlerdir. Örgüt öldürecekleri insanları belirlerken bir kriter kullanmamıştır. İnsanları genellikle ipek bir ipe boğmuşlardır (Selvi, 2011: 40). Bu örgütün motivasyonu kurbanlarını Tanrıça Kali'ye sunmaktır. Var oldukları süreçte örgütün bir milyondan fazla insanı öldürdüğü düşünülmektedir (Altuğ, 1995: 29).

Bu grupların benzerlikleri, otoriteye isyan, var olan politik erki yok etmek adına kıyıcı eylemler düzenlemektir. Şiddet ve şiddet tehdidi barındıran eylemlerden ötürü terör örgütü şeklinde kabul edilen bu grupların hedefleri politik ve dini özellikler barındırmalarıdır.

Profesyonel bir iş olarak terör eylemleri gerçekleştiren örgütlerden biri Afrika Kıtası'nda bulunan bir kabile olan Kabalalar'dır (İşeri, 2008: 14). Bu örgütün mensupları katil olarak yetiştirilmiş ve idamelerini buradan sağlamışlardır (Gökçen, 2019: 293).

Modern manada terörizme dair çalışmalarda Fransa'da yaşanan öğrenci olaylarının ve 1880'li yıllardaki Rusya'nın anarşist hareketleri ilk sistemli terörizm ile ilişkilendirilse de Fransız İhtilali terörizmin tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmektedir (Avcı, 2011: 2012). Dini inançlardan sıyrılmış politik terörizm ilk defa Fransız İhtilali esnasında popüleritesini arttırmış, gerek ihtilal öncesi gerekse de ihtilal sırasında hem Monarşinin hem de toplumun elinde siyasi bir hüviyet kazanmıştır (Taşdemir, 2020: 28). Fransız İhtilali'nden evvel terör ve terörizm eylemleri incelendiğinde örgütlenme yöntemi olarak tarikat veya mezhep örgütlenmeleri ve hatta genellikle hükümetleri hedef alan suikast ya da vur-kaç saldırıları göze çarparken, Fransız İhtilali sonrasında farklı bir seviyeye ulaşarak devlet terörü şeklinde adlandırılan farklı bir terör türü var olmuştur (Alexander ve Kenneth, 2002: 211). Bunun yanında, İhtilal sonrasında milliyetçilik akımının da

gelişmesiyle azınlıkların ulus devleti kurmak adına terörü kullanmaları neticesinde *etnik terörizm* kavramı var olmuştur (Hoffman, 1998: 18).

Terör kelimesi modern bağlamda ilk kez Fransız Devrimi esnasında Burke tarafından kullanılmıştır (Martin, 2017: 51). Bilim insanlarının geneli, modern anlamda terörizmin Fransız Devrimi'nin ardından çıktığını düşünmektedir (Crenshaw, 1981: 380). Ancak günümüzün aksine o zamanlar terör kavramı daha farklı ve olumlu çağrışımlar uyandırmakta ve iktidarı ele geçirenlerce kullanılmaktaydı (Hoffman, 2006: 4). Bu çağda terör terimi vatanperverlik, erdemlilik, fazilet ve demokrasi düşüncesiyle ilişkilendirilmiş ve terörün maksadı, antidemokratik politik düzenin değiştirilmesi ve daha demokratik bir sistemin inşası olmuştur (Hoffman: 2006: 15). Bu bağlamda terör, geçici kargaşa ve karışıklık döneminden kurtulmak için bir araç olarak kullanılmış ve kabul edilmiştir (Hoffman, 2006: 3). Bu minvalde Fransız İhtilali'nde toplumun devrimi özümsemesini sağlamak ve problemleri ivedilikle çözmek için Robespierre'nin söylemiyle birlikte terör, *hızlı adalet* olarak simgelenmiştir (Wardlaw, 1989: 18). Devrim sonrası radikal hareketleriyle anılan Robespierre, terörü meşru göstererek ihtilalin temelini sağlamlaştırması adına, *"ihtilal esnasında halk iktidarı erdem ve teröre tutunmalıdır. Erdem olmazsa terör kıyıcıdır, terör olmazsa da erdem kuvvetsizdir. Terör sert bir adalettir. Terör erdemdir"* demiştir (Kazan, 2015: 19). Bu bağlamda, barış dönemlerinde ülkelerin erdem kavramına tutunduğunu düşünen Robespierre için ihtilal dönemlerinde bu kavrama götüren istikamette terör gerekliydi. Dolayısıyla demokrasi ve zaferin inşa edilebilmesi adına erdem kavramına terör kavramı destek olması gerekmektedir. Farklı bir ifadeyle, 1789 İhtilali'nin ardından yaşanan kargaşa ve istikrarsızlık durumuna düzen sağlayacak olan yöntem terördür. Bu düzen, ihtilalin muhaliflerine ve oluşturulan yeni iktidara karşı çıkanları korkutarak iktidarın gücüne güç katacak şekilde planlanmıştır. Ayrıca halk ihtilalden arzu ettiği neticeyi alamamış ve kraliyet aristokrasisinin boşluğunu burjuvazi aristokrasisi doldurmuştur. Oluşturulan Konvansiyon Meclisi ihtilale karşı çıkanları tutuklamış, sürgüne yollamış veya idam etmiştir. İktidarın bu gibi eylemleri kamuya açık alanlarda yapmasıyla insanlarda korku ve baskı oluşturmıştır. Çünkü toplumun iktidara karşı isyan etmemesi ve düzen sağlanması amaçlanmıştır. Oluşturulan meclis kurulan ceza mahkemeleri vasıtasıyla ülke içinde ve sınır dışında güvenlik sağlama maksadı gütmüş ve sert yasalar çıkartarak bütün erki eline alan merkezi bir hükümet var etmiştir. Tüm bu yaşananların neticesinde adalet, hürriyet, eşitlik gibi kavramlar için yapılan ihtilal, devrim

karşıtı insanların giyotinden geçirilerek birçok insanın katledilmesi ile katı bir diktatörlüğe dönüşmüş ve halk arasında *terör rejimi* olarak da anılan devlet terörü kavramı literatüre girmiştir (Şehirli, 2000: 95). Fakat bir taraftan da yapılmak istenen şeyle aslında yaşanan olaylar en nihayetinde rejimin kendini yok etmesine neden olmuş ve nihayetinde Fransız İhtilali'nin öncüsü olan Robespierre ve onu izleyenler idam edilmiştir. Yani modern zamanın terörizm olgusu, 1793-1794 seneleri arasında gündem olan Jakobenler çağıyla yeni bir çevre elde etmiş ve terör terimi bu dönemle beraber, politik maksatlı şiddeti tanımlayan bir kavram olarak uluslararası literatüre dâhil olmuştur (Gül, 2012: 2). Dolayısıyla, günümüzde yaygın olarak anlaşıldığı şekliyle, devlet dışı veya ulus altı varlıklar tarafından üstlenilen devrimci veya hükümet karşıtı bir faaliyet anlamına gelen terörizmin aksine, *régime de la terreur*, yakın zamanda kurulmuş devrimci devlet tarafından kullanılan bir yönetim aracıydı (Hoffman, 2005: 4). Jakoben iktidarının liderlik yaptığı terör rejimi ihtilalci bir düşüncenin hedeflerini daha ileri taşımak adına hayata geçirilen devlet terörizminin de iyi bir örneğidir (Martin, 2007: 51). Ancak bu olumlu anlayış Jakoben yönetim tarafından hayata geçirilen sistemli şiddet uygulamaları, siyaset ve hukuk içerisinde kavramın var olmasına sebep olmuştur (Lizardo. 2008: 94). Robespierre'nin var ettiği iktidarın yıkılmasının ardından terör sözcüğünün olumlu çağrışımı olumsuz bir hisse dönüşmüştür. Başka bir ifadeyle, öncelikle devlet şiddetinin kanuni bir unsur gibi düşünülen, düzen ve demokrasiyi var edeceği düşünülen, erdem terimiyle beraber dile getirilen terör kavramı, sonrasında zorbalıkla, zulüm ve halka karşı kuvvetin kötüye kullanımı gibi olumsuz duygulara dönüşmüştür.

Aynı zamanda terör rejimi dönemiyle, şu anki terörizm kavramı kıyaslandığında farklı zamanlarda yapılmış şiddet eylemleri iki yönüyle birbirine benzemektedir (Ayhan, 2011: 124). Bunlardan ilki, Konvansiyon Meclisi yönetiminin, terör rejiminin tıpkı modern zamandaki gibi şansa dayalı olmayıp örgütlü, bilinçli ve dizgeli olmasıyken; diğeri de şu anki terörizmindeki gibi, terörün maksadı ve gerekçesinin, antidemokratik bir düzenin ve derin bir dejenerasyonun yerine yeni ve daha iyi bir toplumun oluşturulması olmasıdır. Dolayısıyla terörizmle amaçlanan, dejenere olduğuna inanılan politik düzenin yerine daha iyisini getirmektir (Hoffman, 2006: 4).

Fransa’da olduğu gibi Rusya’da da modern terörün izlerine rastlanılmaktadır. Rusya’da ise terörizm milliyetçilikten öte daha çok sol görüşlü düşünceden beslenmiştir. Halkın İradesi anlamına gelen “*Narodnaya Volya*” örgütü bu örgütlerin ilklerindendir (Wardlaw, 1989: 20). 19’ncu yüzyılda ortaya çıkan bu örgüt modern terörizmin de ilk temsilcilerindendir. Örgütün gerçekleştirdiği en sansasyonel eylem Çar II. Aleksandr suikastıdır. Narodnaya Volya, Rus halkının o dönemki bilgisizliğini gidermek ve davasına ilgi çekmek için şiddet eylemleriyle başvurmuştur. Terörizmin kullanımıyla hedeflenen, siyasi farkındalıktan yoksun toplumu korkuyla eğitmek ve yönlendirmektir. Bu nedenle, örgüt sıradan şiddet uygulamak yerine sembolik eylemlere yönelmiştir (Kanat, Kodaman, İren, 2016: 571). Örgüt aynı zamanda nihilizm akımından da esinlenmiştir (Moore, 2014: 11-12). Rusya’da bu örgütü Sosyalist Devrim Partisi izlemiştir. Ancak bu örgüt sosyalist düşünceye çok daha bağlı bir politika izlemiştir. Öyle ki zamanla *Enternasyonal Anarşist* düşüncesini tüm dünyaya yaymayı başarmışlar ve küresel bir terör hareketinin fikir babası olmuşlardır. Hatta Amerika’da yaşanan işçi sorunlarında da aktif bir şekilde yer almışlardır (Gürel, 2008: 35).

1900’lı yıllarda terörizm, yalnızca yerel seviyede olmamış, uluslararası seviyede de yıkıcı bir seviyeye geçmiş ve hatta uluslararası politikaları etkiler olmuştur. Ülkelerin sınırlarında pek çok değişikliğe yol açan olay I. Dünya Savaşı olmuştur. Bu savaşın çıkmasına neden olan olayın kişisel bir uluslararası terörizm eylemi olduğuna da dikkat edilmelidir. I. Dünya Savaşı’nın çıkmasına neden olan eylem, 1914 senesinde, Sırp bir ajanın, Arşidük Ferdinand’a suikast düzenlemesidir. Bu eylem terör tarihi açısından en büyük olaylara neden olan eylem şeklinde görülebilecektir (Göktaş, 2014: 283). Savaşın başlamasının ardından Avusturalya’da İngilizler tarafından yoğun bir propaganda süreci başlamıştır. Bu bölgeden askere gönüllü katılım beklenmiştir. Ancak başlarda Avustralya halkı bu savaşa katılmaya gönülsüz olmuştur. Fakat 1916 yılında yaşanan Broken Hill saldırısı işleri değiştirmiştir. Türklerin cihat uğruna yaptığı söylenen bu terör eylemi sonrasında Avustralya’dan da gönüllü asker katılımı başlamıştır. Bu saldırı da tarihe erken dönem uluslararası terör eylemlerinden biri olarak yazılmıştır (Kıyanç, 2019: 530-531).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, terörizm diktatörlüklerce benimsenmiş ve bu güçlerin halkı kontrol altında tutmak için kullandığı uygulamalara dönüşmüştür (Demirel, 2007: 26). Terörizm peşi sıra İtalya, Sovyetler Birliği ve Almanya'da yönetime yükselen Naziler, Faşist ve Komünist yönetimlerce uygulanan sindirme eylemlerini de kapsamaktadır. Bu yönetimlerin halkına yönelik uyguladıkları baskılar, şiddeti, hukuk dışı müeyyideleri, işkenceyi, ölüm mangalarını ve sindirmenin her türlüşünü de içine almaktadır. Stalin yönetiminde Rusya'da binlerce kişi yönetime muhalif olmaları nedeniyle öldürülmüştür. İtalya'da Mussolini yönetiminde, yönetime muhalif olmaları nedeniyle öncelikle Sosyalist Parti Genel Sekreteri Motteoti olarak birçok kişinin canı alınmıştır. Almanya'da, Hitler yönetiminde yalnızca var olan düzeni kabul ettirmek adına değil, bunun yanı sıra Yahudi ve Çingene gibi azınlık ırklarına karşı da terör uygulanmıştır (Hoffman, 1998: 25).

1930'lar ile beraber terörizm, totaliter yönetimler ve bu yönetimlerin başındaki diktatörlerce kendi ülkelerindeki insanlara yönelik yapılan kapsamlı sindirme uygulamalarını tanımlamak için kullanılmıştır (Wayman, 1997: 43; Aktaran: Taşdemir, 2020: 29). 20'nci yüzyılın ikinci çeyreğinde Emperyalizm karşıtı terörizm, Kıbrıs Adası ve Aden'de bulunan İngilizlere ve Cezayir'de bulunan Fransızlara yönelik Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından uygulanmıştır (Abubaker, 2021: 46).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte terörizmin önemi ve yoğunluğu arttığı gibi kapsamı da genişlemiş ve terör soğuk savaş silahı/dış politika aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Yenal, 2009: 208). Bu dönemde terör kavramı Avrupa yönetimlerine yönelik 20'nci yüzyılın yarısında Orta Doğu, Afrika ve Asya'da meydana gelen farklı yerli milliyetçi/emperyalizm karşıtı örgütler tarafından uygulanmış olan şiddetli isyanları tanımlamak için kullanılmıştır. İsrail, Kenya, Kıbrıs ve Cezayir gibi ülkeler özgürlüklerini bir nebze de olsa terörü bir araç olarak kullanan milliyetçi hareketlerle elde etmişlerdir (Hoffman, 1998: 25). Bu çağın en şiddetli terör eylemlerinin yaşandığı yer, geçmişte de olduğu gibi Filistin olmuştur. Emperyalizm karşıtı çağın örneği olarak İrgun grubunun hem Filistinli Araplara hem de İngilizlere yönelik sürdürdüğü, bilhassa 1943 senesinin ardından İngilizlere yönelik operasyonlarını arttırdığı, yöntemleri göstermek mümkündür. Bu operasyonların en sansasyonel olanları Filistin'de bulunan İngiliz idarecilerin merkezi konumunda olan Kudüs'te faaliyet gösteren King David Oteli'nin Temmuz 1946'da

bombalanması sonucunda doksan altı insanın hayatını kaybetmesi ve Arap köyü *Deri Yasine* yapılan operasyonlarda iki yüz elli insanın öldürülmesidir (Acar, 2012: 105). İkinci Dünya Savaşının ekonomik tahripleri neticesinde devletler artık sıcak savaştan ziyade perde arkasında vekâlet savaşları (proxy war) çeşitli örgütler kurarak veya mevcut ayrılıkçı terör örgütlerine yardım ederek ilgili devleti hem de az maliyetle yıpratmak amacıyla terör/terörizmi bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu dönem SSCB'nin yıkılışına kadar sürmüştür.

1960'lardan sonra terörizm, uluslararası çalkantılar doğrultusunda hızlanarak artış göstermiştir (Ökten, 2011: 20). Terörizm kavramının politik jargonlarda sıklıkla kullanımı da bu zaman dilimine denk geldiği gibi, öncesinde eşine rastlanmamış uçak kaçırma gibi stratejiler de bu zaman diliminde uygulanmaya başlanmıştır (Daniel, 2000: 80). Terörizmin tarihi bakımından 1960'lı ve 70'li seneler kritik bir aşama şeklinde görülmektedir. Bilhassa Avrupa'da, terör olayları bu dönemde yaşanmıştır. Avrupa'nın batısı, 1960'ların sonları ve 70'lerde dünyada en fazla terör olaylarının yaşandığı yer olmuştur. 1970'lerin başından itibaren, ulus ötesi eylemlerde bulunan terörist gruplar, demokratik hükümetleri devirmek amacıyla birleşen solcu terörist gruplardan, bir vatan kurmak veya İsrail'i yok etmek amacıyla bir araya gelen Filistinli gruplardan oluşan ağlara açık veya örtülü olarak destek vermişlerdir. Ayrıca bu gruplar köktenci ilkelere dayalı uluslar yaratmak amacıyla birleşmişlerdir (Enders, Sandler, 2002: 149). 1967 Haziran Savaşı'nda Arap ülkelerinin İsrail'e yenilmesi ve sonrasında Filistinli örgütlerin İsrail ile mücadelesi gibi döneme özgü siyasi koşullar, terörizmin yükselişine ve Vietnam Savaşı'na karşı çıkan eylemlere neden olmuştur. Çağdaş teknoloji, özellikle de ucuz ve kolay erişim sağlayan ulaşım ve iletişim araçlarının bulunması, üçüncü dünya ülkelerinde ideolojik hareketlere sahip olan Avrupa özentili aşırı örgütlerin yanı sıra Avrupa'da yerli, etnik ve ayrılıkçı örgütlerin güçlenmesine neden olmuştur (Alexander, Kenneth, 2002: 211). Böylece, 1960 ile 1970 arasındaki sürede yeryüzünün pek çok noktasında, çeşitli ideolojilerde, farklı hedefleri ve stratejileri olan birçok terör örgütü, demokratik ve sanayileşmiş devletlerden geri kalmış olanlara kadar hepsinde var olmuş ve bir fiil harekete geçmişlerdir. Ayrıca bu süreçte dünyanın içinde bulunduğu çift kutuplu yapıda Doğu ve Batı bloğu ülkeleri diğerlerinin düzenlerini ve çıkarlarını bozmak adına terör gruplarını kendi siyasetlerinin bir unsuruna dönüştürmüşlerdir. Sovyetler Birliği, Batı dünyasının emperyalist devletlerinde Marksist-Leninist ve sol grupları kışkırtırken, Amerika Birleşik Devletleri öncelikli olarak Batılı

lkelerde Sovyetlere yakınlık hissedene 3'nc Dünya lkeleri'nde düzeni bozacak terör gruplarını sbvance etmişlerdir (akmak, 2008: 20). Ayrıca 1970'lerde yeni terör döneminden bahsedilir olmuştur. Bu aşamadan sonra terör, uluslararası kamuoyunun önceliklerinden biri olmuştur (Mitchell, 1990: 11). Münih Olimpiyatları Olayı, Bombalı Mektup Eylemleri, İsrail Lod Havaalanı'na gerçekleştirilen baskın gibi vb. olaylar 1970'lerin ne çıkan terör eylemleridir (Dugard, 1999: 161). Bu sayede politik bir mücadele unsuru şeklinde terör 20'nci yüzyılın ikinci yarısında var olmuştur. 1970'lerde var olan dini inançların teröre etkilerine dair ilk araştırmaları yürüten araştırmacılar meseleyi tümüyle politik bir kavram şeklinde ele almışlar ve dini inançların terör şiddetinin en önemli unsurlarından olduğunu belirtmişlerdir (Higgins, 1997: 18). Fakat bu sistemin keşişme noktası olan ideolojik özdeşliğin bir süre sonra tesiri düşerken 1970'lerden sonra terör gruplarının temel güdülenmesi artık devrimci ideoloji niteliğini kaybetmiş ve dinsel ya da etnik gdlenmelere kanalize olan örgütler gündeme gelmiştir (Taşdemir, 2006: 46).

Filistinli örgütlerin stratejileri dünyanın farklı yerlerindeki ve farklı uluslardaki direniş örgütlerine de örnek olmuştur. Örneğin, 1960'lı yıllarda Kanada'da eylemlerine başlayan Quebec Kurtuluş Cephesi (FLQ), dili Fransızca olan vatandaşların Quebec bölgesinde farklı bir devlet kurması için silahlı mücadele vermiştir. Ancak Fransızca konuşan vatandaşlardan teröre istedikleri desteği alamayan örgüt 1970 yılında Quebec alışma Bakanı Pierre La Porte ile İngiliz diplomat James Cross'u kaırarak işlerin seyrini değiştirecek bir olaya imza atmıştır. 16 Ekim tarihinde olağanüstü hl ilan edilmiştir. Sonrasında geniş çaplı bir harekât ile FLQ liderlerinin de içinde olduğu 250 örgüt yesi yakalamıştır. Cross kurtarılmış ancak La Porte, rgt yeleri tarafından ldrlmştir. Yaşananların ardından örgüt faaliyetlerini sonlandırmış ve zamanla yok olmuştur. Onun yerine barışçıl stratejilerle davayı sürdüren Partie Quebecois var olmuştur (Keskin, 2007: 213). Filistin direnişinin örnek olduğu farklı örgütlere örnek olarak Almanya'daki Kızıl Ordu Fraksiyonu ve İtalya'daki Kızıl Tugaylar da gösterilebilecektir. Bu rgtler de Filistin kamplarında eğitim görmüşlerdir. Kızıl Ordu'nun en meşhur operasyonu Alman iş adamı Hanns Martin Schleyer'in kaırılması ve öldürülmesidir (Gürses, 1997: 6). Kızıl Tugaylar'ın en meşhur eylemi ise 1978'de eski İtalya hükümet başkanı Aldo Moro'nun kaırılarak öldürülmesidir (Gürel, 2008: 38).

Uluslararası terör örgütlerinde yükselen sol görüş ve ortaya çıkardığı şiddet, diğer tarafta milliyetçi görüşlü örgütlerin de var olmasına neden olmuştur (Shughart, 2006: 21). Fakat bu örgütler beklediği kadar destek bulamadığından çoğunlukla uzun soluklu olmamış ve eylemleri de sık tekrar eden eylemler olmamıştır. Sağcı örgütlerin düzenlediği eylemlerden ilk akla gelenlerden birisi Bologna’da tren istasyonunda düzenlenen bombalı eylemdir. Patlamada 85 kişi ölmüş 200’den fazla insan yaralanmıştır. Saldırı sonrası Neo-Faşist bir örgüt saldırıyı üstlenmiştir (Bay, 2020: 37). Aynı sene Almanya’da Münih’te düzenlenen Oktoberfest kutlamaları yapıldığı sırada düzenlenen bombalı saldırıda 14 insan hayatını kaybetmiş ve 215 insan yaralanmıştır. Bu saldırıyı da aşırı sağcı bir örgüt düzenlemiştir (Bozay, 2021). ABD’de ise Oklahoma’da beyaz ırkın üstünlüğüne inanan Amerikan Hristiyan Vatanseverlik örgütü düzenlediği bombalı eylemle adından söz ettirmiştir. Saldırıda 168 insan ölmüş ve 680 insan yaralanmıştır (Yeniçeri, Altıntaş, 2021: 27).

1980’li yıllarda terör saldırılarının tasarlanarak, planlı ve organize özellikleri sürerken, bazı devletleri ve bilhassa da Batı’yı istikrarsızlaştırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda terörizm kavramına *devlet destekli* terör kavramı eklenmiştir (Kasımoğlu, 2010: 21). Ortadoğu bölgesindeki pek çok ABD’li diplomatik ve askeri noktalara yönelik düzenlenen bombalı saldırılar artmakta olan devlet destekli terörizmi ön plana çıkarmaktadır. Devlet destekli terörün öne çıkan özelliği, operasyonların terör gruplarının maksadına ve hedeflerine göre olmayıp, bu gruplara mali destek veren, yönlendirenlerin stratejilerine, amaç ve hedeflerine göre yapılmasıdır (Başaran, 2017: 48). Devlet terörünün devletin emniyetini ve kamu düzenini sağlamak için adına kullanıldığı belirtilmektedir. Şu an ise genel manada devlet menfaatlerini sağlamak için uygulanan bir yönteme dönüşmüştür (Yalçınar, 2006: 15). Bütün bunlar göz önüne alındığında, 19’ncü yüzyıl biterken ve 20’nci yüzyılın ilk yıllarında yükselen devlet destekli terörün, bilhassa devlete yönelik karşı fikirleri savunan insanlara veya ideolojilere yönelik bir strateji şeklinde uygulandığı, ayrıca iktidarların muhalif politik fraksiyonları güçlendirerek düşmanlarını veya olası düşman olarak gördükleri ülkeleri zayıf düşürme siyaseti izlediği söylenebilir. Yani, terör, bedel ödeme tehlikesi olmadan, zayıf ülkelere daha büyük hedef ülkeleri zor duruma sokmak ve bu ülkelere istediklerini almak için kullanılan gizli bir savaş türüne dönüşmüştür (Hoffman, 1998: 28). Irak, Suriye, İran, Libya gibi ülkeler terör örgütlerine yardım eden ülkelere örnek olarak gösterilebilecektir (TBB, 2006: 139). 1980’lerden

başlayarak, dini ideolojik örgütlerin de terör eylemlerini arttırdığı görülmektedir (Enders, Sandler, 2002: 149). İran'daki devrimin yansımalarının bir sonucu olarak ilk modern dini terörist gruplar ortaya çıkmıştır (Hoffman, 1997: 149). 1992 yılında 48 gruptan 11'i, 1994 yılında 49'dan 16'sı ve 1995'te 58 gruptan 25'i dini temelli terörist gruplardan oluşmaktaydı (Enders, Sandler, 2002: 149). Her ne kadar 1980'lerin başından bu yana, dini temelli grupların sayısı artsa da o yıllarda aktif olan 64 gruptan sadece ikisi, İran destekli Şii Örgütler Al Dawa ve İslam Devrimini Koruma Komitesi, karakter ve motivasyon bakımından ağırlıklı olarak dini olarak sınıflandırılabilir (Hoffman, 1997: 149). Ayrıca, 1980'lerde terör saldırıları yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. Örneğin, Tokyo metrosunda kullanılan sârin gazı, kimyasal ve biyolojik silah kullanımını terörün yöntemleri arasına sokmuştur (Madden, 1997: 336). Tokyo metrosunda sârin gazının serbest bırakılmasından on beş yıl önce, konferans katılımcıları teröristlerin kimyasal veya biyolojik silah kullanma olasılığı konusunda endişeliydiler ve fanatik kùltleri en tehlikeli terörist türü ve bu tür olayların muhtemel faili olarak tanımladılar (Jenkins, 2001: 322.)

1990'lı yıllar terör eylemlerinin hem biçiminde hem de sayı ve tahribat gücünde bazı değişikliklerin yaşandığı dönemdir (Gül, 2013: 14). Bu değişim gösteren terörizm geçmiştekine göre kapsam, hedef, özellikler, örgütlenme ve faaliyetler açısından farklılaşmıştır (Çitlioğlu, 2005). Kapsam açısından, 1960'lı ve 1970'li yıllar aşırı sağ ve sol görüşlerden örgütler bulunurken, 1990'lı yıllarla beraber din, terör örgütlerinin ideolojik boyutunda daha çok görünür olmuştur. Japonya'da faaliyet gösteren Aum tarikatı ve Ortadoğu bölgesindeki pek çok İslamcı örgüt buna örnek gösterilebilecektir (Ayhan, 2011: 125). Şu an dünyada bilinen yaklaşık 50 aktif terör örgütü vardır (Ekici, 2012: 23). Hizbullah, İŞİD, Boko Haram, Hamas, El Nusra, El Kaide gibi örnekleri olan bu terörist grupların neredeyse yarısı dini inançlarla motive olmaktadır. Hedef olarak simgesel amaçlardan çok, ilgi çekici ve en üst seviyede zarar verecek operasyonlar yapmaktadırlar. Nitelik açısından kimyasal, biyolojik ve nükleer eylem stratejileri de kullanılmaktadır. Mesela Japonya'da sârin gazı hem 1994'te Matsumoto'da, hem de bir sene sonra Tokyo'daki eylemlerde kullanılmıştır. 20 Mart 1995'te Yüce Gerçek (Aum Şinrikyo) örgütü zehirli sinir gazı kullanarak Tokyo metrosunda saldırı gerçekleştirmiş ve 12 insanın hayatını kaybetmesine, 5500'den fazla kişinin yaralanmasına neden olmuşlardır (Gönül, 2021: 54). Bu eylem, kimyasal silahların kullanıldığı ilk eylem olmasa da örgütün 40.000 insanı öldürmeyi planladığı büyük bir kitlesel operasyon olması ve bu gibi kimyasalların

devlet dışı kişiler tarafından, özellikle de teröristler tarafından erişilebilir olması sebebiyle terörizmin yeni bir türü olarak ele alınmaktadır. Terör gruplarının örgütlenme yapısı Soğuk Savaş döneminden önce sert bir hücre modeli iken, sonrasında daha esnek hale gelmiştir. Operasyon açısından ise, teröristler daha fazla kaynak elde etmenin sağladığı avantajla hem daha dikkat çeken hem de sayısal olarak büyük eylemler yapabilmektedirler (Ayhan, 2011: 125). Bu dönemde her ne kadar terör olayları ve örgütlerin sayısı azalsa da terörist saldırılarında ölenlerin sayısı artmış ve dini veya etnik nedenlerle vahşi katliamların yaşandığı bir yapıya dönüşmüştür (Larry, 2001: 899).

1990’larda değişen terörizm alanı, terörizm analistleri, bilim insanları, politikacılar ve güvenlik uzmanları tarafından ele alınmaktadır. Yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda terör faaliyetleri, 1793’teki gibi devletlerce vatandaşlara yapılan sistematik şiddeti değil, kişiler veya siyasi radikal örgütlerce devlete yönelik yapılan şiddeti kapsar şekilde anlam kazanmıştır (Semercioglu, 2016: 105). Bankoff ise bu durumu, “*Terörün tabiatı farklılaşmış, saldırılar daha yüksek dehşet saçmıştır. Eylemler en çok zararı verecek şekilde yapılmaktadır*” diye açıklamaktadır (Bankoff, 2004:377). Muntazam ordulardansa oluşturulan düzensiz kuvvetler geleneksel savaş stratejilerine farklılık getirmiştir. Dolayısıyla ülkelerin istikrarını tehdit eden durumlar da çoğalmıştır. Devlet dışı unsurlar küresel politikalarda etkisini gösterir olmuştur. Yasa dışı örgütler, terör grupları ve gerilla yapılanmalarla ortaklık kurulmaya başlanmış, teröristlerin finans ihtiyacı yasa dışı yöntemlerle yürütülen ticari işlerden sağlanarak ‘Narko Terörizm’ kavramı literatüre girmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2017: 10). Peru ve Kolombiya’da solcu terör gruplarıyla ilişkiler kuran ve meşru seçimleri sabote etmek isteyen Kolombiya uyuşturucu karteli, 19. yüzyılın son yıllarında farklı bir niteliğe bürünen terör algısına ve gücün kimlerin eline geçtiğine dair iyi bir örnektir (Hoffman, 2006: 18). 2000’lerde terörizm, eskiye nazaran daha fazla uluslararası seviyeye ulaşmıştır (Acar, 2012: 107). Hedefi belirlerken seçici olmaktansa gelişigüzel eylemlerle suçsuz insanların hedef alınmasına daha fazla başvurulmuştur. Maddi gelirini organize suçlar işleyen gruplardan edinen, ideolojik fikirlerden güdülenen, aşırı şiddet uygulayan, sınır ötesi eylemler yapan ve masum vatandaşlarını hedef alan gruplar dikkat çekmeye başlamıştır (Ağkaya, 2018: 280). Şu anki terör algısında politik görüşmelerden çok radikal şiddet eylemleri kullanarak doğrudan ortadan kaldırma vurgusu dikkat çekmektedir. Gelişen teknoloji ve iç savaşlar sonucu çoğalan göçler, politik alanda görülen değişimler, soğuk savaşın ardından terör gruplarına

sağlanan desteğin çoğalması, küreselleşmeyle beraber paranın kolay transferi ve ticaretin uluslararası seviyeye ulaşması, silahlara ulaşmanın daha basit olması uluslararası terörizmi kolaylaştıran faktörler olmuştur (Kartal, 2018: 54).

1990'ların ardından terörizmin özelliklerinden değişim gösteren diğer bir unsur da eylemlerin hedefi olmuştur. 20'nci yüzyılın sonlarına dek teröristlerin hedefinin çoğunlukla devlet adamları olduğu görülmektedir (Yalçınar, 2006: 102). 1914'te yaşanan ve Birinci Dünya Savaşı'nın da nedenleri arasında yer alan Ferdinand'ın suikastı, Fransız Dışişleri Bakanı Louis Barthou ve Yugoslavya Kralı Aleksandr'ın 1934'te Marsilya'da öldürülmesi, ABD Başkanı John F. Kennedy'in 1963'te öldürülmesi, İspanya Başbakanı Amiral Luis Carrero Blanco'nun 1973'te Bask ayrılıkçıları tarafından öldürülmesi, 1979'da İrlanda Cumhuriyet Ordusu tarafından Lord Louis Mountbatten'ın öldürülmesi, İslamcı komplocular tarafından Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın, 1984'te Şih ayrılıkçıları tarafından Hindistan Başbakanı İndira Ghandi'nin ve İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin, 1995'te Yahudi aşırılık yanlıları tarafından öldürülmesi vb. suikastlar 20. yüzyıl terörizminin karakteristiğini yansıtmaktadır. (Primakov, 2004: 2).

2000'li yıllardan sonra ise yeni yüzyıl ile birlikte terör eylemlerinin de tarzı ve hedefleri değişmiştir. Özellikle 11 Eylül saldırıları bu aşamada bir milat olmuştur. Bu eylemden sonra basın, bilim insanları ve ulusal liderler, yeni bir terör çağının başladığını açıklamışlardır (Martin, 2017: 62). Daha önce, terör saldırılarının çoğu konvansiyonel patlayıcılardan ibaretken, 11 Eylül'den itibaren terör örgütlerinin eş zamanlı saldırı yeteneği, saldırının teknik açıdan kusursuzluğu, faillerin inanmışlık katsayısı, hedeflerin seçiminde gözetilen simgesellik, medyada anında görünürlük gibi etkenlerle de boyut değiştirmiştir. Kuşkusuz ki bu eylemin bu denli önemli olmasının nedeni Amerika gibi bir süper güce karşı yöneltilen bir eylem olmasıdır. Başeren, 11 Eylül Saldırısının önemini, *“günümüzde terörizm, ulusal çapta hedeflerden öte, küresel düzeyde hem daha sembolik hedeflere yönelen hem de daha çok insanı öldürebilen ve neredeyse bir savaşın sonuçlarını doğuran bir duruma dönüşmüştür”* şeklinde ortaya koymaktadır (Başeren, 2014: 17). 11 Eylül'le birlikte bilinen terörizm anlayışı, terör örgütünün amaçları doğrultusunda kişilerle sınırlıyken 11 Eylül Saldırısı ile birlikte terörizm amaçları, hedefleri, eylem çapları ve organizasyonları boyut değiştirmiştir (Yenal, Beğenirbaş, 2009:208). 11 Eylül terör saldırısının hedeflerinin seçilmesinde son derece önemli simgesel özelliklerinin olduğunu

belirtmek önemlidir. Örneğin, Pentagon ABD askeri gücünü, Dünya Ticaret Merkezinin İkiz Kuleleri ise küresel sermayenin ekonomik gücünü temsil etmektedir (Yenal, 2013: 27).

21'nci yüzyılla beraber enformasyon teknolojileriyle alakalı gelişmeler hızlanmıştır. Nanoteknoloji, fiber optik kablolar, robotlar, bio teknoloji ve uzay araştırmalarının yeni bir seviyeye geçtiği bu asırda sanayi gelişmelerinin dışında bilgi üretimi, dağıtımı ve paylaşımına dair pek çok kolaylık olmuştur. Dünyada ses getiren 11 Eylül 2001 saldırıları küreselleşmenin bir yansıması şeklinde okunmuş ve insanlar kendilerini artık hiçbir yerde emniyette hissetmemeye başlamışlardır (Aktel, Gürkaynak, 2007: 81). Bu kapsamda 21'nci yüzyıl terörizmi sadece bir ülke veya bölgeyi etkilemekten öte bütün dünyayı etkisi altına alan bir konuma gelmiştir. Eylemler yüksek teknolojiden faydalanılan ve terörizmin de özelliklerinin farklı bir yapıya evrildiğinin kanıtı niteliğindedir (Aktel, Gürkaynak, 2007: 81). Medya teknolojileri ve internet kullanımı terör kavramının tabiatını değiştirmiştir. İlerleyen bilgi teknolojilerinin teröristlere sunduğu bir diğer imkân da siber saldırılardır (İzzetgil, 2021: 838). Başka bir ifadeyle bilgisayar çağı, teröristlere eskiden imkânlarının olmadığı bir saldırı fırsatı sunmuştur. Bilgisayar virüsleri kullanılarak karşı tarafın bilgisayar ağları kullanılamaz hale getirilebilmekte, yüksek enerjili radyo frekansları vasıtasıyla bir bölgedeki elektronik cihazlara zarar verilebilmekte ve bu sayede bilgi teknolojileri de sabote edilebilmektedir (Laqueur, 1999: 74). Dahası bu dönem itibariyle teröristlerin biyolojik ve kimyasal silah kullanımı da artış göstermiştir. Kitle imha silahları yapmak, bulmak ve sevkiyatını yapmak sınırların önemini kaybetmesiyle daha da kolaylaşmıştır. Teröristlerin bu silahları, kullanma ihtimalinin dışında teröre yardım eden devletlerin de teröristlere bu silahları verebileceği ihtimali düşünülmüş ve uluslararası kamuoyunun risk değerlendirmelerinde güncelleme yapılmasına neden olmuştur (Leitenberg, 2002: 14) 11 Eylül saldırılarının ardından Amerika'da yaşanan şarbon saldırısı buna örnek gösterilebilecektir (Yüksel, Erdem, 2015: 208). Araştırmalar neticesinde saldırılar bir terör örgütüyle ilişkilendirilememiş ve sonuçta tutuklama yapılamamıştır. Fakat biyolojik saldırıların içeriden de dışarıdan da yapılabileceği ve değişen tabiatı net bir şekilde fark edilmiştir (Leitenberg, 2002: 19).

İçinde bulunduğumuz yüzyılda terörizmde dikkat çeken bir başka özellik ise din inancının öne çıkmasıdır. Bilhassa dini terör ya da kullanımı yaygın biçimiyle İslami terör, El Kaide'nin 11 Eylül eylemlerinin ardından yaygınlaşmıştır (Ündücü, 2011: 12). New York City ve Washington'a yapılan eylemler Amerikan ekonomik ve askeri gücünü sembolize eden Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a çevrilmiş ve bu noktada din, teröristleri motive eden bir unsur şeklinde görülmüştür. Öyle ki Usame Bin Ladin'in Batı dünyasına karşı tüm Müslümanların silahlanması gerektiği ve onun ifadeleriyle *inanmayanları* İslam coğrafyasından atma fikrini öne çıkaran konuşması buna örnektir (Şimşek, 2016: 333).

Görüldüğü üzere, terör eylemleri tarihin her sürecinde yaşanarak devamlı bir değişim ve gelişim göstermiştir. Bilhassa teknolojik ilerlemeler ve ideolojiler teröristlerin değişik ve daha etkili stratejiler kullanmasını sağlamıştır. Politik amaçlarına erişmek için de faaliyetlerini arttırıp medyada kendilerini göstererek gündemde kalmayı hedeflemişlerdir. Faaliyetlerini geniş alana yaymak için sürekli aktif olarak devamlılıklarını sağlamışlardır. Terörizm, bilhassa son yüzyılda evirildiği şekil itibariyle ele alındığında, eylem yöntemleri ve mücadele tarzları açısından başladığı aşamadan oldukça uzaklaşmış ve büyük, küresel bir tehdit olmuştur.

Son olarak bu bölümde terörizmin gelişimi ve yaygınlaşmasına dair literatür incelendiğinde, Rapoport tarafından ortaya atılan ve peşi sıra 4 dalganın olduğuna yönelik David C. Rapoport'un (2011) çözümlemesi dikkat çekmektedir (Bankoff, 2004: 377). Rapoport, terör dalgalarını "*belirli bir zaman dilimi içerisinde oluşan faaliyet döngüsü*" olarak tanımlamaktadır. Her dalga farklı bir ideolojiden (anarşist, anti-kolonyalist, sosyalist veya dini köktencilik) esinlenerek oluşurken, her bir kuşak kendine özgü tetikleyici olaylar, hızlandırıcı etkenler, taktikler ve silahları içermektedir (Rapoport, 2003: 47-48). Rapoport'un belirttiği dört terörist dalga arasında bir sonraki dalganın ortaya çıkmasına sebep olan kademeli bir düşüş dönemi de mevcuttur (Jeffrey, 2008: 12). Bu da tanımlanan dört dalganın da aynı döneme ait olduğunu ve o zamandan beri de çoğunlukla ayrı ayrı değerlendirilmelerine rağmen, zaman zaman da birleşip ve mutasyona uğradığını göstermektedir (Parker, Sitter, 2016: 198). Terör dalgaları arasında bir geçiş mevcuttur ve bir önceki dalgaya ait belirgin özellikler bir sonraki dalgaya uyum sağlamak amacıyla dönüştürülür. Ancak genel olarak bir sonraki dalganın ortaya çıkması bir öncekinin

tamamen ortadan kalkması olarak kabul edilmekte ve değerlendirilmektedir (Salim, Biçer, 2020:920).

Terör dalgaları arasında ilk olarak Anarşist Dalga öne çıkmaktadır. Bu dalga milliyetçi gruplara taktik ve eğitim sağlamıştır. İkinci dalga olarak anti-sömürgeci dalga öne çıkar. Bu dalga milliyetçi amaçları benimsemiş ve sömürgeci güçlere karşı mücadele etmektedir. Üçüncü dalga milliyetçiler, sol kanadın amaçlarını tamamen benimsemişlerdir. Dördüncü dalgada ise milliyetçilikle dini baskıların karşı konulması arasında bir bağlantı kurulmaktadır (Rapoport, 2003: 45)

Rapoport'a göre, Anarşist Terör Dalgası olarak da bilinen ilk dalga, 1880'de Rusya'da ortaya çıkmış ve 40 sene içinde Batı Avrupa, Balkanlar ve Asya'ya sıçrayarak 1920'de sonlanmıştır (Rapoport, 2003: 47). Peter Kropotkin ve Mihail Bakunin gibi anarşizmin kuramcıları tarafından geliştirilen ideolojik ve stratejik doktrinlerin anarşist dalganın arkasındaki önemli unsurlardan biri olduğu söylenebilir (Güzel, 2002: 10). Birinci dalganın başlatılmasını sağlayan en önemli etken, haberleşme ve taşıma teknolojilerindeki ilerlemedir (Yenal, Beğenirbaş, 2019: 2008). Böylece teröristler, iletişim ve ulaşım araçlarının kullanılmasıyla hızlı ve etkili bir propaganda yaparak geniş kitlelere ulaşmışlardır.

Anarşist Dalga, 1878'de Vera Zasulich 'in St. Petersburg'da bir polis şefi olan Trepov'un ofisine gidip onu vurması ile başlamıştır (Kuchеров, 1952: 86). Jüri neden kaçmadığını sorduğunda Vera, kendisinin bir katil olmadığını, *terörist* olduğunu beyan etmiştir (Sageman, 2008: 34). Böylece Zasulich olayı da modern terörizm için bir öncü olmuştur. Zasulich Olayının da getirisiyle, anarşist eğilimlerden etkilenen ve genellikle ülkelerin liderlerini hedef alan ilk dalgada, terörizm bilinçli olarak cinayet suçundan ayrı olarak değerlendirilmiştir (Altıntaş, 2012: 34). Bu dönemdeki terör faaliyetlerinin belirgin özelliği, dinamitin kullanımının yaygınlaşmasıyla trenlerin havaya uçurulması ve genellikle üst düzey politikacılara yönelik suikast yöntemiyle gerçekleştirilen eylemlerdir (Yenal, Beğenirbaş, 2019: 208). Rusya'da başlamış olan bu anarşist terör dalgası, Ermeni, Hınçak, Makedonya devrimci örgütü ve Hindistan'da Manikta özel toplumu kadar geniş bir coğrafyada stratejik ve kültürel etkisini hissettirmiştir (Occhipinti,2007:115).

Birinci dalganın sonrasında gelen Sömürge Karşıtı Dalga 1920’lerde ortaya çıkmış sömürge ve imparatorluklara karşı *self determinasyon* prensibi çerçevesinde şekillenen uluslararası sistemde meydana gelmiş ve 1960’larda büyük oranda yok olmuştur (Rapoport, 2003: 48). İkinci dalga, 1920’ler ile 1960’lar arasında süren, sömürgeci yönetimleri ortadan kaldırıp yeni devletler kurma amacıyla, çoğunlukla polisleri ve askerleri hedef alan, gerilla tarzı vur-kaç taktiklerinin tercih edildiği bir dönemdir (Şahin, 2015: 151). Bu dalganın kökeninde, I. Dünya Savaşı’nın ardından imzalanan Versay Barış Antlaşması’nın da etkisiyle *kendi kaderini tayin hakkı* fikri bulunmaktadır. Bu bakış açısı ayrılıkçı terör örgütlerinin var olmasında büyük bir etken olmuştur. Bu bağlamda Fanon (2007: 45). “sömürgecilikten kurtulmanın yolunun kendi ifadesi ile “*sömürgesizleştirme*” ve “*özgürleşme*” ile sömürgeye karşı şiddet içeren bir mücadele olduğunu söylemektedir.

Bu dönemin öne çıkan özelliği birinci dalganın aksine bu dönemde terörizm kavramına aşağılayıcı bir mana yüklenmesidir (Demir, 2009: 2). Öyle ki bu süreçte terör örgütleri de kendileri terörist olarak görmemiş, kurtuluş savaşçısı olarak, özgürlük savaşı verdiklerini iddia etmişlerdir (Hoffman, 2006: 16). Bilhassa Hindistan, Pakistan, Burma, Tunus, Fas, Filipinler, Gana, Nijerya gibi ülkelerde görülen anti sömürgeci fraksiyonlar ve isyanlar, terörizmi yeni bir strateji olarak uygulamışlardır (Arıkoğlu, 2010: 95). Bu dönemde kurulan ayrılıkçı terör örgütlerinin ideolojik temellerinde eklektizm görülmektedir. Bir taraftan baskın milliyetçi bir damar mevcutken, diğer taraftan Marksist-Leninist ideoloji görülmektedir. Lenin’in Self Determinasyon ilkesinden, sol damar içerisindeki “ezilen ulus milliyetçiliğinden” beslenen daha sonraları üçüncü dünya milliyetçiliği şeklinde de anılacak olan milliyetçi ve sosyalist bir duruş bu dönemin temel motivasyon kaynağı olmuştur (Şahin, 2015: 151). Bu sebeple, ikinci dalga birincisine nazaran daha meşru görülerek, tercih edilen bu yeni dil çekici olmaya başlamıştır. Bu durum, uluslararası sistemin terörizmi nasıl şekillendirdiğini göstermiştir.

1960-1990 arası dönemde kendini gösteren üçüncü dalga, kapitalist sistemi yerle bir etmeyi hedefleyen, bilhassa ABD gibi ülkelere yönelik, korsanlık, kaçırma ve suikastlara başvuru Yeni Sol Dalgadır. Rapoport (2003: 56), bu dalgaya hayat veren durumun Kuzey- Güney ayrımı, Vietnam Savaşı ve Filistin Meselesi olduğunu belirtmektedir. Bu bölgelerde yaşananlar baskın güçlere dair tepkileri arttırmış, bilhassa batılı ülkelerde yeni terör örgütlerinin var olmasına neden olmuştur. Üçüncü dalgada

Marksizm, radikalizm gibi radikal fikirlerle milliyetçilik akımlarının terörist grupların söylemlerinde kesiştiği fark edilmektedir (Demir, 2017: 81). Japon Kızıl Ordusu, Kızıl Ordu Fraksiyonu, Kızıl Tugaylar gibi birçok örgüt, kendilerini farklı ülkelerde ortaya çıkan akımlar için öncü olarak görmüş, Sovyetler Birliği pek çok örgüte bu süreçte destek olmuştur. Bu dalgada ETA, ASALA, Korsika Ulusal Özgürlük Cephesi (FNLC), PKK ve IRA gibi örgütler; uçak kaçırma, rehin alma, büyükelçiliklere saldırılar gibi terör stratejilerini uygulamışlardır (Rapoport, 2003: 42).

1960'larda ortaya çıkan üçüncü dalga Yeni Sol Dalgadan etkilenen birkaç örgüt Nepal, İspanya, İngiltere, Peru ve Kolombiya'da varlığını sürdürse de SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve İran İslam Devrimi'nin başladığı 1979'da dördüncü dalga ortaya çıkmıştır. İslami öğeler motivasyon kaynağı olsa da arka planında Batının sömürgeci politikaları, küreselleşmenin olumsuz sonuçları, Arap-İsrail Sorunu, Ortadoğu toplumlarının ekonomik ve siyasal sorunlarının olduğu görülebilir (Şahin, 2015: 153). Bu sebeple bu dalgaya, Dini Dalga da denilmektedir. Diğer dalgaların gelişim süreci referans alındığında bu dalganın da 2025 yılına kadar yerini diğer bir dalgaya bırakması ve kaybolması beklenmektedir (Rapoport, 2013: 61).

Rapoport'a (2003: 47) göre 1979 ve sonrası süreci içeren dördüncü dönem, Marksizm ya da milliyetçilik akımlarıyla değil, dini radikalizm bağlamında devam etmektedir. 1979 İran Devrimi ve Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesinin dini yönelimlerden beslenen terör türlerini tetiklediğini söyleyen Rapoport (2003: 61), dördüncü dalgada; bombalama, suikast, rehin alma, intihar saldırıları, güvenlik güçleri ve devlet kurumlarına saldırı türü terör eylemlerinin ön plana çıktığını belirtmektedir. İran devrimi ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ise 1979'da din kökenli terörizm şeklinde anılan dördüncü dalganın var olmasına neden olmuştur. Daha önceleri de dini kökenli terör örgütlerinin olduğu bilinse de ilk defa bu dönemde uzun vadeli ve eşgüdümlü eylemlerin gerçekleştirildiği görülmektedir (Rapoport, 2003: 47). Dördüncü dalga terörünün var olmasında üç temel etmen vardır: Bunlar; küreselleşme, dini ideoloji, şiddet ve kitle imha silahlarının yaygınlaşmasıdır. 11 Eylül 2001 saldırılarından bir sene evvel Jemeah El-İslamiyah terör örgütünün Endonezya'da Hristiyan ibadethanelerini ve Cakarta Döviz Bürosu gibi küreselleşmeyle özdeşleşen hedeflere saldırdığı görülmektedir. İki sene önce

aynı örgüt Bali’de Kuta tatil bölgesini de hedef almıştır. Bu saldırıda çoğunluğu Avustralyalı turistlerden oluşan yüzden fazla insan ölmüştür. (Rapoport, 2003: 62).

Rapoport’un ortaya attığı terörizmin dört dalgası, kavramsal, kuramsal ve ampirik boyutlarıyla terörizm araştırmalarına yön göstermekle beraber, en fazla tenkit edilen yaklaşımlardandır (Seren, 2022: 51). Yalnız burada vurgulanması gereken önemli nokta, her ne kadar Rapoport dört ayrı dönem sınıflandırılmasına gitmişse de, bu sınıflandırma içinde keskin ayrımların olmadığıdır. Yani anti-kolonyal terör dönemi yaşanırken bu dalga kimi yerlerde Marksist-Leninist akımlardan da destek alabilmiş ya da küresel dönem yaşanırken kimi yerlerde de devrimci ya da ayrılıkçı terör olarak tezahür etmiştir (Şahin, 2015: 149). Honig ve Yanel, (2017: 1) dört dalga teorisi, sağcı terörizm, etnik ulusal terörizm ve organize suç terörizmi gibi diğer terör türlerini görmezden geldiği ve belirli olguları vurguladığı için kullanışlı olmadığını düşünmektedirler. Aynı şekilde Jeffrey de ilk başta Rapoport’un teorisini zarif, basit, kapsayıcı ve yüksek derecede açıklayıcı güce sahip şeklinde tanıtmışsa da daha sonra bazı eksiklikleri olduğunu ve bunun kendisini şoka uğrattığını dile getirmiştir (Jeffrey, 2008: 12). Jeffrey’e göre dört dalganın uluslararası terörün dalgası olduğunu ve nedeni bilinmeyen bir sebepten dolayı içe döndüğünü, uluslararası ilişkilerle bağlarını kopardığını ve yerel düzeyde kaldığını dile getirmiştir (Jeffrey, 2008: 12). Arıkoğlu’na (2011: 15) göre ise bu kuram uluslararası sistemin terörizm üzerine etkisinin araştırılması açısından faydalı, fakat kapsayıcı bir kuram değildir. Bu açıdan terörizmin dalgalar şeklinde dönemlere sınırlandırılmasının dışında, dalgaların her daim ampirik gerçeklerle örtüşmediği, terör şiddetini net sınırlarla ayırıştırarak tarihsel trendler üstünden betimlemenin yanıltıcılığına dikkat çekilmektedir (Seren, 2016: 45). Ayrıca kimileri Rapoport’un terörizmi dalgalar şeklinde kategorize ederken, terör örgütlerinin geçmiş tecrübelerden edindikleri dersleri dikkate almadığını belirtmişlerdir. Öyle ki yeni kurulmuş olsun ya da olmasın bütün terör örgütlerinin, başka terör örgütlerinin bilgileri, tecrübeleri, başarıları ve hatalarını irdeleyerek kendilerine özgü yeni stratejiler ve hedefler belirlediklerine dikkat çekilmiştir (Stone, 2012: 492).

Terör eylemlerinin tarihinde görülen dalgalar ve eleştiriler incelendiğinde, günümüzde terörizmin birçok farklı ideolojiden beslendiği ve politik şiddetin eylemselliğinden yola çıkarak benzer yöntemleri kullandığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, devletlerin devlet dışı silahlı unsurlarla olan bağları eskisi gibi gizli ve meşru olmayan

olarak ifade edilemez. Aksine, devlet-dışı silahlı unsurlarla olan bağlar daha açık ve meşru gerekçelerle ilişkilendirilir hale gelmiştir. Bu nedenle, aktörler arasındaki bağlar geçmişe göre daha belirsiz hale gelmiş ve sınırlar daha belirsiz hale dönüşmüştür. Literatürde *vekâlet savaşları* olarak tanımlanan bu durum, aktörler arasındaki ilişkilerin kirli hale dönüştüğünü ve terör örgütlerinin faaliyetlerinin meşruiyet kazanmasının nasıl sağlandığını gösterir. Rapoport'un örneklerinde görüldüğü gibi, dinci, milliyetçi ve antikapitalist gruplar tercih edilmektedir. Bu nedenle, dinci terör dalgasının sebepleri ve sonlandırılması tarihi olarak 2025 olarak belirlenirken, nedeni net bir şekilde açıklanmamaktadır.

1990'lardan sonra dünya farklı bir terör dalgasına girmiştir. Bilhassa 90'ların ilk yıllarında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile silahlara, savaş teknolojisine, özellikle de kitle imha silahlarına erişimin kolaylaşması terör örgütlerini daha tehlikeli duruma gelmiştir. Günümüzde terör sıradan vatandaşlardan devlet başkanlarına dek toplumun her kademesini etkileyen uluslararası bir olgudur (George, Watson, 2002: 54). Bu dalgaların her birinde kullanılan taktikler, silahlı çatışmalar sırasında devletlerarasında kullanılan taktiklere benzemektedir. Her bir terör dalgası, baskın stratejik hedefleri yansıtmaktadır. Dalga teorisi ayrıca, terörist grupların yükselip alçaldığını, otoriteye şiddetli direnişle devam etme, şikâyetleri şiddetle giderme veya siyasi tavizlerin eksikliği şiddetle protesto etme konusunda ilham veremediğinde dağılabileceğini göstermektedir. Bu nokta aynı zamanda terörün ve onun motivasyonlarının sosyal ve politik kültürlerin koşullarından ve değişimlerinden açıkça etkilendiğini göstermektedir (United Nations, 2018: 4). Bu durumda teröre neden olabilecek, terörün kökeninde yatan nedenleri de irdelemek gerekmektedir. Bunları da yoksulluk, demokratik sorunlar/baskı, eğitim, küreselleşme/modernizm ve kötülük arzusu olarak sınıflandırmak mümkündür. Bunların yanı sıra devlet yapısı, devletlerin teröre verdiği destek, basın özgürlüğü ve dinin yorumlanması gibi etkenler de terör olaylarında kolaylaştırıcı olabilmektedir (Geugies, 2007: 21).

Genel olarak özetlemek gerekirse; terörizm, insanlık tarihi boyunca çeşitli nedenlerle ortaya çıkmış ve evrim geçirmiştir. Terörizmin tarihsel gelişimi, politik, dini, etnik ve ideolojik faktörlerin karmaşık bir etkileşimiyle şekillenmiştir. İlk terör eylemlerine tarih boyunca rastlanmakla birlikte modern anlamda terörizm, 20. yüzyılın başlarında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin kurulması ve II. Dünya Savaşı

sonrası dönem, terörizmin önemli bir evresi olarak kabul edilebilecektir. Özellikle anti-emperyalist mücadeleler ve bağımsızlık hareketleri çerçevesinde terör eylemleri artmıştır. 1960'lar ve 1970'lerde, sol ve sağ terör örgütlerinin yükselişi gözlemlenmiştir. Kızıl Ordu Fraksiyonu, İrlanda Cumhuriyet Ordusu ve Kızıl Tugaylar gibi örgütler, o dönemde dünya genelinde önemli terör saldırıları gerçekleştirmişlerdir. 11 Eylül 2001 saldırıları ise terörizmin tarihinde dönüm noktalarından biridir. Bu saldırılar, küresel terörizmin yeni bir aşamasını başlatmış ve uluslararası toplumu terörle mücadele konusunda daha etkin bir şekilde harekete geçirmiştir. Terörizm, tarih boyunca değişen nedenler ve hedeflerle evrim geçirmiş olsa da günümüzde hala ciddi bir tehdit olarak varlığını sürdürmektedir. Terörle mücadele, uluslararası iş birliği ve kapsamlı stratejiler gerektiren bir süreç olarak önemini korumaktadır.

2.3. Terörizmin Sınıflandırması

Terör eylemleri birçok farklı amaç, hedef ve ideolojide yer almakta ve dünya çapında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, terörün sınıflandırılması konusu oldukça karışık ve genel kabul görmüş bir yapıya sahip değildir. Bu yüzden, terör eylemlerini sınıflandırmak için kullanılan sistemler ve tanımlar arasında büyük farklılıklar görülmektedir (Saraçlı, 2017: 1056). Buker terör kavramının daha önce farklı kurum ve bilim insanları tarafından farklı şekillerde sınıflandırıldığını dile getirmiştir (Buker, 2017: 1). Aynı şekilde Taşdemir de çalışmasında terörün ortak bir sınıflandırılmasının olmadığını söylemektedir (Taşdemir, 2020: 35). Örneğin Taşdemir, terör eylemlerini, gerçekleştirildiği coğrafi alan, yapılan eylemleri gerçekleştirenlerin kimliği, eylemlerin neden olduğu sonuçlar, açıkça belirtilen amaçlar ve yabancı unsurların varlığı gibi faktörleri dikkate alarak çeşitli şekillerde sınıflandırmaktadır (Taşdemir, 2020: 35).

FBI'nın (Federal Bureau of Investigation) yaptığı sınıflandırmada ise yer hususu dikkate alınarak terör uluslararası ve ulusal olarak iki şekilde sınıflandırılmıştır. Ancak Gus Martin, bilim insanları tarafından yapılan sınıflandırılmaları tartışmasız kabul etse de terör sınıflandırılmasının sadece coğrafi, siyasi ya da kültürel faktörlere dayalı olarak değişmediğini belirtmiştir. Martin aynı zamanda terörizmin tanımdan kaynaklı yapı ve özelliklerine odaklanmış ve terörü, yeni terörizm, devlet terörü, muhalif terörizm, dini terörizm, ideolojik terörizm ve uluslararası terörizm olarak sınıflandırmıştır (Martin, 2017:

2). Safarova ise Martin'den farklı bir yaklaşımı benimsemekte ve terörü, terör eylemlerinin nihai hedeflerine dayalı olarak siyasi, ekonomik ve yerli terör olarak sınıflandırmaktadır (Safarova, 2011: 111). Yine farklı şekilde terörün bir sonuç olmadığı bir taktik, aktivite ya da araç olduğundan hareket eden ve terörün motivasyon esaslı bir yaklaşım sergilediğini belirten Bukar terörü, etnik milliyetçi, devrimci ve dinsel motivasyonlu terör olarak üç grupta sınıflandırmaktadır (Buker, 2017: 2). Hoffman, terörist gruplarının yarısından fazlasının karakter veya motivasyon açısından dini olarak sınıflandırılabilceğini dile getirmiştir (Hoffman, 2006: 85).

Lizardo ve Bergesen, dünya sistemlerinin tarihsel değişimini dikkate alarak terörizmin sınıflandırılmasında daha geniş bir yaklaşım sunmaktadır. Bunlardan ilki, Tip-1 olarak da bilinen, çekirdek aktörler tarafından çekirdek hükümetlere karşı gerçekleştirilen terörizm iken, Tip-2 adı verilen ikincisi, dünyanın çevre ve yarı çevre kesimlerinde ortaya çıkan ve yerel yönetimleri hedef alan terör faaliyetleri ve son olarak Tip-3 olarak adlandırılan üçüncüsü ise yarı çevre tabanlı gruplar tarafından dünya çapında temel hedefe yönelik yürütülen terör faaliyetleri şeklindedir (Lizardo, Bergesen, 2003: 165). Tüm bu çalışmalar, terörizmin sınıflandırılmasında terörün gelişen, çok yönlü ve karmaşık bir olgu olduğunu bir kez daha göstermektedir. Birçok kaynakta, terörizm devlet desteği olup olmadığına göre uluslararası ve ulus-ötesi olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ayrımında, ulus-ötesi terörizm devletlerin müdahalesi olmaksızın gerçekleştirilen terörist eylemler olarak tanımlanırken, uluslararası terörizm ise devletin desteği veya kontrolü altındaki bireyler veya gruplar tarafından yapılan terörist eylemler olarak tanımlanır (Topal, 2004: 52).

Terörizmle alakalı yapılan araştırmalar genellikle, uluslararası, yerel-ulusal, devlet destekli terörizm gibi sınıflandırmalara başvurmuştur. Fakat terörizmin tanımında karşılaşılan müşterek bir görüşte buluşulamama durumu sınıflandırma konusunda da yaşanmaktadır. Hukuki olarak uluslararası düzeyde müşterek tanım üzerinde anlaşılammış olması nedeniyle yapılan çalışmalarda da farklı terör sınıflandırmalarının var olmasına neden olmaktadır (Sökücü, 2009: 8). Bahsedilen bu sınıflandırmalar içerisindeki nüansların kökeninde, bilhassa bilim insanların hangi disipline mensup olduğu (hukuk, politika, sosyoloji gibi) ve nerede yaşadığı da etkindir (Erdil, 2011: 27). Ortadoğulu bir Müslüman ile Amerikalı bir Hristiyan'ın terör tanımında farklılıklar

olabileceğini gibi, bir hukukçu ile politikacının tanımında da bazı farkların olması kaçınılmazdır.

Ergil (1980) terörü iki ayrı sınıflandırmada ele almıştır. İlk olarak, yukarıdan terör olarak adlandırılan terör türü, devlet tarafından uygulanmaktadır ve totaliter yapılar tarafından kişisel gizlilik haklarına izin verilmeden uygulanmaktadır. Dolayısıyla yukarıdan terör, iktidara (yönetimlere) tabi bulunanlara eksikliklerinin, cahilliklerinin ve çaresizliklerinin kötü sonuçlarından kurtulmak adına bir çıkış yolu şeklinde yansıtılmaktadır. Bu terör şekli bir hikâyeye oturtulmuş, haklılığını destekleyen, baskın kuvvet olma ihtiyacını karşılayan, şiddeti meşrulaştıran, boyun eğmeyi bir nevi merasime dönüştüren, iş birliği ve birliktelik taahhüt eden bir sistemdir (Doğan, 2007: 11). Burada anlatılmak istenen devlet yönetimlerinin ezdiği halkların, bu yönetime karşı başvuracağı şiddetin meşru olduğudur. Ayrıca iktidarlar cahil ve çaresiz halklar üzerinde bu şekilde bir tahakküm kurabilecektir. Halkın bunun farkına varması gerekmektedir. Ergil'in (1980) sınıflandırmasında bir diğer kategori aşağıdan terördür. Bu terör yöntemi, yönetilenlerin yaşam şartlarına, bu şartları oluşturan düzene uygulanan şiddetin yansımasıdır. İnsanların yaşadıkları ya da yaşadığını düşündüğü haksızlıklar aşağıdan terörün en önemli beslenme alanıdır. Kendilerine karşı adil davranılmadığı düşüncesi de şiddet sunumuna neden olabilmektedir. Bu şiddet olayları terörizme kaydığında bundan sonrası için zincirleme bir reaksiyon da başlayabilmektedir. Terör eylemleri bu kez karşı terör eylemlerini doğurmakta ve bu durum artarak devam etmektedir. Ayrıca eyleme dâhil olan her insanın eylemleriyle daha da büyümektedir. Terör örgütleri kendi dünya görüşleri çerçevesinde arzu ettikleri bir sistemin hayata geçmesi için mücadele etmektedir. Dolayısıyla onlara göre hak ve adalet mücadelesi şiddeti de beraberinde getirmektedir. (Ergil, 1980: 39).

Dönmezer (1980: 55) terörizmi 4 kategoride ele almıştır. İlk kategoride iç terörizm-milletlerarası terörizm, ikinci kategoride adi hukuk kapsamındaki terörizm-siyasi ve sosyal terörizm, üçüncü kategoride direkt ve dolaylı terörizm, son kategoride ise bireysel terörizm-devlet destekli terörizm bulunmaktadır.

Terörizmin sınıflandırılması da farklı bir perspektifte politik terörizm kapsamında yapılmaktadır. Dolayısıyla literatürde çokça rastlanan yaklaşım, terörizmin en üst noktadaki maksadının politik olmasıdır. Esasında konunun bu kadar geniş ele alınmasının

ve politik terörizmin öteki terör çeşitlerinden farklılaştırılmasının demokratik yönetimlerin uygun politik, idari ve yasal önlemleri alması bakımından önemli sıkıntıları bulunmaktadır (Hazır, 2001: 46). Wilkinson (2006) politik terörizmi “*Teröristlerin politik hedeflerine erişmek için, insanları, grupları, toplumları ya da iktidarlara sindirmek için düzenli bir şekilde yıkım ve cinayet eylemleri ya da bu eylemleri yapma tehdidi*” şeklinde ifade etmektedir (Doğan, 2007:12). Wilkinson, politik terörizmi hedefleri açısından sınıflandırırken, üç önemli gruptan bahsetmiştir. Bunlar devrimci terörizm, alt-devrimci terörizm ve bastırıcı terörizmdir. Devrimci terörizm, mevcut sistemi devirmek ve yerine yeni bir politik yapı kurmak amacıyla faaliyet gösteren terör örgütlerini ifade ederken, alt-devrimci terörizm, mevcut sistemi kısmen veya tamamen değiştirmeyi amaçlayan terör örgütlerini kapsar. Bastırıcı terörizm ise, mevcut sistemi korumak veya mevcut yönetimin politikalarını uygulamak için faaliyet gösteren terör örgütlerini ifade eder (Wilkinson, 1974: 36).

Wilkinson, politik terörizm sınıflandırmasında devrimci terörizmi, politik bir devrimin gerçekleşebilmesi için terörist şiddet yöntemlerinin düzenli bir şekilde uygulanması olarak tanımlamıştır. Bu terörün alt türleri arasında saf terör örgütleri, terörizmi destek unsuru olarak kullanan devrimci ve milli kurtuluş örgütlenmeleri, kırsal ve kent gerillalarının terörizmi, devrimin gelişimiyle beraber ortaya çıkan kısa süreli başkaldırı özellikli terör, dini, etnik azınlıklara ve toplumsal sınıflara yönelen devrimci terör rejimi, uzun vadeli devrimci hedefleri olan eylemli propaganda ve uluslararası terörizm yer almaktadır (Hazır, 2001: 48).

Alt-devrimci terörizmde ise hedef, devlete ve devrime yönelik bir hedef değildir. Bunların haricinde sınırlı politik maksatlar ve uygulamalar amaçlanmaktadır. İktidarın bir politikasına yönelik baskı oluşturmak üzere yapılan faaliyetler veya iktidarın eylemlerine mukabil eylemler alt-devrimci terörizm sınıfına girmektedir (Doğan, 2007: 13).

Son sınıflandırma başlığı bastırıcı terörizmde ise baskı yapanlarca uygun görülmeyen bir takım davranış şekillerine, insanları zorla da olsa razı etme, mâni olma ya da menetmek için düzenli şiddet sergilenmesi olarak ifade edilmektedir (Wilkinson, 1974: 39).

Terörü hedefleri bakımından inceleyen Wardlaw (1982: 19) ise terörü üç başlık altında ele almıştır. Birincisi bireysel hedefler için hayata geçirilen eylemler başlığıdır. Bu başlık çoğunlukla adli suçları kapsamaktadır. Diğerleri ise askeri amaçlar için uygulanan ve gerilla savaşlarını içermektedir. Son başlıkta ise siyasi hedefler doğrultusunda hayata geçirilen eylemler yer almaktadır. Bu başlıkta bilhassa psikolojik savaş konu edilmektedir.

Moss (1975: 33) terörizmi farklı bir perspektifte incelemiş, taktik düzeyde yorumlamış ve üç kategoride ele almıştır. Sınıflandırmasının temelinde teröristlerin amaçları ve inançları bulunmaktadır. İlk kategori baskıcı terördür. Bu terör türünde iktidarlarca halkın üstünde tahakküm sağlamak veya terör örgütleri tarafından muhalif veya da onları devre dışı bırakmak amaçlanmaktadır. Diğer terör türünde de var olan sistemi muhafaza etmek için şiddete başvurmak söz konusudur. Sonuncusu ise mevcut düzene ya da iktidara yönelik sergilenen saldırılardır.

Sottile (1938) terör eylemlerini: özel açıdan, eylemin yapıldığı yer ve yapılış şekli açısından üç ana kategoride ele almıştır. İlk kategoride genel terör eylemleri, sosyal terör eylemleri ve politik terör eylemleri bulunmaktadır. İkinci kategoride, eylemlerin yapıldığı yer açısından ayırım söz konusudur. Bu da ulusal terör eylemleri ve uluslararası terör eylemleri olarak kategorize edilmiştir. Eylemin yapılma şekli açısından da direkt ve dolaylı terör sınıflandırılması söz konusudur.

Gross (1980: 22) en az beş farklı terör türünden bahsetmektedir. Bunlar; kitle terörü, yöneticilere yönelik suikastlar, gelişigüzel terör, odaklanmış gelişigüzel terör ve taktik terördür.

Literatürdeki terörizm sınıflandırılmaları incelendiğinde bilim insanları, farklı adlandırsalar da sınıflandırmalarında tanımlamalarında benzerlik olduğu görülmektedir. Mesela Gross'un, devletin yaptığı terörü kitle terörü olarak ifade etmesi ile Ergil'in yukarıdan terör tanımlaması arasında benzerlikler bulunmaktadır (Yaman, 2006: 22). Ayrıca Wilkinson da terörizmi sınıflandırırken politik terörizmi devrimci, yarı devrimci ve bastırıcı terörizm şeklinde üç kategoride ele almıştır (kaynak). Thornton da ayaklanmacı ve bastırıcı terörizm şeklinde ikili bir kategori oluşturmuştur kaynak. Her iki bilim insanının tipolojileri kıyaslandığında Wilkinson'un bastırıcı terörizm şeklinde

sınıflandırıldığı mevcut otoritenin isyancılara yönelik sergilediği terörizm, Thornton'un da bastırıcı terörizm şeklinde sınıflandırılmıştır. Ayrıca, Thornton'un mevcut sistemi yok etmek ve yönetimi ele geçirmeyi amaçlayanların var olan sisteme yönelik sergiledikleri terörizmi kapsayan ayaklanmacı terörizm, Wilkinson'ın devrimci ve yarı-devrimci terörizm olarak kategorize ettiği terör tiplerine ek olarak yer almaktadır (Topal, 2005: 51).

Kavramların tanımı açısından görülen benzerliklerin dışında terörizmi var eden unsurlar (amaç, örgüt, mekân gibi) göz önünde bulundurularak farklı bir sınıflandırma da yapılabilmektedir. Dolayısıyla terörizmin kategorizasyonunda bulunan kişi, önemli var saydığı bir unsur çerçevesinde farklı bir terörizm sınıflandırması yapabilecektir (Başaren 1994:165). Kişilerin ya da grupların taleplerinin farklılaşmasına globalizmin getirdiği yeni araçlar da katılınca, terör sınıflandırmalarında farklı terör tiplerinin de görülmesi mümkündür.

Mesela din kökenli bir terör örgütünün eylemlerini biyolojik silahlarla ya da nükleer silahlar kullanarak yapması sınıflandırma da yeni bir kategori oluşturabilecektir. Bu terör tipi bazı araştırmacılar tarafından biyolojik ya da nükleer terör şeklinde ele alınabilecektir. Bunun yanı sıra dijital ortamda saldırılar gerçekleştiren örgütler içinde siber terör sınıflandırması yapmak mümkündür. Dolayısıyla globalizm ve teknolojik ilerlemelerin getirdiği yenilikler terör örgütlerinin stratejilerini de değiştirebilmektedir. Bu durumda yeni kategorilerim var olmasını sağlayacaktır (Yaman, 2006: 23).

Bu bakımdan genel sınıflandırmaların yanı sıra terörizmin birçok alt türü de vardır. Bu türler, tercih edilen araçlar, hedefler, stratejiler ve kaynaklara göre sınıflandırılmaktadır. Politik terörizm, karşı-politik terörizm, sivil terörizm, biyolojik ve kimyasal terör, nükleer terörizm, din kökenli terörizm, etnik terörizm, ideolojik terörizm ve teknolojik terörizm bunlara örnektir (Uçar, 2007: 27).

Sonuç olarak terörizmin türlerinin sınıflandırılmasında terör örgütlerinin amaçları, kullandıkları yöntem ve araçlar, terörü uygulayan güç, terör eylemlerinin etkinlik alanları gibi belirleyici unsurlar bulunmaktadır.

Özetle terörizmin sınıflandırılmasıyla ilgili literatürde birçok çalışma bulunmasına rağmen ortak bir sınıflandırmadan söz etmek mümkün değildir. Fatma Taşdemir, devletlerin hem ulusal hem uluslararası hem de uluslar ötesi politika ilişkilerinde terörizme başvurulabileceğini vurgulamaktadır. Taşdemir terörizmi; gerçekleştirildiği ve etkilediği alan, faillerin aidiyeti, eylemlerin hedef ve sonuçları bakımından ulusal terörizm, devlet terörizmi, uluslararası terörizm ve uluslar ötesi terörizm olarak sınıflandırmaktadır (Taşdemir, 2005; 37). Çalışmanın konusu uluslararası hukukta uluslararası terörizmle ilişkili olduğu için terörün diğer türlerinden ziyade uluslararası terörizm konusunun açıklanmasına gayret edilecektir.

Görüldüğü üzere terörizm, farklı motivasyonlar, hedefler ve yöntemlerle gerçekleştirilen çeşitli eylemlerden oluşan karmaşık bir fenomendir. Terörizm sınıflandırılması, teröristlerin nedenlerine, ideolojik arka planlarına ve hedeflerine dayanarak yapılabilmektedir. Bu bağlamda, politik terörizm, dini terörizm, etnik terörizm ve ideolojik terörizm gibi temel sınıflandırmalar kullanılmaktadır. Politik terörizm, politik amaçlara ulaşmak için kullanılan terör eylemlerini ifade etmektedir. Bu tür terörizmde terörist gruplar, hükümetleri zayıflatmak, politik değişiklikler yapmak veya kendi ideolojik görüşlerini yaymak amacıyla şiddete başvurmaktadır. Dini terörizm, bir dini inanç veya ideoloji etrafında örgütlenen ve dinin adını kullanarak şiddet uygulayan grupları ifade etmektedir. Etnik terörizm, etnik aidiyet, kültürel ayrılıklar veya toprak talepleri gibi etnik nedenlere dayanan terör eylemlerini kapsamaktadır. İdeolojik terörizm ise belirli bir ideoloji veya felsefi görüş etrafında örgütlenen terörist grupları tanımlar. Bu sınıflandırmalar arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, politik terörizm ve ideolojik terörizm arasında bazı örtüşmeler vardır, çünkü her ikisi de belirli politik veya ideolojik hedeflere yönelik şiddeti içerebilmektedir. Ancak dini terörizm ve etnik terörizm, farklı motivasyonlara ve kültürel dinamiklere dayanan özel bir odak noktasına sahiptir. Terörizmin sınıflandırılması, terörle mücadele stratejilerinin geliştirilmesi ve terör örgütlerinin etkili bir şekilde hedef alınması açısından önemli bir araçtır. Sınıflandırma, terörizmin farklı yönlerini ve özelliklerini anlamak için bir çerçeve sağlar ve bu da karşı önlemlerin ve müdahalelerin belirlenmesine yardımcı olur. Örneğin, politik terörizmle mücadelede diplomasi, hukuki yollar ve politik reformlar gibi politik araçlar önemli olabilirken, dini terörizmle mücadelede dini liderlerle iş birliği yapma ve radikalleşmeyle mücadele eden programlar gibi daha farklı stratejiler gerekebilir. Ayrıca,

sınıflandırma, terör örgütlerinin güdülerini ve hedeflerini anlamaya yardımcı olurken, güvenlik birimlerinin kaynaklarını ve yeteneklerini etkili bir şekilde kullanmalarına da olanak tanımaktadır. Terörizmin sınıflandırılması, karmaşık bir fenomen olan terörizmi anlamak ve önlemek için çok boyutlu bir yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, küresel düzeyde iş birliği, istihbarat paylaşımı, önleyici önlemler ve etkili yaptırımlar gibi çeşitli stratejilerin birleşimini gerektirmektedir.

2.4. Uluslararası Terörizm

Uluslararası Hukuk'ta, uzun süredir terörizm terimini tanımlama uğraşlarına yönelik, uluslararası toplum seviyesinde üstünde mutabık kalınmış bir uluslararası terörizm tanımına erişmek mümkün değildir (Kedikli, 2013: 121). Terörizmin, çok farklı eylem ve şekillerde ortaya çıkması nedeniyle, onu tamamen içine alan bir tanıma erişmek oldukça zor olmaktadır. Uluslararası hukuk alanında ve devletlerarasında bile, terörizmin ne olduğu konusunda mutabık kalınan tek bir tanım bulunmamaktadır. Tanım üzerinde bir uzlaşmanın bulunmaması, çağdaş uluslararası terörizm çalışmalarında bir sorun olarak görülmektedir (Badey, 1998: 90). Uluslararası hukukçular ve bilim insanları da, terörizmin tanımı konusunda fikir birliğine varamamışlardır (Taşdemir, 2020: 43-44). Bonanate'ye göre bu başarısızlığın temel sebebi, terör tanımında olduğu gibi siyasi tarafı ağır basan bu terimin her devlet tarafından farklı algılanabilme özelliğinden ve her devletin kendisini hedef alan eylemleri kapsayacak şekilde tanım yapmak istemesi veya şu anki düşmanlarının eylemlerini uluslararası hukuka göre hukuk dışı saymak ve uluslararası terörizm şeklinde belirtmek istemesidir (Bonanate, 1979: 197). Farklı bir deyişle devletler, terör terimine, siyasi kapsamının yoğunluğundan ve var ettiği sonuçların etki kapasitesinin yüksekliğinden ötürü kendi menfaatleri bakımından bakmaktadır. Ama Erickson (1989: 34), devlet hamiliği veya yardımı, uluslararası terörizm için bir ön koşul olmadığını dile getirmiştir. Devlet yardımı uluslararası terörizm için bir ön koşul teşkil etmediğinden ve terörizm terimine yönelik evrensel şekilde üstünde anlaşmaya varılan yasal bir tanımın olmayışından ötürü, terimin 'uluslararası terörizm', 'devlet yardımlı terörizm' ve 'devlet terörizmi' gibi kavramlarla birbirlerinin yerlerine kullanılmasına sebebiyet vermiştir (Schaack, 2008: 407).

Devletlerarasındaki görüş ayrılıkları, uluslararası terör tanımında önemli rol oynamaktadır. Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler Birliği liderliğindeki taraf devletler, terör tanımlarında uygulayıcı olarak bir devleti, mağdur olanları ise bireyler olarak gösterirken, Batı dünyası terör tanımlarında uygulayıcıların bireyler olduğunu belirtmektedir. Ancak, Soğuk Savaşın sona ermesine rağmen hala bir mutabakat sağlanamamıştır (Karadeniz, 2011: 21). Tanım problemi üstündeki mutabakat eksenini, Batı-Doğu ekseninden Kuzey-Güney eksenine kaymıştır. Ekonomik olarak zor durumda olan üçüncü dünya devletleri, devlet dışı unsurların, özellikle ulusal bağımsızlık hareketlerinin üzerine odaklanan bir tanım arayışına tepki göstermiştir. Bu, devletlerin veya grupların terörü siyasi malzeme veya uluslararası ilişkilerde bir vasıta olarak kullandıkları tutarsızlığın bir sonucudur.

Terör tanımı konusunda mutabakat sağlamanın zorluğu, tüm dünyada geniş çaplı bir tartışma yaratmış ve birçok ülke tarafından kendi içerisinde tanımlar yapılmıştır (Biçer, 2019: 111). Ancak, bu tanımlar arasında da bazı temel ortak noktalar bulunmaktadır. Örneğin, genellikle terör eylemleri insanların hayatını tehlikeye atacak şekilde yapılmış, özellikle sivil halkı hedef almış eylemler olarak tanımlanmaktadır. Aynı şekilde, terör eylemlerinin amacı genellikle siyasi veya ideolojik bir amaç taşımaktadır ve eylemlerin yapılmasında şiddet kullanılmıştır. Bu bağlamda, uluslararası kamuoyunun birçok önemli kuruluşu terörle mücadelede ortak bir anlayış oluşturmak amacıyla birçok çalışma yürütmektedir. Terörizm tanımı konusunda devletlerarasındaki fikir ayrılığı, sadece tanımda değil, terörün önlenmesi, önleme yolları, tedbirler ve müdahaleler konusunda da devletlerarasında farklı yaklaşımları beraberinde getirmektedir (Kemik, 2021: 169). Bu nedenle terörizm konusu, devletlerarasında çok ciddi bir mesele olarak kalmaktadır ve çözüm üretmede hala zorluklar yaşanmaktadır. Bu durum terörizmin önlenmesi ve mücadele için önemli bir zorluk olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, bu tanım konusundaki fikir ayrılığı, terörün önlenmesi konusunda önemli bir engel olarak görülmektedir (Başeren, 2000:1). Çünkü tanımın belirlenmemiş olması, terörizmin önlenmesi konusunda güvenilir bir yol haritası çizmeyi ve tedbirler almayı çok zor hale getirmektedir. Bu sebeple tanımın gerekli olup olmadığını düşünen bilim insanları da mevcuttur (Ericson, 2001: 23). Sorel, uluslararası terörizm teriminin mükemmel bir tanımının yapılamayacağını düşünmekle birlikte uluslararası terörizmi, önemli ve sınırsız şiddet kullanarak siyasi manada verilecek kararları etkileyecek bir terör ortamı var etmek için uygulayıcısına veya

maksadına bakılmaksızın herhangi bir rahatsızlık var eden hukuk dışı bir eylem şeklinde belirtmektedir (Sorel, 2003: 371). Bezci ise, “*terörizmin farklı görünümeler taşıdığı göz önüne alındığında uluslararası terör tanımının çerçevesini belirlemek tehlikeli ve çetrefillidir*” demektir (Bezci, 2016; 623). Held ve McGrew (2000: 37), tanımın güç olduğunu ve terimin belli bir kalıba sokulmasının iki neden ötürü zorlaşacağını dile getirmiştir. Bunlardan ilki, güvenilir bilgiye erişimken ikincisi, terimin karmaşık tabiatıdır (Aktaran: Demir, Varlık, 2015: 37).

Uluslararası Terörizmi, uluslararası bir suç şeklinde tanımlama düşüncesi 1920’li ve 1930’lu yıllarda hızlanmıştır (Semercioğlu, 2016: 102). Bu açıdan ilk örnek Romanya’nın 1926’da terörü uluslararası hukuk kapsamında cezalandırılabilir duruma getirmek için Milletler Cemiyeti’ne başvurmasına yönelik talebidir. Talep kabul edilmemiş olsa da bu girişim neticesinde, terörizm 1930 ve 1935 arasında daha düzenli şekilde incelenmeye başlamıştır (Saul, 2005: 2). İlk olarak 1934’te, Fransa Dışişleri Bakanı Barthou’nun ve Yugoslav Kralı Aleksandr’ın Marsilya’da bir suikast ile öldürölmesi sonucu Milletler Cemiyeti’nde 24 devletin iştirakiyle 16 Kasım 1937’de “Terörizmin Engellenmesi ve Bastırılmasına yönelik Cenevre Sözleşmesi” kabul edilmiş ve sözleşme, terörizmi, “*bir devlete yönlendirilen ve belli birey veya bireylerin veya genel kamuoyunun zihninde terör durumu oluşturmaları istenen veya hesaplanan suç eylemleri*” şeklinde tanımlamıştır (Saul, 2005: 6). Bu Sözleşmede terör, devlet başkanları gibi kamu görevlilerine karşı işlenen eylemlerle sınırlandırılmıştır (Kışla, 2022: 591). Mevzu bahis tanım, yalnızca insanların devlete yönelik eylemlerini içermekte, bireylere yönelik devlet terörüne değinmemektedir. Yürürlüğe alınmayan bu sözleşmenin, ceza hukukunda konsensüs sağlanmasına, devletlerarası iş birliği ve dayanışmaya bir seviyede katkıda bulunduğı ifade edilmektedir (Saraçlı, 2007: 1052-1053).

Uluslararası terörizm terimi, 1960’lardan bu yana devletlerarası bir boyut kazanmış şiddet eylemleri ile ilgili olarak, uluslararası ilişkiler literatüründe yer almıştır (Saraçlı, 2007: 1057). 1960’lardan başlayarak terörizm, uluslararası sorunlarla paralel bir şekilde artmıştır (Öktem, 2008: 134). Bergesen ve Lizardo’ya (2004: 42) göre uluslararası terörizm, 1960’lar ve 1970’lerde önemli ölçüde Avrupa ve Orta Doğu’da ortaya çıkmış, ancak 1990’larda Afrika’da daha yaygın hale gelmiştir. Bunda, Marksist grupların endüstriyel açıdan gelişmiş ölkelerde, özellikle grupları arasındaki popülaritesi ile anti-

Amerikan ve Vietnam Savaşı karşıtı yaklaşımlardaki etkinliği etkili olmuştur. Örneğin, Vietnam Savaşı 1960'lı yılların başında başlamış, 1963'te Başkan Kennedy, 1967'de Che Guevara, 1968'de Martin Luther King öldürölmüş, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Baader-Meinhof Çetesi, Geçici İrlanda Kurtuluş Ordusu, Japon Kızıl Ordusu ve İtalyan Kızıl Tugaylarının eylemleri yükselmiştir (Saraçlı, 2007: 1053). Badey, bu örgütlerin komünizm ve sol görüş devrimci felsefeyi benimsediklerini ve uluslararası terörün gelişiminde etkili olduğunu dile getirmiştir (Badey, 2002: 83). Benzer şekilde Hoffman da Soğuk Savaş boyunca tüm terörist grupların şu yada bu şekilde Marksist-Leninist ideoloji temelli devrimci sol gruplar olduğunu düşünmektedir (Hoffman, 2006: 85).

Uluslararası terörizm terimini, neyin var ettiğine yönelik ilk tartışma 1970'lerin başında, gerilla ordularının Portekiz Angola ve Mozambik'te hala bağımsızlık için, Rodezya ve Güney Afrika'daki beyaz üstönlükçü yönetimlere yönelik, Güney Afrika'da ulusal kurtuluş için savaştığı sırada başladığı dile getirilmektedir (Jenkins, 1984: 6). Bezci, uluslararası terörün ilk var oluşunu İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında yaşanan dekolonizasyon hareketleriyle, devleti bulunmayan ulusların çabalarıyla olduğunu belirtmiştir (Bezci, 2016: 624). Bezci bu doğrultuda uluslararası terörizmi bölgesel manada yerel veya bölgesel anlaşmazlıkların uluslararası toplum katında patolojik olarak sergilenmesi şeklinde belirtmiştir (Bezci, 2016: 624). Soğuk Savaş'ın var ettiği siyasi kutuplaşmanın artmasına paralel şeklide, farklı devletler uluslararası arenada kendi menfaatlerini desteklemek için terörden faydalanmaya ve terör örgütleri ile yakın ilişki kurmaya başlamıştır (Kedikli, 2013: 378). Bunun dışında bu durum, devletlerin terörü iç ve dış politika öğesi şeklinde kullanmasıyla teröre uluslararası bir özellik de getirmiştir (Dilmaç, 1997:147).

Uluslararası terörizmin yükselişinin ise genellikle 11 Eylül 2001'den miat olarak başladığı kabul edilmektedir. Yani ABD'de gerçekteşen bu saldırı ve sonrasında cereyan eden gelişmeler, terörün güncel niteliğini ve uluslararası boyutunu çok net olarak ortaya koymuştur (Öztürk, 2002: 22). Bu sebeple, 11 Eylül'de ve sonrasında gerçekteşen terör eylemlerinin çoğu globalleşme bakımından mümkün olan eylemler şeklinde kabul görmektedir (Korkmaz, 2021: 66).

Terör örgütleri para ve insanları dünyanın farklı yerlerine taşımak için geçirgen sınırları kullanmış, teröristlerin şikayetlerinin çoğunun yaşandığı söylenen topraklardan uzaktaki bir bölgeyi hedef almış, saldırısını planlamak ve organize etmek için global telekomünikasyonu kullanmıştır. Ayrıca saldırıyı hayata geçirmek için global seyahatlerde bulunmuş, açıklamalarını ve eylemlerini dünya çapında izleyici kitlesine anlatmak için global uydu medyalarını kullanmışlardır. Kesin olarak ifade edilebilecek bir husus, terörizmin 1960'lar ve 1970'lerden bu yana, bazı yönleriyle küreselleşme hareketinin bir sonucu olarak doğasının değiştiğidir (Smolik, 2014).

Uluslararası terörist eylemler, uluslararası siyaset veya savaş koşullarının kabul edilen normları haricinde kalan şiddet eylemleridir (Meriç, 2021:8). Bu beyanda bir tanım yapmak gerekirse uluslararası terörizm, uluslararası hukukun temsil ettiği değerlere yönelik bir mücadeledir (Taşdemir, 2020: 43). Aynı şekilde Jenkins de uluslararası terörizmi, uluslararası diplomasi ve savaşın kabul edilmiş koşulları ve prosedürleri haricinde sürdürülen şiddet eylemleri veya şiddet kampanyaları şeklinde belirtmektedir (Jenkins, 1974:2). Bir farklı tanımda, uluslararası terörizmi *“bir yabancı devlet veya kuruluşun yardımı ile sürdürülen ve bir yabancı devlet halkına, kurumlarına veya yönetimlerine yönelik çevrilen terörizm”* diye tanımlanmaktadır (Gül, 2012: 29). Dolayısıyla uluslararası terörizm, yabancı bir devletin halkına, kurumlarına veya yönetimlerine yönelik çevrilen direkt terörist eylemleri içerebileceği gibi uluslararası seviyenin daha dolaylı bir hal aldığı terörizmi de kapsayabilmektedir (Taşdemir, 2020: 44). Yani birden çok devletin topraklarını veya vatandaşlarını hedef alması ve net uluslararası sonuçlar var etmesi halinde mevzu bahis olan uluslararası terörizm, ulusal bir sisteme, devlet haricinden çevrilen bir şiddet veya şiddet yüklü tehdit eylemi şeklinde de tanımlanabilmektedir (Semercioglu, 2016: 100). Benzer bir tanımı da Badey yapmaktadır. Badey'e göre basit bir tanımla uluslararası terörizm, birden çok devleti etkileyen, tehdit ve baskı amacı güden siyasi motifli şiddetin devlet dışı aktörler tarafından devamlı bir şekilde kullanılmasıdır (Badey, 1998: 92). Dolayısıyla terörizm, içinde bulunduğumuz zaman diliminde ulusal sınırların ötesine ulaşmış ve uluslararası sonuçlar var etmeye başlamıştır. Bu durumda terörist eylemler, ulusal sınırların dışına çıktığında veya yabancı bir devletin halkına veya tesislerine çevrildiğinde uluslararası bir mizaç elde etmekte ve uluslararası terörizm olmaktadır (Şahin, 2014; 88).

Gus Martin (2017: 200) uluslararası terörizmin, hedefi global bir sembol olduğunda ve siyasi psikolojik etkiler tümüyle yerel bir etkinin ötesine geçtiğinde ortaya çıktığını dile getirmektedir. Aynı şekilde, bir terörist eylemin uluslararası nitelik elde edebilmesi için, yabancılara veya yabancılara ait maksatlara çevrilmesi, yönetimler veya devletlerce yardım edilen unsurlarca yapılması, bir yabancı yönetimin veya uluslararası örgütün siyasi sistemini etkilemek için yapılması gibi ölçütler gereklidir. Her ne kadar bir eylemin uluslararası şeklinde algılanabilmesi için, birden çok devletin, vatandaş veya topraklarını ilgilendirmesi gerektiği dile getirilse de bir olay bir devlette planlanıp farklı bir devlette yürütüldüğünde de uluslararası seviyeye geçmektedir (Enders, Sandler, 2002: 148). Aynı şekilde Schaack da terör eylemlerinin uluslararası terörizm olarak nitelendirilebilmesi ya da uluslararası bir niteliğe sahip olabilmesi için ulusal sınırları aşması ve birden çok devletin çıkarlarını etkilemesi gerektiğini ifade etmektedir (Schaack, 2008: 443). Fakat bölgesel bir örgütün kendi bölgesinde hayata geçirdiği bir terör eylemi uluslararası terörizm kategorisine girmemektedir (Baki, 2009: 14). Örneğin, IRA gibi uluslararası arenada terör eylemleri yapan örgütün İngiltere’de hayata geçirdiği bir terör eylemi bu kategoriye girmemektedir (Çaşın, 2008: 177). Ancak Martin (2017: 201), Çaşın’ın aksine, yurtiçinde uluslararası sembolik değeri olan mağdurlara yönelik saldırılarında uluslararası terörizm olabileceğini söylemektedir. Örneğin, Diplomat, iş insanı, askerî personel ve turist gibi sembolik anlamda uluslararasılık taşıyan mağdurlara yönelik gerçekleştirilen eylemler de bu kapsam dâhilindedir. Bu sebeple failler, her durumda kendi ülkelerinden ayrılmak durumunda değildirler (Kaskabaveya, 2019: 48).

Genellikle uluslararası terörizm, bir yabancı devlet veya kuruluşun yardımı ile sürdürülen veya yabancı devlet halkına kurumlarına veya yönetimlerine yönelik çevrilen terörizm olarak tanımlanmaktadır (Richardson, 2006: 52). Ulusal terörü ifade etmekte kullanılan faktörlerin tersinden yola çıkılırsa, uygulayıcıları, hedef alınan bireyler, eylemin yaşandığı yer bakımından minimum iki farklı devleti içine alan terörist eylemlerin, barındırdıkları uluslararası unsurlar bakımından uluslararası terörizm şeklinde tanımlanabileceğini söylemek mümkündür. Farklı bir ifadeyle, bir terörist eylem herhangi bir faktörü itibarıyla ulusal sınırların dışına çıkıyor veya uluslararası sonuçlar var ediyorsa bu saldırılar uluslararası terörizm şeklinde adlandırılabilir (Topal, 2004: 52).

Salmon'un hazırladığı Uluslararası Hukuk Sözlüğü'nde uluslararası terörizm, *“kendi için veya bir devletin onayı, isteklendirmesi, izni veya desteğiyle insanlara veya mallara yönelik bir bireyin veya grubun ideolojik maksatla ve uluslararası barış ve güvenliği riske atacak şekilde ağır şiddet eylemleri uygulamasıdır”* şeklinde tanımlanmaktadır (Aktaran Öktem, 2004: 41). Uluslararası Hukuk Komisyonu terörizmi, *“hedef toplumda söz konusu toplumu saldırganların politik amaçlarını karşılamaya zorlamak için korku ve endişe yaratmaya yönelik şiddet kullanma veya kullanma tehdidinde bulunma”* şeklinde tanımlamıştır (Tüzen, 1995). Aynı şekilde BM Uluslararası Terörizm Komitesi uluslararası terörizmi *“uluslararası boyutları da bulunan bir uzlaşmazlığın üzerine, bu uzlaşmazlığın arzu edilen yönde gelişimini sağlamak amacıyla, bir üçüncü devletin sınırları dâhilinde, bir yabancının kendi uyruğunda bulunmayan bir başkasına uyguladığı şiddet ve baskı”* şeklinde tanımlamaktadır (Türkiye Barolar Birliği, 2006: 10). Stern (2004: 281) ise, uluslararası terörizmi *“gerek bireysel gerek küresel ve devletlerarası seviyelerde risk faktörlerinin meydana getirdiği bir virüs”* olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla uluslararası terörizm en yalın ifadeyle, uluslararası sonuçlar var eden terörist eylemler olarak tanımlanabilmektedir.

Uluslararası terörizmi, bir yabancı devlet veya kuruluşun yardımı ile sürdürülen veya bir yabancı devlet halkına, kurumlarına veya yönetimlerine yönelik çevrilen terörizm (Badey, 1998: 101) olarak dile getiren tanımdan yola çıkılırsa, terörist eylemler tanımda ifade edilen maksatlara yönelik direkt terörist eylemler şeklinde yapılabileceği gibi daha dolaylı olarak da yapılabilir (Ericson, 2001: 26). Dolayısıyla, bir devlet direkt bir terörist eyleme yardım etmese bile bu teröristlere lojistik ve maddi yardım, barınma olanakları verebilmektedirler. Bu durumda da mevzu bahis eylemlerde dolaylı şeklinde de olsa uluslararası bir unsur olmaktadır (Çaycı, 1989: 8). Bu doğrultuda, Wittaker uluslararası terörizmi, *“bir eylemin direkt kurbanından daha geniş bir hedef grubun tutum ve davranışını etkilemeyi istediği ve sonuçları ulusal sınırları aştığı durumlarda, siyasi maksatlarla şiddet tehdidi veya kullanımıdır”* diye ifade etmektedir (Wittaker, 2002: 22). Dolayısıyla uluslararası terörizm, ulusal sınırları geçen, yabancı kurbanlar ve hedefler belirleyen, yabancı devletlerde eylemlerde bulunan veya yabancı yönetimlerin politikalarını etkileme uğraşında olan terör eylemleri şeklinde de tanımlanabilir. Aynı şekilde Güvenir de *“bir devletin devlet sınırları içinde yaşanan ve farklı devletlerin veya farklı devletlere ait bireylerin haklarını çiğneyen, hedef grubun tutum ve davranışını*

etkilemeyi maksatladığı ve sonuçları ulusal sınırları aştığı durumlarda siyasi maksatlarla ve birbiriyle ilişkili şeklinde sürdürülen şiddet hareketleri” şeklinde ifade etmektedir. (Güvenir, 1980: 91).

Uluslararası terörizm uzaktan yönlendirilen son derece ince ve güçlü bir terörizm biçimidir. Bu terörizme destek verenlerin devasa fonlara, silahlara ve barınağa erişimi vardır (Gürel, 2008: 53). Bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler sayesinde, çok uzak yerlerde planlanarak dünyanın herhangi bir yerinde terör eylemlerini hayata geçirmek için komplike ve hızlı vasıtaları kullanılabilir duruma gelmişlerdir. Bu terörizm türünün ticari seviyesi de bulunmaktadır. Uyuşturucu kartelleri, ticari eylemlerini sürdürmek için farklı devletlerin sınırları boyunca geniş bir terör ağına sahiptir. Terörizm tabiatı gereği uluslararası boyuttadır. Bu nedenle, paradoksal şekilde, tek tek devletler uluslararası terörizmle mücadele için ulusal önlemlerini ne kadar iyileştirirse, teröristin ulusal sınırları aşması o kadar çekici duruma gelmektedir. Uluslararası terörizm, belirgin uluslararası sonuçları olan terör olaylarını içermektedir. (Seghal, 1996: 5).

Yukarıda bahsedilen tanımlamalarda, uluslararası terörizmden söz edilirken vurgulanmakta olan üç önemli parametre bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yabancı unsurunun varlığıdır. Yani terörizmin, kendi ülkelerinde faaliyet gösteren yabancılara veya ev sahibi ülkede eylem gösteren yabancı kuruluşlara yönelik olmasıdır. Günümüzde, yabancı unsurunun bulunmadığı bir terör eyleminin olmayacağı öngörülebilir. Fakat bir terörist eylem uluslararası özelliği sağlayan ögenin yalnızca yabancılık ögesi değil, bunun dışında terörist örgüte verilen saklı veya açık farklı devlet yardımı olduğu bilinmektedir (Topal, 2004b: 45). Terörist eylemler, yabancılar veya yabancılarının mülkiyet haklarına zarar vermek, uluslararası arenada korunması gereken bireyler ve kurumlar hedef almak, uluslararası sivil havacılık ve deniz taşımacılığını, iletişim sistemlerini hedeflemek, farklı bir devletin vatandaşı tarafından gerçekleştirilmiş olması, terörist eylemi gerçekleştiren kişinin farklı bir devlete sığınması, saldırgan ile mağdurun farklı devletlerin vatandaşlığına sahip olması, eylemin birden çok devletin ülkesinde yapılmış olması veya yabancı bir devletin onayı veya desteğiyle gerçekleştirilmiş olması gibi durumlarda yabancılık ögesi içermektedir (Hamid, 1998: 71). Fakat içinde bulunduğumuz zaman diliminde terör örgütlerinin, devlet yardımı olmadan eylem yapmalarının güç olduğu göz önüne alındığında bunun gibi bir ayrımın pratikte pek de geçerli olamayacağı anlaşılmaktadır

(Yaman, 2006: 35) İkinci şeklinde, eylemin alakalı terörist grubun kendi ülkesi sınırları haricinde gerçekleştirmesidir. Yani terör eylemi planlama bakımından kendi ülkesinde başlasa bile eylemin gerçekleşmesi farklı bir devlette olmaktadır. Dolayısıyla terör eylemi bir devlette başlamakta ve farklı bir devlette sonuçlanmaktadır (Liapina, 2019: 9). Son şeklinde ise, eylemlerin yabancı bir devletin politikalarını etkilemek için yapılmasıdır (Çaşın, 2008: 177). Bilhassa de globalizmin getirmiş olduğu bazı müdahale kolaylıkları terör örgütlerini farklı devletlerin siyasetini etkilemeye de yönlendirmektedir. Bu sayede hedefteki devleti istediklerini yaptırmaya zorlayabilmektedirler (Sökücü, 2009: 3).

Uluslararası terör örgütleri, son otuz yılda, kendi siyasi isteklerinin verilmemesi halinde iletişim, ulaşım olanaklarının artması ve teknolojik avantajların da getirisiyle global ölçekte şiddet eylemleri ve tehditlerle amaçlarına erişmeye uğraşmışlardır (Enders ve Sandler, 2002: 147). İçinde bulunduğumuz zaman diliminde terör örgütleri çok uluslu bir ağ yapısına sahip olmuş, amaçları ve eylemlerinin tanımlanması daha zor, ideolojileri daha çok din ile ilgili ve istekleri de daha belirsiz ve anlaşılmaz hale gelmiştir. Ayrıca, amaçları global ölçekte belirlenmeye ve ayırım yapmaksızın ve ölçüsüz şiddet kullanımına dönmüştür (Bergesen, Lizardo, 2004: 42-43). Hoffman, artık uluslararası terörizmde hiç olmadığı kadar belirgin bir dini unsur olduğunu belirtmektedir. Bunların çoğu, 1979'da İran'da İslami reformcuların kararlı gayretini ve gücünü çok çarpıcı olarak gösteren muhteşem devrimin bir neticesi şeklinde görülebilir. Uluslararası terörizm ile köktendinci din çeşitleri arasındaki hususi bağlantıların uzun bir süre var olması muhtemeldir (Wittaker, 2002:105). Spesifik bir çatışma tarzı şeklinde terörizm, bir bakıma şu anki durumun anlık bir yansıması veya mikro kozmosu şeklinde de yorumlanmaktadır (Smelser, 2007: 200).

Bunun dışında pek çok devlet bu terörizm türüne yardım etmektedir ve ulusal menfaatleri için kullanılmaktadırlar. Devletler terör eylemlerini ya bizzat kendi ya da taşeron örgütler vasıtasıyla yapmaktadır (Çınar, 1997: 243.). Devletin teröristlere sağladığı yardım, siyasi destekten, maddi, lojistik ve terör örgütünün eylemini devam ettirmesi ve genişletmesi için ihtiyacı olan her çeşit yardıma kadar uzanmaktadır (Mentan, 2004: 68). Bunun dışında devletin terör örgütüyle örtüşen çıkarlara veya ideolojiye sahip olması bu tür yardımları kolaylaştırmaktadır (Alexander, 1995: 120).

Şu anda dünya çapında etkili olan küresel terör ağları, küreselleşme sürecini yürütenlere ağır bir darbe indirme amacı gütmektedir. Uluslararası terörist örgütler, devlet sınırlarını aşarak psikolojik bir etki yaratmaya ve yalnızca bir devletin iç işlerinden değil, daha geniş bir alanda, muhtemelen dünya genelinde kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadır. Belirli bir devlete yönelik saldırıları, o devletin iç politikasından ziyade dünya çapında uygulanan dış politikalarından intikam alma amacını taşıyabilir (Eichler 2009).

Sonuç olarak, içinde bulunduğumuz zaman diliminde uluslararası terörizm, uluslararası ulaşım ve haberleşme vasıtalarının hızlı gelişimi, yeni silâh ve donanımların geliştirilmesine imkan veren teknolojik olanakların artması, uluslararası terör örgütleri arasında bilgi alışverişi, eğitim, lojistik, teknik, finans temini, eylem yöntemleri meselesinde organik bağların ve iş birliğinin artması ile uluslararası bir özellik kazanmış ve global bir tehdit ögesi olmuştur (Suna, 2015: 1352). Pek çok uluslararası sorun için geçerli olan akıbet, terörizm ve kökü itibarıyla ondan türeyen uluslararası terörizm de uğramış ve bu kavram, bir “tanımlanma sorunu” ile karşı karşıya kalmıştır. Aslında mesele, tanımlanamazlıktan ziyade uzlaşılamazlıktır. Zira çok sayıda tanıma rağmen, konunun çok boyutlu oluşu ve siyasî nitelik taşıması, uluslararası hukuktaki pek çok kavram gibi üzerinde mutabakata varılamayan yeni bir alan doğurmuştur.

Özetle, çalışmanın bu bölümünde uluslararası terörizmin tanımlanmasına yönelik çalışmalar üzerinde durulmuştur. Uluslararası terörizmle mücadelede ilk adım terörizmin tanımının yapılmasıdır. Fakat uluslararası hukuki bağlayıcılığı olan bir terörizm tanımı yoktur. Bu sebeple, artık uluslararası boyut kazanmış terörizmle mücadelede uluslararası örgütlerin önemi daha da artmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi terör kavramının tanımlanmasında yaşanan muğlaklık uluslararası terörizm bağlamında da henüz tüm devletlerin kabul ettiği genel bir tanımlamaya ulaşılamamış olup, özelde devletlerin bu konu ile ilgili yasalarında genelde ise uluslararası örgütlerin çeşitli sözleşme ve antlaşmalarında geçen terörizm tanımlamaları mevcuttur. Bu sebeple bir sonraki bölümde bu konu ile ilgili neden tüm devletleri bağlayıcı genel bir terör tanımına ulaşılamadığı konusu ele alınacak ve ardından terörizm konusunda ilk olarak, BM’in barış ve güvenliğinin korunması konusunda yapmış olduğu sözleşme ve almış olduğu kararlarda, uluslararası terörizmle mücadele etmek için devletlerin bir araya geldiği görülmektedir. BM’in yanı sıra NATO, İslam Konferans Örgütü gibi diğer örgütler de terörizmin önlenmesi ve

suçluların cezalandırılması konularında uluslararası terörizmle mücadele çalışmaları yürütmektedir. Bu örgütlerin dışında, yirmi sekiz üye ülkeye sahip, Avrupa Birliği de uluslararası terörizmle mücadele çalışmaları yapmaktadır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde BM tarafından kabul edilmiş uluslararası sözleşmeler ile NATO ve İslam Konferans Örgütü gibi bölgesel örgütlerin kabul ettiği bölgesel sözleşme ve antlaşmalar ismen ortaya konularak, tüm bu antlaşma ve sözleşmelerin terör kavramı ile ilgili temel sözleşmeleri incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI VE BÖLGESEL ANTLAŞMALARDA VE DEVLET MEVZUATLARINDA TERÖRİN ELE ALINMASI

3.1. Uluslararası Hukukta Terör Terimi

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde uluslararası terörizm, devletlerin güvenliğine yönelik en önemli risklerden biri şeklinde görülmektedir. Dolayısıyla devletler, terörle mücadele maksadıyla farklı şekillerde ve farklı ortamlarda anlaşma/iş birliği yapmaktadırlar (Kaya, 2005: 32). Bunun nedeni terörizmle mücadele hukuksal bir olaydır ve yasal dayanakları olmak zorundadır. Dolayısıyla, mücadele şu anki yasalar kapsamında ve yasaların uygulanması yöntemiyle yapılmaktadır. Terör ile alakalı uluslararası düzenlemeler yapıları bakımından bilateral anlaşmalar, bölgesel ve evrensel ölçekte çok taraflı sözleşmelerle birlikte uluslararası örgütlerin aldığı kararlar olmaktadır (George, Watson: 2002: 191). Terörizm, kuşkusuz komplike bir problemdir ve ceza hukuku, uluslararası hukuk, genel kamu hukuku, anayasa hukuku, sosyoloji, kriminoloji, iktisat gibi pek çok bilimsel disiplinin ilgi alanına girmektedir (Öktem, 2007: 4). Uluslararası uzlaşıların yanı sıra, bilateral anlaşmalar da terörizmle mücadeleyi genellikle ulusal ceza hukukunu ilgilendiren alanlarda belirlenen genel iş birliğinin bir parçası şeklinde ele alıp düzenlenmektedir (Gündüz, 2003: 16).

Her ne kadar terörizmle alakalı uluslararası ve ikili anlaşmalar olsa da terörizmin kaynağı yabancı olunca, hedef alınan veya vatandaşları mağdur olan yönetimin vereceği karşılık zorunlu şeklinde siyasi nitelikte uluslararası bir olay teşkil etmektedir. Bu noktada da uluslararası hukuk devreye girerek gerek bu devletin gerekse mağduriyete uğrayan uyruklarının başvurabileceği önlemler bakımından belirleyici olmaktadır (Öktem, 2011: 10).

Terörizme maruz kalan devletler, terör suçları meselesinde terörle mücadele kanunları çıkarmışlardır. Suç işleyenlerin yakalanması ve cezalandırılması, suç işleyenlerin iadesi, ikili anlaşmaların başlıca meselelerini var etmektedir. Bu iç hukuk düzenlemelerinin müşterek özelliği, terör suçlarında örgütlü suçlar için öngörülen cezaları artırıcı nitelikler taşımalarıdır (Ulutaş, Atabey, 2012: 17). Bunun yanı sıra,

devletlerarasında imzalanan ikili andlaşmaların her birisi alakalı tarafların durumları dikkate alındığında farklı nitelikler göstermektedir. Fakat bilhassa içinde bulunduğumuz zaman diliminde, terörizm yasal açıdan ele alındığında uluslararası hukuk cephesi önem elde etmektedir (Öktem, 2011: 4).

Terör teriminin yasal literatüre girişı 1789 Fransız Devrimi'yle olmuştur. Devrimin ardından devletin uyguladığı siyasi şiddeti belirtmek için kullanılan terör terimi daha sonra devleti hedef alan şiddet eylemlerini de kapsayacak şekilde geniş bir anlam elde etmiştir (Çağırın, 2008: 41). İçinde bulunduğumuz zaman diliminde daha ziyade bu ikinci anlamın ön plana çıktığı görülmektedir. Yani, terörizm deyince esas şeklinde kişisel veya organize grupların devlete veya topluma yönelik şiddet eylemleri akla gelmektedir. Nitekim uluslararası hukukta terörizmle alakalı düzenlemelerin başlıca konusunu da bu tür eylemler var etmektedir (Guillaume, 2004: 1).

Uluslararası hukuk, devletlerarasındaki geleneklerin yanı sıra, resmi sözleşmelere dayanmaktadır. Bunun nedeni ulusal mahkemeler, kolluk kuvvetleri veya ceza yasaları ile karşılaştırılabilecek uluslararası bir uygulama mekanizması bulunmamasıdır. Bu kurumların tümü uluslararası düzeyde birtakım şekillerde var olmakla birlikte, devletlerin bunların otoritelerini gönüllü şeklinde tanıdıklarının unutulmaması gerekmektedir. Bunu resmi antlaşmalarla yapmaktadırlar. Yasal düzeni sağlamak için elverişli bir ortam yaratmak için ikili ve çok taraflı antlaşmalar kullanılmaktadır. Uluslararası toplum uluslararası düzene yönelik insan veya vasıta kaçırma veya aşırılık yanlıları için sığınak temin etme gibi tehditleri yönetmek için çoğunlukla çok taraflı antlaşmalara girmektedirler.

Uluslararası hukukta, terörizm meselesi kendi hususi koşulları dâhilinde ayrı bir konu şeklinde ele alınıp düzenlemektense, meselenin aciliyeti ve devletlerin pratik kaygılarıyla hareket etmesi sebebiyle fiili veya potansiyel risk var ettiği düşünülen eylemlere yönelik hususi koşullar öngörülmesi çözümü tercih edilmiştir. Higgins bu durumu bir uluslararası terörizm hukukunun bulunmaması şeklinde dile getirmektedir (Higgins, 2002: 13).

Her ne kadar uluslararası terörizm hukuku olmasa da devletler bu açıdan gerek ikili gerekse de çok taraflı sözleşmeler imzalamışlardır. Bu açıdan terörizmle direkt alakalı evrensel nitelikli uluslararası sözleşmelerin sayısı, protokoller de dâhil olmak üzere on ikidir (Çakmak, 2008: 55). Sözleşmelerin tümü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BM dönemi dâhilinde yapılmış olup, BM ve uzmanlık kuruluşları bu sözleşmelerin hazırlanmasında ve yürürlüğe girmesinde büyük rol oynamıştır.

1930 Brüksel Ceza Hukukunu Birleştirme Konferansı'nda, terörizm kavramının tarifine ilk defa teşebbüs olunmuş; *“Bir devlete yönlendirilen ve belli kişilerin ya da kişi gruplarının veya genel kamuoyunun zihninde terör hali yaratmaları hedeflenen ya da hesaplanan suç eylemleri”* olarak tanımlanmış (Öktem, 2007: 18) ve *“müşterek tehlike yaratabilecek herhangi bir aracın kasten kullanılması”* ölçütü getirilmiştir (Dönmezer, 1980: 59). Bundan sonra 1931 yılında yapılan 4'ncü Paris Konferansı'nda konu yeniden ele alınmış ve terörizm bütün devletlerce evrensellik prensibine uygun olarak cezalandırılmasını sağlayacak bir uluslararası sözleşmenin meydana getirilmesi temennisini dile getirilmiştir. Fakat bizatihi terörizmin tanımı üzerinde bir sonuca ulaşılamamıştır (İlhan, 2002: 178). 1933 yılında Madrid'de yapılan konferansta ise terörizm, siyasi ve sosyal olarak ikiye ayrılmış ve sosyal terör tanımı yapılmıştır. Sosyal düzeni yıkmak için yapılan eylemlerin de terörizm olduğu, bu suçları işleyenlerin ise cezalandırılacağı belirtilmiştir (Fendoğlu, 1980: 759). O dönemde, terörizmin siyasi suç olarak tanımı yapılmış olmasa bile yapılan sosyal terörizm tanımı ile toplumda korku salmak ve toplumun huzurunu bozmak için yapılan terörist eylemlerle mücadele edilmek istendiği görülmüştür. Konu 1935 yılında Kopenhag'da toplanan Ceza Hukukunu Birleştirme Konferansı'nda yeniden ele alınmış ve konferansın kabul ettiği metnin 1'nci maddesi terörizmi şöylece tarif etmektedir. *“Bir devlet reisi ya da eşinin veyahut devlet reisi imtiyazlarına sahip bulunan diğer kişi ve eşlerinin, veliahdın, hükümet üyelerinin, diplomasi muaafiyetlerinden yararlananların, anayasal kuruluşlar, yasama ve yargı organları mensuplarının hayat, beden tamamiyeti, sağlıklarına yöneltilmiş kasti hareketler”*; *“Uluslararası ilişkileri bozacak yahut devlet organlarının işlemlerini engelleyecek ya da bu konuda bir değişikliği tahrik edecek tedhiş hali ya da müşterek tehlike yaratan fiiller de”* terörizm olarak ele alınmaktadır. Metnin ikinci maddesine göre, söz gelişi bir felaketi tahrik etme, içme sularını zehirlenme, kirletme, sâri hastalıkları yayma

kamu hizmeti veren tesisleri tahrip etme, kamuya açık yerlerde patlayıcı maddeler kullanma gibi hareketlerde terörizm kapsamına alınmaktadır (Hazır, 2001: 120).

Altmışlı ve yetmişli yıllarda sivil uçaklara yönelik terör eylemleri sıklıkla gerçekleştiği için ilk uluslararası sözleşmeler sivil havacılığa yönelik terörist eylemleri konu etmektedir (Yargıç, 2019: 18). Bu açıdan ilk sözleşme 14 Eylül 1963'te imzalanan Tokyo Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme sivil uçaklara yönelik suçlar ve uçaklarda yaşanan farklı eylemleri konu etse de özel bir terör suçunu tanımlamamaktadır. 1963'teki Antlaşmayı imzalayanlar, uçakların kontrolünü yasal komutaya geri döndürmek ve kaçırılan uçakların yolcuları, mürettebatı ve yükü ile birlikte derhal yoluna devam etmesini veya geri dönüşünü sağlamak için her çeşit çabayı göstermek üstüne antlaşmışlardır (Wilkinson, 1985: 15).

16 Aralık 1970 La Haye Sözleşmesi daha özel bir meselede, uçak kaçırma suçunun cezalandırılmasını ele aldığı gibi uluslararası terör suçunu tanımlayan ilk sözleşme niteliğindedir (Heikkilä, 2002: 11). Terörizmle mücadele maksadıyla yapılan sözleşmeler için bir model oluşturan La Haye Sözleşmesi'nin önemli maddeleri arasında güç kullanarak veya güç kullanma tehdidiyle bir uçağa el konulmasının bir suç şeklinde nitelendirilmesi, devletlerin bu suçu işleyenleri en ağır olarak cezalandıracaklarına yönelik taahhüdü, bu hususta yapılacak iş birliğinin temel ilkelerini düzenleyen maddeleri içermektedir (Guillaume, 2004: 8). Sözleşmenin birinci maddesi ve devamında, uçuş halindeki bir uçağa yasa dışı bir şekilde, güç kullanarak veya tehdit ederek veya başka herhangi bir yıldırma yöntemiyle o hava aracını ele geçiren veya kontrolünü uygulayan herhangi bir kişinin suç işlediğini dile getirdikleri gibi buna suç ortağı olarak teşebbüs ve iştirak ederse de suç işlemiş sayılmaktadır. Bu sözleşme Tokyo Sözleşmesinin aksine, uçak kaçırmanın vatandaşı oldukları devletlerine iade edilmeleri veya tutuklayan devletin yasalara uygun şekilde yargılanmaları için imzalanmıştır (Tekin, 2019: 45).

23 Eylül 1971 Montreal Sözleşmesi sivil havacılığın emniyetine yönelik hukuk dışı eylemlerin cezalandırılmasıyla alakalı La Haye Sözleşmesi'nde yer almayan diğer suç sayılabilecek maddeleri öngörmektedir. La Haye Sözleşmesi'nin girişi, özellikle, uçuş halindeki hava aracına hukuka aykırı olarak el konulması veya kontrolünün ele geçirilmesi eylemi ile sınırlı tutulurken; Montreal Sözleşmesi'nin girişinde bu tür eylemlerin kapsamı

geniş tutularak, sivil havacılığa karşı işlenen tüm hukuka aykırı eylemlerin önlenmesi ve cezalandırılmasının gerekli olduğu bildirilmektedir (Yargıç, 2009: 20). Böylelikle 1988 yılında yapılan ek bir protokolle sözleşmenin kapsamı genişletilerek, sivil havacılığa hizmet eden hava alanları da sözleşmenin düzenleme kapsamına alınmış ve buralarda da yapılan gayri meşru şiddet eylemlerinin cezalandırılması öngörülmüştür (Resmi Gazete, 1975). Bu genişletilmiş uluslararası kanun bu tür suçların en ağır cezalara maruz kalması gerektiğini dile getirmiştir (Martin, 2020: 270).

Bu konuyla alakalı sözleşmelerin sonuncusu 1 Mart 1991’de Montreal’de hazırlanan *Plastik Patlayıcıların Teşhis Edilmesi Maksadıyla İşaretlenmesi Sözleşmesi*’dir (Resmi Gazete, 1993). Havacılıkla alakalı olan sözleşmelerin tümü Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü kapsamında düzenlenmiştir. BM’in bir uzmanlık kuruluşu konumunda bulunan bu uluslararası örgüt, bir açıdan, uluslararası terörizmle mücadelede ilk adımı atan ve bu maksatla devletlerin birleştiği genel bir forum görevi gören ilk uluslararası kurumdur (BM, 1991).

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü’nü bu konuda ilk takip eden kuruluştur. Bu kuruluş, nükleer enerjinin barışçıl maksatlarla kullanılması için çalışmaktadır. Kuruluşun inisiyatifiyle, Viyana’da 3 Mart 1980 tarihinde imzalanan Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunmasına İlişkin Sözleşme ile nükleer maddelerin uluslararası taşıma sırasında bedensel koruma ele alınmış olup, Sözleşme’nin girişinde, nükleer maddelerle ilgili suçların ciddi niteliğine dikkat çekilerek, bu tür suçların önlenmesi, tespit edilmesi ve cezalandırılması hususunda uygun ve etkili önlemlerin alınmasının acil gerekliliğine işaret edilmektedir (IAEA, 1979).

Uluslararası toplumun genellikle terörizmi kınaması ve bu konuları ele alması 1970 tarihli “BM Koşulu Uyarınca Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İş birliğine Yönelik Uluslararası Hukukun İlkeleri Hakkında Bildiri” ile başlamıştır. Bu deklarasyon, devletler arasında iş birliğine yönelik çalışmaları ve teröre yönelik mücadelede müşterek hareketi sağlamayı amaçlamıştır. Bunun dışında uluslararası hukuk, devletlere uluslararası hukuk tarafından tanımlanan bir kapsamda sözleşmeye yönelik düzenleme olanağı verecektir. Bu nedenle, terörle mücadele maksadıyla çok farklı sözleşmeler, protokoller ve farklı yasal antlaşmalar hazırlanmıştır. Bunlar, terörizm uçak kaçırma nedeniyle daha da uluslararası

bir duruma gelmesiyle, devletler daha yakın iş birliği için 1963 tarihinde, Uçakta İşlenen Suçlar ve Farklı Bazı Fiillere Yönelik Sözleşmesi'ni kabul edilmiştir (Eren, Keyman, 1970: 11). Bu sözleşmenin ardından 1970 tarihli Hava Unsuruna Hukuk dışı El Koymanın Engellenmesi ne Yönelik Sözleşme, 1973 tarihli Diplomatlar Dâhil Olmak Üzere Uluslararası Hukuk Tarafından Korunan Bireylere Yönelik Suçların Engellenmesi, Kovuşturulması ve Cezalandırılmasına Yönelik Sözleşme, 1979 tarihli Rehin Alınmasına Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Uluslararası Sözleşme gibi farklı sözleşmeler de kabul edilmiştir (Akkutay, 2017: 334).

Tüm bu antlaşmaların müşterek noktası, terör eylemlerini öncelikle ulusal yargı yetkisi konuları şeklinde kabul etmeleridir. Genellikle geçerli bir tanım üstünde antlaşmaya varma problemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukukta terörü tanımlama çabaları yetersiz kalınca devletler aralarında, terör eylemi özelliği taşıyan belirli suçların siyasi suç sayılmayacağına yönelik antlaşmalar yapma yolunu tutmuştur (Çaşın, 2008: 115). Terörizmin tanımında mutabık kalamayan devletler, hava korsanlığı, diplomatlara saldırıda bulunma veya rehin alma gibi somut konularda görüş birliğine varmışlardır (Öktem, 2004: 14). 1978 yılında yürürlüğe giren “Terörizmin Engellenmesi ne Yönelik Avrupa Sözleşmesi” terör meselesinde uluslararası somut bir uzlaşa örneğidir (Ulutaş, Atabey, 2012: 15).

1999'da BM Genel Kurulu, uluslararası sözleşmede terörizmin finansmanı ile mücadele için bir tanım daha yapabilmek için bir girişimde bulunmuş, fakat yine de çok geniş olduğundan pek çok yönetim tarafından reddedilmiştir. Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından terör suçu, *“tabiatı veya koşulları gereği, bir halkı korkutmak ya da bir hükümeti veya uluslararası örgütü herhangi bir eylemi gerçekleştirmeye veya gerçekleştirmekten kaçınmaya zorlamak amacını gütmesi halinde bir sivilin veya silahlı bir çatışmada aktif şekilde bulunmayan herhangi bir bireyin ölümüne veya önemli bedensel yaralanmasına neden olmak üzere tasarlanmış bir eylemdir”* şeklinde tanımlanmıştır. Bunun dışında terörizmin amacı *“bir grup insanın gözünü korkutmak, bir yönetimi veya uluslararası bir kuruluşu, bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlamak”* şeklinde ifade edilmiştir (Zenginoğlu, 2016: 168). Bu tanıma göre bireye direkt bedensel şiddet gerekmektedir. Dolayısıyla şiddetin nesnelere yönelik olması yeterli değildir. Bu tanımda teröristlerin hiçbir siyasi, dini veya ideolojik saiklerinden söz edilmemesi ve dolayısıyla

varlıklarının tabiatında var sayılmaması da dikkat çekicidir. Öte yandan, bu ve bunun gibi tanımlarda teröristleri adi suçlulardan ayıran temel bir özelliğin siyasi saik olduğu görüşü de vardır (Kaşıkçı, 2016: 6-7).

BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan 10 Mart 2005 tarihinde yaptığı konuşmada tek tip bir tanım çağrısında bulunmuştur. Ona göre terörizm, bir yönetime baskı yapmak maksadıyla sivil nüfusa yönelik herhangi bir tehdittir (Secretary, 2022). Fakat devlete yönelik herhangi bir direnişin terörist şeklinde sınıflandırılacağını düşünenler de olduğundan, bugüne kadar uluslararası toplum bağlayıcı bir tanım üstünde anlaşmaya varmamıştır.

Terör eylemlerinin erken bir aşamada planlanmasını ve uygulanmasını ortaya çıkarmak için BM terörle mücadele sözleşmelerine yönelik terör eylemlerinin neticesinde pek çok ulusal terörle mücadele yasası çıkarılmıştır. Bununla birlikte, sınır ötesi terörizm mevzu bahis olduğunda, soruşturmalar alakalı devletlerin rızasını gerektirdiğinden ve bu genellikle diplomatik tartışmalara yol açtığından, ulusal yasalar çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Bunun dışında her devlet kendi hukuk sisteminde tutuklamaları, sorgulama yöntemlerini ve mahkûmiyetlerini kendi hukuk standartlarına göre düzenlemektedir. Bu, terörist eylemlerin ve teröristlerin halen tekdüze olarak tanımlanmamış olması gerçeğiyle daha da zorlaşmaktadır. Bu zayıflıklar ve problemler bilinmekte ve amaçlanan caydırıcı etki zayıflatılmaktadır. Uluslararası hukuk, teröre tepki vermekle kalmayıp aynı zamanda teröre karşı önleyici ve sınır ötesi eylemlerde bulunabilme konusunda hangi normatif gelişmelerin etkili olabileceğini tartışmaktadır. Bu şekilde, uluslararası hukuk terörle mücadeledeki zayıflıkların üstesinden gelmeyi hedeflemektedir (Secretary, 2022). Fakat 1998'de Roma Statüsü'nü kabul eden devletler, bu enstrümanı teröre yönelik etkin bir mücadele için kullanmayı tercih etmemiştir. Bu isteksizliğin gerekçeleri, genellikle kabul görmüş bir tanımın olmaması ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin terörizm vakalarıyla aşırı yüklenme olasılığıdır. Devletlerin statüyü imzalarken kabul ettikleri tamamlayıcılık ilkesi göz önüne alındığında, uluslararası cezai yargı yetkisinin terör suçlarını kapsayacak şekilde genişletilmesine yönelik sağlam bir argüman gibi görünmemektedir (Vashakmadze, 2011: 53). Çünkü Uluslararası Ceza Hukuku içerisine uluslararası terörizm tanımı alınmamıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Roma Statüsü, hazırlık aşamasında devletlerarasında bir tanım üzerinde anlaşılabilmesi nedeniyle açık olarak

terörizm suçunu içermemektedir (Proulx, 2004: 1023). Ancak terörizmin tam bir tanımının yapılamaması, Mahkeme’yi politize edebilecek olması ya da Mahkeme’yi devreye sokacak kadar ağır bir suç teşkil etmemesi ve terörizmle ulusal alanlarda mücadelenin daha etkin olacağı gerekçeleriyle terör suçu Tüzüğe alınmamıştır (Cassese, 2003: 125). Robinson, uluslararası toplumun terörizmi en önemli suç şeklinde dâhil etme meselesindeki isteksizliğinin uluslararası ceza hukukunda bir boşluk var ettiğini belirtmektedir (Robinson, 2002: 42). Terör suçları için açık ve yeknesak kriterler oluşturulmalı ve temel unsurlara, yani terör suçlarının yalnızca ulusal düzeyde değil, uluslararası hukuk kapsamında da kovuşturulması gerektiğine odaklanılmalıdır. Uluslararası ceza hukukunun şu anki durumuna göre, dört suç direkt cezalandırılabilir. Bunlar; soykırım, savaş suçları, insanlığa yönelik suçlar ve saldırı suçudur. Bunlar, ağırlıkları nedeniyle bilhassa uluslararası toplumu etkileyen suçlardır (Cryer, 2014: 752).

Bir terör suçunun Roma Statüsü’ne dâhil edilmesi, uluslararası hukukun hususi bir konusu şeklinde uluslararası ceza hukukunun ve onun en önemli uygulama ögesi şeklinde Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin incelenmesini gerektirir. Roma Statüsü müzakerelerinin arka planının gösterilmesi ve burada bulunan ilkelerin ele alınması, terörizm teriminin tüzükle ne seviyede uyumlu olduğunun açıklığa kavuşturulmasına katkıda bulunmalıdır. Uluslararası ceza hukuku ilkelerine dayanarak, terörizm terimini tanımlama meselesindeki çözülmemiş problemin, yargı yetkisinin bir terör suçunu kapsayacak şekilde genişletilmesinin önceki reddinde önemli bir rol oynadığı ortaya çıkacaktır. Zira terör teriminin somut yasal sonuçlar doğurması isteniyorsa, bir suç için yalnızca “*nullum crimen sine lege*” (kanun yoksa suç da bulunmamaktadır) ilkesine uyulabilmesi için net yasal kriterlerin kurulması gerekmektedir. Evrensel şeklinde geçerli bir tanım üstünde anlaşma olmadan bu mümkün değildir (Helmert, 2012: 45).

Uluslararası Ceza Hukuku, klasik uluslararası hukuk ve ceza hukukunun özelliklerinin bir bileşimidir. Cezai müeyyidelerin hâkimiyeti, uluslararası ceza hukukunu, uluslararası hukuka resmi şeklinde dayanmasına yönelik, esasen ulusal ceza hukuku sistemlerinin ilkelerinin tabiatında bulunan bir ceza hukuku konusu haline getirir. Her halükarda öncelikle belirtilmesi gereken ilkeler, ceza hukukunun son çare şeklinde uygulanması gerektiği yanı sıra, bazen suçların kesin bir formülle kanunlaştırılmasını gerektiren hukuk devleti ilkesidir (Cryer, 2014: 753).

Daimi bir mahkeme kurulmasına yönelik müzakerelerin başında Roma Statüsü'ne ayrı bir terör suçunun eklenmesi tartışılmış fakat devletlerin çoğu yargı yetkisini henüz tartışmasız olan dört suçla sınırlamaya ve terörizmi geçici şeklinde bir kenara bırakmayı tercih etmiştir.

Terörizmin uluslararası bir özellik kazandığı içinde bulunduğumuz zaman diliminde devletler bu tehdide yönelik başarılı olmak, terörist eylemlerle mücadele etmek için uluslararası düzeyde iyi tanımlanmış ve güçlü bir hukuksal bir çerçeveye ihtiyaç duymaktadır (Taşdemir, 2020: 70).

Uluslararası hukukta terörizmle mücadelenin pek çok farklı şekil ve türü vardır. Ayrım genelde kontra-terörizm ve anti-terörizm arasında yapılsa da bazı bilim insanları bunların haricinde da sınıflandırmalara gitmektedir. (Lindahl, 2018: 125). Terörizmle mücadelede anti-terörizm yaklaşımı eylemleri engellemek veya caydırmak için hedef zorlaştırmayı ve farklı savunmacı önlemleri ifade ederken, kontra-terörizm yaklaşımı ise, terörist çerçeveyi ve grupları yok etmeyi maksatla saldırgan politikaları belirtmektedir. Her iki yaklaşım nihai müşterek noktası ise, saldırı sayısını azaltarak yâda eylemleri önleyerek insan hayatını korumayı istemesidir (Taşdemir, 2020: 70). Crelisten ve Schmid, terörizmle mücadelede yumuşak çizgi ve sert çizgi ayrımına gitmektedir. Yazarlara göre yumuşak çizgi, terörizmin yapısal nedenleri gibi mücadelenin soft power yönüyle ilgilenirken, sert çizgi seri ve etkin cezalandırmayı da içeren ve hiçbir müzakere emaresi göstermeyen hard power yönünü temsil etmektedir (Crelisten, Schmid: 1993: 309). Bunun dışında Schmid, terörle mücadelede mutabakatçı ve güç ayrımına giderken Peter Sederber, mutabakatçı ve bastırıcı ayrımına gitmektedir. Mutabakatçı politikaların en genel şekli güç kullanmadan direkt görüşme yöntemiyle taleplerine yönelik birtakım ödünler vererek mutabık kalarak ve teröristlerce ileri sürülen şikâyetleri ele alıp onları iyileştirme yoluna gitmektir. Bastırıcı politikalar ise, kendi içinde yasal bastırma şeklinde bilinen ceza adalet modeli ve askeri bastırma şeklinde bilinen savaş modeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Crelisten, Schmid: 1993: 310). Ceza Adalet Modelinde terörizmle mücadele, hukukun üstünlüğü anlayışı çerçevesinde suçlama, yargılama ve cezalandırma prosedürü kapsamında yapılmaktadır. Bu yaklaşımda, askeri imkanların kullanılabilme olanaklarına yönelik, terörizmle mücadelenin ağırlıklı yük ve mesuliyeti koruyucu ve soruşturmacı hizmetleri ile polise verilmiştir (Beşe, 2002: 120). Savaş yaklaşımında ise, savaş

koşullarına uygun şekilde sürdürülmekte ve terörizm düşük yoğunlukta çatışma şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durumda terörizmle mücadelenin yetki ve mesuliyeti ağırlıklı şekilde ordunun üstündedir (Beşe, 2002: 118).

Bazı bilim insanlarına göre teröristlerle müzakerede bir seçenektir. Nitekim Powell'a göre asıl olan teröristle müzakerede bulunmak veya bulunmamak değil doğru düzgün müzakerede bulunmaktır (Creslinsten, Schmid, 1993: 311). Zartman'a göre ise, terörist şantajı cesaret veren yahut cesaretini kıran müzakere değil; müzakere edilen anlaşma terimidir. Eğer teröristler müzakere sürecinde amaçlarına ulaşır ve çatışmayı sona erdirmek haricinde devlete çok az şey verir yahut hiçbir şey vermezlerse, başkaları da aynı yolu tutmak için kesinlikle cesaret bulacaktır (Powell, 2016: 60).

Richard Ericson, uluslararası hukukun terörizme yönelik iki yaklaşım sunduğunu belirtmektedir. Buna göre, devletler terörizmi zorla uygulanması gereken bir hukuk sorunu olarak ele alabilir veya silahlı çatışmalar hukuku çerçevesinde değerlendirebilir (Erickson, 1989: 46) Hukuku uygulama yaklaşımı terörizme başlıca bir sivil polis mesuliyeti şeklinde değerlendirmektedir. Amaç teröristler caydırmak fakat bunun başarılabilmesi halinde tutuklama, kovuşturma ve hapsedme yöntemiyle başarılı olarak teröristlerin icabına bakmaktır. Sonuç şeklinde bu yaklaşım uluslararası antlaşmaları yardım ve uluslararası iş birliği yöntemiyle hukuku uygulamayı, geliştirmeyi amaçlamaktadır. (Taşdemir, 2020: 72). Bilgi Paylaşımı ve Yargısal İş Birliği bu yaklaşımın esaslı unsurlarıdır. Teröristler adi suçlu şeklinde görülmekte ve muharip aktivitelere katılanlar şeklinde görülmemektedir. Silahlı Çatışmalar Hukuku yaklaşımı ise, terörizmi başlıca bir askeri mesuliyet şeklinde algılamaktadır. Teröristler savaş benzeri veya muharip aktivitelere katılan yasa dışı veya bunun yanı sıra muharip şeklinde görülmektedir. Bunun gibi teröristler 1949 Cenevre Sözleşmelerine uygun şekilde tutuklanmaları, kovuşturulmaları ve hapsedilmeleri tüm devletlerin evrensel mesuliyetinde olan suçlar olmaktadır (Erickson, 1989: 47).

Cassese (1989: 589), terörizmle mücadelede kullanılan yöntemleri iki farklı kategori olarak değerlendirmektedir. İlk kategori olan barışçıl yöntemler, teröristlerin adalet önünde yargılanmasını sağlamak için uluslararası çapta anti-terör sözleşmelerine dayalı önlemlerdir. Bu yöntemler arasında, terörizm olaylarının uluslararası bir suç olarak görülmesi ve sorumlularının uluslararası mahkemelerde yargılanması gibi yasal çalışmalar

yer alır. Diğer taraftan, barışçıl yöntemler arasında terörizmi destekleyen devletlere yönelik siyasi, ekonomik ve diplomatik yaptırımlar yer almaktadır. İkinci kategori olan kuvvet kullanma yöntemleri ise terörizmin önlenmesi amacını sağlamak için askeri müdahale veya operasyonları içermektedir. (Topal, 2004: 66).

Terörizm problemi uluslararası hukuk bakımından bakarsak, şiddet eylemlerinin insan hak ve özgürlüklerine yönelik eylemleri içerdiği için hukuk dışı eylemler şeklinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla terörizmin modern toplumun kamu düzeni ve sosyal barışına yönelik olumsuz etkileri ulusal ve uluslararası boyutlarda derinleşmesine, hukukun çözüm arayışlarını hareketlendirmektedir (Çaşın, 2018: 751).

Özetlemek gerekirse; uluslararası hukukta terörizm, yasadışı ve şiddet içeren eylemler yoluyla siyasi, dini, ideolojik veya sosyal amaçlarla nüfuz etmeyi veya etkilemeyi amaçlayan faaliyetleri ifade etmektedir. Terörizm, uluslararası toplumun huzurunu ve güvenliğini ciddi şekilde tehdit eden bir fenomendir ve bu nedenle uluslararası hukukun dikkatli bir şekilde ele aldığı bir konudur. Terörizm, çeşitli uluslararası antlaşmalar ve sözleşmeler ile yasaklanmış ve kınanmıştır. Uluslararası hukukun terörizmle mücadeledeki temel amacı, terörizmi teşvik eden, finanse eden, destekleyen veya sığınma sağlayan ülkeleri cezalandırmak, teröristlere karşı adil yargılama sağlamak ve uluslararası iş birliğini artırmaktır. Bununla birlikte, terörizmle mücadelede uluslararası hukukun sınırları ve teröristlerin insan haklarına saygı gösterilmesi gerekliliği gibi hassas konular da bulunmaktadır. Bu nedenle, terörizmle mücadelede uluslararası hukukun etkili bir şekilde uygulanması, dengeli bir yaklaşımın ve hukukun üstünlüğünün korunmasının önemine dikkat çekmektedir.

3.1.1. Birleşmiş Milletler

Ülkelerin kendi ulusal hukuklarında, terör ile mücadeleyi öngören yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte, terörün ulus ve sınır ötesi yapısı nedeniyle uluslararası yaptırımlara ihtiyaç duyulması BMin konuyla ilgilenmesini gerektirmiştir.

Terörün, modern çağın en önemli sorunlarından bir tanesi olarak görülmesine rağmen, devletlerarası güç mücadelesinin en trajik noktası olan II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde hazırlanan BM Şartı ağırlıklı olarak devletlerarası ilişkiler üzerine kurulmuş olduğundan dolayı, Şartın yazıldığı dönemde bugüne kıyasla uluslararası kamuoyunun gündeminde öncelikli bir yeri olmayan terör konusuna Şart içerisinde yer verilmemişse de (Kaşıkçı, 2016: 3) terörizm kavramını tanımlama çabaları ilk olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Milletler Cemiyeti'nin bünyesinde başlamıştır. (Kışla, 2022: 590).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında barışın korunması ve güvenliğin sağlanması maksadıyla kurulan ve terörizmi tehdit şeklinde algılayıp bu konu da farklı kararlar, raporlar hazırlayarak bu tehdidi önlemeye çalışan BM, terörle mücadele meselesinde ilk defa 1937 Cenevre Sözleşmesine gönderme yaparak bir bildiri yayınlamış ve hiçbir devletin teröre yardım vermemesini talep ettiği gibi (Çaşın, 2008: 786) dar kapsamlı da olsa terör tanımı yapılmış ve sözleşmenin 1'nci ve 2'nci maddelerdeki ifadelerde terör, daha çok devlet başkanları gibi kamu görevlilerine karşı düzenlenen eylemlerle sınırlı görülmüştür. (Ayhan, 2011: 130).

BM, 1980'lerin ortalarına kadar, terörist eylemler hakkında değerlendirme yaparken terörizm kavramını kullanmamıştır. Örneğin, 1979 yılında İran İslam Devrimi sonrası İranlı öğrencilerin Amerika Birleşik Devletleri'nin Tahran büyükelçiliğini işgal eylemini değerlendirirken aldığı kararda, terörizm kavramını kullanmaktan sakınmış, bunun yerine olayın devletlerin sorumluluğunda çözülebilecek diplomatik bir sorun olduğunu açıklamıştır (Saul, 2005: 144). BM, terörizm kavramını ilk kez 9 Ekim 1985 tarihli toplantısında aldığı 579 sayılı kararda kullanmıştır (Saul, 2005: 144). 579 sayılı karara gerekçe oluşturan olay, Filistinli intihar bombacılarının Roma ve Viyana havaalanlarında, ABD ve İsrail vatandaşlarına yönelik eylemleri sonucu 20 kişinin hayatını kaybetmesiydi (Saul, 2005: 144). 579 sayılı kararda gerçekleştirilen eylem terörizm olarak değerlendirilmiş ve kınanmıştır (UN, Security Council S/RES 579/1985). BM 579 sayılı kararla terörizm kavramını kullanmasına rağmen 1989 yılına kadar küresel terörizm ile mücadelede bulunmayı gündemine almadığı gibi genel olarak devlet merkezli ve iç işlerine karışmama gibi geleneksel uluslararası hukuk değerlerini yansıtan bir bakış açısı ortaya konmuştur (White, 2012: 54).

BM terörizmle mücadelede bir forum merkezi şeklinde faal rol oynadığı gibi Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi gibi esas organları vasıtasıyla da bu arenada önemli çalışmalar yapmıştır. Genel Kurulun terör bağlamındaki faaliyetleri ağırlık olarak, terörizm ile sömürge yönetimlerine ve kapitalist ülkelere karşı sürdürülen ulusal özgürlük hareketleri ile diğer terörist gruplar arasında bir ayırım yapmaya ve söz konusu özgürlük hareketlerini terörizm tanımının dışında tutmaya odaklanırken (Alvares, 2003: 239), Güvenlik Konseyi ise ilk başta, terörle mücadeleyi devletlerin iç sorunu olarak görüp, *kınama* yoluna gitse de (Messmer, Yordan, 2009: 6) ilerleyen süreçte daha etkin rol almaya çalışmıştır.

Genel Kurulun uluslararası terörizm ile ilgili çalışmalarından biri 1972 yılında aldığı 3034 (XXVII) sayılı karardır. Terörizm ile ilgili kaygıların dile getirildiği kararda, devletler aynı zamanda terörizmi konu alan sözleşmelere taraf olmaya davet edilmiştir. Ancak kararda, devredilemez bir hak olarak self determinasyon hakkı, sömürge ve ırkçı rejimler ile ulusal bağımsızlık hareketlerinin BM Şartı'nın amaç ve ilkeleri çerçevesinde teyit edildiği vurgusu da yapılmıştır (Kışla, 2022: 596). Ayrıca bu kararla Terörizm Hususi Komitesi'de kurulmuştur (A/RES/3034 XXVII). Hususi Komiteler terörizmin tanımından, terörün siyasi, sosyal ve iktisadi sebeplerine kadar incelemiştir (Ayhan, 2011: 131). BM Genel Kurulu A/RES/3034 (1972) kararında terörizmin barış ve düzen için en ciddi tehdit olduğunu ve tüm devletler için insan haklarının kullanılması ve ekonomik ve toplumsal gelişme önünde engel teşkil ettiğini, küresel istikrar ve refahı sarstığını kabul ve ilan etmiştir (Zenginkuzucu: 2021: 3). Ancak terörün bugün hukuksal olarak kesin ve tam bir tanımı yapılmadığı gibi tüm bu çalışmalar nihai amaç şeklinde genel bir sözleşme hazırlanması için yeterli olmamıştır. Devlet temsilcileri arasındaki görüş ayrılıkları yapılacak düzenlemeler üstüne genel bir mutabakat sağlanmasına engel olmuştur (Rosand, Millar, 2007: 52). Görüşmelerden sonuç alınamaması sebebiyle de 1979 yılında dağılmıştır. Her ne kadar Genel Kurul 17 Aralık 1996 tarih ve 51/210 sayılı kararıyla kurduğu hususi komiteyle birlikte tekrar terörizmle alakalı çalışmalarına geri dönse de bağlayıcı kararlar alabilen bir organ olmadığından Genel Kurulun terör ile ilgili çalışmaları sınırlı kalmıştır. Her şeye rağmen Genel Kurul terörizm meselesini gündeminde tutmaya devam etmiş ve bu konuda bazı kararlar almıştır. Bu bağlamda, Genel Kurul terörizmle mücadele etmek adına ilk kararını 1989 yılında almıştır. Güvenlik Konseyi'nin 1989 yılında almış olduğu 635 sayılı karar (UN, Security Council S/RES 635/1989) terörizmle mücadele kapsamında alınmış ilk karar olması nedeniyle önemli bir aşamayı ifade

etmektedir. 1988 yılında gerçekleşen Lockerbie Olayı nedeniyle alınan ve plastik patlayıcı maddelerin kontrol edilmesini amaçlayan 635 sayılı kararın bir dikkat çeken yönü, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'ni küresel terörizmle mücadele amacıyla ortak bir zeminde buluşturmuş olmasıdır (Kramer ve Yetiv, 2007: 412). Ayrıca terörizmin uluslararası güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğu kabul edilmekte ve 635 sayılı kararın Genel Kurulun ileride terörizmle mücadelesi açısından temel oluşturduğu belirtilmektedir.

1980'lerin sonlarından itibaren alınan Genel Kurul kararlarına rağmen, Örgüt terörizmle mücadeleye ilişkin ilk somut kararını 31 Ocak 1992 tarihli toplantısında kararlaştırdı. 1992 tarih ve 731 sayılı kararda, Genel Kurul üyesi devletlerin uluslararası terörizmin artan eylemleri karşısındaki endişeleri vurgulanırken, uluslararası toplumun bu tür sorunlara karşı etkin bir şekilde etmesine yönelik gereken ihtiyaca dikkate çekilmiştir (UN, Security Council S/RES 731/1992). 731 sayılı kararla alınanların ilk uygulanma alanı ise Libya olmuştur (Torun, 2021: 243). Böylece Genel Kurul ilk defa uluslararası terörizmle mücadele adına bir ülkeye yaptırım kararı almıştır (Oudraat, 2004: 151).

1990'lı yıllarda BM Genel Kurulu terörizmin farklı yönlerini ele alan sözleşme taslakları hazırlanmıştır. 1990 yıllardan itibaren küresel terörizmin Genel Kurulun gündeminde yer almasına neden olan faktörlerin başında, dünyadaki ABD tesislerinin ve vatandaşlarının giderek daha fazla terör eylemlerine maruz kalması gelmekteydi (Oudraat, 2004: 151). BM, terörizmin her türlüünü ve ortaya çıkışını engelleme, bastırma ve mevcut uluslararası yasal düzenlemelerin kapsamını hızla gözden geçirme amacıyla bir dizi önlem almaya çalışmıştır. Bunlardan ilki 9 Aralık 1994 tarihinde alınan bir kararla kabul edilen ve devletlerin onayına sunulan New York Sözleşmesidir (49/59 Sayılı Karar). Sözleşme spesifik şekilde terörizm konusuna odaklanmamakla birlikte, BM personelinin veya örgüte bağlı şeklinde çalışan şahısların güvenliğini konu edinmekteydi.

BM, terörizmle mücadelede çalışmalarına 1994 yılında alınan A/RES/49/60 sayılı Genel Kurul Kararı ile devam etmiştir (Kaşıkçı, 2016: 5). “Uluslararası Terörizmden Kurtulmak İçin Önlemler Hakkında Deklarasyon” ismini taşıyan bu kararda ilk defa terörizmin hangi motivasyonla gerçekleştiği sorunu bir kenara bırakılarak, terörist eylemleri meşrulaştıracak, self determinasyon dâhil, herhangi bir unsura atıf yapılmamıştır. BM 1994'de kabul edilen 49/60 sayılı Uluslararası Terörizmin Engellenmesi İçin Önlemler

Bildirisi'nden bu yana kendi kaderini tayin hakkının kullanımında da terörist eylemlere başvurulmasını meşru görmemekte, “*amacı ne olursa olsun, kim tarafından işlenirse işlensin, hangi şekilde ortaya çıkarsa çıksın terörizmi mahkûm etmekte*” ve “*hangi politik, felsefi, ideoloji, ırksal, etnisite, din ya da herhangi bir nedendi gözetirse gözetilsin her durumda haklı gösterilemez*” demektedir (Walter, 2004: 15). Böylelikle Genel Kurul, bir yandan terörizmi meşru kılabilen tüm unsurları ortadan kaldırmasıyla (Hickman, 2011: 473) devletlerin tüm terörist eylemlere yönelik nasıl bir tutum takınması gerektiğini ortaya koyan bir norm üretirken, diğer yandan terörizmi uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden unsurlar arasına koyarak, BM sisteminin terörizm karşısında daha etkin bir mücadele içerisine girebilmesinin önünü açmaktadır. Yine bu karar ile BM üye devletlerinden, terörizmin tüm yönlerini kapsayan detaylı bir yasal çerçeve oluşturmalarını ve uluslararası hukuk maddelerini hızlandırılmış bir şekilde gözden geçirmelerini istemiştir. Bu çalışmalar sonucunda 1997 Terörist Bombalamaların Engellenmesi ve 1999 Terörizmin Finansmanının Engellenmesi ‘ne yönelik sözleşmeler onaylanmışsa da bu sözleşmeler dışında genel ve kapsayıcı bir antlaşma yapılamamıştır (Kaya, 2005: 129).

BM’in terörizme yönelik ilgisi, Genel Kurul’un bu alanda görülen normatif boşluğu doldurmaya yönelik devletleri bağlayıcı niteliği olmayan girişimleri üzerinden sürerken, terörizmin küresel bir nitelik kazanması örgütün bir başka organı olan Güvenlik Konseyi’nin de terörizmle daha kapsamlı bir mücadele içerisine girmeye yönelik adımlar atmasına neden olmuştur (Kaşıkçı, 2016: 7).

Konsey’in terörizm ile ilgili ilk kararı 1985 yılında verdiği 579 sayılı karar olmakla birlikte, 1990’lara kadar terörist eylemleri barış ve güvenliğe tehdit olarak saymak konusunda isteksiz kalmıştır. Güvenlik Konseyi’nin 579 sayılı kararı, Filistinli intihar bombacılarının Roma ile Viyana havalimanlarında ABD ve İsrail check-in noktalarında 20 kişinin ölümüne yol açması üzerine verilmiştir. Kararda uluslararası terörizmin göstergesi olarak her türlü rehin alma ve adam kaçırma fiilleri kınanmıştır (Saul, 2005: 144).

BM Güvenlik Konseyi’nin 1269 sayılı kararının (1269 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, S/Res/1269, 1999), giriş bölümünde terörist eylemlerin artışından duyulan endişe ve bu eylemlere karşı tüm devletlerin iş birliği içerisinde hareket etmesi gerekliliği dile getirildikten sonra, terörün arkasındaki motivasyon her ne olursa olsun tüm terörist

eylemlerin kınandığı vurgulanmasıyla devletlere, iki taraflı veya çok taraflı antlaşmalarla terörizmin önlenmesine yönelik karşılıklı iş birliğinin sağlanması (1269 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, S/Res/1269, 1999, Madde 4) terörist faaliyetlerin planlanmasının ve finanse edilmesinin önlenmesi, terörist faaliyetleri planlayan, finanse eden veya gerçekleştirenlerin tutuklanması, soruşturulması veya iadesine ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması zorunluluğu getirilmektedir. Bu kararda, hangi suçların terörizm sayılacağı ve kimlerin terörist olarak adlandırılacağı, terörist faaliyetlerin neler olduğuna ilişkin bir açıklık bulunmamaktadır. Bu nedenle, devletler kendi algılamaları ve ulusal hukuklarına göre davranma konusunda belirli bir serbestîye kavuşmuş görünmektedirler (Çitlioğlu, 2006: 218).

Güvenlik Konseyi'nin terörizmin engellenmesine yönelik kararlarından bir diğeri 15 Aralık 1997 tarihli kararla kabul edilen Patlayıcı ve Yanıcı Maddelerle Yapılan Terörist Eylemlerin Cezalandırılması Sözleşmesidir (Çağırın, 2008: 58). Sözleşmede bu tür suçları işleyenlerin cezalandırılmasının yanında, her çeşit patlayıcı maddenin dolaşımının denetim altına alınması, tespit edilmesi, eylemlerden sonra yapılan araştırma ve soruşturmalarda taraf devletlerarasında teknolojik ve farklı türlü bilgi alışverişi ve yardımlaşmanın yapılması öngörülmektedir (Hancılar, 2011: 17).

Güvenlik Konseyinin bir diğeri çalışması olan 9 Aralık 1999 Tarihli Terörizmin Finanse Edilmesinin Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme (A/RES/54/109 Sayılı Karar), öncekilerden farklı şekilde herhangi bir terörist faaliyeti konu almamakta, esasında terörizmin engellenmesi maksadına yönelmektedir. Sözleşme, giriş kısmında da belirtildiği üzere, uluslararası terörist hareketlerin sağladığı mali kaynaklar sayesinde eylem yapabildiği tespitinden hareketle terörizmin direkt veya dolaylı şeklinde finansmanına hizmet eden tüm sistemlerin denetlenmesini öngörmektedir (Eren, 2013: 1245). Ayrıca Sözleşme metninin 2'nci maddesinde terörist fiiller, *“niteliği veya kapsamı itibariyle, bir halkı korkutmak, ya da bir hükümeti veya uluslararası örgütü herhangi bir eylemi gerçekleştirmeye veya gerçekleştirmekten kaçınmaya zorlamak amacını gütmesi halinde, bir sivili ya da bir silahlı çatışma durumunda husumete doğrudan katılmayan herhangi başka bir kişiyi öldürmeye veya ağır şekilde yaralamaya yönelik diğer tüm eylemler”* şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıda incelenen kararlara rağmen, 11 Eylül öncesine kadar, BM küresel terörizmle mücadeleyle yönelik kapsamlı bir karar almadığı gibi 11 Eylül öncesi alınan kararların birçoğu spesifik olaylar ve kişilere yönelik kararlar şeklinde olmuştur (Saul, 2005: 142). Fakat 11 Eylül eylemlerine kadar olan dönemde Güvenlik Konseyi terörizm tehlikesine yönelik tümüyle kayıtsız kaldığı anlamına gelmemektedir. Nadir de olsa terörizmi kınayan veya belirli terörist eylemlerin sonuçlarını ortadan kaldırmayı maksatla yan kararlar almıştır. 1989 tarihli S/RES/635 Sayılı Karar, 1992 tarihli S/RES/748 Sayılı Karar ve 1998 tarihli S/RES/1189 Sayılı Kararlar bunlara örnek verilebilecektir.

11 Eylül 2001’de yapılan eylemler BM’in farklı ana organı olan Güvenlik Konseyinin terörizmle mücadelede etkili olarak dâhil edilmesinin dönüm noktası olmuştur (Karadağ, 2016:175). 11 Eylül’ün hemen ertesi günü Güvenlik Konseyi, 1368(2001) sayılı kararda bu tür eylemleri ve genellikle uluslararası terörizmi barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit şeklinde nitelendirdikten sonra devletlere de bir çağrıda bulunarak bu terörist eylemlerin uygulayıcılarını, azmettirenlerini ve planlayanlarını yargılamak için acil şeklinde birlikte çalışmaya davet etmiştir (UN, Security Council S/RES 1368/2001).

1368(2001) sayılı karar ile küresel terörizm sorununa, BM Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde çözüm bulma arayışını ortaya koyulmuştur (Azarkan, 2007: 52). Söz konusu karar ile Güvenlik Konseyi, ilk defa, BM Antlaşması’nın 51’nci maddesine dayanarak devletlerin terörizmle mücadele kapsamında meşru müdafaa hakkını kullanabileceklerini belirtmiştir (Messmer, Yordan, 2009: 6). Böylelikle devletlere terörizme karşı kuvvet kullanma yolu açılmış bulunmaktadır (Kaşıkçı, 2016: 9). Fakat Konsey, 1368 sayılı kararda 11 Eylül günü ABD’ye yapılan saldırıları *silahlı saldırı* olarak değil, *barışa yönelik tehdit* olarak tanımlamıştır (Özer, 2010: 143).

Küresel terörizmle mücadelede bir diğer önemli dönüm noktası da Konsey’in 1368(2001) sayılı kararı izleyen aynı hususla alakalı olarak 28 Eylül 2001 tarihinde 1373(2001) sayılı kararı olmuştur (UN, Security Council S/RES 1373/2001). 1373(2001) sayılı karar, bütün devletlerin terörizmin her türüne ve şekline karşı bir mücadele başlatmasını öngörmektedir (Demirci, 2006: 199). 1373 (2001) sayılı “Uluslararası Barış ve Güvenliğe Karşı Terörist Eylemlerden Kaynaklanan Tehditler” kararında “*terörizm eylemleri, yöntemleri ve uygulamaları BM amaç ve ilkeleriyle ters düşmektedir*” tespitinde

bulunmakta ve açıkça “*her terör eyleminin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmakta*” olduğunu ilan etmektedir (Ayhan, 2015: 136). Kararın önemi, terörizmin tanımını içermemekle birlikte, devletlerin terörizmle mücadelede etkinliği sağlamak için gerekli hukuki ve idari düzenlemeleri yerine getirmelerinin amaçlanmış olmasıdır (Rosand, 2006: 81). Bu vesileyle, 1373 sayılı karar ile Güvenlik Konseyi’nin 15 üyesinin de dâhil olduğu Kontra-Terörizm Komitesi (KTK) kurulmuştur. KTK, devletlerin terörizmin finansmanının önlenmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmış ve karar doğrultusunda hareket etmelerini kontrol etmekte ve devletlerin terörizme karşı mücadelesi için daha geniş olanaklar sunmaya çalışmaktadır (Demirci, 2006: 199). Yani KTK, 1373 sayılı kararın bir kontrol mekanizması olarak çalışmaktadır.

Bu karar Güvenlik Konseyinin terörizmle alakalı daha sonraki uygulamalarının temelini de var etmektedir. Bu karara göre, devletler farklı bir devlette terörist eylemleri organize ve teşvik etmekten kaçınmak zorundadırlar (Talmon, 2005: 185). Yine, bu tür eylemleri gerçekleştirmeye yönelik eylemlere kendi ülkesinde de dâhil olamayacaklardır. Kararda terörizmi engellemeye yönelik önlemlerle, esasında terörizmin mali kaynakları ile organizasyon, malzeme temini, lojistik yardım gibi konular üstünde şekillenmektedir. Bununla ise Güvenlik Konseyinin öncelikle şu anki tehlikenin bertaraf edilmesinin hedeflediği anlaşılmaktadır (Kaşıkçı, 2016: 10). Bu kapsamda 1373 sayılı karar, çok geniş bağlayıcı yükümlülükler getirmekle birlikte, terörizmin tanımlanmasını ulusal düzenlemelere bırakan önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Talmon, 2005: 189).

BM bünyesinde terörün önlenmesine yönelik bir başka adım olan “Terörizmin Önlenmesi Konusunda Kapsamlı Taslak Sözleşme” isimli sözleşme tasarısı da 2012 yılına kadar çeşitli BM platformlarında görüşülmüştür. Sözleşmenin amacı terörizmin bir jenerik tanımını temin etmektir. Söz konusu Kapsamlı Taslak Sözleşme’nin 2’nci maddesinde *terörizm* ve *terörist suç* kavramları tanımlanmıştır. Taslağa göre taraf ülkelerin terör eylemlerinin önlenmesi ve cezalandırılmasında iş birliğinde bulunması gereklidir. Henüz üzerinde uzlaşma olmamakla birlikte terörist eylem veya suç bir kişinin hukuk dışı ve kasten silahlar, patlayıcılar veya öldürücü araçlarla başka bir kişiye, insan topluluklarına veya mülke zarar vermesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması çok muhtemel, şiddet uygulaması veya uygulama tehdidinde bulunması olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda

kişinin bu tür suç işlemeye teşebbüs etmesi, suçta yer alması, başkalarının bu suçu işlemesini organize etmesi de tanım kapsamı içerisindedir. Taslağa devletlerin silahlı kuvvetlerinin yaptığı eylemlerin kapsam dışı olduğu hükmü de eklenmiştir.

Son olarak 2017 yılında terörün neden olduğu uluslararası barış ve güvenliğe karşı oluşan tehditlere yönelik 2396 sayılı Karar alınmıştır. Bu Karar’da, diğer tüm alınan kararlara atıfta bulunulmuş ve terörün her çeşidinin uluslararası barış ve güvenlik adına oluşabilecek en ciddi tehdit olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, kim tarafından, nerede ve ne zaman gerçekleştiğine bakılmaksızın yaşanan her terör eyleminin bir suç olduğu belirtilmiştir. Tüm üye ülkelerin de öncelikli sorumluluğunun uluslararası hukuk özellikle de uluslararası insan hakları hukuku ile uyumlu olarak terörle mücadele etmek olduğu vurgulanmıştır (Ünal, 2019: 39).

Bunlardan anlaşıldığı kadarıyla BM, terörle mücadele konusunda farklı oturumlarda görüşmeler yapmış ve öneriler sunmuştur. BM bünyesindeki sözleşmelerin hepsindeki ortak mekanizma, faili siyasal suçlu saymamayı ve siyasal sığınma hakkı vermemeyi ve bu suçları işleyen kimselerin ilgili devlet tarafından yargılanmasını ya da isteyen ilgili devlete iade edilmelerini öngörmektedir. Yani bu mekanizmada “*yargıla ya da iade et*” (aut judicare aut dedere) ilkesi kabul edilmekte ve böylece evrensel ve/veya yarı evrensel bir yargı yetkisi tesis edilmektedir. Güvenlik Konseyi, özellikle Taliban ve Usama Bin Ladin’in Afganistan’daki eylemleri ile ilgili olarak birçok önlem almıştır. Bu önlemler arasında, BM üyesi devletlerin bağlayıcı nitelikte önlemler alması, BM Güvenlik Konseyi bünyesinde Terörle Mücadele Komitesi’nin oluşturulması ve terörle mücadele meselesinde en iyi yöntemlerin belirlenmesi, farklı kaynaklardan elde edilebilecek yardımların aranması, devletlerarasında koordinasyon imkânlarının arttırılması gibi çalışmalar yer almaktadır (Yalçiner, 2006: 111).

Uluslararası terörle mücadelede genel olarak BM sistemi ve çalışmaları değerlendirildiğinde, örgütün bir yönden başarılı bir yönden de başarısız olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Başarısı hukuk alanıdır. Örgüt 1970’lerden itibaren teröre karşı pek çok karar, sözleşme, antlaşma vb. hukukî araçlar benimsemiş, böylece mücadelenin hukukî altyapısını ve meşruiyetinin zeminini oluşturmuştur. Tüm bu sözleşmeler, terörizmin geniş olarak tanımlanmasında bir mutabakata varılamaması

sebebiyle terörizmin genel olarak düzenlendiği birçok taraflı sözleşmenin olmamasının tabii bir sonucu olmakla birlikte; bazı şiddet fiillerinin terörizmin şekli olduğu hususunda devletlerin büyük çoğunluğunun anlaştığının da bir yansımasıdır. Sayılan sözleşmelerde terörizmle ilgili geniş düzenlemeler yapılmasa da ulusal mevzuatların uluslararası antlaşmalarla uyumlu hale getirilmesi yükümlülüğü üstlenilmiş, sözleşmelerde düzenlenen suçlar uluslararası bir nitelik kazanarak devletlere, bu suçların faillerini iade etmek ya da yargılamak yükümlülüğü getirilmiştir (Öktem,2004: 136). Neticede, devletlerin belli terörist fiillerle mücadele konusunda anlaşması sonucu, suçluların iadesi ve karşılıklı hukuki iş birliği amacıyla bu suçların siyasi suç kapsamında değerlendirilemeyeceği hakkında karara varmaları da önemli bir adımdır. (Gross, Aolain, 2006: 394). Bunun yanında BM'nin terörizme karşı pek çok zayıf yönünün olduğu da bir gerçektir. Hukukî altyapı oluşturma başarısına karşın, terörün tanımı gibi eksik alanların varlığı aynı zamanda bir başarısızlıktır. Ancak terörizmle etkin mücadele için sayılan sözleşmelerin varlığı yeterli etkiyi sağlayamamaktadır. Bütün devletlerin ya da en azından terörist fiilleri işleyen kişilerin etkin bir şekilde yargılanmalarını temin edecek derecede çok sayıda devletin üzerinde mutabık kalacakları bir terörizm tanımının gerekliliği varlığını korumaktadır (Başeren, 2001: 200). Bir başka başarısızlığı ise, BM nezdinde yapılan sözleşmelerin gerek konu başlıkları gerekse imza ve yürürlük tarihleri arasındaki zamana bakıldığında, BM'nin terörizmle mücadele de olayları yönlendirme yerine olayların perde arkasında kaldığıdır. Kimi zaman sözleşme, BM Genel Kurul Kararı ve Protokollerin imzalanmaları ile yürürlüğe girdiği tarihler arasında beş yılı bulan zaman dilimlerinin ortaya çıkışı gerek caydırıcılık gerekse inandırıcılık açısından BM açısından ciddi bir zafiyet belirtisi olmaktadır (Çitlioğlu, 2006: 210).

3.1.2 Avrupa Birliği

Avrupa, küresel terörizm gerçeği ile ilk defa 11 Mart 2004'te Madrid ve 7 Temmuz 2005 eylemleri ile direkt tanışsa da uluslararası terörizm Avrupa için yeni bir kavram değildir (Akdemir, 2009: 12). 1980'ler boyunca pek çok devlet için problem oluşturan terörizm, bilhassa 1990'larda Avrupa devletleri için daha önemli bir problem haline dönüşmüştür (Gençtürk, 2012: 8).

Terörle mücadeleye yönelik önlemler, içinde bulunduğumuz zaman diliminde Avrupa Birliği'nin (AB) üye devletleri seviyesinde uzun süredir tartışılmaktadır. 11 Eylül 2001'den önce, bu tür önlemler büyük seviyede hususi şeklinde terörle mücadele için geliştirilmemiştir. Bunun yerine bilhassa adalet ve içişleri alanlarında üye devletlerarasındaki iş birliğinin belirli yönleri, terörle mücadele için de kullanılmıştır. 2001'de ABD'de yaşanan terör eylemleri ve ardından 2004 ve 2005'te Madrid ve Londra'da yaşanan eylemlerden bu yana, terörle mücadele AB için kilit bir görev haline gelmiştir.

Avrupa Topluluğu (AT) devletleri, bilhassa 1960'lı yılların sonunda ve 1970'li yıllarda terörist eylemler ile karşı karşıya geldiklerinde, terörizmin demokratik toplumlara olan tehdidini ve içinde bulundukları yapının terörizme elverişli olduğunu fark etmişlerdir (Briggs, 2011: 28). Fakat Avrupa devletleri teröristlere yönelik yasal çerçeve içinde, insan haklarına yönelik, hukukun üstünlüğünü koruyucu, teknik donanımı ve bilgi seviyesi gelişmiş polis birimleriyle yürütmüştür (Bal, 2004: 240). Bunun dışında bu polis teşkilatının eylemleri de AB'nin terörle mücadelesinin temellerini var etmektedir. Bu açıdan teşkilatın odak noktası, teröristlerin ortaya attıkları ideolojik söylemlere yönelik Avrupa'da sosyal, siyasi, iktisadi, yasal ve kültürel alanlarda düzenlemelere gidilerek, teröristlerin ellerindeki propaganda gücü yok edilmeye çalışılmıştır. Kısacası, terörle mücadeleden çok terörizmle geniş mücadele önem elde etmiştir (Bal, 2003: 240).

Avrupa Birliği Genel Kurulu (ABGK), dönemin Genel Sekreteri Waldheim'in girişimiyle 1972 Münih Olimpiyat Oyunları'ndaki terörist eylemlerden sonra terörizm konusunu ele almıştır (Gündüz, 200: 52). 1972 Münih Olimpiyatlarında yaşanan terörist saldırılarla birlikte uluslararası terörizm probleminin Avrupa'ya taşınması ile birlikte Avrupa Topluluğu devletleri arasında 1976 yılında topluluk hukuku haricinde olan ve yönetimler arası iş birliği şeklinde gelişen ve üye devletlerarasında iç güvenlik alanında iş birliği başlatan TREVI grupları oluşturulmuştur (Özcan, 2004: 134). Bu gruplar, üye devletlerin adalet ve iç işleri bakanlarının ve kamu yetkilerinin birleştiği form olup, temelde terörizmle mücadele meselesinde bilgi alışverişi ve iş birliği yapmak üzere oluşturulmuştur (Beşe, 2002: 71). TREVI iş birliğinin genel amacı, ulusal hukuk sistemlerinin değişkenliği, polis ve güvenlik teşkilatlarının yapısı ve ceza muhakeme makamlarının sorumlulukları nedeniyle ortaya çıkan problemlerin çözümünü araştırmaktır.

Bu doğrultuda TREVI, suçla mücadele için gerekli tedbirleri almak ve ceza hukukunda belirlenen hükümlerin uygulanması esnasında polisle idare arasındaki pürüzleri asgariye indirmeyi hedeflemektedir (Türkiye Barolar Birliği, 2006: 394). Bu bağlamda TREVİ, tüm Birlik üyesi devletler tarafından benimsenmiş bir terör tanımı yapmıştır. Bu tanıma göre, terörizm, “*organize suç örgütü olmuş bir grup tarafından, siyasi amaçları hayata geçirmek için şiddet kullanma veya şiddet kullanma girişimidir*” (Beşe, 2002: 73).

Avrupa seviyesinde terörizmle mücadele uğraşı Avrupa Konseyi’nin liderliğinde gerçekleşmiştir. Konsey’in teröre yönelik yapılanmasında önemli bir kurum olan *Pompidou Grubu* 1972’de dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou’nun girişimiyle oluşturulmuştur (Çaşın, 2008: 903). Bu grup, terörün uyuşturucu ile ilişkili olması sebebiyle uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklamaya yönelik uluslararası koordinasyon mekanizmaları kurulması vasıtasıyla teröre yönelik bir yapılanma şeklinde değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, Avrupa Konseyi Danışma Meclisi 1973’te aldığı 703 Sayılı kararla uluslararası terörün bir suç olduğunu belirtmiştir (Ulutaş, Atabey, 2012: 390). Bunun yanı sıra, Avrupa Konseyi ve Topluluk devletleri arasında 27 Ocak 1977 tarihinde imzalanan ve şu anda yürürlükte olan Terörizmin Engellenmesine Yönelik Avrupa Sözleşmesi konusu itibarıyla önemli bir yer tutmaktadır (Özcan, Yardımcı 2005). Bu sözleşme, o tarihe kadar terörizmle mücadele maksadıyla meydana getirilen uluslararası sözleşmeler arasında, direkt terörizmle alakalı ilk metindir (Bal, 2006: 204). Avrupa Konseyi eliyle hazırlanan bu sözleşmenin giderek yükselen terörist suçların kovuşturulması ve cezalandırılması için alınması gereken müşterek önlemlere bir yasal zemin hazırlaması istenmiştir. Avrupa Birliği uluslararası arenada en etkin kuruluş şeklinde hareket etmiştir. 1977 Sözleşmesinin terörizmle alakalı farklı sözleşmeler bakımından en önemli özelliği suç işleyenlerin cezalandırılması veya taraf devlete iade edilmesi hususunda devletlerarasında zaman zaman anlaşmazlık konusu olan siyasi suçlarla alakalı bir açıklama getirmeye çalışmasıdır (Beşe, 2002: 37). Sözleşme, sivil havacılık ve uçaklara yönelik suçları düzenleyen 1970 Lahey ve 1971 Montreal Sözleşmelerine, uluslararası korumaya tabi şahısların hayatı, bedensel bütünlüğü veya hürriyetine yönelik vahim suçlara, adam kaçırma, rehin alma, bomba, el bombası, otomatik ateşli silah, bombalı mektup veya koli kullanarak işlenen ve insanların hayatı için tehlike oluşturan suçlara, sayılan suçlardan herhangi birisini işlemeye teşebbüs veya iştirak etmeye yönelik suçlara atıfta bulunarak, bu suçların hiçbirisinin siyasi nitelikte suç telakki

edilmeyeceğini hükme bağlamaktadır (Çakmak, 2008: 60). AB yukarıda bahsedilen sözleşmenin ardından da terörizmle mücadelede aktif olmayı sürdürmüş, fakat topluluk üye devletleri bir süre sonra kendi aralarında iş birliğine girerek, topluluğun kurumsal yapısında değil, uluslararası antlaşmaların klasik araçlarını ve gayri resmi siyasi iş birliğini kullanmışlardır (Bal, 2003: 204).

1977’de Fransız lider Valery d’Estaing’in ön ayak olmasıyla ile terörizme yönelik mücadele de yalnızca hususi iş birliği değil, bunun dışında geniş ve çok yönlü bir yaklaşım gerektiğine yönelik düşünce ile *Avrupa Adli Alanı* önerisi sunularak, suç işleyenlerin iadesine yönelik sözleşme yapılması, kriminal konularda desteğin artırılması gibi konularda müşterek bir adli sistemin var edilmesi hedeflenmiş fakat süreç dâhilinde bu teklif uygulamaya dönüşmemiştir (Apap, Anderson: 2002: 41). Fakat 1985’de Schengen Antlaşması ile sınırların kontrollü şeklinde kaldırılması, üye devletleri iç güvenlik alanında terör eylemlerinin yayılmasına olanak sağlayacağından daha yakın bir adli iş birliğini mecbur kılmıştır. (Bal, 2003: 204). Süregelen bu kaygı ilerleyen süreçte daha geniş bir sözleşme olan 1993 Maastrich Sözleşmesi ile yasal bir seviyeye ulaşmıştır. Fakat yine bu sözleşmede de bir terörizm tanımı yapılmamıştır. Terörizm Avrupa Birliği’nin 3 sütunlu yapısı dâhilinde “*Adalet ve İç İşleri Alanlarında İş Birliği*” başlığı altında yer alarak (Treaty on European Union: 131) terörizmle mücadelenin müşterek bir kavram olduğuna dikkat çekilmiştir. Sözleşmede terörizm, hukuki olmayan ilaç trafiği ve diğer uluslararası suçlarla mücadele de sınır güvenliği noktasında iş birliği de dâhil olmak üzere Avrupa Polis Gücü (Europol) ile ilgili olarak bilgi ve istihbaratın paylaşımı konuları ile ilgili olarak adli bir iş birliği amacı güdülmüştür (Treaty on EU, 9(1)). Görüldüğü üzere Avrupa devletleri terörizm meselesinde birçok defa bir araya gelmesine yönelik müşterek bir terör tanımı geliştirememiştir.

Avrupa devletlerinin terörizm ile alakalı aldığı müşterek kararlardan biri de 1989 tarihli AGİK Viyana kapanış bildirisi. Bu metinde “*tüm terör suçlarının kınanması ve nereden/kimlerce yapılırsa yapılsın, terörün haklı kabul edilemeyeceği*” net bir şekilde ifade edilmiştir. 1990 tarihli AGİT Zirvesi Paris Koşulu’nda ise terör kayıtsız koşulsuz bir suç şeklinde ele alınmıştır. 1992 tarihli AGİT Helsinki Zirvesi’nde de terörün suç olduğu tekrardan ifade edilmiştir. Fakat 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması neticesinde Avrupa Birliği’nin kurulmasıyla birlikte, teröre yönelik müşterek eylemde

bulunulacak olan AT üye devletlerinin bugüne kadar organize şeklinde yürüttükleri önlemler büyük seviyede AB çatısı altına alınmıştır. Terörün siyasi yönlerinden yola çıkılarak, Müşterek Dış ve Güvenlik Politikası Avrupa Birliği'nin ikinci sütununa dahil edilmiş, cezai konularda polis ve adli iş birliği üçüncü sütun olmuştur. 1996 yılında, polis ve adli iş birliği çerçevesinde, bakanlar konseyi, üye devletleri terörle mücadele becerilerini ve bilgilerini farklı tüm üye devletlere sunmaya zorunlu kılan bir Müşterek Eylem kabul etmiştir. Müşterek bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı var etmek üzere 1999 yılında Tampere'de kabul edilen beş yıllık programla, adalet ve içişleri alanında iş birliğini artırmak için hususi önlemler planlanmıştır (Kaya, 2005: 125). Özgürlük, güvenlik ve adalet alanını bilhassa ceza hukuku alanında geliştirmek için uzlaşan üyeler bir yıl dâhilinde ceza hukuku işlemlerinin tanınması için bir çalışma planı hazırlanması ve iki yıl dâhilinde sınır ötesi yargılamayı gerçekleştirecek olan ve birlik üyesi devletlerce belirlenen savcı, yargıç ve polislerden meydana gelen bir Avrupa Birliği örgütünün (Eurojust) kurulması hususunda görevlendirilmiştir. Kuruluşun amacı, üye devletlerin yetkili kurumları arasında soruşturma ve kovuşturmaların eş güdümlü yapılması ve geliştirilmesi, üye devlet yetkili kuruluşları arasında koordinasyon, üye yetkili kurumların soruşturma ve kovuşturma görevlerini daha etkin desteklemesi şeklinde ifade edilmiştir (Council Framework Decision 2002/465/JHA). Bunların neticesinde üye ülkeler beş senelik bir müzakere süreci neticesinde Ceza Hukuku Konularında Karşılıklı Yardım Sözleşmesi üstünde anlaşmışlardır. Fakat burada da terörle mücadele, suçla mücadelenin bir parçası şeklinde daha marjinal olarak var olmuştur (Kaya, 2003: 128).

1995 Madrid zirvesi ve sonrasında müşterek yayınlanan La Gomera Deklarasyonu ile terörizm ilk defa net olarak tanımlanmış ve Avrupa Birliği için bir tanım yapılmıştır (Erbaş, 2018: 43). Avrupa Birliği üye devletleri, terörizmin tanımını belirlemek ve buna yönelik bir mücadelede iş birliği yapmak amacıyla çeşitli önlemler almışlardır. Bu önlemler arasında, BM Güvenlik Konseyi ve Avrupa Birliği üye devletleri arasında yapılan iş birliği, üye devletlerin adalet ve iç işleri bakanlarının ve kamu yetkilerinin birleştiği form olarak oluşan TREVI grupları ve terörizmin tanımının belirlenmesi yer almaktadır. Terörizmin tanımı, Avrupa Birliği'ne üye olmayan devletlerin, demokrasi, insan haklarının uygulanması, iktisat ve sosyal gelişmeye tehdit oluşturan, uluslararası suç örgütü yöntemlerini kullanan ve geliştiren, yasal düzenlemeleri kullanarak yasal dokunulmazlık sağlamaya çalışan birey, grup ve eylemler olarak ifade edilmiştir (Özcan, Yardımcı, 2006:

206). Ayrıca mücadelenin müşterek bir mesuliyet olduğuna da dikkat çekilmiştir (Presidency Conclusions 1995). Bu nedenle terörizmle artık yalnız başına mücadele edilemez ve iş birliğine ihtiyaç vardır (La Gamora Declaration, 199 Annex 3) Deklarasyon, AB bünyesinde, ilk defa terörizmin uluslararasılaştığına ve üye devletler için yeni tehdit kapsamına girdiğini ifade etmektedir (Özcan, Yardımcı, 2006: 206).

9 Aralık 1999 tarihli “Terörizmin Finansmanının Engellenmesine Yönelik Uluslararası Sözleşme” terörizmin tanımını yapmakta ve bu tanıma göre terörizmi, silahlı çatışma dışında bulunan bireylere veya sivillere yönelik ölümcül veya önemli bedensel yaralanmalarını neden olan eylemler olarak tanımlamaktadır. Sözleşme ayrıca, terörizmin özelliklerine göre bir toplumu yıldırma, bir yönetimi veya organizasyonu bir eylem yapmaya veya yapmamaya zorlamak gibi eylemleri de içermektedir (BM, 1999).

Avrupa Birliği, terörle mücadele meselesi konusunda uzun bir geçmişe sahiptir ancak 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırıları sonrasında bu konu öncelikli hale gelmiştir. 11 Eylül olayı AB’nin terörizme bakış açısını değiştirmiş ve global bir terörle mücadele bakımından yeni politikalar geliştirmeye yönelik çalışmalara başlamıştır (Casale, 2008: 51). Bu amaçla, AB 21 Eylül 2001 tarihinde bir eylem planı kabul etmiştir. Bu plan, AB’nin öncelikli amaçlarından birisi olarak terörle mücadelenin yürütülmesini öngörmektedir (Conclusion and Plan of Action Of The Extra-Ordinary European Council Meeting on 21.09.2001, SN 140/1).

2001 yılında hazırlanan Terörizmle Mücadeleye Yönelik Çerçeve Karar Tasarısı’nın 3. Maddesine göre, “*her üye devlet, kendi ulusal yasalarına uygun tanımlanmış olan, bir kişi veya grup tarafından bir veya birden çok devlete yönelik, kurumlarını ya da halkını sindirmek veya o devletin siyasi, iktisadi, sosyal yapısını önemli şekilde değiştirmek veya yıkmak maksadıyla kasten işlenen, adam öldürme, cinayet, hırsızlık, soygun, devlet ya da yönetime ait tesislerin, alt yapı imkanlarının zorla ele geçirilmesi ya da bunlara zarar verilmesi, silah yada patlayıcı madde yapılması, biyolojik virüslerin insanlara yada çevreye zarar vermek için kullanılması, haberleşme sistemlerine saldırılması, terörist bir örgütü yardım etmek veya örgüte üye olmak*” terörist suçlar şeklinde kabul edilmiştir. Bunun dışında bu suçların cezalandırılmasını verecek önlemler almaları gereği de maddeye eklenmiştir. Maddeden de anlaşıldığı üzere terörist suç en

detaylı şekilde tanımlanmaya çalışılırken terör/terörizm tanımına yer vermemiştir (Çaşın, 2008: 829).

Avrupa Birliği de saldırılar sonrasında özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında terörle mücadele hususundaki önceliklerini değiştirmiş ve artırmıştır. 13 Haziran 2002 tarihli Konsey Çerçeve Kararı ile Birliğin tüm üyesi devletlere, terörist suçları tanımlamak ve karşılaştırmalı olarak uyumlu hukuki düzenlemeler yapmalarını sağlamıştır. Bu karar ile Avrupa Birliği üye devletlerin iç hukuklarının Birliğe uyumlu hale getirilmesini talep etmiştir.

Terörist Suçlar ve Temel Haklar ve İlkeler Başlığı altında Çerçeve Kararı'nın birinci maddesi, terör suçunun tanımını sunar. Bu tanıma göre, terör suçu aşağıdaki eylemleri içermektedir;

1. Tüm üye ülkeler, ulusal yasalarına uygun olan doğaları ve bağlamları gereği

-halkı önemli şekilde sindirme veya

-bir devleti veya uluslararası örgütlü bir eylemi işlemeye veya işlemekten kaçınmaya gayri meşru şekilde zorlama veya

- bir devletin veya uluslararası örgütün temel siyasi, anayasal, iktisadi veya sosyal yapılarını önemli şekilde istikrarsızlaştırma veya yıkma maksadıyla işlenen bir devletçe veya uluslararası örgüte önemli şekilde zarar verebilecek olan aşağıda (a) dan (i) ye kadarki fıkralarda ifade edilen kasti eylemlerin terörist suçlar şeklinde sayılmasının sağlanması için gereken önlemleri alacaktır:

(a) Ölüme neden olabilecek biçimde bir bireyin yaşamına yönelik saldırılar,

(b) Bir bireyin bedensel bütünlüğüne yönelik saldırılar,

(c) Adam kaçırma veya rehin alma,

(d) Devlet veya kamu olanaklarını, taşıma sistemlerini, bilgi sistemi de dâhil olmak üzere altyapı olanaklarını kıta sahanlığı üstündeki sabit platformları, insan yaşamını riske atma veya büyük iktisadi kayba yol açma

ihhtimalinde kamusal mekânı veya hususi mülkiyeti geniş çaplı yok etmeye sebep olma,

(e) Uçaklar, gemiler veya farklı insan ve mal nakil vasıtalarını kaçırma,

(f) Nükleer, biyolojik veya kimyasal silahları veya silah ve patlayıcıları imal etme, bulundurma, temin etme, transfer, tedarik etme veya kullanma ile biyolojik ve kimyasal silahlar araştırma ve geliştirme,

(g) İnsan yaşamını riske sokacak biçimde su, enerji ya da farklı temel doğal kaynakların arzına müdahale etmek veya buna mani olmak,

(h) İnsan yaşamını riske sokacak biçimde tehlikeli maddeleri ortama salma veya yangın, sel baskını veya patlamalara sebep olma,

(i) (a) dan (h) ye kadarki fıkralarda sıralanan eylemlerden birini işleme tehdidinde bulunmak.

2. Bu Çerçeve Karar, Avrupa Birliği Andlaşması'nın 6. Maddesinde ifade edilen temel haklara ve temel hukuk ilkelerine saygı sorumluluğunu değıştirmez.

Bu maddeler ile AB, tüm üye devletlerin terörizm tanımını birbirine uyumlu duruma getiren ve bu açıdan tüm AB bölgesel arenada geçerli, sınırları belirlenmiş müşterek bir terörizm tanımı var etmektir (Saraçlı, 2007: 1). Yani, Avrupa Birliği, 13 Haziran 2002 tarihli Konsey Çerçeve Kararı ile tüm üye devletlere terörist suçları tanımlamaları ve iç hukuklarını bu tanımlamaya uygun hale getirmeleri sorumluluğu yüklemiştir. Bu karar ile Birlik, üye devletlerin terörizm tanımını birbirine adapte etmelerini ve böylece bölgesel alanda geçerli, belirli bir çerçeveye sahip ortak bir terörizm tanımı oluşmasını amaçlamıştır. Bu maddelerden de anlaşıldığı gibi AB'nin terör tanımında benimsediğı müşterek anlayış kast ögesinin belirleyici olmasıdır (Kaya, 2003: 129). Terörizm tanımı, 2002 yılında kabul edilerek Avrupa tarihi açısından terörle mücadelede önemli bir aşama kaydedilmiştir. Bu karar, terörle mücadele alanında önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir (Casale, 2008: 61).

Avrupa Birliği, terörizmle mücadele meselesinde Maastricht Antlaşması'nın üç sütunundan biri olan Adalet ve İçişleri Sütunu' nu kullanmaktadır. Bu sütun üyeler arasında iş birliği için önemli bir kaynaktır. Organize suç ve uyuşturucu trafiğinin yanı sıra, Terörizmle mücadelede de ortak bir müdahaleye ihtiyaç vardır. Fakat Avrupa birliği

bu ortak müdahalenin ihtiyaç olduğunu üçüncü Sütun ile kabul etmiştir. Bu sütun, Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelede etkili bir iş birliği için daha düzenli ve geniş bir iş birliğine gitmeye karar vermiştir. Bu sütunun önerileri sayesinde Avrupa Birliği operasyonel açıdan terörizmle mücadelede pozitif bir etki sağlamıştır (Çelik, 2019: 481).

AB 27 Aralık 2001 tarih ve 2001/930/PSEC sayılı Müşterek Tutum Kararı'nda *“her üye, birlik üyesi bir devlet toprağında veya devlet vatandaşıncı, her ne koşulda olursa olsun, direkt veya dolaylı şeklinde, terörist eylemlerde kullanılacağı bilindiği veya öngörüldüğü halde maddi kaynak sağlamayı ve toplamayı suç saymaktadır”* denilerek birlik dâhilinde terörizmin finansmanı suç olarak görmüş ve terörle ilişkili insanların ve kurumların finansal varlıkları ile iktisadi kaynaklarının dondurulması talep edilmiştir. Müşterek Pozisyon, Birlik üyesi devletler arasında olduğu kadar farklı devletlerle de terörün finansmanının engellenmesi ve teröristlere yardım verilmesinin engellenmesi, teröristlerin sınırlar arası geçişinin engellenmesi maksadıyla sınır kontrollerinin sıklaştırılması, bilgi alışverişinin sağlanması gibi bakımından iş birliği çağrısında bulunmaktadır (2001/930/CFSP, 27.12.2001 on Combating Terrorism OJ L 344).

Bunun dışında Aralık 2001'de Avrupa Birliği'nin Laken Toplantısı'nda Avrupa devletlerinin uluslararası terörizme yönelik mücadele meselesinde genel yaklaşımları belirlenmiştir. Ayrıca belgede AB üye devletlerinin emniyet ve savunma meselesinde Müşterek Avrupa Siyasi Topluluğu kapsamında terörist risklere yönelik önlemlerin alınacağı ifade edilmiştir (Demirci, 2013: 203). Buna göre AB üye devletlerinin birinde suç işleyen kişinin aranması halinde alakalı kişinin tüm üye devletlerde aynı arama konusuyla aranması ve kişinin aynı şekilde yargılanıp cezalandırılması öngörülmüştür (Kasımoğlu, 2010: 126).

2003 yılında Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik Yöntemini kabul etmiştir. Belge münhasıran terörle mücadeleye odaklanmamakla birlikte bu husus, yöntemin önemli bir uygulama alanını temsil etmektedir. Avrupa Güvenlik Yöntemi, terörle mücadelede çok farklı yaklaşımları bir araya getiren ilk siyasi belgesi şeklinde tanımlanabilecektir. Bu nedenle, terörle etkin olarak mücadele etmek için hem soruşturmayı hem de polis, yargı, ordu ve farklı kurumların müdahil olmasını içeren bir dizi tedbirin gerekli olduğu net bir

şekilde ortaya konmuştur. AB’nde modern bir güvenlik politikasına erişmenin tek yolu bu şekilde görülmüştür (Almanya Federal Meclisi, 2009: 5).

AB başlangıçta 11 Eylül saldırılarını doğrudan bir tehdit olarak görmemiştir. Ancak 2004 ve 2005 yıllarında Madrid ve Londra’daki terör olayları AB’nin artık uluslararası terörizm için birincil hedef olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Casale, 2008: 51). Bu farkındalık, AB’yi terörle mücadele için kapsamlı bir strateji uygulamaya sevk etmiştir. 2004’teki Madrid bombalamalarına yanıt olarak, AB üye devletlerinin adalet bakanları ve içişleri bir eylem planı geliştirmek için bir araya gelmiştir. Sonuç olarak 2005 yılında dört maddelik bir plan oluşturulmuş ve 30 Kasım 2005 tarihinde “AB’nde Terörle Mücadele Yöntemi” belgesi kabul edilmiştir. AB çeşitli devletler ve özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika’dakiler olmak üzere uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde terörle mücadeleye yönelik uluslararası çabalara gireceğini açıklamıştır. Ancak 2014 yılından sonra Suriye krizi ve yasa dışı göçün artması AB’de yeni bir terör dalgasına yol açarak her zamankinden daha fazla terör olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Sınır güvenliği ve ortak pasaport sistemi gibi önlemlere rağmen bu olayların önüne tam olarak geçilememektedir (Öztürk, 2019: 198)

11 Mart 2004’te Madrid’de ilk defa bir AB üye devletini etkileyen terör saldırısından sonra, 25 Mart’ta Avrupa Konseyi Mart 2004 terörle mücadele bildirgesini onaylamıştır. Bu deklarasyon, terörle mücadelede amaçları belirleyen revize edilmiş bir eylem planını içermektedir. Bunun dışında terörle mücadele koordinatörü kurulmasına karar verilmiştir. Eylemlerini Konsey Sekreterliği kapsamında yürütmektedir. Konsey Sekreterliği, Terörle Mücadele Konseyi’nin çalışmalarını organize etmekte ve Konsey’e düzenli şekilde rapor verebilmesi için AB’nin kullanabileceği tüm terörle mücadele vasıtalarını takip etmekle görevlidir (Avrupa Konseyi Terörle Mücadele Bildirgesi, 2004: 1-4). Terörle mücadeleye yönelik Mart 2004 bildirgesinin taleplerinden biri, Avrupa güvenlik yöntemi ne yönelik şekilde, teröre yönelik mücadele için uzun vadeli bir AB yönteminin hazırlanması gerektiği olmuştur. Bu, terörizme katkıda bulunan tüm unsurları ele almalıdır. Sonuçta Aralık 2005’te AB terörle mücadele yöntemi, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir (Temiz, 2019: 40).

2004 Madrid ve 2005 Londra saldırılarının ardından, AB terörizm terimine alternatif olarak *Mega Terörizm* terimini ortaya atmıştır. Bu kavram, terörizmin özelliklerinin dönüşüme uğradığını ve yeni bir terörizm biçimiyle karşı karşıya olduğunu anlatmak için ortaya atılmıştır. Bu yeni terörizm türü, dini şevk ve yıkıcı eylemlerle birlikte kitle imha silahlarının kullanılmasının yanı sıra yıkım ve toplu katliamları vurgulayan söylemlerin kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, teröristlerin küresel operasyonlar yürütme kabiliyetine sahip olduğu, koordineli ve organize bir şekilde hareket edebildiği belirtilmiştir (Casele, 2008: 51).

Genellikle AB Kararları ele alındığında, terörle mücadelede çok yönlü bir yaklaşımın benimsenmesi yönünde ortak bir çaba gösterildiği anlaşılmaktadır. AB, uluslararası güvenliğin muhafaza edilmesi için kendilerini sorumlu görmektedir. Öte taraftan terörle mücadele meselesi gerek Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında gerekse Adalet ve İçişleri alanında çeşitli siyasi uygulamalarda kıstas olmuştur. Birliğin uluslararası terörizmle mücadeleye yönelik uzun vadeli politikasının temel direkleri, AB'ye üye devletler arasında ceza kanunlarının uyumlaştırılması, adli ve kolluk makamları arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi ve BM şemsiyesi altında çözümler bulunmasından oluşmaktadır (Bal, 2003: 214).

Tüm bu olanların ardından AB terörle mücadelesini dört bakımdan ele almıştır. Bunlar; terörist eylemlerin engellenmesi, sınırların korunması, terörizm ile alakalı olabileceği tahmin edilen bireyin/insanların izlenmesi ve olası eylemlerin sonuçlarını toparlamaya hazırlıklı olmaktır (Özcan, Yardımcı, 2020). AB'nin terörle alakalı aldığı neredeyse tüm kararlarda bu dört kriterin etkili olduğu söylenebilecektir. Bundan ötürüdür ki AB, terörizmle mücadele meselesinde katkılarını çözümleme ve organize etmek maksadıyla Uluslararası Uzmanlar Komitesi (CODEXTER)'ni oluşturmuştur.

Kısacası AB (AB), terörizmle mücadelede uluslararası bir iş birliği ve koordinasyonun önemini vurgulayan bir yaklaşım benimsemektedir. AB, terörizmi sadece üye ülkeler için değil, aynı zamanda küresel düzeyde bir tehdit olarak görmekte ve bu tehditle mücadele etmek için bir dizi politika ve önlem geliştirmektedir. AB'nin terörle mücadele stratejisi, terörizmi önleme, teşhis etme, savunma, kovuşturma ve mağdurlara yardım etme gibi çoklu bir yaklaşımı kapsamaktadır. AB, terörizmle mücadelede güvenlik

ve istihbarat paylaşımının artırılması, terör örgütlerinin finansmanının kesilmesi, terörist propagandanın ve radikalleşmenin önlenmesi gibi önlemleri desteklemektedir. AB ayrıca, terörle mücadelede hukuki iş birliği, uluslararası normların ve standartların geliştirilmesi ve terörle mücadelede uluslararası aktörlerle etkili iş birliği yapma konusunda da önemli bir rol oynamaktadır. AB'nin uluslararası terör kavramına yaklaşımı, uluslararası hukuka uygunluk, insan haklarının korunması ve demokratik değerlere saygı gibi temel prensipler üzerine inşa edilmektedir.

3.1.3. NATO

Terörizm problemi, bir süre NATO'nun görev tanımında bulunmamasına karşın, üye devletler terör problemiyle gerek soğuk savaş esnasında gerekse soğuk savaşın ardından terör ile uğraşmak zorunda kalmışlardır (Yaman, 2006: 42). Soğuk Savaşın sona ermesi tek başına dünyanın güvenli bir yapıya kavuşmasının yolunu açmamış tersine bu konudaki kaygıları daha çok hissettirmiştir (Çaşın, 2008: 895). NATO düzenlediği zirvelerde verilen kararlarla bir yandan yeni dönemin risklerini belirtmekte bir yandan da bu riskler kapsamında tekrar yapılanma içinde olduğunu göstermektedir.

Yaşanan krizler sonrasında yeni sistemde varlığını sürdürmek isteyen NATO, 1991 Roma Zirvesi kararları ile bunu göstermiş ve risk algılamasını değişen zamanın koşullarına göre yeniden yorumlamıştır (Demirdöğen, 1993: 156). İlk kez Kasım 1991'de Roma'da düzenlenen zirvede “*terörizm, ittifakın güvenlik çıkarlarının etkilendiği risklerden biri*” olarak sıralanmış ve böylelikle NATO'nun yeni koşullara uyum sürecini başlamıştır (Purtaş, 2003: 31). Soğuk Savaş zamanında düşman şeklinde algıladığı yapının çöküşü ile risk ögesi ortadan kalkmışsa da örgütün önünde terörizm, etnik ulusal milliyetçilik, göçler, yoksulluk, gelir dengesizliği, çevre kirliliği, örgütlü suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı gibi yeni güvenlik tehditleri bulunmaktadır (Şahin, 2020: 177). Dolayısıyla bu zirvede “İttifakın Yeni Stratejik Konsepti” adlı bir belge ile krizlerin giderilmesinde öncelikli olarak diplomatik yöntemlere başvurulması, iş birliği ve diyalogun gelişimi savunularak örgütün siyasi yapısının geliştirilmesi, diplomatik yöntemlerden sonuç elde edilememesi halinde askeri önlemlerin alınması öngörülmüştür (Çıkla, 2012: 27). Bu belgede, uluslararası terörizmin kaynakları, sebepleri ve amaçları, eylem, strateji ve uygulamaları kınanmıştır. Terörün barış, emniyet ve istikrar için önemli bir risk oluşturduğu

belirtilmiştir. Bu nedenle, terörün engellenmesi ve bastırılması adına olası en etkili iş birliğinin yürütülmesinin zorunlu olduğu vurgulanmıştır. (Bebler, 2005: 164).

Tüm bu yeni tehditlerle mücadele için 1999 Washington Zirvesi'nde bir yöntem oluşturmuş *Yeni NATO* veya *İkinci NATO* olarak adlandırılabilen bir döneme adım atmıştır (Yiğittepe, 2017: 347). Bu bağlamda İttifak 21'nci yüzyılın güvenlik sorunlarına hazırlıklı olmak ve askeri kabiliyetlerini arttırmak için 'Stratejik Konsept' ve 'Savunma Yetenekleri Girişimi' onaylanmıştır. Bu açıdan terörizm, yeni bir tehdit şeklinde ilk defa 1991 yılında Roma Zirvesi'nde belirtilen Stratejik Konsept'te yer almıştır (Bebler, 2005: 164). Konseptin ve Girişimin asıl amacı, üye devletlere terör riskine yönelik caydırıcılık, savunma ve ihtiyaç halinde koruma faaliyetlerine destek olmaktır (Clarke ve McCaffrey, 2004: 9). Stratejik Konsept, üye ülkelerin amaçları ve bunlara erişmek için gerekli siyasi ve askeri yöntemlerini belirlemekle beraber, "*İttifak global güvenlik ortamını da göz önüne almasının gerektiği ve İttifak güvenliği, terörizm, sabotaj, organize suçlar ve yaşam kaynaklarının tahrip edilmesi gibi daha geniş geniş tehditlerden de etkilenebilir*" denilerek terörizm, kitle imha silahları ve örgütlü suçlarla mücadeleyi NATO'nun hedefi yapmıştır (Çaşın, 2008: 896). Bunun gibi 1999 yılındaki yeni konsept ile kapsamlı güvenlik anlayışını sergileyen NATO'nun, global güvenlik örgütüne doğru evrilmesine bilhassa terörizmle mücadele kapsamında devam edeceği ileri sürülmüşse de terör problemi günümüzün güvenlik riskleriyle alakalı alt başlıkta bulunmuş ve sabotaj, organize suçlar gibi problemlerle birlikte ikincil risk ögesi şeklinde görülmüştür (Ekşi, 2017: 56).

11 Eylül 2001 Saldırısı sonrasında terörün yeni seviyeyle gün yüzüne çıkması NATO'ya yansımaları değişen koşullara yönelik yeni bir yöntemin gerekliliği şeklinde olmuştur (Özkan, 2010: 115). Bu sebeple bu yansımaları daha net anlamlandırmak için Prag Zirvesi'nde NATO'nun işleyiş halinin esaslı şeklinde gözden geçirilmiştir (NATO, Prag Zirvesi, 2002).

NATO'nun 1990'dan sonra yaşanan Kosova Müdahalesi ve 11 Eylül Eylemleri, ittifakın içinde ve haricinde NATO'nun misyonunu tümüyle değiştirmesine neden olmuştur. Bu, 2001 yılına kadar devam etmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında, ittifakın terör tehdidini güvenlik riski olarak algılaması konusunda keskin bir düşünce değişikliği yaşanmıştır (Quanten, 2019: 1). Zira üye devletlerden birine yapılacak eylem farklı tüm

üyelere yapılmış kabul edilir hükmünü kapsayan NATO'nun 5'nci maddesi ilk defa işletilerek üye devletler, Afganistan'da Amerika Birleşik Devletleri'ne yardım etmişlerdir (Örgün, 2001: 65). Afganistan'da Taliban terörüyle mücadele için Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde 2001'de Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti kurulmuştur (Bozkurt, 2003: 230). 2003'te ise NATO'nun ISAF'ın komutasını alarak terörle mücadele misyonunu üstlenmesiyle (Özkan, 2010: 117) ittifak'ın 5'nci maddesinin taahhüdünün üye ülkelerin toprak savunmasının ötesine geçerek terörist saldırılara karşı savunmayı içerecek şekilde genişletmiş ve İttifak'ın operasyonel önceliğini yerine getirmiştir (Sens, 2017: 15). Böylelikle, NATO'nun Afganistan'da *de facto* terörizmle mücadele uygulamaları 2002'deki Prag Zirvesi'nde kabul edilen *Terörizme Yönelik Savunma Konsepti* ile *de jure* olmuştur. Bunun gibi NATO'nun eylem alanı yalnızca üye devletlerin topraklarıyla sınırlandırılmayıp, terörizmle mücadele kapsamında global duruma getirilmiştir (NATO, ISAF's Mission in Afghanistan 2001-2014, 2022). Böylelikle terörle mücadele NATO için temel bir misyon mahiyetine bürünmüştür (Gheciu, 2008: 83).

11 Eylül terör saldırılarının sonrasında yapılan ilk zirve olan 2002 Prag Zirvesi, terörle mücadele ve NATO'nun askeri yapısının yeniden yapılandırılmasına ilişkin önemli kararların alındığı önemli bir toplantı olmuştur (Aktaran: Özlük, 2014: 215). Bu zirvede NATO'nun genişlemesi, üyeler arasında bilgi paylaşımı ve yardımlaşmanın artırılması, tesislerin ve güvenliğin artırılması, hava sahası ve limanların kullanılması, Doğu Akdeniz'de kalıcı bir deniz varlığının konuşlandırılması, ABD topraklarında erken uyarı uçakları, kara, deniz ve hava kuvvetlerinden oluşan bir hızlı müdahale gücünün oluşturulması ve ittifakın değişen uluslararası sisteme tepkisi ve terörle mücadele tartışılmıştır (Prag Zirve Bildirgesi, 2002). Bu manada Prag Zirvesi, NATO içindeki değişiklikleri sergileyen ilk zirveydi. Zirve, hem terörle mücadele eylem planlarının hayata geçirilmesi hem de bilgi paylaşımının geliştirilmesi ve derinleştirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur (İzgel, 2004: 259). Bu kapsamda 2003 yılı sonunda NATO Güvenlik Ofisi Terör Tehdit İstihbarat Birimi kurulmuştur (Uzgel, 2004: 258). Sivil ve askeri bilgi paylaşım kurumlarından oluşan bu birim, ittifak üyelerinin terörle mücadelesine yardımcı olmayı amaçlamıştır (Güzel, 2009: 99). Bu genel bağlamdan, NATO'nun artık yalnızca savunma temelli bir rol üstlenmeyi amaçlamadığı, bunun yerine barışı koruma ve sürdürme ve yeni risklerle mücadele etme ihtiyacı olan her yerde aktif bir yapı olmayı hedeflediği açıktır. Genel olarak, Prag Zirvesi ittifak için bir dönüm noktasıydı. NATO'nun değişen

güvenlik ortamına yaklaşım biçiminde bir değişikliğe ve yeni zorluklarla başa çıkmak için uyum sağlama ve gelişme kararlılığına işaret etmiştir. Bu zirve, ittifakın yeni roller ve sorumluluklar üstlenmesi ve odağını bölgesel savunmadan küresel güvenliğe kaydırması için temel oluşturmuştur (Kaiser, 2003: 67).

Prag Zirvesi Deklarasyonu, terörizmi NATO üyesi devletler için büyüyen ve önemli bir risk olarak kabul etmiş ve bu bağlamda teröre karşı askeri savunma ile ilgili askeri bir terim benimsenmesi gerektiği ve NATO kuvvetlerinin önleme ve teröristlere karşı savunma yürütme konusunda caydırıcılığa sahip olması gerektiği belirtilmiştir (Gürkaynak, 2005: 11) Bu sebepten Prag Zirvesi'nde nükleer, kimyasal ve biyolojik saldırılar ihtimaline yönelik NATO'nun savunma yeteneklerinin geliştirilmesi kararı alınmıştır (Monza, Missiroli, 2020: 25). Teröristlerin geleneksel silahlara ek olarak biyolojik ve kimyasal silahlar kullanma ihtimalinin artmasıyla birlikte NATO, KBRN (Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer) kuvveti kurmuştur (Kavuncu, Özbek, 2021: 821).

Prag Zirvesi'nde NATO liderleri terörizmle mücadele meselesinde yaşanan yeni tehdit unsurlarıyla mücadele edebilecek ve alınacak önlemleri ve yeni yapılanmaları içeren bir siyasi taahhüt imzalamışlardır. Bu açıdan ittifakın askeri yapılanmasında farklı yeni düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Prag Yetenekler Taahhüdü, ittifakın terörizme yönelik becerilerini geliştirmek ve genellikle Avrupa silahlı kuvvetlerinin daha hızlı hareket edebilmelerini, daha etkili bir güç kullanmalarını ve kendilerini sürdürebilmelerini garanti altına almak amacıyla oluşturulmuştur (Evcioglu, 2003: 68). Fakat Prag Yetenekler Taahhüdü meselesinde doğan sorunlardan biri, bazı devletlerin askeri yapılarını güçlendirmeyi istemelerinin dışında bazı devletlerin ise bunu istememesidir. Bu da Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri kuvvetlerinin beraber harekât yapabilme becerisi üstünde farklı sorunlar yaratabilecek bir kavram olarak görülebilecektir (Pekcan, 2007: 83).

Kasım 2001'de NATO Askeri Komite Toplantısında, teröre karşı mücadelesini hem kısa vadeli hem de uzun vadeli önlemlerin alınacağı çift yönlü bir yaklaşımla yürütmeye karar vermiştir. Kısa vadede terör saldırıları için eğitim programları geliştirmeye odaklanılırken, uzun vadede terör tehdidiyle mücadele etmek için kapsamlı bir NATO stratejisi oluşturulmuştur (Larry, 2001: 94). Bu Minvalde, Eylül 2002'de NATO'nun

Terörizme Karşı Askeri Savunma Konsepti ve Terörizme Karşı Tedbir Konsepti'nin teyidini taşıyan Terörizme Karşı Tedbir Paketi onaylanmıştır. Konsept dört kategoriye ayrılmıştır. Bu unsurlar; terörle mücadele, sonuç odaklı yönetim, hedefe yönelik terörizm ve askeri iş birliğidir. Paket terörle mücadeleyi, tepkileri sınırlamak ve askeri kuvvetleri belirli sınırlar içinde tutmak ve tehdit uyarılarını garanti altına almak için savunma önlemleri almak, entegre hava savunma sisteminin etkinliğini sürdürmek ve füze savunması dahil güvenlik açıklarını gidermek olarak tanımlanmaktadır. Sonuç yönetimi, bir saldırıdan sonra toparlanmayla alakalıdır ve organizasyon, kuvvet organizasyonuna katkıları, acil durum yardımının sağlanmasını, çabaların koordinasyonunu, eğitimi ve becerilerin geliştirilmesini içerir. Hedefe Yönelik Terörizm, NATO'nun liderlik konumunda olduğu durumlarda önleme tedbirlerini veya müttefiklerin bulunduğu farklı koalisyonları ve örgütleri desteklemeyi içerir. Askeri İş birliği, Rusya, Ukrayna, Akdeniz Diyalog Devletleri gibi diğer devletlerle olduğu kadar AB, AGİT ve BM gibi kuruluşlarla iş birliğini de içermektedir (Banhasel, 2003: 33).

NATO nezdinde terörizmle mücadelede yapılan en önemli uygulamalardan biri 2004 yılında İstanbul Zirvesi'nde yapılmıştır (Güney, 2006: 51). Bu zirvede, 21. yüzyılın riskleriyle mücadele etmek amacıyla Prag Zirvesi'nde alınan kararları güçlendirmek ve işler hale getirmek için 'Yeni Dönemde Güvenliğimiz' için önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar kapsamında ilk olarak 2004 Mayıs'ında Ulusal Silahlanma Direktörlerince düzenlenen CNAD (Ulusal Silahlanma Direktörleri) Konferansı en üst düzey güvenlik konusu olarak Terörizme Karşı Savunma Çalışma Programı'nı onaylamış ve alınan kararlar çerçevesinde en önemli noktalardan biri olarak terörizm ile mücadele konsepti ön plan çıkarılmıştır (Yiğittepe, 2017: 348). Bu bağlamda, bu yeni dönem için yeni ittifak yöntemi üçlü bir yaklaşıma dayanmaktadır. Bunlar; mevcut operasyonlar, iş birliğinin geliştirilmesi ve askeri dönüşümdür (Pekcan, 2007: 75). Ayrıca NATO İstanbul Zirvesi, şu anki harekâtlardan hangisinin bitirileceği ya da sürdürüleceğinin kararlaştırıldığı kritik bir görüşme toplantısı olmuştur.

2004'te İstanbul'da yapılan zirvenin ardından yayımlanan Okuyucu Rehberi, terörizmle mücadelede süren projeler ve yeni geliştirilen yöntemlere dair önemli bilgiler sunmuştur (Birsal, 2012: 117). Zirve sonuç bildirisinde terörizm ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması uluslararası güvenlik bakımından en mühim riskler şeklinde sunulmuş ve

İttifak'ın bu meseleyle ilgili gerekli gördüğünde mücadele edeceği ifade edilmiştir (Jones, 2004: 58). Zirve'de "Terörizme Yönelik Güçlendirilmiş Savunma Önlemleri Paketi" dâhilinde İttifak tarafında alınması zorunlu pek çok önleme yer verilmiştir. Yayımlanan belgenin "*Beceriler*" kısmında, ittifakın terörizmle mücadele maksadıyla geliştirdiği sistemlere yönelik bilgiler sunulmuştur. Bunlar; üyeler arasında bilgi alışverişinin genişletilmesi, Terör Tehdidi İstihbarat Birimi'nin oluşturulması, ulusal koruma ve yardım isteklerinin acil bir şekilde cevaplanması, önemli faaliyetlere koruma tedarigi gibi unsurlardır (Güney, 2006: 63). Bunun dışında ittifak üyelerinin terörist eylemler olduğunda ya da gerekli hallerde mücadeleye katkı sunmak maksadıyla AWACS (Havadan Uyarı ve Kontrol Sistemi) uçaklarının destek talep eden üyenin kullanımına verilmesi ifade edilmiştir (İstanbul Summit Reader's Guide, 2004: 55).

Tüm bu gelişmelere ek olarak, terörizmle mücadelenin sürdürülmesinde etkin rol oynayan bilgi alışverişi paylaşımı konusun da bilgi alışverişi sistemlerinin kuvvetlendirilmesi ile alakalı kararlar neticesinde yeni sistemler meydana getirmiştir. Bu doğrultuda, Belçika'nın Mons şehrinde, Brüksel'deki NATO Karargâhı'nda Sivil İstihbarat Komitesi şeklinde yeni bir bilgi alışverişi irtibat hücresi kurulmuştur (Civilian Intelligence Committee, 2015). Ayrıca, İstanbul Zirvesi'nde NATO liderleri, ittifakın terörle mücadeleye katkısını güçlendirmek ve yeteneklerini geliştirmek ve operasyonlara yardım etmek için Terörizme Karşı Savunma Çalışma Programı'nı (DAT POW) onaylanmış ve program kapsamında üç ana görev belirlenmiştir (Güngör ve Güngörsen, 2021: 408). Birincisi, limanların ve kritik altyapının korunması gibi bir terör eylemi durumunda ittifakın koordinasyonunu ve mücadelesini geliştirmeyi amaçlayan Olay Yönetimiyken, ikincisi ise, personelin, tesislerin ve operasyonları her türlü riske karşı korumak ve operasyonel etkinliği korumak ve geliştirmektir. Üçüncüsü ise, bilgi alışverişi, izleme, keşif ve hedef belirleme teknolojisi yoluyla risklerin ve hedeflerin belirlenmesi ve tanımlanması, insan bilgi alışverişinin iyileştirilmesi ve biyometri gibi bölümlerin kurulmasına yönelik çalışmalara devam etmeyi amaçlayan ağ katılımıdır. Bu beceri ile riskin tanımlanması ve hedef şeklinde belirlenmesine yönelik çalışma hali hazırda sürdürülmektedir. Bu açıdan; bilgi alışverişi, gözetleme, keşif ve hedef tespit teknolojisi, insan bilgi alışverişinin iyileştirilmesi, biyometri gibi departmanlar kurulmuştur (NATO's Defence Against Terrorism Program, Emerging Security Challenges Division, 2014).

2006 Riga Zirvesi'nden sonra, ittifak liderleri tarafından, önümüzdeki on yıl ve sonrası için yeteneklerindeki sorunları ele alma ve bilgi alışverişi konusundaki önceliklerini belirleyen kapsamlı bir Siyasi Kılavuz yayınlamıştır (Birsell, 2012: 117). 1999 yılında yayınlanan Stratejik Konseptin' de anlaşılmasına yardımcı olan bu kılavuz, ittifakın öngörülebilir gelecekteki risklerinin uluslararası terörizm, kitle imha silahları vb. gibi olduğu belirtilmektedir (Riga Summit Reader's Guide, 2007: 24). Ayrıca ittifak önderleri, Akdeniz'de sürmekte olan Aktif Çaba Harekatı'nın terörle mücadeledeki önemine dikkat çekerek, bunun artırılması ve geliştirilmesi çağrısında bulunmuştur (Riga Summit Reader's Guide, 2007: 30).

NATO, 2010 Lizbon Zirvesi ile birlikte yeni bir döneme girmiş bulunmaktadır. Bu zirve öncelikle, 11 Eylül saldırıları sonrası İttifak'ın karşı karşıya kaldığı güvenlik ortamındaki değişiklikleri ele almış ve ortaya çıkan yeni tehditleri tanımlamıştır. Zirvede, NATO'nun bu yeni dönemde izleyeceği politikaların sunulduğu yeni stratejik konsept de onaylanmıştır (Çelikkpala, 2014: 94). Stratejik Konsept, terörizmin NATO vatandaşlarının güvenliği ile uluslararası istikrar ve refah için daha geniş bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir (NATO, Lizbon Zirvesi, 2010). İttifak'ın "Aktif Katılım, Modern Savunma" başlıklı yeni bir Stratejik Konsepti kabul etmesiyle terörizme karşı mücadelesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (NATO, Lizbon Zirvesi, 2010). Bu konsept, üye devletlerin sınırları dışındaki terörizm, aşırıçılık ve yasa dışı eylemlerden kaynaklanan istikrarsızlık ve çatışmanın İttifak'ın güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturduğunu kabul etmiştir (Çelikkpala, 2014: 94).

Stratejik Konsept 19 Kasım 2010'da Lizbon Zirvesi'nde güncellenmiştir. Bu konsept ile 1999'da kabul edilen arasında bazı farklılıklar vardır (Ereker, 2019: 6). 2010 belgesi siber saldırı tehdidine güçlü bir vurgu yaparken, bu kavram 1999 versiyonunda tehdidin bir fraksiyonu olarak ele alınmamıştır. 1999 Stratejik Konsepti'nde terör, sabotaj ve organize suç bir güvenlik riski olarak belirtilirken, 2010 belgesinde doğrudan doğruya bir tehdit olarak vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, NATO sınırlarının ötesindeki istikrarsızlık ve çatışmalar da farklı aşırıçılık biçimlerine neden olma potansiyelleri nedeniyle doğrudan tehdit olarak kabul edilirken 1999 Konsepti'nde benzer olayların NATO'nun güvenliğini etkileyebileceği belirtilmiştir (Ringsmose ve Rynning, 2001:8). Ek

olarak, yeni Stratejik Konsept, yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı güvenlik risklerini de vurgulamaktadır (NATO, Stratejik Konsept, 2010: par. 9, 10, 13).

Stratejik Konsept, bu amaç ve ilkelerin ötesinde, NATO üyesi devletlerin ve halklarının güvenliğini sağlamak için üç ana görevi yerine getirmeyi taahhüt eder. İlk olarak, her zaman olduğu gibi, Washington Antlaşması'nın 5'nci maddesinde şart koşulan toplu savunma taahhüdünü yeniden teyit etmektedir. İkinci olarak, Lizbon Belgesi kriz yönetiminin İttifak'ın ikinci ana görevi olduğunu yinelemektedir. Bu görev, çatışmaları önleme ve kontrol altına alma, barışı koruma operasyonlarını ve barışı inşa etmeyi içermektedir. Stratejik Konsept, güvenlik için iş birliğini üçüncü ana görevi olarak tasavvur etmektedir. Bu uluslararası kuruluşlarla ortaklıklar ve iş birliği yoluyla uluslararası güvenliği İttifak sınırlarının ötesinde güçlendirmek anlamına gelmektedir. Ancak NATO'nun geleceğine ilişkin şüpheleri olduğuna dair bulgular mevcuttur. Balkanlar ve Irak'taki güçlü deneyimler, Atlantik'in her iki yakasındaki siyasi seçkinler ve uzmanların NATO'nun Afganistan'daki misyonunu bir turnusol kâğıdı olarak görmelerine yol açmıştır. Ancak Afganistan'a ek olarak NATO'yu etkileyen daha derin yapısal faktörler de vardır. Bu faktörler iki alana ayrılabilir. Bunlar, ortak siyasi irade üzerindeki sınırlamalar, askeri yöntem ve doktrin ile ilgili sorunlardır. Bunlar ekonomik ve mali sorunlardan etkilenmektedir. Bu bağlamda, Afganistan deneyiminin etkisi göz ardı edilemeyecektir (NATO, 2010).

NATO'nun terörle mücadeledeki rolü, Mayıs 2012'de yayınlanan Terörle Mücadele Askeri Konsepti'nde tanımlanmıştır. Bu konsept, 3 temel prensip üzerinde temellendirilmiştir. Bunlar, NATO'nun terör tehditlerine ilişkin bilgi paylaşmayı ve yöntemleri doğru değerlendirmeyi, erken uyarı sistemlerinin güçlendirilmesi bağlamlarında farkındalığı artırmayı ve terör tehditlerine karşı NATO'nun mevcut yeteneklerini geliştirmeyi amaçladığını gibi uzmanlık ve uygulama alanlarındaki deneyim paylaşımını ortaya koymaktadır. Son olarak ise, ittifakın terörle mücadele çabalarında gerek kendi bünyesinde gerekse de uluslararası kuruluşlar nezdinde etkin ve güçlü rol almasına izin veren aktif angajman yöntemleri gündeme alınmıştır (North Atlantic Military Committee, MC 0472/1, 2016).

2014 yılında düzenlenen Galler Zirvesi Bildirgesi'nde ittifak, Stratejik Konsept'te belirtilen üç esas görev olan toplu kriz yönetimi, savunma ve güvenlik iş birliğine olan bağlılığı yeniden teyit edilmiştir (Bayraklı, 2014: 5). Bu açıdan NATO, Irak Eğitim Misyonu'nun Bireysel Ortaklık ve İş birliği Programı çerçevesinde eğitim ve öğretim, terörle mücadele, savunma kurumlarının oluşturulması, sınır güvenliği ve iletişim yöntemleri sağlamaya devam edeceğini duyurmuştur (Bird, 2019). İttifak, bu üç prensibe uygun bir şekilde gelişiminin devamlılığı adına üç esas alana da odaklanmaktadır. Birincisi, askeri olarak kullanıldığında bilgi paylaşımı, ilgili verilerin farklı unsurlarla paylaşılması yoluyla bilgilendirilme yeteneğini artırmanın amaçlandığı farkındalık alanıdır. Erken uyarı mekanizmaları ve angajman geliştirmek ve metodik iletişim yoluyla ittifakın daha büyük uluslararası yapıların bir parçası olmasını sağlamaktadır. İkincisi, NATO'nun terörle mücadele yeteneklerinin geliştirilmesine vurgu yapılan yeteneklerdir. Bu, ittifakın belirli alanlardaki uzmanlığını ve veri paylaşım yeteneklerini incelemeyi içerir. Ayrıca hava güvenliğine ilişkin bilgilerin paylaşılması, kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların yaygınlaşmasının engellenmesi ve önemli görülen kritik altyapıların güvenliğinin temin edilmesi gibi konuların küresel örgütlere veya devletlere terörle mücadelede faydalı olabileceği belirtilmektedir. Üçüncü ve son alan angajman, terörle mücadelede hem iç ittifakın hem de uluslararası iş birliğinin gerekli olduğu alandır. Böylece Savunma ve Güvenlik Sektörü reformunun sürdürülmesi, savunma kapasitesinin oluşturulması, NATO Güvenlik Gücü Yardım Konsepti ilkelerinin uygulanması ve askeri yardımla tatbikat ve eğitimlere katılım vurgulanmaktadır (North Atlantic Military Committee, MC Concept For CounterTerrorism, Final Decision On MC 0472/1, 2016).

NATO, Temmuz 2018'de Brüksel Zirvesi Deklarasyonu sırasında terörle mücadeleye vurgu yapmıştır (Güney, 2021). Bu bağlamda ittifak devletleri, terörün yayılmasına neden olan koşulların incelenmesinin önemine dikkat çekmiş ve teröre verilen ekonomik yardımları kınamışlardır. İttifak, terörün yayılmasını önlemek için 360 derecelik bir yaklaşım benimsedi ve bu süreci keşif aşamasında sağlanan bilgi ve dataların doğru analizine dayanan faaliyet planları ile yürütme kararlılığını vurgulamıştır. 360°'lik yaklaşımın ayrılmaz bir unsuru olarak savunma ve caydırıcılık becerilerinin geliştirilmesi, üç kritik görev olan toplu savunma, kriz yönetimi ve iş birliğini birleştiren güvenlik perspektifini teyit etmektedir (TC. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2022).

3-4 Aralık 2019 Londra Zirvesi, terörle mücadele konusunda ittifak için önemli bir anlam taşımaktadır. Zirve bildirisinde terörün her türünün ittifak için kalıcı bir tehdit olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan ittifak, siber ve hibrit tehditlerle karşı karşıya olduğunu ve askeri beceri ve yöntemlerini 360 derece güvenlik yaklaşımı doğrultusunda uyarladığını belirtmiştir. İttifak, Mayıs 2020’de Terörle Mücadele Referans Müfredatını yayınlamış ve müfredatta belirtilen yöntem ve uygulamaları 12 Haziran 2020’de hayata geçirmiştir. Müfredat, geçmiş deneyimlerden dersler alınarak ve birçok eyaletten uzmanların katılımıyla geliştirilmiştir. Bu nedenle müfredat, terörün motivasyonlarını ve yöntemlerini anlamayı, terörle mücadele yeteneklerini ve becerilerini geliştirmeyi ve terör eylemlerini önleme ve bunlarla mücadele etme kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca ortak savunma eğitim kurumları ve mevcut NATO kursları için rehber görevi göreceği belirtilmektedir (NATO launches Counter-Terrorism Reference Curriculum, 2020). Müfredatın hedefi, terörizm, aşırılık ve radikalleşmenin bütün ülkeleri etkilediğini, bu risklerin herhangi bir ırk, din veya inançla ilişkilendirilmediğini ve terörizmin toplu çözüm gerektiren uluslararası bir tehdit olarak tanımlandığını vurgulamaktır. Terörle mücadelede müfredat, terörizm ve teröristler arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve teröristlerin özelliklerinin mevcut duruma bağlı olarak değişebileceğini vurgulamaktadır. Müfredat, dört ana tema etrafında şekillenmektedir. İlk olarak, teröre giriş konusunda farkındalık oluşturulmaktadır. İkinci olarak, terörizmin ideolojilerini, motivasyonlarını ve yöntemlerini anlamak amaçlanmaktadır. Üçüncü olarak, modern zorluklar ve ortaya çıkan tehditler ele alınmaktadır. Son olarak, terörle mücadele, yani yöntemler, operasyonlar ve kapasite geliştirme konuları üzerinde durulmaktadır. Bu dört tema, terörle mücadelede etkili bir müfredatın oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Counter-Terrorism Reference Curriculum, 2020: 5).

Terörle Mücadele: Yöntemler, Operasyonlar ve Kapasite Geliştirme departmanı dört esas bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm olan Uluslararası ve Bölgesel Terörle Mücadele Yöntemleri bölümünde caydırma ve cezalandırma mesuliyetinin hakim devletlerde olduğuna dikkat çekilirken, NATO, BM, AB, Afrika Birliği ve diğer bölgesel ve uluslararası organizasyonların rolü ise tamamlayıcı olmalarıdır. Terörle mücadelenin Ulusal Yöntem Faktörleri adlı ikinci bölüm, kapsamlı bir mücadelenin hem yumuşak hem de sert gücün birlikte kullanılmasını gerektirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, askeri ve istihbarat teşkilatları sert gücü oluştururken, yumuşak güç devletin aşırılıkçılarla mücadele

ve radikalleşmeyi önleme çabalarıyla temsil edilmektedir. Üçüncü bölüm olan Terörle Mücadele Yetenekleri, terör tehditlerini önleme ve bunlara karşılık verme kapasitesini artırmaya yardımcı olacak yöntemler ve politikalar önermektedir. Bu açıdan, sınır güvenliğinin bir devlet için çok önemli olduğu vurgulanmakta ve bunu sağlamanın temel yolu, güvenlik güçleri ve askeri personelin dışında bölgesel ve uluslararası ittifakların desteğinden geçmektedir. Dördüncü bölüm olan Terörle Mücadele Becerilerinin Oluşturulması, bütünlük oluşturma, etkinliği ölçme ve kapasite oluşturma gibi süreçlerin geliştirilmesine odaklanarak sürdürülebilir ve uzun vadeli bir terörle mücadele stratejisi oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda masa başı tatbikatlar, simülasyon eğitimi ve terörle mücadele ile ilgili çeşitli konularda eğitim ve öğretim vurgulanmaktadır (Terörle Mücadele Referans Müfredatı, 2020: 96-113).

Sonuç olarak, NATO terörizmle mücadele için yöntemlerini ve kurumlarını geliştirme konusunda kararlı adımlar atmış olsa da tüm üye devletlerin güvenlik algılamaları birbirinden farklıdır ve tüm üyeler aynı hassasiyeti gösterememektedir. Bu nedenle, NATO'nun Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan boşluğu terörizmle meşrulaştırmaya çalıştığı söylenebilir. Terörizmi meşrulaştıran örgütlerin tanımında ise, devletin ekonomik, sosyal, siyasi veya anayasal yapılarını bilerek ve kasten istikrarsızlaştırmak veya yıkmak amacıyla gerçekleştirilen eylemlere vurgu yapılmaktadır (NTV, 2022).

NATO, terörizmle mücadelede uluslararası iş birliği, dayanışma ve koordinasyonun önemini vurgulayan bir yaklaşım benimsemektedir. NATO'nun terörle mücadele stratejisi, üye ülkeler arasındaki bilgi ve istihbarat paylaşımını artırmayı, terör örgütlerinin finansmanını kesmeyi, terörle mücadele kabiliyetini geliştirmeyi ve terörizmin nedenlerini ele almayı içerir. NATO, terörizmi üye ülkelerin ulusal güvenliği için doğrudan bir tehdit olarak kabul etmekte ve terörle mücadeleyi kolektif savunmanın bir parçası olarak ele almaktadır. NATO, terörizmle mücadelede askeri ve sivil araçları birleştirerek, üye ülkelerin güvenlik birimleri, istihbarat ajansları ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği yapmayı hedeflemektedir. NATO ayrıca, terörizmle mücadelede diğer uluslararası aktörler ve örgütlerle iş birliği yapmayı, uluslararası hukuka uygunluğu ve insan haklarının korunmasını önemsemektedir. NATO'nun uluslararası terör kavramına yaklaşımı, üye

Ülkelerin güvenliğini sağlamak, istikrarı desteklemek ve terörizmin yayılmasını engellemek için kapsamlı bir strateji ve iş birliği platformu oluşturmayı amaçlamaktadır.

3.1.4. İş Birliği Teşkilatı

Orta Doğu'nun terörizmin merkez ss olduğu yaygın olarak söylenmektedir. Bu nedenle İş Birliği Teşkilatı'nın terör konusuna büyük önem vermesi, onu tanımlamaya çalışması ve önleyici tedbirler almaya çalışması doğaldır.

İş Birliği Teşkilatı (İİT) Uluslararası Terörizmle Mücadeleye Yönelik Sözleşme, 28 Haziran – 1 Temmuz 1999 tarihlerinde Burkina Faso'daki Ouagadougou'da 26. Dışışleri Bakanları İş Konferansı'nda (59/26-P sayılı Kararın Eki) kabul edilmiştir (Alfitri, 2006: 329). Örgüt, Bunun dışında terörün kökenleri, İş ve terör ilişkisi, organize suçlar ve terör alanlarını içeren, terörle mücadele için alınacak önlemleri de içine alan geniş bir yelpazede hazırlanmış olup 42 maddeden meydana gelen görüşlerini yayınlamışlardır.

İş Konferans rgt bu sözleşmeyle terörizmin, şeriat ve temel insan haklarının ihlali olduğunu dile getirmekle şeriat ile insan hakları arasında temel bir bağlantı kurmaktadır (Alfitri, 2006: 329). Bunun gibi şeriata yönelik insan haklarının evrensel değerleri ile bağdaşmadığı yönünde oluşabilecek düşüncenin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bunun dışında İİT, uluslararası hukuk ve İşami ilkeleri desteklemek amacıyla BM'in ilkelerine ve yapılarına bağlılığı önemsemekte ve uluslararası terörizmi ortadan kaldırmayı hedefleyen BM kararlarına uymayı taahhüt etmektedir. Bu ereve, İş Konferans rgt, uluslararası toplumla işbirliği yaparak terörle mücadelede yan prosedürlere katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Akbarzadeh ve Connor, 2005: 86).

İş Birliği Teşkilatı terör kavramına ilişkin görüşlerini İş Birliği Teşkilatı Uluslararası Terörizmle Mücadele Sözleşmesi ile ifade etmiştir. Sözleşme terörizmi; *“Terörizm, halkı terörize etmeyi veya yaşamlarını, onurunu, özgürlüklerini, güvenliklerini veya haklarını tehlikeye atmayı veya çevreye, kamu hizmetine veya kamu veya özel mülkiyete veya bireyler veya gruplar tarafından işlenip işlenmediği fark etmeksizin onları işgal etmek veya ele geçirmek veya bunlarla tehdit etmek veya ulusal*

veya uluslararası bir hizmetin dengesini bozmak veya bağımsız bir devletin istikrarını, birliğini, siyasi bütünlüğünü veya egemenliğini tehdit etmek kişisel veya toplu planlar biçiminde ve tek bir eylem veya bir dizi eylem biçiminde yapılan eylemlerdir” şeklinde tanımlamaktadır (Convention of the Organization Of the Islamic Conference on Combating International Terrorism, madde1(2)).

Sözleşmenin ikinci maddesinde, yabancı işgali, saldırganlığı, sömürgeciliği ve hegemonyasına karşı Uluslararası Hukuk ilkelerine uygun olarak özgürlük ve kendi kaderini tayin hakkını elde etmeyi amaçlayan mücadelenin, silahlı mücadele dâhil terör suçu türü sayılamayacağı belirtilmektedir (Convention of the Organization Of the Islamic Conference on Combating International Terrorism, madde2(a)). Bu maddeden de anlaşıldığı üzere İslam Konferans Örgütü, ırkçı rejimlere, yabancı işgale ve sömürgecilere yönelik yapılan mücadele sözleşmenin uygulama alanı haricinde tutulmuştur. Farklı bir deyişle, İslam Konferans Örgütü, pek çok uluslararası örgüt veya devlette olduğu gibi eylemleri belirli maksatlara göre nitelendirmekte, eylemin yapılışı ve etkilerini terörizmin mutlak kıstasları şeklinde değerlendirmemektedir (Çakmak, 2008: 62). İKÖ üyeleri, kendi ülkelerinde terörizme izin vermemeyi ve diğer üyelerin karşı karşıya kaldığı terörist gruplara destek sağlamamayı kabul etmişlerdir (Haynes, 2001: 153).

İslam Konferans Örgütü, İsrail-Filistin çatışmasından ötürü terörü hep gündeminde tutmuştur. Bilhassa 11 Eylül saldırısından sonra 1- 3 Nisan 2002 tarihleri arasında Kuala Lumpur’da bir konferans düzenledi. Bu konferansta sonuç bildirgesinde (2002 Uluslararası Terörizme Yönelik Kuala Deklarasyonu), 11 Eylül saldırısı münasebetiyle nedenleri, uygulayıcıları ve kurbanları ne olursa olsun terörizmi insan haklarına yönelik yapılmış ağır bir ihlal şeklinde nitelendirmiş ve her çeşit uluslararası terörizmi kınamıştır. (Alfridi, 2006: 330).

Örgüt terörle mücadele bakımından kuvvet kullanımının yeterli olmadığını asıl gerekenin tedavi edici değil önleyici olması gerektiğini belirtmiştir (Kaya, 2006: 62). Bu açıdan İslam Konferans Örgütü terörle mücadele bakımından, uluslararası anlaşmazlık ve gerilimlerin adil ve hakça çözülmesi ve her çeşit sömürge işgalin ve ırk ayrımının engellenmesi, 11 Eylül sonrasında olduğu gibi terörizmle mücadelenin insan haklarını ihlal etmede bir bahane şeklinde kullanılmaması gerektiğini dile getirmişlerdir (Uslu, 2018: 3).

Sonuç olarak örgüt, terörizmin meşrulaştırılamayacağına inanmakta ve bu nedenle kaynağı, nedeni ve amacı ne olursa olsun terörün her türlüünü, doğrudan ve dolaylı olmak üzere her türlü terör eylem, yöntem ve uygulamalarını kesin olarak kınamaktadır. İslam Konferans Örgütü (İKÖ), terörizmle mücadelede uluslararası iş birliğini teşvik eden ve terörizmle mücadelede adil ve dengeli bir yaklaşım benimseyen bir örgüttür. İKÖ, terörizmi İslam'ın öğretilerine ve değerlerine aykırı bir eylem olarak kabul etmekte ve İslam'ın barış, hoşgörü, adalet ve insan hakları prensiplerine dayanan bir yaklaşımı teşvik etmektedir. İKÖ, terörizmi dini, etnik, politik veya ideolojik temellere dayalı herhangi bir şiddet eylemi olarak tanımlamakta ve terörizmle mücadelede sadece askeri değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal, eğitim ve dini araçları da kullanmayı hedeflemektedir. İKÖ, terörizmle mücadelede küresel düzeyde iş birliği ve koordinasyonun önemini vurgulamakta, terör örgütlerinin finansmanını kesmeyi, radikalleşmenin önlenmesini ve terörizme neden olan sosyo-ekonomik sorunların çözümünü teşvik etmektedir. İslam Konferans Örgütü, uluslararası terör kavramını İslami değerlere, insan haklarına saygıya ve uluslararası hukuka uygunluk ilkelerine dayanarak ele alır ve terörizmle mücadelede tüm üye ülkeler arasında iş birliği ve dayanışmayı teşvik eder.

3.1.5. Şangay İş Birliği Örgütü

Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ), 1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından kurulan bölgesel bir güvenlik bloğudur. ŞİÖ'nün birincil görevi, Orta Asya'da terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadele etmektir. ŞİÖ, uluslararası terörizmi tanımlamak için farklı bir yaklaşım benimsemektedir. BM'in terörizmi "genel halkta bir terör durumunu kışkırtmayı amaçlayan veya hesaplanan suç eylemleri" olarak tanımlamasına karşın, ŞİÖ terörü, siyasi amaçlarla bir grup insan veya belirli kişiler tarafından işlenen her türlü haksız, ideolojik, ırksal, etnik, dinsel veya başka türden şiddet eylemleri olarak tanımlamaktadır. ŞİÖ'ye göre terörizm, aşırıcılık ve ayrılıkçılıkla bağlantılı bir "şiddet ideolojisi" olarak değerlendirilmektedir (Cooley, 2007).

Bu tanım, bazı insan hakları grupları (İnsan hakları izleme örgütü, uluslararası af örgütü, BM vb.) tarafından eleştirilmektedir, çünkü çok geniş bir kapsamı vardır ve meşru muhalefetin bastırılmasını haklı çıkarmak için kullanılabileceği iddia edilmektedir.

Bununla birlikte, ŞİÖ, Orta Asya’da terörizmin temel nedenlerinin ele alınması gerektiğini savunarak tanımını korumaktadır (Heathershaw, 2010).

ŞİÖ, terörizmle mücadele için bir dizi adım atmıştır. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Özbekistan’ın Taşkent kentinde bulunan bölgesel bir terörle mücadele organı olan Bölgesel Terörle Mücadele Yapısının (RATS) kurulması. (Swaine ve Tellis, 2010)
- İstihbarat ve kolluk bilgilerinin üye devletler arasında paylaşılması. (Cooley, 2007)
- Terörle mücadele iş birliğini geliştirmek için ortak askeri tatbikatlar yapmak. (Heathershaw, 2010)
- Terörle mücadele yeteneklerini güçlendirmelerine yardımcı olmak için üye devletlere mali ve teknik yardım sağlamak. (Swaine ve Tellis, 2010).

ŞİÖ’nün terörle mücadele çabaları büyük ölçüde başarılı olmuştur. Son yıllarda Orta Asya’daki terör saldırılarının sayısı önemli ölçüde azalmıştır. Ancak ŞİÖ tetikte olmayı sürdürmekte ve teröre karşı mücadelesini devam ettirmeye karardır (Swaine, 2009).

Terörle mücadele çabalarına ek olarak ŞİÖ, ticaret, enerji ve ulaşım gibi diğer alanlarda da bölgesel iş birliğini teşvik etmede aktif olmuştur. ŞİÖ, farklı siyasi ve ekonomik sistemlere sahip ülkeleri bir araya getirme yeteneği nedeniyle dünyanın diğer bölgelerinde bölgesel iş birliği için potansiyel bir model olarak görülmektedir (Cooley, 2008). Bununla birlikte ŞİÖ, şeffaflık ve hesap verebilirlikten yoksun olduğu için de eleştirilmektedir. ŞİÖ kararları üye devletler arasında fikir birliği ile alınmaktadır (Heathershaw, 2010).

Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ) de diğer uluslararası örgütler gibi terörizmle mücadelede uluslararası iş birliğini teşvik eden ve terörizmin tüm biçimlerini kapsayan kapsamlı bir yaklaşım benimseyen bir örgüttür. ŞİÖ, terörizmi küresel güvenlik ve istikrar için ciddi bir tehdit olarak görmekte ve üye ülkeler arasında terörle mücadele konusunda iş birliğini artırmayı hedeflemektedir. Örgüt, terörizmi siyasi, dini veya etnik motivasyonlarla gerçekleşen şiddet eylemleri olarak tanımlamakta ve terörizmle mücadelede uluslararası hukuka uygun bir yaklaşımı savunmaktadır. ŞİÖ, terör örgütlerinin finansmanını kesmeyi, istihbarat paylaşımını artırmayı, terörle mücadele kapasitelerini geliştirmeyi ve terörizmle mücadelede sivil toplum, polis ve güvenlik birimleri arasında iş birliğini teşvik etmeyi amaçlar. Örgüt ayrıca, terörizme neden olan faktörleri ele almayı ve radikalleşmeyi önlemeyi hedefleyen sosyal ve ekonomik önlemleri destekler. Şangay İş Birliği Örgütü, terörizmle mücadelede uluslararası iş birliğinin önemini vurgulayan ve terörizmin kökenleriyle etkin bir şekilde mücadele etmeyi amaçlayan bir platform olarak hareket eder.

Uluslararası örgütlerin terör kavramını ele alış biçimi, devletlerin kendi mevzuatlarında terörle ilgili uygulamalara geçerken önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle, devletlerin mevzuatında terör kavramının nasıl ele alındığı incelenmiştir. Bu bağlamda, İngiltere ve Türkiye örnek olarak seçilmiştir. İngiltere, daha gelişmiş bir yasal altyapıya ve deneyime sahip olduğu düşünülen bir ülke olarak değerlendirilebilirken, Türkiye'nin Orta Doğu ve güvenlik dinamikleriyle ilişkili olması nedeniyle farklı bir perspektife ve yaklaşıma sahip olabileceği düşünülmektedir.

3.2. Devlet Mevzuatlarında Terör Terimi

20'nci asrın ortalarından sonra terörizme yönelik uluslararası alaka; politika, milli güvenlik ve uluslararası kurumlarla bağlantılıyken, terörizmle mücadele yerel önlemlerin egemenliğindedir (Fisher, 2015: 27). Bu sebeble, terörizmle mücadele, kolluk kuvvetleri tarafından sağlanacak önlemlerin dışında, hukuksal, sosyal, ekonomik, kültürel, eğitim ve dinî önlemlerin sağlanmasını da zorunlu kılmaktadır (Aydın, 2000: 35). Bu bağlam da devletler uluslararası hukuk çerçevesinde, kendi devlet sınırları haricinde yaşanan veya gelebilecek şiddet eylemlerine yönelik ne şekilde tedbir alabileceklerini, müdahale edebileceklerini belirleyen farklı düzenlemeler meydana gelmiştir. Terör kavramı ve kaynağı konusunda devletlerin iç hukuklarında da uluslararası hukukta da devletlerin

tamamının veya çoğunun onayladığı veya uzlaştığı genel bir terör tanımı henüz yapılamamıştır. Mesela; Fransız Ceza Kanunu'nda örgütün benimsediği strateji kökenli bir terör tanımı mevzu bahis iken; Belçika Ceza Kanunu'nda terör, örgütün hedefine yönelik tanımlanmıştır (Turinay, 44). Bu sebeple devletlerin alakalı probleme yönelik iç hukuk sistemlerinde, pek çok antlaşma ve sözleşmelerinde yapılan terör tanımları mevcuttur.

Ülkeler, terörle mücadele konusunda uluslararası barış ve güvenliği sağlama veya görevleri hayata geçirmek adına uygulamayı seçtikleri yasama yöntemini belirlemede serbesttir. Devletler bu açıdan her ne kadar serbest olsa da terörizme yönelik müşterek bir eylemi sağlamak maksadıyla hem BM Güvenlik Konseyi tarafından ifade edilen hem de AB'nin terörizme yönelik mücadelede tercih edilecek ve ülkelerin iç hukuk uygulamalarına hiç değilse eklemeleri gereken askeri şu anki düzenlemeler hususunda fikir beyan etmişlerdir (BM, 2022).

Devletler terör yasalarını yaparken iki yoldan birini benimsedikleri görülmektedir. Bunlardan ilki anti-terörist hususi yasalar ile yeni bir suç çeşidi yaratmak olurken ikincisi ise, genel ceza kanunlarının dâhilinde mevcut suçların terörle alakalılarını daha sert bir ceza sistemine dahil etmektir. Bunu ise Ronald Crelinsten, 'Ceza Adalet Modeli' şeklinde adlandırmaktadır. Ceza Adalet Modelinde terörizm, farklı suç çeşitleri gibi bir tür suç ve teröristlerde suçlu şeklinde görülmektedirler (Crelinsten, 1978: 56). Terörizmle mücadele ise, hukukun üstünlüğü kapsamında suçlama, yargılama, cezalandırma işleyişi kapsamında ceza hukuku maddeleri ile sürdürülmektedir. (Beşe, 2002: 118). Bu yöntemlerden ilki, genellikle Kıta Avrupası devletlerinin yasama alışkanlığıyken diğeri, genellikle, Common Law sistemini uygulayan devletlerde görülmektedir (Turinay, 2015: 43).

Ceza Adalet Modeli kapsamında adapte edilen en yangın ölçü ve uygulamalar, hususi nitelikli yasaların çıkarılması, polis yetkilerinin artırılması, delil elde etme meselesindeki koşullardaki değişiklikler ve direkt birebir sorgulama hakkı olmadan, şahit ve muhbirlerin isimleri açıklanmaksızın şahitlik etmeleri gibi, rejimler belirlenmektedir (Crelinsten, 1978: 120). Bu açıdan hükümetler genellikle iki yaklaşım izler. Bunlar, teröristler tarafından işlenen suçlarla ilgili yasal usul ve cezaları belirlemede uluslararası hukukun belirlediği sınırları göz önünde bulundurabilirler veya uluslararası belgelerin

öngördüğü tüm unsurları içeren özel ve bağımsız mevzuatı benimseyebilirler (Cuesta, 2007:2).

Devletler, terörle mücadele etmek için yasalar oluştururlar. Bu yasalar genellikle siyasi amaçlı suçları geniş bir şekilde tanımlar ve terör eylemlerini devletin düzenini bozmak, demokratik müessesleri ortadan kaldırmak, iktidarı zapt etmek gibi mühim neticeleri olması sebebiyle devlete yönelik suçlar olarak kabul eder. Uluslararası hukuk biliminde olduğu gibi, terörizmle mücadelede de en büyük zorluk, terörizmin genel kabul görmüş tek bir tanımının olmamasıdır. Bir suç eylemi sınırın bir tarafında iken, aynı eylem sınırın diğer tarafında ulusal kurtuluş hareketi olarak değerlendirilebilir (Başeren, 2001: 198). Bu nedenle, devletler terörizmi genel olarak tanımlamaktan ziyade, sadece kendi topraklarında en çok karşılaştıkları saldırıları önlemeye odaklanarak yerel bazda mücadele etme yolunu tercih etmişlerdir. Bu bağlamda konunun daha anlaşılır olabilmesi için devletler bazında Türkiye ve İngiltere'nin teröre yaklaşımları incelenecektir.

Terörizmle mücadelede uluslararası düzeydeki anlaşmazlıklar, aynı tip terör eylemlerine karşı ülkeler arasında farklı yaklaşımlara neden olmaktadır. Türk-İngiliz Terörle Mücadele Yasaları, içeriklerindeki farklılıklara rağmen terörizmin temel unsurları konusunda bir uzlaşının varlığını ortaya koymaktadır. Bu ortak unsurlar, terörün siyasi amaçlar taşıması ve baskın cebir ve şiddet kullanımının mevcudiyetidir (Çitlioğlu, 2006: 194).

3.2.1. Türkiye

Türkiye, uzun süredir terörle mücadelesini pek çok arenada ve farklı şekillerde yürütmektedir. Bu açıdan Türkiye, terörle silahlı mücadelenin yanında gerek normal hukuk düzeni içinde gerekse ceza hukuku koşulları içinde hareket etmiştir (Hazır, 2001: 140). Her ne kadar, Türkiye'de terörle mücadele, Türk Ceza Kanunu kapsamında yürütülmüşse de askeri müdahalelerle, demokrasinin askıya alınmasıyla ve askeri yönetimler altında, ayrılıkçı terörün yoğun olduğu bölgelerde olağanüstü hal ilan edilerek terör eylemlerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Alkan, 2009: 133). Alınan bu uygulamaların alanı ve süresi sınırlı olduğundan, terörizmin uzun vadeli tehdidine yönelik ihtiyaç duyulan önlemleri devlet genelinde almayı sağlayacak bir kanuna ihtiyaç duyulmuştur. 765 Sayılı mülga Türk

Ceza Kanunu'nun 168. maddesinde "silahlı çete" hükmüne yer verilmiş, fakat bu hükmün yeterli olmadığı görülmüş ve bu ihtiyacı karşılamak üzere 12 Nisan 1991 tarihli, 3713 sayılı yasa Terörle Mücadele Kanunu şeklinde kabul edilmiştir (Osmanoğlu, 1999: 434). Türk Ceza Kanunu'na göre hususi nitelikte olan bu kanun, terör terimini açıklamış, terör örgütü yönetici ve üyelerine özgü yaptırımlara yer vermiştir (İnce, 2020: 243).

Yine de ilk terör yasasının 3713 sayılı yasa olduğunu söylemek doğru değildir; nitekim 1985 tarihinden beri 'eve dönüş' yasaları ile insanların terörist eylemleri önlenmeye çalışılmıştır. İlk defa Özal zamanında çıkarılan bu yasalar sonraki yönetimler tarafından da farklı farklarla yeniden çıkarılmıştır (Taş, 2014: 193).

Türkiye'de terörle mücadele çerçevesinde yasa metni oluştururken, İngiltere ve İtalya gibi uluslararası unsurların çizdiği yasal tanımlamaları ve usulleri göz önüne alınırken, teröristlerin işlediği suça yönelik usul ve cezalar ise, Türk örf ve adetleri kapsamında belirlemiştir (Katılmış, Arpacı, Özdemir: 2022: 881). Türkiye'de terörün tanımı, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1'nci maddesinde yer almaktadır. Bu tanıma göre terör;

"Anayasada ifade edilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, iktisadi düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını riske düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacı ile baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle bir örgüte ait birey veya bireyler tarafından girişilen her çeşit eylemlerdir."

Bu tanımda, terör eylemi için cebir ve şiddetin kullanılmasının yanı sıra, bir siyasi amaçta bulunmasının da şart olduğu ifade edilmektedir (Osmanoğlu, Kıdıl, 2019: 1162). Yani Belirli bir eylemin terör suçu olarak kabul edilmesi için, o eylemin yöntemi, amacı ve failleriyle ilgili belirli şartlar mevcuttur (Olgunsoy, 2019: 55). Terör eylemi, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit gibi yöntemlerden en az biriyle gerçekleştirilmelidir. Ancak bu yöntemlerin kişisel intikam veya rastgele siyasi sebeplerle

kullanılması terör suçu olarak kabul edilmez. Bunun yerine, faillerin belirli bir amacı, saiki veya motivasyonu olmalıdır. Bu tanım ulusal güvenliğe yönelik eylemleri kapsarken, uluslararası düzeyde etkisi olan terör hareketlerini kapsamamaktadır. Bununla birlikte, terör tanımı bir örgüt üyeliği koşulunu da içermektedir, yani bir eylemin terör suçu olarak kabul edilmesi için, örgüt bağlantısı olan kişi veya kişiler tarafından işlenmiş olması gerekmektedir. Bireysel terör eylemleri ise tanımın dışında kalmaktadır (Güçyetmez, 2017: 72).

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu yaptığı terör tanımının geniş anlamı içerdiği ve herkesi potansiyel terör suçlusu şeklinde gördüğü yönünde eleştiriler yapılmıştır (Acar, 2012: 116). Bu açıdan kanun, sübjektif kavramlara dayanan terör tanımı çerçevesi içinde hürriyetlere geniş sınırlamalar getirecek maddeler de içermektedir. Örneğin, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü aleyhine propagandayı yasaklarken, toplantı ve gösteri yürüyüşü de propaganda kapsamına alınmıştır. Kanun vermiş olduğu terör tanımının, gerçek manada bir tanım olmayıp, yalnızca terör kabul edilecek eylemlerin sayılmasından ibaret olduğu dile getirilmektedir (Cinmen, 1996: 222). Farklı bir ifadeyle, kanunun onayladığı terör tanımı kanuni(tipiklik) unsurları belirlenmemiş, suç şeklinde tanımı yapılmamış eylemleri terör kapsamına alabilmektedir (Eroğul, 1991: 10). Buna göre, keyfi uygulamalara yol açabilecek bunun gibi bir tanım, birey hak ve hürriyetine geniş sınırlamalar getirilmesine olanak verecek niteliktedir. Bunun nedeni kanun terörü değil, terör eylemlerini tanımlamıştır (Çağlar, 1991: 420).

Türk hukukunda, terör fiilleri sadece bir örgüt eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, kişisel terör eylemleri hukuken geçerli değildir. Ancak, Türk hukukunun terör tanımı örgütün varlığını koşul koşması ve kişisel terör eylemlerini dışlaması nedeniyle eksik olabilir. Ayrıca, Türk Ceza Hukuku'nda terör tanımı sadece Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef alan fiilleri düzenlemekte ve özellikle Türk devletinin güvenliğini ilgilendiren farklı devletlere veya uluslararası örgütlere yönelik girişilen terörizm eylemlerini tanım haricinde bırakmaktadır. Yabancı devletlerde, devletler veya uluslararası örgütler aleyhine eylem gösteren suç örgütlerinin Türk hukukuna göre terör örgütü şeklinde tanınması gerekmektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan değerlendirmelerde, Terörle Mücadele Kanunu'nun 1'nci maddesindeki terör tanımının

yeterli ve ayrıntılı olduğu belirtilmiştir. Ancak, hukuk uzmanları tarafından yapılan eleştiriler nedeniyle, tanımın eksiklikleri göz önüne alınmalıdır (Özgenç, 2006: 23).

Terörle Mücadele Kanunu, terör tanımını örgüt, yöntem ve amaç unsurlarına açık bir şekilde belirtir ve terör suçlarını sayar. Ancak, fiilin devlet tarafından işlenmemesi kanunun bütününe etkilemektedir. Bir organizasyonun örgüt olarak kabul edilip edilmeyeceği Türk Ceza Kanunu'na bırakılmıştır. Terörle Mücadele Kanunu, Türk Ceza Kanunu madde 314'e atıfta bulunurken silahlı olmanın terör örgütü için bir gereklilik olup olmadığı ve bu nedenle terör örgütünün bir vasıta ögesinin karmaşası doğmuştur (Resmi Gazete, 1991).

Tüm eleştiriler neticesinde AB'ne uyum sürecinde farklı yasalarda değişiklik yapan 4928 sayılı yasanın 20'nci maddesi ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1'nci maddesinin *terör tanımı*, kenar başlığı *terör ve örgüt tanımı* şeklinde değiştirilmiş ve terör tanımı yapılmıştır. Bununla birlikte Türk mer'i mevzuatında, Terörle Mücadele Kanunu'nun 1'inci maddesinin 4928 sayılı Kanun'un 20.'inci maddesi ile son halini alan 1'inci fıkrasında terör terimi, 3713 sayılı kanunun 1'nci maddesindeki "*terör: baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle*" ifadesi 4928 sayılı kanunla "*terör: cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle*" şeklinde değiştirilmiştir. 4928 sayılı kanunla, terör suçunun oluşumu "*cebir ve şiddet kullanılarak*" ibaresine bağlı kılınmıştır. Yani cebir ve şiddet terör için bir ön koşul mahiyetindedir. Bu açıdan eğer bir eylem cebir ve şiddet içermiyorsa, yapılan baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yasada yapılan bir değişiklikle terör şeklinde nitelendirilemeyecektir. Bunun dışında 1'nci maddenin son kısmında bulunan "*..... birey veya bireyler tarafından girişilecek her çeşit eylemdir.*" şeklindeki ifade 4928 sayılı kanunla "*... birey veya bireyler tarafından girişilecek her çeşit suç oluşturan eylemlerdir*" söylemlerine yer verilerek terör tanımı yöntem ve amaç esasına dayandırılmış ve bir terör suçunun koşul şeklinde örgütlü şekilde işlenebileceği düzenlenmiştir (Karagülmez, 2004: 85. Aktaran, Ünal, 2012: 117).

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesi ve 4. maddesi, 29 Haziran 2006 tarihinde kabul edilen 5532 sayılı Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılması Yönelik Kanun ile terörle mücadele suçlarına odaklanan değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu değişiklikler arasında, terörle mücadele suçlarına ilişkin gözetim sürelerinin Avrupa ülkelerindeki benzer sürelerle orantılı olarak uzatılması, terör eylemlerinin yoğun olduğu bölgelerde iletişim olanaklarının sınırlandırılması, şüphelilerin seyahat olanaklarının kısıtlanması, parmak izi ve DNA örneklerinin saklanması, önleyici bilgi alışverişi önlemlerinin artırılması, terörist semboller ve işaretler taşıyanların cezalandırılması, güvenlik güçlerinin terör olaylarında silah kullanma ve arama yapma yetkilerinin genişletilmesi gibi konular yer almaktadır. Bu değişikliklerle birlikte, terörle mücadele Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu dışında değerlendirilmiştir ve güvenlik güçlerine dava açılmasının önlenmesi gibi bazı koruyucu önlemler alınmıştır (Terörle Mücadele Kanunda Değişiklik Yapılmasına Yönelik Kanun, 2006).

Terörün tanımı incelendiğinde, suçun oluşması için başlıca dört unsur sayılmıştır (Baltacı, 2007: 320). Bu unsurların üçü maddi unsurken diğeri ise, suç şeklinde tanımlanan eylem gerçekleştirirken güdülen amaç olan manevi unsurdur (Osmanoğlu, Kıdıl, 1158). Bu unsurlar ilki, baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma sindirme ve tehdit unsurlarıdır. Bu ögenin önemli özelliği terör terimine sözlük anlamından daha geniş ve sınırsız bir biçim vermesidir. İkinci unsur ise, amaç siyasi, hukuki, sosyal, laik ve ekonomik düzeni değiştirerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerini bozmak, devletin birliğini ve bütünlüğünü tehdit etmek, devlet otoritesini zayıflatmak veya yok etmek, temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmak, iç ve dış güvenliği, kamu düzenini veya genel sağlığı tehlikeye atmaktır. Bu amaç ögesi tanımda son derece belirsiz ve uygulama da tereddütlere, öyle ki keyfi yorumlara neden olabilecek nitelikte olduğu gibi muğlak ve sınırları da belirtilmemiştir. Örneğin; Ekonomik düzeni değiştirmekten kastedilen nedir? Devletin ülkesi ve milletin ile bölünmez bütünlüğünü bozmak ne anlama gelir? Bunun dışında amaç ögesini var eden tanım Türk Ceza Kanunu'nun 1'nci maddesi olan "Kanunun sarih şeklinde suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez" ilkesiyle tanımdaki belirsizlikten ötürü bir birey işlemediği suçtan yargılanabilmektedir. Suçun oluşmasındaki üçüncü unsur ise, eylemdir. Terörün tanımında bulunan '*her çeşit eylemdir*' ibaresiyle tarzı ne olursa olsun her çeşit hareketlilik suçun bu ögesi için yeterli gözükmektedir. Tanımda ifade edilen yöntemlerle ve o amaç doğrultusundaki ortaya çıkacak her hareket terör suçu

için olanak sağlamaktadır. Sonuncu unsur ise, Örgüt kurmak veya üyesi olmaktır. Bunun dışında uygulayıcısının kriminal bağlantısını da belirlemektedir. Kanun maddesinde örgüt, “*bu kanunda belirtilen örgüt iki ya da çok kişinin aynı maksatla birleşmesinden oluşmaktadır*” şeklinde tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2004).

Her ne kadar kanun terör suçunun oluşması için dört unsur belirlemişse de kanımca bu unsurlar tanım için yeterli değildir. Bunun nedeni, bir suçun oluşup oluşmadığını hukuksal temelde araştırırken suçun işlenmesi için kullanılan vasıtaların elverişli olup olmadığına da bakılır. “*Elverişi Vasıta*” şeklinde hukukta yer olan bu husus terör tanımında göz önüne alınmamıştır. Manevi unsurda tanımlanan amaca, hangi elverişli vasıtalar ile ulaşılabileceği belirtilmemiştir. Yani iki birey ile meydana gelen örgüt devletin iktisadi düzenini hangi enstrümanlarla değiştirebilir veya değiştirmesi olanaklı mıdır? Sorusuna cevapsız kalmaktadır. Yani yasa ile getirilen tanıma göre terörist veya terör örgütü olmak için hiçbir silaha ve silahlı eyleme gerek kalmamaktadır (Resmi Gazete, 2004).

Bunlardan hareketle terör tanımı genellikle cebir ve şiddet kullanarak işlenen baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit gibi yöntemleri içermektedir. Terörizmin genel tanımına uygun bir yapıda oluşmuştur. Terör olarak nitelendirilmesi için bir olayın öncelikle bu yöntemleri kullanması ve Türkiye Devletine yönelik belirli amaçları taşıması gerekmektedir. Bu tanım geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır, çünkü esas parametreler amaç ve yöntemlerdir. Bu nedenle, izinsiz bir gösteri veya şiddet olayı da terör olarak kabul edilebilmektedir. Bu nedenle tanımda *her çeşit suç oluşturan eylem* ifadesi önemlidir. Sonuç olarak Türkiye, terörle mücadelede etkili yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş bir ülkedir. Terörle mücadele kapsamında Türk Ceza Kanunu’nda terör eylemlerini ve terör örgütlerini suç olarak tanımlayan maddeler bulunmaktadır. Terörle mücadele amacıyla çıkarılan özel yasalar ve düzenlemeler, terörle mücadelede etkin bir şekilde soruşturma, tutuklama, yargılama ve cezalandırma süreçlerini düzenlemektedir. Terörle mücadelede yasal düzenlemeler, güvenlik birimlerine daha geniş yetkiler sağlamakta, kamu düzenini ve vatandaşların güvenliğini koruma amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’nin teröre karşı kararlı bir duruş sergilediği ve yasal mevzuatını terörle mücadelede etkin bir şekilde kullanmaya çalıştığı söylenebilir.

3.2.2. İngiltere

İngiltere, İrlanda problemi nedeniyle terör olaylarıyla farklı devletlere göre daha erken bir zamanda karşılaşmıştır. Dolayısıyla teröre yönelik ilk yasal düzenlemeler daha çok İrlanda problemine dönük olmuştur (Paul, 1992). Her ne kadar ilk düzenlemeler bu doğrultuda yapılmış olsa da zaman içinde ihtiyaca göre bu düzenlemeler geliştirilmiştir. Bu açıdan ilk düzenleme bir barın bombalanması neticesinde bir gecede çıkarılan 1976 tarihli Geçici Terörle Mücadele Yasası olurken ikinci düzenleme ise, 1989 tarihli Terörizmin Önlenmesi Yasası(Geçici Hükümler) ve son olarak ise, 1996 tarihli Kuzey İrlanda Olağanüstü Hal Düzenlemeleridir (Morre, 1996: 243). İlk düzenleme neredeyse yerel açıdan İrlanda terörü ile ilişkiliyken (Ünal, 1996: 57) 1989 tarihli düzenleme ise daha genel manada düzenlenmiştir. İkinci düzenlemeyle İrlanda terörünün uluslararası seviye hedef alınırken (Acar, 2012: 229) üçüncü düzenleme ile farklı düzenlemelere ek şeklinde polise bombalamaya ve terörist saldırılara müsait yerleri belirleme, terörist eylemleri engelleme maksadıyla aramalar yapma hakkını tanımıştır. Burada ki amaç, bombalama, saldırı gibi eylemlerin gerçekleşmesi ceza hukuku ilkelerine tabi olurken, bu düzenleme ile bu tür suçları cezalandırmaktan çok eylem gerçekleşmeden önce alakalı kolluk kuvvetlerinin yaptırım gücünü kuvvetlendirmektir (Tacar, 1999: 74).

İngiltere’de terörle mücadele yasaları, 1974 tarihinde yürürlüğe giren İngiliz Terörü Önleme Yasası ve Kuzey İrlanda Olağanüstü Koşullar Yasası gibi diğer yasalarla sınırlandırılmıştır. Bu yasalar, terörizmi “*halka veya halkın herhangi bir sektörüne korku salmak için şiddet kullanmak*” şeklinde tanımlamaktadır (TBB, 2006: 12). Bu yasaların en önemli özelliklerinden biri, her yıl parlamentoda görüşülüp güncellenmelerine olanak tanımasıdır (Çitlioğlu, 2006: 195). Bu sayede İngiltere, değişen koşullara yönelik teröre yönelik tutumunu da değiştirebilmektedir (Çaşın, 2008: 827). Böylelikle İngiltere, yasanın getirdiği sınırlama ve kısıtlamaların, koşullar gerektiğinde kaldırılacağı, alınan önlemlerin geçiciliği konusunda kamuoyunun da desteğini almaya çalışmıştır.

İngiltere hukukunda, terörizm 1976 ve 1989 tarihli Terörizmin Engellenmesi Yasası ile de tanımlanmıştır. Bu yasada, terörizm “*siyasi sonuçlar doğurmak veya toplumun tümünü veya bir bölümünü korku içerisinde bırakmak amacını içeren şiddet kullanımı*” olarak tanımlanmıştır (Walter, 1992: 7). Bu tanımda, siyasi amaç belirleyici bir rol

oynamaktadır, yani bir eylemin terörist eylem olarak nitelendirilmesi için siyasi bir amaçla işlenmiş olması gerekir. Fakat, terör saçma maksadı olmayan politik şiddet faaliyetleri bile terörizm sınıfında dahil olabilecektir (Beşe, 2002: 27).

1999 yılına kadar ki yapılan yasal düzenlemelerin nerdeyse hepsi İrlanda problemine dönük olduğundan İngiliz Yasalarında İngiltere ile direkt ilgisi bulunmayan uluslararası terörizme dönük önemli düzenlemelere gidilememiştir. Bu sebeple, uluslararası terörizmi de içine alan bir terör yasası hazırlama ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyacın doğmasında AB'nin Çerçeve Kararları'nın da etkili olduğu söylenebilir.

İngiltere'de yeni Terör Yasası 19 Şubat 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Bal, 2006: 301). Yeni yasa daha önce bu arenada yapılmış bulunan düzenlemeleri birleştirdiği gibi terör terimini eski düzenlemelere oranla çok daha geniş tutmuştur. Bu yasayla terörizm geniş bir şekilde ifade edilerek, Birleşik Krallık'ın ulusal ve uluslararası terörizmle mücadele önlemleri getirmesine olanak sağlamıştır (McGiverin, 2008: 270). Buna göre terör;

“Siyasi dini ya da, ideolojik sonuçlara erişmek için devleti etkilemek, toplumu ya da halkın herhangi bölümünü korkuya sevk etmek maksadıyla, herhangi bir bireye önemli şiddeti yada mala yönelik önemli şiddet kullanımı, bir bireyin hayatını riske sokan, toplumun sağlık veya güvenliğini önemli oranda tehdit eden ya da elektronik sistemleri önemli oranda bozan ya da bu sistemlere müdahale eden eylemler ya da bu tür eylemlerde bulunma tehdidi şeklinde” tanımlanmıştır (Terrorism ACT 2000).

Yasanın ilk bölümünde bulunan terörün tanımına göre eylemin terörizm şeklinde nitelendirilebilmesi üç koşula bağlanmıştır. Bir fiilin terör eylemi olabilmesi için ilk koşul, mevzu bahis eylemin belirlenen eylem listesinde bulunmasıdır. İkinci koşul ise, terörizm bir eylemin yönetimi ya da uluslararası bir örgütü etkilemek amacıyla, halkı ya da halkın bir bölümünü sindirmeyi hedeflemektedir. Bu eylemler siyasi, dini, ırki veya ideolojik bir maksatla gerçekleştirilir. Özellikle bir eylemin terörist eylem olarak nitelendirilmesi için, siyasi amacın yanı sıra, yönetimi etkilemeyi hedeflemek veya toplumu veya toplumun bir bölümünü sindirmek için yapılmış olması gerekir (Kaya, 2005: 132). Özellikle eylemlerin,

bir kimseye yönelik önemli bir şiddet içermesi, başka bir kişinin hayatını riske atması, toplumun veya toplumun belirli bir kısmının sağlık veya güvenliği için risk yaratması, elektronik bir sisteme müdahale etmesi veya ateşli silah veya patlayıcıların kullanılması gibi nedenlerle terörizm olarak kabul edilir (Laçiner, 2006).

İngiliz hukukunda geçen eylem, birey, halk ve devlet kavramları tüm dünyayı içermekte ve yalnızca İngiltere ile sınırlandırılmamaktadır (Bozbayındır, 2017) Yasanın 4'ncü maddesinde yer bulan bu husus ile terör eylemlerinde bölgesel sınırı kaldırmaktadır. Bunun yanı sıra, tanımda bulunan ve 'maksat' ile ifade edilen kast ögesi tanımı hem sınırlayıcı hem de genişletici duruma getirmektedir. Bu doğrultuda, hedefler arasında uluslararası örgütler ve bir devletin temel altyapısını göstermediği için sınırlayıcıdır. Bunun dışında siyasi, dinsel ve ideolojik amaçları bu kapsamda ele aldığı için ise genişleticidir. Yani bir devleti hedef almasa bile bu maksatla doğrultusunda işlenen her çeşit suç terörizm şeklinde ele alınabilmektedir. İngiltere'de 2001 yılında kabul edilen Terörizmin Engellenmesi Yasası ile bazı dini örgütler de terörist örgütler arasına dâhil edilmiştir. Bu yasa, internet ve diğer teknolojik araçların terörist faaliyetlerde kullanılmasını da engellemek için tanımlanmıştır. Tanım, terörist örgütlerin sembollerini taşımaktan, bu örgütlere herhangi bir şekilde yardımcı olmak gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ayrıca, güvenlik birimlerine bu sınıflandırmaya uyan bireyleri 48 saat gözetiminde tutma yetkisi verilmiştir. En önemli tarafı ise, yasa uygulama alanını netleştiren terörist örgütler listesinin yayınlanmasıdır (Özdek, 2006).

İngiliz hukukunda yargıcın takdir hakkı çok geniş tutulmuş, pek çok suçla alakalı ceza sınırları kanun tarafından saptanmamıştır. İngiliz mahkemelerinin terörle ilişkili suçlara farklı mukabil suçlardan daha ağır cezalar verdikleri bilinmekle birlikte, bu konunun yargının takdirine bırakıldığı da bir gerçektir. Birleşik Krallık'ta, emekli yargıç ve Birleşik Krallık'ın terörizme yönelik kanunları gözden geçirmekle vazifelendirilmiştir. Berwick Lordu Lloyd tarafından hazırlanan Terörizmle Mücadele Araştırma Raporu, kalıcı bir terörle mücadele mevzuatının gerekliliğine işaret etmektedir (Inquiry into Legislation Against Terrorism 1996, 2020). Lord Carlile'nin 2007 tarihli Terörizmin Tanımı Raporu'nda Lord Lloyd, *“siyasi, sosyal veya ideolojik amaçlara ulaşmak amacıyla bireylere veya mülke karşı şiddet kullanmak veya kullanmakla tehdit etmek; hükümeti, halkı veya halkın bir bölümü hedef almak ve tehdit etmek”* terör şeklinde tanımlamaktadır

(Akşam, 2022: 77). Bu tanım, terörizmin sadece siyasi amaçlar için değil, sosyal veya ideolojik amaçlar için de kullanılabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca terörün sadece hükümeti değil, halkı veya halkın bir bölümünü de hedef alabileceğini göstermektedir (Lord Carlile, 2007: 3).

Birleşik Krallık, Kuzey İrlanda kaynaklı problemlere odaklandığından, 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde, yabancı örgütler tarafından görülen terör eylemlerinin tehlikesini yeterince değerlendirmemiştir (Makarenko, 2007: 37). Ancak, 11 Eylül saldırıları ve özellikle de Londra'da 2005 yılında gerçekleşen terör olaylarının ardından, Birleşik Krallık, terörle mücadele ile ilgili çalışmalar ve önlemlerin daha etkili bir şekilde uygulanabilmesi için yeni düzenlemeler yapmıştır (Cornish, 2007: 21).

11 Eylül 2001 saldırılarından iki ay sonra yürürlüğe giren Terörizmle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası, terörist faaliyetlerin finansmanını engelleme, göç ve iltica konularında yetkilerin genişletilmesi, verilerin saklanması ve 2000 yılında yapılan değişiklikleri içermektedir (Chin, 2013: 36). Yasada ayrıca, polise finans kurumlarının kayıtlarına erişim yetkisi vererek terörizmin mali kaynaklarına el konmasını sağlamaktadır. Ulusal güvenliğe tehdit olarak değerlendirilen ve sınır dışı edilemeyen kişilerin tutuklanması, şüpheli kişilerin sığınma başvurularının değerlendirilmesi, kamu düzenini bozan suçların cezalarının ağırlaştırılması gibi konular da yasada yer almaktadır (Clare, 2001).

Terörizmle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası, 11 Eylül 2001 eylemlerine yanıt olarak hızlı bir şekilde kabul edilmiştir. Ancak, yasa içeriği ile Birleşik Krallık'ta 500 yıldır uygulanan *habeas corpus* ilkesini ortadan kaldırmıştır. Bu ilke bir kişinin hukuka aykırı bir tutuklamayı veya hapis cezasına çarptırıldığını mahkemeye bildirebileceği ve hukukta başvurabileceği bir başvuruya atıf yapmaktadır (Fisher, 2015: 133). 11 Eylül 2001 eylemleri sonrasında alınan önlemler terör eylemlerinin tespiti ve engellenmesi amacıyla yöneliktir. Ancak, güvenliğin sağlanmasının karşılığı olarak, toplumun temel değerleri ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Suç ve Güvenlik Yasası, Birleşik Krallık Ordusu personelinin fotoğraflarını çekmemesi, bilgi toplama ve paylaşma işlemleri için yeni düzenlemeler getirmiştir. Bu yasa, denetlenen kişilerden parmak izi ve DNA örnekleri almayı mümkün kılar ve terör suçlarında bu bilgilerin kullanılmasını sağlar. Ayrıca, terör ile ilgili suçlardan

hüküm giymiş kişiler için cezaları arttırmakta ve polis, teröristlerin izlenmesi ve yurt dışına çıkışlarını engelleme yetkisine sahip olmaktadır. Silahlı Kuvvetler ise bilgi toplama ve polis teşkilatı hakkında bilgi toplamayı suç olarak kabul etmektedir (Counter-Terrorism Act 2008, 2008).

Terörizmin Engellenmesi ve Soruşturma Önlemleri Yasası 14 Aralık 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, sınır dışı edilemeyen veya soruşturma yapılamayan fakat terör tehlikesi oluşturan yabancı uyruklu bireylere yönelik tedbir ve inceleme önlemleri sistemi kurulmasını amaçlamaktadır. Ayrıca bu yasadan sonra çıkarılan 2015 Tarihli Terörizmle Mücadele ve Güvenlik Yasası ile 2011 Tarihli Yasaya ek olarak Birleşik Krallık dışındaki terörizmle ilgili eylemleri de kapsadığı içine almaktadır. Birleşik Krallık, ulusal güvenliğini korumak adına geçici olarak uyguladığı acil durum yasaları olan EPA ve PTA'nın hükümlerini, TACT 2000 yasasıyla terörizmle mücadele mevzuatı içinde kalıcı hale getirmiştir. Bu süreçte, terörizmin yasal tanımının genişletilmesi ve terörle mücadelenin meşruiyetinin korunması için hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu sayede, devlet gücü belirli bir anlayışla oluşturulmuş ve terörizme karşı etkili bir mücadele yürütülmüştür.

Özetle İngiltere'nin teröre yönelik yasal düzenlemelerinin zaman içinde geliştiğini ve ilk düzenlemelerin İrlanda terörüne odaklandığı görülmektedir. İngiltere'deki terörle mücadele yasaları, 1974 tarihinde yürürlüğe giren İngiliz Terörü Önleme Yasası ve Kuzey İrlanda Olağanüstü Koşullar Yasası gibi diğer yasalarla sınırlandırılmıştır. Bu yasalar, terörizmi “halka veya halkın herhangi bir sektörüne korku salmak için şiddet kullanmak” şeklinde tanımlamıştır. Bu yasaların en önemli özelliklerinden biri, her yıl parlamentoda görüşülüp güncellenmelerine olanak tanımasıdır. Böylelikle İngiltere, değişen koşullara dair teröre yönelik tutumunu da değiştirebilmektedir. Ancak, bu sınırlamaların geçici olduğu ve koşullar gerektiğinde kaldırılabilceği konusunda kamuoyunun desteğini almaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım, terörle mücadelede hukukun üstünlüğüne bağlı kalınması ve değişen tehditlere karşı etkili önlemler alınması açısından önemlidir.

Sonraki bölümde ise terörle mücadelede iş birliği konusu ele alınmıştır. Bu kapsamda iş birliğini engelleyen hususlar da incelenmiştir. Suçluların iadesi ile ilgili sorular, istihbarat paylaşımı ve self determinasyon hakkı ile ilgili farklı görüşler ülkelerin terörle mücadelede iş birliğini engelleyen başlıca unsurlardandır. Dolayısıyla bir sonraki bölümün konusunu da bu unsurlar oluşturmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI TERÖR KARŞISINDA DEVLETLERİN İŞ BİRLİĞİ SORUNU

4.1. Terörle Mücadelede İş Birliği

Terörizm, geçmiş yüzyıllarda sınırlı bir coğrafyada ve geleneksel silahlarla gerçekleştirilen bir olgu iken, günümüzde teknolojik gelişmelerin hız kazanması, silah ve teçhizatların daha yaygın hale gelmesi ve terör örgütlerinin lojistik ve istihbari yeteneklerinin artması gibi etkenlerin etkisiyle uluslararası boyutlara ulaşan ciddi bir tehdit unsuru haline gelmiştir (Karabulut, 2015: 133). Böylelikle küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası güvenlik tüm ülkelerin öncelikli kaygılarından biri haline gelmiştir (Kesimhasanoğlu, 2007: 37). Uluslararası sistemde sürekli farklılıklar gösteren ikili ilişkiler nedeniyle artık cephe savaşları çok nadiren görünürken, soğuk savaş stratejilerinden olan terör eylemleri ise yaygınlaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla terörizm tehdidinin ulaştığı nokta ülkeleri terörizme yönelik iş birliği yapmaya itmektedir. Terör her ne kadar ulusal bir sorun olarak görülse de küresel etkileri bulunan bir olgudur. Çünkü terörizm tek bir devletle sınırlı kalmamakta, bütün devletleri hedef haline getirmektedir. Küresel etkileri terör gruplarının yabancı ülkelerece farklı biçimlerde desteklenmesi durumunda meydana geldiği gibi, terör faaliyetlerinin ülke sınırları dışına çıkması, diğer ülkelerde ya da uluslararası arenada devletin çıkarlarına karşı saldırılar yapılması halinde de gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle, terörizm şu anki koşullar göz önünde bulundurulduğunda, ulusal ve uluslararası güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelendirildiği için sadece ulusal değil uluslararası düzeydeki bir dayanışma ve iş birliği içinde mücadele zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla ülkelerarası iş birliği yapılması şart olmuştur (Çakmak, 2008: 23). Bu açıdan, terörizmle mücadele uluslararası bir boyut kazandığından, devletler arası mekanizmalar ve uluslararası örgütler aracılığıyla yürütülebilmektedir. Bu sayede, birden fazla ülkenin birlikte hareket etmesiyle daha etkili bir mücadele yürütülebilir ve terörizmin engellenmesi için uluslararası iş birliği önem kazanmaktadır.

19. yüzyılın sonlarına doğru, anarşist terör örgütlerinin giderek artan eylemleri ve sınır ötesi bağlantıları, terörizm konusunda devletlerin kayıtsız kalmamasına neden oldu. Avrupa genelinde patlayan bombalar ve Rus Çarı, Fransa Devlet Başkanı, İspanya Başbakanı ve Avusturya İmparatoriçesi gibi üst düzey yetkililerin terör eylemlerine kurban gitmesi, bir grup devletin İtalya'nın Roma kentinde bir araya gelerek gizli bir konferans düzenlemesine neden oldu (Solmaz, 2018: 41). Bu konferans, uluslararası anti-anarşist konferans olarak da bilinmekte ve terörizmle mücadelede devletlerarası iş birliği potansiyelini tartışmak için toplanmıştır. Ancak, artan gerginlik ve rekabet nedeniyle bu dönemde sürdürülen iş birliği çabaları yetersiz kaldı ve kayda değer sonuçlar üretememiştir (Jensen, 1981: 323).

Terörizmle mücadele alanında tarihi bir dönüm noktası olarak kabul edilen 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen El Kaide saldırıları, terörizmin ve uluslararası iş birliğinin algısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu olaydan sonra terörizm, eskiden devletlerin iç meselesi olarak görülen bir olgu iken, artık küresel bir tehdit olarak kabul edilmeye başladı ve günümüzün temel güvenlik sorunlarından biri haline gelmiştir (Aksoy, 2002: 22).

Yasal, diplomatik, siyasi ve ekonomik eylemler, devlet destekli terörizm ve devlet dışı aktörlerin terörizmi karşısında birlikte yürütülürse, uluslararası terörizm önemli ölçüde azaltılabilir. En azından uluslararası savaş riskinin artırmasının önüne geçilebilecektir (Freedman, 1998: 54). Bu, terörle mücadelede askeri olmayan yolların etkisini güçlendirmek için yapılmaktadır. Çünkü terörle mücadele de askeri müdahale bir çözüm gibi görünse de uzun vadede yararlı değildir (Cowhey, 1993: 301-305). Bu sorunlar, etkin ve kesin bir çözüm için iş birliği ve hukukun kullanılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle de kontra güç kullanımının yanı sıra diplomatik yollarla ve uluslararası ilişkilerle de teröre karşı stratejiler geliştirilmelidir (Aksoy, 2002: 22).

Politikada sürekli farklılaşan dengelerin hâkim olduğu ülkelerarası ilişkilerde neredeyse tüm ülkeler terör faaliyetlerine kendi politikalarına göre yaklaşmaktadırlar. Dolayısıyla teröre karşı küresel açıdan birlikte hareket etme ve tedbirler almak olanaksızdır. 11 Eylül saldırıları, teröristlerin sınırlandırılmayacağı ve tüm devletler adına bir tehdit haline geldiklerini kanıtlamıştır. Terörizm çoğunlukla bütün devletlere karşı bir tehdit şeklinde görülmeli ve terör karşısında müşterek bir tedbir alınması konusunda ilk

olarak teorik açıdan iş birliği mümkün kılınmalı, terörist faaliyetlere yönelik kararlı bir tavır sergilenmelidir. Terörle mücadele hem ülke içinde hem de ülke dışındaki mücadeleyi de içermelidir. Ülke içindeki mücadele, ülke sınırları dışında da yürütüldüğünde daha kesin bir sonuç alınabilecektir. Uluslararası iş birliğinin terörle mücadeledeki önemine ve değerine güvenen Türkiye güvenlik ve iş birliği konusunda, pek çok çok antlaşmaya taraf olmuştur (Örgün, 2001: 75).

Terörizmle mücadelede uluslararası iş birliği çabaları ile terörizmin tarihsel evrimi arasında birbirine bağlı bir gelişim seyri olduğu görülmektedir. Terörizmin giderek küreselleşmesi ve etkisini artırması ile birlikte, teröre karşı uluslararası iş birliğinin önemi her geçen gün daha da büyük bir önem kazanmaktadır.

4.2. İş Birliğini Engelleyen Unsurlar

Günümüzde ülkelerin yaşadığı en temel sorunların başında terör ve terörle mücadelenin nasıl yürütüleceği gelmektedir. Bu açıdan ülkeler hem aralarında hem de uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği antlaşmaları imzalamaktadır. Fakat iş birliği ile ilgili türlü problemler olmakla birlikte bu durum terörle mücadelede iş birliğinin güçlü bir şekilde uygulanamamasına neden olabilmektedir (Hayati, 2001: 2).

Günümüzde terör, devletler çağında ülkeleri hedef alan bir olgudan öte milletler arası bir soruna da dönüşmüştür. Sorunun ciddiyetine karşın ülkelerarası ilişkilerin menfaat ilişkilerine bağlı olması nedeniyle günümüze dek teröre karşı önleyici, müşterek hukuk sistemini dikkate alan bir anlayış geliştirilememiştir (Aydın, 2006: 279). Bu konuda uluslararası kuruluşların onayladığı pek çok sözleşme olmasına karşın, benzer normları olan ülkeler tarafından hiç dikkate alınmaması ya da farklı şekillerde yerine getirilmesi nedeniyle istenen düzeyde etkisi olmamaktadır. Başka bir deyişle, terörizmle mücadelede uluslararası iş birliği konusunda birçok ülkenin hemfikir olduğu görülse de gerçek hayatta uygulamada bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu uyuşmazlıkların pek çok nedeni olsa da esas farklılığın temelinde iki ana nedeni olduğunu söylemek mümkündür. Birinci ana neden terörizmin kendine has doğasıyken ki bu husus kendi içinde birçok nedeni de barındırmaktadır, yani uluslararası terörizmle mücadelede karşılaşılan zorlukların temelinde iki ana neden yatmaktadır. Birincisi, uluslararası hukuk alanında henüz tüm

devletlerin kabul edebileceği kapsamlı bir terörizm tanımının ortaya konulamamasıdır. İkinci neden ise uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, terörizmle mücadelede devletlerin ulusal politikalarına ağırlık vermesi kaçınılmazdır (Tardy, 2004). İlk nedene bağlı olarak, kimi ülkelerin politik suçla terörü ayırmakta sergiledikleri tavır örnek gösterilebilir (Başaren, 2000). Ülkeler arası sözleşmelerin genel anlamda etkisiz olmasında terör faaliyetlerini politik suç olarak gören devletlerin, bu faaliyetlerin suçlularını mağdur devlete iade etmek istememeleri asıl nedenlerdendir. Başka bir mani de, gerilla olarak görülen milli kurtuluş mücadelesi ve kaderini kendisinin çizme hakkının tanınmasında var olan anlaşmazlıklardır. Yani, bazı devletler “terörizm” ile “yabancı işgaline karşı” ve “kendi kaderini tayin amaçlı meşru mücadele” arasında bir ayrıma gitmektedir. Kimi devletlerin pek çok örgütü ve mensuplarını özgürlük savaşçıları şeklinde görmesi ve bu kişileri politik suçlu olarak kabul etmeleri nedeniyle uluslararası arenada hukuki düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar AB Kararlarında “her türlü ve biçimiyle terör” ve “self-determinasyon” şartları belirtilse de kimi devletlerin politik menfaatleri demokratik normların muhafaza edilmesinde öncelikli olduğundan, bu devletler tarafından kaderini çizme hakkı prensibine farklı bir mana yükleyerek neredeyse teröre destek olunmaktadır (Hazır, 2001: 118-119).

İş birliğiyle alakalı başka bir problem de devlet idarecilerinin ve bürokratlarının terör ile bağlantılı olmasıdır. Yani, bazı devletlerin terörizmi dış politika unsuru şeklinde ele almaları terörizme yönelik müşterek bir mücadeleyi imkansızlaştırmaktadır. Politikada değişkenliğin hâkim olduğu devletlerarası ilişkilerde neredeyse tüm iktidarlar, rekabet halinde bulundukları diğer ülkeleri yıpratmak için terör örgütleri ile temas kurabilmekte ve ülkeler terör faaliyetlerine kendi politikalarına uyacak bir açıdan bakmaktadırlar. Bu da ülkeler arasında terör ile ilgili müşterek bir tavır almasını önleyen en büyük sebeplerdendir. Ayrıca gelecekte meydana gelebilecek terör saldırıları neticesinde ne şekilde tepki göstereceklerini önceden belirlemek istedikleri için müşterek bir terör tanımı çerçevesinde buluşamamaktadırlar (Saraçlı, 2007: 1066). Farklı bir ifadeyle, kendi milletini, sınır bütünlüklerini veya *çıkarlarını* karşı eylemlere maruz bırakma ihtimali olan önceden planlanmış yasal bir çözümle sınırlandırılma düşüncesi iktidarları korkutmaktadır (TBB, 2006: 19-20). Dolayısıyla ülkeler, karşılaştıkları yeni politik durumlar neticesinde, o anki çıkarlarına göre pozisyon almayı yeğlemekte ve ilerde olabilecek durumlar açısından hareket alanına sahip olmayı arzulamaktadırlar (Öktem, 2011: 147). Terörü net bir şekilde

tanımlamak, ileride bazı ülkelerin terör örgütlerini destekleme ihtimallerini zorlaştıracak ya da imkânsız hale getirecektir (Saraçlı, 2007: 1075). Aynı şekilde Başeren (2001: 200) küresel teröre karşı iş birliğinde karşı karşıya kalınan başka bir problem de *“tüm ülkelerin veya hiç değilse terör kapsamında suçlara karışan insanların adalet karşısına çıkarılmasını mümkün kılacak kadar ülkenin mutabık kaldıkları müşterek bir terör tanımının yapılamamasıdır”* demektedir. İkinci ana neden olarak, uluslararası sistemin anarşik yapısı ve üst düzey otoritenin bulunmaması, terörizmle mücadelede iş birliği yapmanın zaten zorlu bir görevini daha da karmaşık hale getirmektedir. Terörizm konusunda ortak bir tanım bulunamaması ve devletlerin terör örgütleriyle ulusal düzeyde mücadele etmeyi tercih etmeleri, uluslararası sistemin anarşik yapısıyla doğrudan ilişkilidir.

Tüm bunlara ek olarak, terör ile mücadelede başarılı bir planlama için istihbarat ve haber alma da oldukça önemlidir (Kıbaroğlu, 2001: 36). Dolayısıyla politik, yasal, güvenlik ve askeri önlemlerin başarılı olması alınan bilgilerin doğru olması ile ilişkilidir. Devletlerin terörle baş etmekte güçlü bir haber alma teşkilatıyla daha ilk etapta bu riskler ya da terör eylemleri önlenebilecektir. Fakat haber almak ile ilgili pek çok demokratik ülkenin haber alma teşkilatı ile polis teşkilatı arasında görülen yetki ve görev çatışması terör örgütlerinin işine yaramaktadır. Ülkenin düzeninin barış ve huzur içinde sürmesi isteniyorsa, düzene zarar verecek faaliyetlerin şiddete dönüşmeden yok edilmesi adına önlemlerin sağlanması haber alma bilgilerinin çok büyük önemi olduğunu göstermektedir (Akalin, 2009: 24). Dolayısıyla, iş birliğindeki engellerde biri de bilgi paylaşımı alanındadır.

4.2.1. Suçluların İadesi ile İlgili Problemler

Suçluların iadesi, bir devlet ülkesindeki bir kişinin veya kişilerin, başka bir devlet ülkesinde işlediği bir suç nedeniyle arandığı zaman, soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi veya suçlu hakkında verilen bir hükmün infaz edilebilmesi için talep eden devlete teslim edilmesi işlemidir (Doğanay, 1984: 1). Ancak, suçluların iadesi işlemi, genellikle suçun işlenip işlenmediğine dair değil, iade talebinin şartlarına uygun olup olmadığına bakılarak gerçekleştirilir. Yani talep eden devlet, iade talebinin yasal şartlarının sağlanıp sağlanmadığını inceler.

19. yüzyılda ulaşım araçlarındaki gelişmelerle birlikte, suçluların bir ülkeden diğerine geçişi daha da kolaylaşmıştır. Bu nedenle, devletler suçluların cezalandırılabilmesi için karşılıklı anlaşmalar yapmaya başlamışlardır (Özkarcı, 2019: 43). Bu tür anlaşmaların varlığı, talep eden devlet ile talep edilen devlet arasında çok taraflı veya iki taraflı bir anlaşmanın varlığı durumunda iadenin gerçekleşebileceği anlamına gelmektedir (Pazarcı, 1989: 21). Ancak, herhangi bir anlaşmanın olmaması durumunda, talep edilen devletin takdir yetkisi çerçevesinde, iç hukuk kuralları ve devletler arasındaki iyi niyet ve nezaket kuralları çerçevesinde hareket edilecektir (Ruhi, 2003: 500).

Suçluların iadesi için bazı koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu koşullar, olayın ve failin özelliklerine bağlıdır ve gerçekleşmesi zorunludur (Özkarcı, 2019: 78). İki taraf arasında iade şartları belirlenirken, yerel yasalara ve uluslararası düzenlemelere uyulmalıdır (Ulutaş, 2011: 182). İadenin mümkün olabilmesi için ilk şart, suç işlemiş veya suçla itham edilmiş olmasıdır. Ayrıca ilgili suçun zaman aşımına uğramamış olması, cezai kovuşturmanın sürmesi ve suçun affedilmemiş olması gerekmektedir. Ancak, suçluların iadesi için sadece suç eyleminin varlığı yeterli değildir (Kalabalık, 2000: 1361). Bu nedenle, iade talebi olan suçun her iki devlet mevzuatında da suç sayılması gerekmektedir (Eralp, 1962: 38). İkinci olarak, suçun belli bir ağırlıkta olması gerekmektedir. Yani İade konusu fiilin gerek iadeyi talep eden devletin ve gerekse kendisinden iade talep edilen devletin kanunlarınca en aşağı bir sene müddetle hürriyeti bağlayıcı mahiyette olan bir cezayı veya emniyet tedbirini veya daha ağır bir cezayı gerektiren bir suç olması veya da iade talebinde bulunan taraf devletin ülkesinde bir mahkûmiyet hükmü veya tutuklama kararı verilmişse, verilen ceza en aşağı dört aylık olmalıdır (Eralp, 1962: 45). Son olarak ise, suçun iadeye konu olabilecek bir mahiyette/nitelikte olması gerekmektedir. Yani suçun siyasi olması, askeri nitelikte olması, mali olması gibi durumlar da iade hususunda farklılıklar görülebilmektedir. Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesinin 1. fıkrasına ve Türk Ceza Kanunu'nun 9. maddesinin 2. fıkrasına göre, siyasi ve onunla ilgili suçlardan dolayı iade talep edilemez. Ancak, bu kurala bazı istisnalar mevcuttur ve yetkili mahkeme, doktrin ve yargı kararlarını dikkate alarak siyasi ve onunla ilgili suçları tespit eder. Bu bağlamda, siyasi suçların geri verilmezlik kuralına dair bazı istisnalar mevcuttur (Artuk, Gökçen, 2007: 330). Belçika Kuralı olarak bilinen suikast kuralı, devlet başkanlarına veya ailelerine karşı işlenen suçları siyasi suç sayılmayacak ve failleri iade edilebilecektir. Terör eylemleri de siyasi suçlar kapsamında kabul edilen diğer bir istisnanın örneğidir. Terör

suçuna bulaşmış insanların yargılanmalarına yönelik uygulamalar ülke içinde yapılan terör eylemleri ile uluslararası arenada yapılan eylemlere göre değişiklik göstermektedir. Ülke sınırları içinde yapılan terör eylemleri neticesinde yakalanan terör suçluları o ülkenin yasaları çerçevesinde yaptırma tabii olmaktadır. Fakat yapılan terör eylemi uluslararası bir etki oluşturduğunda bu kez uluslararası hukuk maddeleri devreye girmektedir. Ancak terör eylemi sonrası ülke dışına kaçan teröristlerin başka bir ülkeye sığınması ya da ulaşması halinde bu suçluların cezalandırılması için iade edilmesi gerekmektedir. Bu durumda da iki ülke arasında iş birliği olmak zorundadır. Aksi takdirde yapılan eylemler suç teşkil etmesine karşın suçluların cezalandırılmaması söz konusu olacaktır. Bu durum da bu eylemleri yapmak isteyen potansiyel terör suçlularını da cesaretlendirmektedir. Bu nedenle bazı uluslararası metinlerde “yargıla ya da iade et” şeklinde bir madde bulunmaktadır (Doğan, 2015: 121). Bu sözleşmelere imza atmış ülkelerin sözleşmeye uygun olarak davranmalarını ve suçluların iç hukuk sistemlerinde de sözleşmeye göre yargılanmalarını talep edilmektedir. Fakat ilgili maddeler net bir şekilde hazırlanmadığından ülkeden ülkeye farklı yorumlanması söz konusu olmaktadır (Doğan, 2015: 121).

Terörizmin farklı tezahürleriyle alakalı yapılan sözleşmeler, konu edindikleri eylemin, taraf olan ülkelerin ulusal hukuk yapılarında suç olarak gördüğü, bu eylemleri yapıp başka ülkelere kaçan insanların siyasi suçlu görülmemeleri, bu kişilere sığınma hakkı verilmemesini ve yargı karşısına çıkarılmaları ya da bunun için ilgili ülkeye iade edilmelerini içermektedir (Doğan, 2015: 123). Fakat suçluları iade etme prensibi uluslararası mevzuatlarda net bir şekilde kurallarla ve belirli standartlarla sınırlandırılmadığı için bu gibi durumlarda bazı problemler yaşanmaktadır. Dolayısıyla terörle mücadelede sorunlar çıkarmanın yanı sıra teröristleri de eylemleri için teşvik etmektedir (TBB, 2006: 346). Bu konuda ülkelerin teröre dair kararlarında, politik, iktisadi ve askeri menfaatleri etkili olmaktadır.

Uluslararası terörizmde terörden muzdarip ülkelerin çok olması, eylemi yapanların yargılanması iade edilmesini talep etmeleri ve iade edilmezse de eylemi yapan kişinin bulunduğu ülke tarafından adil bir şekilde yargılanacağına ve sonunda gereken cezayı alacağına dair şüphe bulunması gibi sebepler ülkeleri farklı yöntemler bulmaya itmiştir (Doğan, 2015: 123). Bu çerçevede ülkeler, bir taraftan iç yasal sistemlerini güçlendirirken

bir taraftan da uluslararası terörle mücadele çerçevesinde evrensel hukuk sisteminin var edilmesine uğraşmaktadırlar (Ronald, 2000).

Suçluların iadesi problemi iş birliğine mani olan yasal boyutu teşkil etmektedir. Yasal boyutun fonksiyonu ülkeler arasında, hukuki iş birliği, iade ve haber alma verilerinin paylaşılması gibi konularda yoğun bir ülkeler arası iş birliğine ihtiyaç duymaktadır. Ancak ülkelerin bürokratik yapıları arasında yetkileri paylaşma meselesinde gönülsüz olmaları ve gizli bir rekabet halinde oldukları dikkate alındığında yasal sisteminin yetkilerini milli sınırlarını aşan genişletme uğraşları kaçınılmaz bir şekilde egemen ülke sisteminin öğeleriyle çatışmalar yaşamakta ve hukuki sorunlar meydana gelmektedir (Kronenweter, 1989: 74).

Terörizm, dünya genelinde bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır ve yasal uygulamalar da bu çerçevede şekillenmektedir. Terör eylemleri suç olarak kabul edilmekte ve teröristler diğer suçlular gibi yargılanarak cezalandırılmaktadır. Bu nedenle terörle mücadele, suçlama, yargılama ve müeyyide işleyişini içermekte ve polisin koruyucu ve soruşturmacı görevi ile sınırlandırılmaktadır. Bu yaklaşımın amacı, terörizmi caydırmak ve suç işleyenlerin adalet önünde hesap vermelerini sağlamaktır (Taşdemir, 2006: 62).

Ülke içinde işlenen terörizm suçları için fail, o ülkenin hukuk sistemi tarafından yargılanırken, başka bir ülkeye kaçtığı durumlarda ise ya eylemin yapıldığı ülkeye iade edilir ya da elinde bulunduran ülke tarafından yargılanır. Suçun işlendiği ülke, mülkiyet prensibi gereği suçun nerede işlendiğine karar vermektedir. Bu nedenle, devletler arasında sıkı bir iş birliği gerekmektedir; adli yardımlaşma, suçluların iadesi ve istihbarat bilgilerinin paylaşılması gibi alanlarda iş birliği önemlidir (Roberts, 1988: 20).

Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku gereği ağır ihlaller benzeri şiddet eylemleri siyasi suç kapsamına girmektedir. Bu nedenle bu gibi suçlar ülkeler arasındaki ikili ya da çok katılımcılı iade anlaşmalarının haricinde ele alınmaktadır (Taşdemir, 2005: 87). Bu kapsamda, Roma'da düzenlenen diplomatik Konferans neticesinde 17.7.1998'de kararlaştırılan ve 1 Temmuz 2002'de işleme alınan Roma Statüsü ile sürekli bir Uluslararası Ceza Mahkemesi oluşturulmuş olması, terör suçlularını kanun karşısına çıkarmak için önemli bir adımdır (Waldemar, 1993: 323).

Suçluları iade etmek ve ülke dışı etmek, terörle mücadelede uluslararası iş birliği açısından en önemli konuların başında gelmektedir. Bu meselede en önemli çatışma noktası politik suçların iadesinde bulunan istisnalardır (Taşdemir, 2005: 72). Terörle yargılanan insanlar çoğunlukla eylemlerinin politik maksatlı eylemler olduğunu belirterek iade edilmemelerinin doğru olmayacağını savunmaktadır. Bu mesele politik suçların istisnası veya politik istisna doktrini şeklinde adlandırılmaktadır (Bayraktar, 1982: 193-194).

Terörle mücadeleyi nasıl yapacağına dair ülkelerin elinde farklı tercih unsurları da bulunmaktadır. Bunlar anti-terörizm ve kontra-terörizm yöntemleri olarak kategorize edilebilmektedir (Taşdemir, 2005: 65). Ayrıca, Alex Schmid gibi bilim insanları terörle mücadele yöntemlerini uzlaşmacı ve güç siyaseti şeklinde sınıflandırmaktadır (Deligöz, 2015: 19). Uzlaşmacı yöntemlerin en sık kullanılanları, teröristlerle baş etmektense, onlarla direkt iletişim kurarak özel isteklerini yaptırmayı içeren ve teröristlerle uğraşmadan teröristlerce iddia edilen şikâyetlere dair reformlar yapmaktır. Baskıcı yöntemler ise *Ceza Adalet Modeli* ile *Yasal Bastırma* ve *Savaş Modeli* şeklinde de adlandırılan kolluk güçleri yöntemiyle bastırmadır. Bu yöntemde terör, öteki suçlar gibi eylem *suç*, teröristler de *suçlu* olarak ele alınmaktadır. Ayrıca terörle mücadele, hukukun üstünlüğü prensibi kapsamında itham, yargılama ve müeyyide işleyişi çerçevesinde sürdürülmektedir. Savaş yönteminde ise kontr-terörizm savaş şartlarına göre sürdürülmekte ve terör durumu düşük yoğunlukta çatışma gibi görülmektedir. Böylece terörle mücadelenin yetki ve mesuliyeti çoğunlukla askerde olmaktadır (Başeren, 2001: 118-120).

Uluslararası Hukukun terörle mücadele çerçevesinde arz ettiği yöntemleri barışçıl ve güç kullanmaya dayalı yöntemler şeklinde iki sınıfta ele alan Antonio Cassese tüm yöntemleri bu iki sınıfa kategorize etmektedir. Cassese, terörle mücadelede barışçıl yöntemler için öngörülen sistemlerin, uluslararası toplumun onayladığı bazı çok taraflı anti-terörizm sözleşmelerinde ve suçluların iadesine dair iki taraflı sözleşmelerde bulunduğunu ve bütün bu sözleşmelerin maksadının teröristleri kanun karşısına çıkartmak adına ulusal yasal önlemleri organize etmek olduğunu iddia etmektedir. Barışçıl yöntemlerde, terörün küresel bir suç şeklinde görerek suçluların uluslararası bir mahkemede yargılanmasını amaçlayan yasal yöntemler, terörü destekleyen ülkelerin

sağladığı desteği kesmelerini sağlamak için bahsi geçen ülkelere yönelik politik, iktisadi ve diplomatik yöntemlerin tercih edilmesi de bulunmaktadır (Cassese, 2005: 598).

Higgins, Judge Guillaume'ı alıntıyla terör eylemlerinin her ülkede yasadışı olması gerektiğini vurgular. Bu nedenle, suçlu prosedürleri de buna göre düzenlenmelidir. Buna ek olarak, ülke vatandaşı olmayanların bile kendi ülkeleri dışındayken saldırı düzenlemesi durumunda, mahkemelerin kendi karasuları itibarıyla yargı yetkisine sahip olmaları daha kolay bir şekilde kabul edilmelidir. Son olarak, teröristler yakalanmalı, karşılarında dava açılmalı ve yargılanmalıdır (Higgins, 1997: 31).

4.2.2. İstihbarat (Haber Alma) Paylaşımı

Son yıllarda terör tehdidinin artmasıyla birlikte, ülkeler kendilerini koruyabilmek için pek çok aktif ve pasif yöntem başvurmuştur (Köseli, 2009: 52). Terörle mücadelede başarılı olabilmenin temel yolu ise etkili bir istihbarat faaliyeti yürütmektir. Bu istihbarat sistemi, aynı zamanda kapsamlı bir veri bankası oluşturulması ve ülkeler arası bilgi paylaşımının da sağlanması gerektiğini göstermektedir. Terörizmle mücadelede başarılı olabilmek için temel hedef, olası bir tehdidi önlemek olduğu gibi, teröristleri bulmak ve etkisiz hale getirmekte bir o kadar önemlidir. Teröristleri bulabilmek için ise etkin bir istihbarat sistemine ihtiyaç duyulmaktadır (Kruys, 2007: 83-99). Terörizmle mücadelede kullanılan araçlardan birisi olarak gösterilen istihbaratın önemine değinmeden önce istihbarat kavramını tanımlamak gerekmektedir. En genel tanımlamayla, istihbarat bilginin toplanması ve kullanıma hazır hale getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Köseli, 2009: 53). Shulsky ve Schmitt'e (2002: 169) göre istihbaratın üç farklı anlama vardır. Bu anlamlardan ilki *bilgi* anlamıyla, ikincisi *faaliyet* anlamı ve son olarak ise, *örgüt* anlamları mevcuttur. Bilgi anlamındaki istihbarat kavramı diğerlerine oranla en temel anlamı olanıdır. Yani devletin güvenliğini desteklemek ve olası bir tehlikeye karşı tedbir alabilmesi ve bu tehlikeyle mücadele edebilmesi için gerekli bilgiyi ifade etmektedir. İkinci anlamda ise, bilginin toplanması ve toplanan bilginin incelenip analiz edilmesini ifade edilmektedir. Son olarak ise, tüm sürecin yürütücülüğünü yapan devlet teşkilatını içeren bir anlamı vardır. Gill ve Phythian (2018: 19) istihbaratı, “*gizli yürütülen devlet faaliyetleri olup, tehditlerin ya da tehdit teşkil etmesi muhtemel olayların önceden bildirilmesini sağlayarak devletin güvenliğini artırmayı ve sürdürmeyi amaçlayan faaliyetlerdir*” şeklinde tanımlamaktadır.

Sims (2009: 40) istihbaratı, “birbirlerine rakip olan veya birbirleriyle çatışma içerisinde olan tarafların, birbirleri hakkında bilgi toplama, toplanan bilgileri analiz etme ve ortaya çıkan ürünleri yayma süreci” şeklinde tanımlamaktadır. Bu sebeple, ülkelerin güvenliğini tehdit eden iç ve dış unsurlar bulundukça haber alma sistemleri de elzem olmaktadır (Hazır, 2001: 85).

Terörizm günümüz güvenlik tartışmalarının en öncelikli konularından biridir ve birçok ülke için ciddi bir güvenlik sorunu haline gelmiştir (Çıtak, 2021: 170). Terörist faaliyetler ve eylemler, devletlerin güvenlik politikalarının temel başlıklarından birini oluşturmakta ve giderek daha da zorlaşan bir mücadele gerektirmektedir (Price, 2017: 4). Terör örgütlerinin farklı motivasyonlara sahip olması ve hücre yapılarıyla kendilerini iyi gizlemeleri, güvenlik güçlerinin terörle mücadeledeki en önemli aracı olan istihbarat faaliyetlerini daha da zorlaştırmaktadır (Velerie, 2002: 3). Bu sebeple, terörist saldırıların önlenmesi veya etkisinin azaltılması için doğru, zamanında ve etkili bir istihbarat sistemi oluşturulması gerekmektedir (Karmon, 2002: 121). Bu sayede terörizm gibi ciddi bir tehditle mücadele edilebilir ve ulusal güvenlik korunabilir.

Devletler terörle mücadeleyi ister henüz ortada bir tehdit yokken işletilen süreç olan ve pasif taktikleri içeren anti terörizm yöntemle yapsın isterse de terörü ortadan kaldırmak için kullanılan saldırgan tedbirleri içeren aktif yöntemleri içeren counter terörizm yöntemleriyle yürütsün her iki koşulda da istihbarata ihtiyaç duyulmaktadır (Kruys, 2007: 84). Bu bağlamda Terörle mücadele istihbaratı hem stratejik hem de taktiksel olarak iki kategoride incelenebilmektedir. Terörizmle mücadelede kullanılan önemli bir parametre olan stratejik boyut, terör örgütlerinin organizasyonel yapıları, hedefleri, eylem tarzları, kaynakları, silah ve patlayıcıları, dış ilişkileri gibi bilgilerin toplanmasını içerir (Beşe, Seren, 2011: 127). Stratejik istihbarat, askeri, coğrafi, siyasi, sosyal, ekonomik, bilimsel, teknik, ulaşım ve iletişim, siber uzay gibi alanları kapsayan bir disiplinler arası bilim dalıdır. Farklı aktörlerin bir arada çalışmasını gerektiren stratejik istihbarat, üniversiteler, düşünce kuruluşları, strateji merkezleri, sivil toplum örgütleri, askeri ve sivil personel gibi çeşitli aktörler tarafından yürütülür. Titiz bir analiz gerektiren stratejik istihbarat, bütün kaynakları kullanarak bir ülkenin milli gücünü oluşturan tüm temel unsurları ele alır (Karaağaç, 2018: 73).

Taktik istihbarat, düşmanların kapasiteleri, sınırlılıkları ve zayıf yönleri hakkında taktik operasyonlarda kullanılacak bilgi desteği sağlar. Terörizmle mücadelede taktik ve stratejik istihbaratın kullanılması, teröristlerin organizasyonlarının ifşa edilmesine, yerlerinin belirlenmesine, irtibatlarının açığa çıkartılmasına, planlarının deşifre edilmesine yardımcı olur. Taktik istihbarat, teröristlerle anlık mücadelede önemli bir rol oynar ve günlük istihbarat açığını kapatmak amacıyla kısa vadeli bilgi desteği sağlar (Köseli, 2009: 59).

Terörün karakterinin değişmesiyle birlikte terörizmle mücadele ve istihbaratın rolü değişmeye başlamıştır. Ancak, istihbaratın bu mücadeleyi sürdürürken karşılaştığı bir dizi problem ortaya çıkmıştır. Bu problemler arasında terörün artan tehlikesi, örgütlerin deşifre edilmesinin ve sızmanın zorluğu, terör örgütlerinin yapılarının karmaşıklığı ve teknolojinin teröristler tarafından etkin bir şekilde kullanılması sayılabilir (Köseli, 2009: 61). Milli istihbarat kurumları terörün yeni şekliyle baş etmekte eksik kalmakla beraber kurumlar arası enformasyon paylaşılması da teröre yönelik sürdürülen faaliyetlerin tesirini arttırmaktadır. Ortak istihbarat çalışmalarına dair çok sayıda kurumun şikâyetleri olsa da kurumların bu duruma bir direnci bulunduğu da belirtilmektedir (Köseli, 2012: 65). Bu durumun nedenlerinde terörün farklı devletlerce değişik algılanmalarının bulunması sayılabileceği gibi (Köseli, 2012: 93) ülkelerin enformasyon bilgilerini diğer ülkelerle paylaşmadaki kararsızlıklarından da kaynaklanmaktadır. Örneğin; bazı insanlar özgürlük mücadelesi verenler olarak görülürken, diğerleri tarafından terörist olarak tanımlanabilmektedir ve bu durum farklı devletlerin terörle mücadele politikalarında farklılıklara neden olabilmektedir (Raman, 2004: 55). Ülkeler terörle alakalı enformasyon paylaşırken milli güvenlikleri çerçevesinde kullandıkları yöntemlerin ve enformasyonun tamamını da paylaşma tehlikesi ile karşılaşmaktadırlar. Enformasyon paylaşımındaki çekimserliğin farklı bir sebebi de terör eylemlerinin o ülkenin veya bildikleri farklı bir ülke vasıtasıyla yapılıyor olmasıdır (Dedeoğlu, 2015). Devletler, bilgi kaynağını korumak ya da örgütsel kıskançlıktan dolayı da enformasyon paylaşımında çekimser davranabilmektedirler (Çaşın, 2008: 910). Dolayısıyla demokratik yapıları istikrarsızlığa sürükleyerek, hiç olmazsa otoriter bir rejime çevirmek masadını taşıyan terörizm, bu maksadına erişmek için kimi devletler tarafından finanse edilmekte ya da muhafaza edilmektedir. Teröre yönelik siyasetin var edilmesinde ve önlemlerin vaktinde ve yerinde sağlanmasında önceden doğru istihbaratın önemi oldukça büyüktür. Böylece kimin dost

kimin düşmanın olduğu anlaşarak, olası saldırıların ne zaman ve nereden geleceği bilinerek daha doğru ve kesin önlemlerin alınması sağlanması mümkündür (Atalar, 2007: 452).

4.2.3. Self Determinasyon Hakkı

Self determinasyon kavramı, Hollanda'nın İspanyol krallığının baskısına karşı bağımsızlık talebiyle ilk defa 1581 yılında kullanılmış olsa da (Moynihan, 1993: 69), kavramın tam anlamıyla kullanımı, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1776'da bağımsızlığını kazanması ve sonrasında 1789 Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi ile yaygınlaşmıştır (Şahin, 2000: 8).

Self-determinasyon kavramı, uluslararası belgelerde yer almasına rağmen, devletlerin uluslararası dengeleri ve statükoyu bozabileceği endişesiyle sıcak bakmadığı bir kavramdır. Farklı dönemlerde, farklı anlamlar yüklenmiş olsa da tam bir anlamını vermek tartışmalıdır (Kütükçü, 2004: 260). Bu çalışmada, self-determinasyonun terörle bağlantılı yönlerine odaklanarak, ulusal kurtuluş hareketlerini kendi kaderlerini tayin etmek için silahlı mücadele veren halk hareketleri olarak tanımlayacağız (Gündüz, 2003: 56). Bu tanımlama, sınırlı da olsa uluslararası tanınma kazanan hareketleri kapsar.

Teröre karşı mücadelede ortak hareket etmede yaşanan problemlerin başında gelen sebeplerden biri de self determinasyon hakkı çerçevesinde eylemlerini yürüttüğünü belirten ulusal kurtuluş hareketleri adıyla kendilerini tanıtan örgütler gelmektedir (Saraçlı, 2007: 1065). Terörün, 1900'lerin ilk yıllarında milliyetçi özgürlük hareketlerini başlatması Birinci ve İkinci Dünya Savaşları esnasında bağımsızlık fikirlerinin, batı demokrasi teorisine dayalı Wilson Prensipleri ile sosyalist siyasi felsefeyi temel alan Marksist-Leninist fikirlerin var ettiği *Self- Determinasyon Hakkı* ilkesine dayandığı görülmektedir (Caşın, 2013: 764). Bütün ülkelerin doğal bir şekilde hakkı olan, ülkesini saldırı veya işgallerden korumak adına kullanacağı ve koşulların uygun olduğunda kararı kendisinin vereceği bir hak olarak görülen bu ilke, 1928 Briand – Kellogg Paktı ile gündeme gelmiştir. Milletler Cemiyeti kurucu antlaşması, self-determinasyon ilkesini açıkça belirtmemiş olsa da, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi, yenilen devletlerin eski sömürgelerinin bağımsız olabileceklerini belirli şartlar altında kabul etmiştir. Ancak, Sözleşmenin 10.

maddesi üye ülkelerin diğer üye ülkelerin siyasi bağımsızlığına saygı duymaları ve ülke bütünlüğünü korumayı taahhüt etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, self-determinasyon ilkesi ülkelerin ulusal yetkileri içinde kalmaya devam etmiş ve Cemiyet tarafından siyasi bir ilke olarak ele alınmıştır (Kılınç, 2008: 961). Ancak, Sovyetler Birliği'nin ısrarıyla, 1945'ten sonra self-determinasyon ilkesi BM Sözleşmesinde açıkça belirtilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imparatorlukların çöküşüyle birlikte sömürgeci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren ulusal kurtuluş hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, terörizm dahil her türlü şiddet yöntemlerini kullanan ulusal kurtuluş hareketleri de bulunmaktadır (Taşdemir, 2020: 17).

Uluslararası örgütlerin terör örgütleri ile temas kurduğu en hassas noktalardan biri, özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından sömürge ülkelerin ulusal kurtuluş mücadeleleri sonrasında gerçekleşmiştir. Bu süreçte self determinasyon ilkesi en yaygın olarak uygulandı ve 1960'lar, sömürge altındayken bağımsızlığına kavuşan devletlerin olduğu bir dönüm noktası olmuştur (Emerson, 2013: 462). Bu dönemde sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmelerine destek verilmesi, eski sömürgelerin bağımsız ülkeler olarak BM'de temsil edilmeleriyle daha da güçlenmiştir (Şahin, 2000: 19). Bu süreci hukuki olarak destekleyen temel unsur, BM Genel Kurulu'nda kabul edilen 14.12.1960 tarihli 1514 (XV) sayılı 'Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlığın Verilmesine İlişkin Bildirge' kararıdır. Bu kararla, resmi olarak BM sömürge ülkelerinin bağımsızlık kazanmalarının önü açılmıştır. Ayrıca, bu kararda self determinasyon hakkının bir halkın hakkı olduğu, bu halkın bir yerde yaşayan tüm halk olduğu ve bu halkın self determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığa ulaşması gerektiği kabul edilmiştir. Bu nedenle, self determinasyon hakkı sadece sömürge altında yaşayan halklara tanınmıştır ve azınlıkların self determinasyon yoluyla içinde yaşadıkları devletten ayrılma hakları yoktur (Tunç, 2004: 199).

BM tarafından hazırlanılarak 1966 yılında imzaya açılan "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi" ile "Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi" self determinasyonun sömürge halkları dışında evrensel bir nitelik kazanmasında önemli bir etken olmuştur (Dyke, 1969: 224). 1966 yılında imzalanan ve 1976 yılında yürürlüğe giren Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, self determinasyon hakkını tanımaktadır. Her iki sözleşmenin 1. maddesinde,

"Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Bu hak sayesinde halklar, siyasal statülerini serbestçe belirleyebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler" ifadesiyle self determinasyon hakkında bahsedilmektedir. Bu sözleşmelerde önemli olan bir unsur, artık self determinasyonun bir ilke olmaktan çıkıp bir hak olarak tanımlanmasıdır. Bu nedenle, self determinasyon hakkının bir hukuki yükümlülük olmadığı, ancak yol gösterici bir ilke olduğu söylenemez. Ancak, sözleşmelerin devletlere hangi yükümlülükleri getirdiği konusunda belirgin bir açıklama bulunmamaktadır. Ayrıca, birinci maddenin birinci cümlesi, self determinasyon hakkının bireysel değil, daha çok bir grup hakkı olduğunu göstermektedir. (Schulze, Stokes, Campbell, 1998: 33).

BM Genel Kurulu 30.11.1966 yılında self determinasyonla ilgili 2160 (XXI) sayılı yeni bir karar vermiştir. Bu karara göre; self determinasyon hakkının kullanılabilmesi için doğrudan veya dolaylı olarak kuvvet kullanmamak gerekmediğini dile getirmektedir (Kılınç, 2008: 966). Aynı zaman da 1970 tarihli 2625 sayılı ‘Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirisi’ self determinasyonla ilgili bir diğer karardır. 2625 sayılı kararda sömürgeciliğin bütün şekilleri ile suç olduğu kabul edilmiş ve temsili olmayan, ırk, inanç ve ırk ayrımı yapan bir devletin varlığı olmadıkça, ülke bütünlüğü prensibinin korunacağı hükme bağlanmıştır. (Taşdemir, 1997: 263). Ayrıca 2625 sayılı kararda, *“Egemen ve bağımsız bir devletin kurulması, bağımsız bir devletle serbest olarak birleşme veya bağımsız bir devlet içinde erime veya halkın serbest iradesi sonucu gerçekleştiği takdirde diğer siyasi bir statünün kabulü self determinasyonun şekillerindendir”* ifadesi mevcuttur. Self determinasyonun sadece sömürge ülkelerle sınırlı tutulamayacağına dair bu bildiri, hükümetler tarafından yapılan yorumlarda sadece sömürge altındaki halkların self determinasyon taleplerinin kabul edileceği şeklinde sınırlamalar yapıldığını ortaya koymaktadır. Ancak BM, self determinasyon hakkının tüm halklar tarafından kullanılabilmesi görüşünde ısrar etmiş ve bu konuda sınırlamalara gidilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Kılınç, 2008: 968).

BM Genel Kurulu, 12 Aralık 1973 tarihinde 3102(XXVIII) sayılı ‘Sömürge ve Yabancı Üstünlüğüne ve Irkçı Rejimlere Karşı Mücadele Veren Savaşçıların Hukuksal Statüsüne İlişkin Temel İlkeler’ kararıyla bu tür mücadeleleri içeren silahlı çatışmaları 1949 Cenevre Sözleşmesi’nin 1977 tarihli Ek 1 ve 2 Nolu Protokol ile bu husus daha

belirgin hale gelmiştir. 1 Nolu Protokolün 1'nci maddesi, halkların self determinasyon haklarını kullanmak için sömürge hâkimiyetine, yabancı işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele ettikleri silahlı çatışmaların Protokol kapsamına girdiğini ve bunlara yasal muharip statüsü verdiği belirtilmektedir. Ancak bu protokol ulusal bağımsızlık mücadeleleri sadece teorik olarak ve taraf olan devletler bakımından uluslararasılaşmıştır. Örfi kural değeri taşımayan madde metni protokole taraf olmayan devletleri akdi olarak bağlamamaktadır. 2 Nolu Protokolün 1'nci maddesinde ise, devletin silahlı kuvvetleriyle muhalif gruplar arasında ya da devlet ülkesinin bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran örgütlü gruplar arasındaki silahlı çatışmalar olarak kabul edilmiştir (Ertuğrul, Güler: 2017: 327) hükmü ile uluslararası silahlı çatışmalar kategorisine almaktadır. (Taşdemir, 2020: 18). Yani BM bu kararıyla ulusal bağımsızlık savaşlarını uluslararası nitelikte olduğunu kabul etmiştir. BM'in bir başka kararı olan 10 Aralık 1974 tarihli ve 3280(XXIX) sayılı kararı ile Afrika Birliği Örgütü tarafından tanınan ulusal kurtuluş hareketlerine gözlemci üye statüsü tanınmasıyla, üçüncü dünya ülkelerinin ulusal bağımsızlık savaşlarını 'ulusal boyuttan uluslararası boyuta taşıma' çabalarını artırmasının yanı sıra kuvvet kullanma hakkına sahip meşru birimler olduğu yönündeki kararlarını da teyit etmiştir (Anadolu Ajansı, 2018; Taşdemir, 2020: 17) ve saldırının tanımı başlığında da self-determinasyon eylemlerini saldırı kapsamı haricinde tutmuştur (Öktem, 2011: 145). Aynı şekilde, BM Genel Kurulu'nun 2625 sayılı kararı uyarınca devletler başka devletlerin ülkesine saldırı yapmak için bazı örgütlerle iş birliğine girmekten kaçınmalıdır. Ayrıca başka ülkelerin iç savaşlarına veya terör olaylarına da bu olayları destekleyecek şekilde dahil olmamalıdır (United Nations, 1970). Diğer iki karara benzer şekilde BM 3070 Sayılı Kararı uyarınca, halkların silahlı eylem dâhil bütün yöntemlerle sömürge ve dış güçlerin işgalinden kurtulmak adına yapılacak kurtuluş mücadelelerinin meşru olduğuna hükmetmiştir (BM 3070 Sayılı Karar). Benzer şekilde, BM Genel Kurulu, 3103 sayılı kararıyla da dış güçlerin hâkim olduğu, sömürge ve ırkçı rejimlerin hükmettiği halkların self determinasyon hakkına başvurması ve silahlı direniş göstermeleri uluslararası hukuka uygun görülmüştür (BM 3103 Sayılı Karar). Ayrıca BM Genel Kurulu'nda alınan karar neticesinde, sömürgeci ülkelerin, sömürge iktidarı altındaki insanlara yönelik baskı uygulaması ve güç kullanılmasını men ederken, baskı altındaki insanların da direnmek ve kendilerini müdafaa haklarının olduğunu karara bağlamıştır (BM 2625 Sayılı Karar).

Tüm bunlara ek olarak, 1960'lerden itibaren BM tarafından imzalanan terörle mücadeleyle dair antlaşmalarda, halkların kendi kaderlerini belirleme haklarına ve milli bağımsızlık mücadelelerinin meşruiyetlerine zarar verilmemesi meselesi önemli bir konu olarak ele alınmıştır (Semercioğlu, 2016: 104). Ancak terörle ilgili alınan kararlara bakıldığında, terörü kınamanın yanı sıra genellikle self determinasyon hakkını terörden ayırmaya çalıştıkları görülmektedir (Laqueur, 2002: 104-105). Bu bağlamda, 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrasında, BM Genel Kurulu'nda uluslararası terörizmin önlenmesi konusunda kapsamlı bir sözleşme yapılması üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Ancak 6. Komite, uluslararası terörizmin önlenmesi için sözleşme hazırlayamamıştır. Bunun nedeni ise, insanların self determinasyon haklarının terörizm kavramının içinde yer alıp almayacağı ve silahlı çatışma içindeki devlet eylemlerinin terörizm kavramı içinde sayılıp sayılamayacağı konularındaki tartışmaların kapsamlı bir sözleşmenin hazırlanmasını engellemesi olmuştur (Lizardo, Bergesen, 2004: 38). Başka bir deyişle, devletler terörizmin ne olduğu ve neyi kapsadığı konusunda anlaşamamışlardır.

Uluslararası hukuk açısından, devletlerin üniter yapısına ve bağımsızlığına karşı bir eylem gerçekleştiğinde, bu eylemden mağdur olan ülkenin, eylemi bertaraf etmek için güç kullanması kabul görmektedir (Akkan, 2009: 69). Fakat teröre yönelik kendini savunma hakkını kullanma hakkında uluslararası hukukun belirlediği bazı şartlar vardır. Öncelikle, terör faaliyetlerinin veya terörist eylemlere neden olan ülke desteğinin, 51'nci madde kapsamında silahlı bir saldırı olarak kabul edilebilmelidir (United Nations, 1994). Bir ülkenin silahlı terör eylemlerine yönelik istisnai özellikteki BM Antlaşması'nın 51'nci maddesi kapsamında güç kullanma hakkını *gerekliklik*, *orantılılık* ve *aciliyet* prensipleri çerçevesinde ele almaktadır (Kedikli, 2005: 31). Farklı bir ifadeyle, saldırıyı önlemek adına, askeri kuvvet kullanmanın dışında çıkar yol kalmamalı ve meşru müdafaa maksadıyla kullanılan askeri kuvvet, uygulanan haksız saldırıyla orantılı olmalı ve aşırı zarar verilmemelidir (Greig, 1991: 383).

Özetle, self-determinasyon hakkının sömürge altındaki halkların kullanımına açık olduğu ve kurulacak devletin sınırının sömürge altındaki devletin sınırıyla örtüşmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Demokratik bir ülkede, her birey ve grup yönetime katılma hakkına sahiptir ve bu hak self-determinasyonun kullanımıyla gerçekleşir. Ancak, sömürge olmayan ülkelerdeki etnik grupların ayrılma istekleri uluslararası hukukta kabul

edilmemektedir ve bir ülke içinde yaşayan etnik gruplar bu hakka dâhil değildir. Ayrıca, self-determinasyon hakkının tanınması ter rismi me rula tırıp me rula tırmadığı konusunda devletler arasında siyasi anlaşmazlıklar devam etmektedir ve BM'nin terörizmin genel kabul gören bir tanımını yapmasını engellemektedir.

Self determinasyon hakkı, uluslararası hukukta ciddi yer edinmiş olsa da, kapsam ve içeriği bakımından önemli tarti malara ve farklı yorumlamalara konu olmaktadır. Bu konudaki tarti malar, genellikle bu hakkın içeriğinin ne olduğu ve self determinasyon hakkına sahip olma yeteneğine sahip olan halkın içeriğine kimlerin girdiği üzerine yoğunlaşmaktadır (Be e, 2002: 53). Bir diğer tarti ma konusu ise, hangi şartlarda güç kullanma haklarının olabileceği yönündedir. Kurtuluş hareketlerimim g   kullanımlarını yasalla tırma konusunda BM  artı'nın 51'nci maddesi bağlamında self-defense yani meşru müdafaaya sığınmaya çalışmaktadırlar. Kurtuluş Hareketlerinin meşru müdafa ile direni lerini yasalla tırma ve haklı savaş (Jus ad bellum) doktrini ile bağda tırmaktır (Andreopoulos, 1994: 199). Bu dayanak noktaları ise 1970 Tarihli BM Antlaşması  er evesinde Devletlerarasında Dostane İlişkiler ve İ  birliğine İlişkin Uluslararası Hukuk Prensiplerine Dair Sözleşme ile “... *Bu insanlar, self determinasyon haklarını tatbik etme arayışı içinde, zorlayıcı güce karşı eylem ve direni lerinde, BM  artı'nın prensip ve amaçlarına uygun olarak destek ve aramak haklarına sahiptirler*” hükmi olu tırmaktadır. Çünkü bu hüküm gereği kendini self-determinasyon hakkından mahrum bırakmaya çalışan zorlayıcı eylemlere karşı BM  artı'ndan destek arayan toplumları güçlendirmektedir.

Ayrılıkçı grupların uluslararası sistemle ilişkisi, self determinasyon talebi ve terörizm arasındaki ayrımı belirleyebilir. Uluslararası sistemle iyi ilişkisi olan bir ulus devletteki ayrılıkçı grup terörist olarak nitelendirilebilirken, kötü ilişkisi olan bir devletin içindeki ayrılıkçı grup ise uluslararası sistem tarafından self determinasyon talebinde bulunan bir halk olarak görülebilir. Örneğin, Yemen'in birleşmesiyle gerçekleşen self determinasyon talebi, Kuzey Yemen (Yemen Arap Cumhuriyeti) ve Güney Yemen (Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti) devletlerinin uzun görüşmeler sonucu 22 Nisan 1990'da Yemen Cumhuriyeti'ni kurmalarıyla gerçekleşmiştir (Crawford, 2007: 706). Bu  rnek, aynı halktan gelen iki farklı devletin birleşerek Yemen Cumhuriyeti'ni oluşturmasıyla gerçekleşmiştir. Kuzey Yemen ve Güney Yemen adı verilen devletler, uzun süren görüşmeler sonrasında 22 Nisan 1990 tarihinde anlaşarak Yemen Cumhuriyeti'ni

kurmuşlardır. Antlaşmada belirtilen şartlara göre, Yemen Cumhuriyeti, önceden var olan iki devletin tek ve tam halefi olarak kabul edilmiştir. Her iki devletin daha önce imzaladığı uluslararası antlaşmalar, Yemen Cumhuriyeti'nin de geçerli olacak şekilde devredilmiş ve bu antlaşmalardan doğan hak ve sorumluluklar da yeni devlete aktarılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SELF DETERMİNASYON BAĞLAMINDA YEMEN KRİZİ

Günümüzdeki duruma tezat bir şekilde, zenginliği ve refahı dolayısıyla *Mutlu Arabistan* olarak bilinen Yemen (Sohlman, 2011: 236) tarih boyunca birçok çatışmaya sahne olmuştur. Yemen'in tarihine bakıldığında, ülkenin pek çok iç savaş, darbe ve siyasî istikrarsızlık yaşadığı görülmektedir. Bugün itibariyle gerek BM gerek düşünce kuruluşlarının raporlarında silahlı çatışmalardan kaynaklı olarak insani krizin en yoğun yaşandığı yerlerden biri Yemen'dir (Rençber, 2021: 844).

Yemen'deki sorunlar, birçok açıdan self-determinasyon ilkesi ile alakalıdır. Self-determinasyon, uluslararası alanda en çok tartışılan konulardan birisidir. Fransız ihtilali ve Amerikan bağımsızlık savaşıyla başlayan hareket, daha sonra uluslararası arenaya sıçramıştır. Bugün dünyanın pek çok bölgesinde yaşayan ve etnik, dilsel, ya da dinsel açıdan farklı toplumlar self determinasyona dayanarak bağımsızlık talep etmektedir (Taşdemir, 2000: 218). Bir ulusun kendi kaderini tayin etme konusunda başlayan tartışmalar, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden günümüze kadar devam etmiştir. Self determinasyon hakkı, tarihen ve esas itibariyle kendi devletini kurma peşinde olan halkların ve grupların taleplerini yansıttığından ayrılıkçı hareketlerin sıkça kullandığı bir araç olmuştur (Kütükçü, 2004: 261). Ayrılıkçı grupların uluslararası sistemle ilişkisi, self determinasyon talebi ve terörizm arasındaki ayrımı belirleyebilmektedir. Uluslararası sistemle iyi ilişkisi olan bir ulus devletteki ayrılıkçı grup terörist olarak nitelendirilebilirken, kötü ilişkisi olan bir devletin içindeki ayrılıkçı grup ise uluslararası sistem tarafından self determinasyon talebinde bulunan bir halk olarak görülebilir. Örneğin, Yemen'in birleşmesiyle gerçekleşen self determinasyon talebi, Kuzey Yemen (Yemen Arap Cumhuriyeti) ve Güney Yemen (Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti) devletlerinin uzun görüşmeler sonucu 22 Nisan 1990'da Yemen Cumhuriyeti'ni kurmalarıyla gerçekleşmiştir (Crawford, 2007: 706). Bu örnek, aynı halktan gelen iki farklı devletin birleşerek Yemen Cumhuriyeti'ni oluşturmasıyla gerçekleşmiştir. Kuzey Yemen ve Güney Yemen adı verilen devletler, uzun süren görüşmeler sonrasında 22 Nisan 1990 tarihinde anlaşarak Yemen Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Antlaşmada belirtilen şartlara göre, Yemen Cumhuriyeti, önceden var olan iki devletin tek ve tam halefi olarak kabul edilmiştir. Her iki devletin daha önce imzaladığı uluslararası antlaşmalar, Yemen

Cumhuriyeti'nin de geçerli olacak şekilde devredilmiş ve bu antlaşmalardan doğan hak ve sorumluluklar da yeni devlete aktarılmıştır (Ehtibarlı, 2016: 160).

Yemen'deki çatışmaların başlangıcı, Kuzey Yemen ve Güney Yemen arasındaki güç mücadelesine ve dış müdahalelere dayanmaktadır. 1960'larda iki ülke arasında yaşanan çatışmalar sonucunda, 1990 yılında birleşme gerçekleşmişse de Güney Yemen'in birleşmenin adil olmadığını ve kendilerine özerklik verilmesini dile getirmeleri ve Yemen Cumhuriyeti'nden ayrılmaya ilişkin talebi, self determinasyon ilkesi ile bağlantılıdır. Birleşme sonrası yaşanan ekonomik ve güvenlik sorunlar ve farklı siyasi, kültürel ve etnik yapıların bir arada yaşaması, halkın kendi kaderini tayin etmesine engel olduğu gibi halkın kendi kaderini tayin etme hakkını da kısıtlamaktadır. Bunun yanı sıra, Yemen'deki çatışmaların dış müdahalelerle daha da karmaşık hale gelmesi, halkın kendi kaderini tayin etme hakkına müdahale etmektedir. Dış müdahaleler, ülkenin iç işlerine müdahale ederek, halkın kendi kaderini tayin etme hakkını kısıtlamaktadır. Sonuç olarak, Yemen'deki sorunlar, halkın kendi kaderini tayin etme hakkına engel oluşturan faktörlerdir. Bu nedenle, ülkede barış ve istikrarın sağlanması için self-determinasyon ilkesinin göz önünde bulundurulması ve bu ilkeye uygun bir çözüm bulunması gerekmektedir. Çünkü Güney Yemen'in Yemen Cumhuriyeti'nden ayrılmaya ilişkin talebi, kendi geleceği hakkında karar verme hakkını kullanmak istemesiyle ilgilidir. Self determinasyon ilkesi, herhangi bir topluluğun kendi geleceği hakkında karar verme hakkını ifade eder ve uluslararası toplum tarafından kabul edilmiştir. Bu nedenle, Güney Yemen'in talebi ve 1994 yılında merkezi hükümet güçleri tarafından bu talebi bastırılması, self determinasyon ilkesinin uygulanması açısından ele alınmalıdır. Çünkü bu durum, uluslararası hukukun önemli bir ilkesi olan self determinasyon ilkesine aykırı olduğu gibi, Yemen'deki çatışmaların temel nedenlerinden de biridir.

5.1. Yemen Sorunlarının Tarihsel Geçmişi

Yemen'deki sorunların tarihsel geçmişi oldukça karmaşık ve çok yönlüdür. Yemen, tarihi boyunca birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır ve bölgedeki coğrafi konumu nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, Yemen'deki sorunların tarihsel kökenleri, birçok farklı etkenin bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır. Yemen, tarihinin büyük bir bölümünde, çeşitli krallıklar ve imparatorluklar tarafından

yönetilmiştir. Bu krallıklar arasında Himyar, Sabae, Ma'rib ve Hadramawt gibi önemli isimler bulunmaktadır. Daha sonra, İslam'ın yayılması ile birlikte, Yemen, birçok farklı Müslüman devlet tarafından yönetilmiştir (Döner ve Özcan, 2020: 806).

Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyılda Yemen'i fethetmiş ve 1918 yılına kadar Yemen'de hâkimiyet kurmuştur. Yemen, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra birçok bölgesel güç ve krallık tarafından yönetilmiştir. 1962 yılında Yemen Cumhuriyeti kurulmuş ve ülke, Yemen Arap Cumhuriyeti ve Güney Yemen olarak iki ayrı devlet olarak yönetilmiştir (Sert, 2016: 122).

Yemen, tarihi boyunca farklı krallıklar ve imparatorluklar tarafından yönetildiği gibi modern tarihi boyunca da farklı siyasi yapılar tarafından idare edilmiştir. Bu farklı yönetim yapıları nedeniyle Yemen, bir süre iki ayrı devlet olarak varlığını sürdürmüştür. 1990 yılında, Yemen'in iki bölgesi birleşmiş ve tek bir devlet haline gelmiştir. Ancak, birleşme süreci oldukça zorlu geçmiş ve birçok sorun yaşanmıştır. Ülke, iç savaş, ayaklanmalar, terör saldırıları ve yoksulluk gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Yemen'deki bugünkü krizlerin tarihsel kökenleri, bu farklı tarihi olayların bir sonucudur. Savaş ve insani krizler, ülkenin geçmişindeki siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar, etnik ve dini çatışmalar, yabancı müdahale ve diğer faktörlerin bir sonucudur. Bu nedenle, Yemen'deki sorunların tarihsel kökenleri oldukça derindir ve çözümleri zor bir konudur (Aydıntepe ve Artokça, 2018: 3).

Güney Yemen, 1839 yılında Aden'in İngilizler tarafından işgal edilmesiyle başlayan bir süreçte, İngiliz sömürgesi haline gelmiştir. 1967 yılına kadar Güney Yemen'de İngiliz hâkimiyeti devam etmiştir. 1967 yılında, Güney Yemen Bağımsızlık Bildirgesi'ni ilan etmiş ve 26 Eylül Devrimi olarak adlandırılan bir hareketle İngiliz hâkimiyetinden bağımsızlığını kazanmıştır (Arslan, 2015: 21). Kuzey Yemen ise Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra birçok farklı bölgesel güç ve krallık tarafından yönetilmiştir. 1962 yılında, Yemen'de Kuzey Yemen Devrimi gerçekleşmiş ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Kuzey Yemen, bağımsızlığını kazandıktan sonra, 1967 yılında Güney Yemen'in bağımsızlığını tanımamış ve iki ülke arasında bir çatışma başlamıştır. Ancak, 1990 yılında Kuzey ve Güney Yemen, birleşerek tek bir devlet haline gelmiştir. Bu birleşme süreci oldukça zorlu geçmiş ve birçok siyasi, ekonomik ve sosyal sorunla karşı

karşıya kalınmıştır. 1994 yılında, Birleşik Yemen’de iç savaş çıkmış ve bu süreçte Güney Yemen, ayrılıkçı bir hareketle yeniden bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ayrılıkçı hareket, birkaç ay sonra Kuzey Yemen tarafından bastırılmış ve Güney Yemen yeniden Kuzey Yemen ile birleşmiştir (Aydıntepe ve Artokça, 2018: 5).

Günümüzde, Yemen, siyasi, ekonomik ve insani krizlerle boğuşan bir ülkedir. Ancak, tarihi olarak Yemen’in Güney ve Kuzey olarak ayrılması, ülkenin tarihi ve siyasi gelişimi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Kuzey Yemen Devrimi, 26 Eylül 1962 tarihinde gerçekleşmiş ve Yemen’de İmam Ahmed bin Yahya’nın yönetimine son vererek cumhuriyetin ilan edilmesini sağlamıştır. Bu devrim, öncelikle İmam Ahmed bin Yahya’nın otoriter yönetimi ve ülkede yoksulluğun artması nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Özellikle Kuzey Yemen’in fakir bölgelerindeki halk, İmam’ın yönetimi altında yoksulluk ve eşitsizlikle mücadele etmek zorunda kalmıştır. İmam Ahmed bin Yahya, ülkede sadece az sayıda aileye ait olan toprakların kontrolünü elinde tutarken ve geniş halk kesimleri yoksulluk içinde yaşamaktadır. Ayrıca, İmam’ın yönetimi altında ülkede özgürlüklerin kısıtlanması, siyasi muhaliflerin baskı altına alınması ve ayrımcılık uygulanması gibi sorunlar da vardır. Tüm bu nedenlerden dolayı, Kuzey Yemen halkı, cumhuriyet ilanı için bir devrim yapmaya karar vermiş ve bu devrim sonucunda cumhuriyet ilan edilmiştir (Arslan, 2015: 21).

5.2. Kuzey ve Güney Yemen’in Birleşmesi

Kuzey Yemen Devrimi sonrasında, Kuzey Yemen cumhuriyet ilan etmiş ve bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak Güney Yemen, bağımsızlığını ilan edip Kuzey Yemen’i tanımamıştır. Bu durumun en temel sebeplerinden biri, Güney Yemen’de iktidarda bulunan sosyalist yönetimin, komünizm ve Pan-Arabizm ideolojilerine bağlılığı olmasıdır. Güney Yemen yönetimi, Kuzey Yemen’i kapitalist ve monarşik bir yapı olarak görmüş ve bu nedenle Kuzey Yemen’in cumhuriyet ilanını kabul etmemiştir. Ayrıca, birleşme süreci sırasında Kuzey Yemen, güç dengesi açısından avantajlı bir konumdadır ve Güney Yemen’in birleşme konusundaki talepleri göz ardı edilmiştir. Güney Yemen yönetimi, birleşme sürecinde daha fazla söz sahibi olamayacaklarını ve kendi siyasi, ekonomik ve kültürel kimliklerinin korunmayacağını düşündüğü için birleşmeyi kabul etmemiştir. Özetle, Güney Yemen, Kuzey Yemen’in cumhuriyet ilanını kabul etmemiş ve ayrı bir ülke

olarak varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle, Yemen'in tarihi boyunca Güney ve Kuzey olarak ikiye ayrıldığı söylenebilir (Devran ve Aloowa, 2020: 150).

19'ncü yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında, İngilizler Aden ve Yemen'in güneyindeki etki alanlarını genişletirken, Osmanlılar ise özellikle Sanaa şehri ve Yemen'in diğer bölgelerinde hâkimiyetlerini genişletmeye çalışmıştır. Bu süreçte, Yemen'in kuzeyindeki Zeydilerin isyanları sonucu Osmanlılar buradaki kontrolü zaman zaman kaybetmiş ve sonunda Zeydi lider İmam Yahya'nın Osmanlı'ya başkaldırmasıyla, 1911 yılında Zeydilerin iç işlerinde özerklik, dış işlerinde ve savunmada ise Osmanlı'ya bağlılık prensiplerini belirten bir antlaşma yapılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin Yemen'den çekilmesiyle, Kuzey Yemen İmam Yahya liderliğinde 1918 yılında bağımsız bir krallık haline gelmiştir (Cingöz, 2018: 59).

Mart 1958'de Mütevekkil Krallığı Suudi tehdidine karşı koymak için Mısır ve Suriye ile Birleşik Arap Devletleri Konfederasyonuna katılmıştır (Arslan, 2015: 21). Fakat İmam Ahmed'in 1962'de vefat etmesinin ardından Mısır Devlet Başkanı Abdül Cemal Nasır'ın etkisinde kalan ve Nasırcı, sosyalist düşünceleriyle bilinen Abdullah el-Sallal önderliğindeki cumhuriyetçi bir askeri darbe, İmam Muhammed el-Bedir'i devirmiş ve İmamlığa son vererek Yemen Arap Cumhuriyeti'ni kurmuştur (Hanioğlu, 2018: 26). İmam Bedr'in kaçması sonrasında, Kuzey Yemen'deki Zeydi aşiretlerini etrafında topladığı ve bu durumun Cumhuriyetçilerle Kralcılar arasında 8 yıl sürecek bir iç savaşa yol açtığı bilinmektedir.

Yeni hükümet Kuzey Yemen toprakları üzerinde tam bir kontrol sağlayamamış ve bu da Suudi Arabistan ve Ürdün'ün desteklediği kralcılarla cumhuriyetçiler arasında bir iç savaşa yol açmıştır. Arap-İsrail Savaşı'nın patlak verdiği 1967 yılı, Yemen'deki ordularını desteklemek için Mısır'ın gönderdiği askerlerin geri çekilmesine yol açmıştır. Ancak 1970 yılına gelindiğinde, tarafların hiçbirinin kesin bir zafer elde edemediği bir durum ortaya çıkmıştır. Bu durum, Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki bir uzlaşma sonucu imzalanan bir antlaşmayla sonuçlanmıştır. 1970 yılında Suudi Arabistan kralcılara verdiği desteği keserek Yemen Arap Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve müteakip Mütevekkil Krallığı ile Yemen Arap Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışından sonra Yemen'deki siyasi ve askeri mücadeleler ülkenin istikrara kavuşmasının

önündeki engeller olmuştur. Bu sorunlar özellikle ülke içindeki yapıların kendi kaderini tayin etme konusunda bir yol izleme eğilimine sebebiyet vermiştir (Parfitt, 1996: 38). Antlaşma sonucunda, Kuzey Yemen'de Cumhuriyet'in kurulması kararlaştırılmış ve Kralcılara bazı önemli görevler verilerek İmam Bedr ailesi sürgüne gönderilmiştir.

1960'lı yıllar, Kuzey Yemen için olduğu kadar Güney Yemen için de önemli değişimlere sahne olmuştur. Kuzey Yemen'de yaşanan iç savaş, Güney Yemen'deki milliyetçi duyguların artmasına sebep olmuştur. İngiltere ise, 1839 yılında Hindistan yolu güvenliğini sağlamak ve donanmasının lojistik desteğini güvence altına almak amacıyla ele geçirdiği Güney Yemen'in 1968 yılında bağımsızlığını kazanacağını ve bu yeni bağımsız ülkeyle savunma anlaşması yapmayacağını açıklamıştır. Nihayetinde 1967 yılında İngilizler bölgeden çekilmiş ve ardından Güney Yemen Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu olaylar, kuzey-güney ayrımının temellerini atmış ve bu ayrım 1990 yılına kadar devam etmiştir (Orkaby, 2014: 9).

Yemen'in siyasi tarihindeki önemli olaylardan biri, 1970'te gerçekleşen sol bir darbeyle Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti olarak isim ve rejim değişikliği yaşamasıdır. Ancak, Güney Yemen, stratejik limanlara ve geçiş güzergahlarına sahip olması nedeniyle, Kuzey Yemen'e göre daha fazla gelişme fırsatı bulmuştur (Yıldırım, 2015: 7). Bu durum, Kuzey ve Güney Yemen arasında şiddetli çatışmalara neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında, 1990 yılı Yemen için önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte, ekonomik çöküşün eşiğinde olan Güney Yemen, Kuzey Yemen ile birleşerek Yemen Cumhuriyeti'ni oluşturmuştur (Arı, 2012: 223). Cumhurbaşkanı Kuzey Yemen'den Ali Abdullah Salih olurken, Başbakan Güney Yemen'den Yasin Sait Numan'dı. Yeni cumhuriyetin ekonomik faaliyetleri merkezi Aden, siyasi faaliyetleri ise merkezi Sanaa olmuştur. Birleşme sonrasında, Yemen Cumhuriyeti, Arap yarımadasındaki monarşilerin yıkılması için mücadele eden gruplara destek vereceğini açıklamıştır (Cleveand, 2008: 499).

Yemen'in birleşmesi, 1990 yılında gerçekleşmiştir. İki ülkenin birleşme süreci, 1980'lerin sonunda başlamış ve 1990 yılına kadar devam etmiştir. Bu süreçte, birçok zorluk yaşanmış ve çeşitli engellerle karşılaşmıştır. Ancak, taraflar arasındaki müzakerelerin sonucunda birleşme kararı alınmıştır. Birleşme süreci, her iki ülkedeki

siyasi partiler ve liderler arasında yapılan müzakereler sonucu gerçekleştirilmiştir. İki ülkenin anayasaları, birleşik bir anayasa ile değiştirilmiş ve yeni bir federal devlet oluşturulmuştur. Yemen'in birleşmesi ile iki ülke arasındaki sınır da kaldırılmış ve tek bir ülke haline gelmiştir. Ancak, birleşme sonrası bazı sorunlar yaşanmıştır. Özellikle, farklı siyasi, kültürel ve etnik yapıların bir arada yaşaması, bazı gerilimlere neden olmuştur. Ayrıca, ülkede yaşanan ekonomik sorunlar ve terörizm gibi güvenlik sorunları da birleşmenin ardından artmıştır. Özetle Yemen'in birleşmesi, uzun bir süreçte gerçekleşen zorlu müzakereler sonucu gerçekleştirilmiştir. Ancak, birleşme sonrasında da bazı sorunlar yaşanmış ve ülke, hala birçok zorlukla karşı karşıyadır (Şeker, 2021: 460).

Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesine yol açan tarihsel arka planı, olayları ve kusurlu birleşme sürecine duyulan kızgınlık nedeniyle 2007'de Güney Hareketi veya Al-Hirak Al-Janoubi'nin ortaya çıkmıştır. Bu süreçte gelişen olaylar kendi kaderini tayin hakkını doğrudan ortaya koymasa da kendi kaderini tayin etmede önemli faktörler olan Kuzey ve Güney Yemen'in farklı siyasi sistemlerine, kültürlerine, değerlerine, inançlarına, çıkarlarına ve meşguliyetlerine dikkat çekmektedir. Ek olarak, Kuzey ve Güney Yemen arasındaki siyasi yakınlaşma süreci kendi kaderini tayin hakkının kullanımının bir tezahürü olarak görülebilecektir (Burrowes, 1991: 489).

Yemen'in birleşmesinin ardından birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bunların en temel sebeplerinden biri, farklı siyasi, kültürel ve etnik yapıların bir arada yaşamasıdır. Birleşme sonrasında, Kuzey Yemen'deki Zeydi Şii nüfus ile Güney Yemen'deki İbadilik mezhebine bağlı olan nüfus arasında gerilimler yaşanmıştır. İbadilik mezhebi, Yemen'in güneyinde yaygın bir şekilde uygulanırken, Zeydi Şii mezhebi ise Kuzey Yemen'de yaygındır (Kılınç, 2008: 950). Bu farklılıklar, birleşme sonrasında bazı siyasi partilerin ve grupların farklı taleplerde bulunmasına neden olmuştur. Ayrıca, Yemen'in birleşmesi sonrasında, ekonomik sorunlar artmıştır. Güney Yemen, doğal kaynakları açısından daha zengin bir bölgeydi ve bu kaynaklar Kuzey Yemen'e göre daha fazla gelir sağlamaktadır. Ancak, birleşme sonrasında bu kaynakların kullanımı ve dağılımı konusunda anlaşmazlıklar yaşanmış ve ülke genelinde ekonomik sorunlar artmıştır (Dursun, 2019: 13).

Güç paylaşımı düzenlemesinin uygulanması, büyük bir bürokrasi oluşumuna neden olmuştur ve bu durum, hükümet yetkilileri, bürokratlar ve ordunun dağılmış bir şekilde kalmasına yol açmıştır. Merkezi yürütme komitesindeki Kuzeyli üç üye ve Güneyli iki üye, devlet politikasının önemli konularında öne çıkmak için Salih ve Kuzey seçkinlerine güç vermektedirler (Holzapfel, 2014: 11). 23 Nisan 1993'te gerçekleştirilen parlamento seçimleri, Güney merkezli Yemen Sosyalist Partisi'nin 301 üyeli mecliste 56 sandalye kazanarak üçüncü sıraya yerleşmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak bu sonuç, Güneyli siyasetçiler arasında hayal kırıklığı yaratmıştır. 1993 yılının sonuna doğru, güneyliler, yeni siyasi düzenlemelerle ilgili şikâyetlerini ve memnuniyetsizliklerini dile getirmeye başlamıştır. Bu durum, Nisan 1994'ün sonlarında Kuzey ve Güney orduları arasında çatışma olaylarına neden olmuş ve çatışmalar tam ölçekli bir iç savaşa dönüşmüştür. Güneyli liderler, 20 Mayıs 1994'te ayrılmayı ilan ederek çatışmaların tırmanmasına sebep olmuştur. 4 Mayıs ve 7 Temmuz 1994 tarihleri arasında gerçekleşen çatışmalar ise bu sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Salisbury: 2018: 9). Yemen, 1990 yılında Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesiyle kurulan bir cumhuriyettir. Ancak, birleşme sonrası Kuzey ve Güney arasındaki çatışmalar sona ermemiş ve 1994 yılında Kuzey'in Güney'deki kaynaklara hâkim olması, Güney'de sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu durum, ülkedeki meşruiyet sorunlarını artırdı ve Husiler gibi ayrılıkçı grupların ülkenin bütünlüğüne tehdit oluşturmaya yol açmıştır. Güney'deki bağımsızlık yanlısı hareket, ekonomik ihmal, siyasi baskı, yolsuzluk, azgelişmişlik ve işsizlik sorunları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ülkenin demokratik bir yapıya sahip olmaması, kabileler arası mücadeleler ve siyasi sistemin eşit dağıtılmaması da ülkenin sorunlarını kronikleştirdi ve devletin meşruiyetini sorgulanır hale getirmiştir. Bunların yanı sıra, merkezi hükümetin yetersizliği ve temel işlevlerini yerine getirememesi, ülke içindeki ayrılıkçı hareketleri daha da güçlendirmiştir. Güney Yemen'in, ayrılmaya yönelik talebi, 1994 yılında Abdullah Salih'in kontrolündeki merkezi hükümet güçleri tarafından bastırılmış ve Kuzey Yemen, Güney Yemen'e karşı cezalandırma amaçlı bir politika izlemiştir. Bu durum Güney Yemenliler tarafından birleşmeden ülke içi bir sömürgeye geçiş olarak adlandırılmıştır (Cingöz, 2018: 62). Yani, Güneydeki yükseliş hareketi, devlet güçleri tarafından bastırılmış ve Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, güç paylaşım sürecini yeniden yapılandırmak amacıyla Güney sivil ve ekonomik alanını daha da marjinalleştiren önlemler almıştır. Güneyde kamulaştırılan topraklar, Salih'in müttefiklerine dağıtıldıktan sonra rantie devleti genişlemiş ve güneyliler, 1994 iç savaşındaki kayıplarını, esas olarak Kuzey

işgali dönemi olarak görmüşlerdir (Feierstein, 2019: 7). Bu durum sorunların sürmesine ve zamanla büyümesine neden olmuştur. Hatta Güney bölgesinin daha da marjinalleştirilmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, Güney'in marjinalleştirilmesi ve ekonomik geri kalmışlığı devam ettikçe bölgede güçlü bir bağımsızlık hareketi ve ayrılıkçı taleplerin yükselmesine de neden olmaktadır.

Yemen'deki istikrarsızlık ve siyasi çalkantılar, bölgedeki terör örgütlerinin faaliyetlerini arttırmıştır. 1980'lerin sonundan itibaren varlığı gözlemlenen bu örgütler arasında en öne çıkan El-Kaide'dir. Merkezi otoritenin zayıflığı sayesinde El-Kaide Yemen'de geniş bir alan edinmiştir. 2004 yılında gerçekleştirilen Aden'deki ABD donanması saldırısı, 17 denizcinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Arap Yarımadası El-Kaide adı altında yeniden yapılanan örgüt, 2009 yılında ABD'nin Yemen güvenlik güçleriyle yaptığı iş birliği sonucunda çökertilememiştir. Ancak bu mücadele sırasında, birçok sivil de hayatını kaybetmiştir (Swietek, 2017: 39)

Yemen'deki çatışmaların günümüzdeki görünümüne bakıldığında, merkezi yönetimle karşı karşıya olan Husilerin çatışmaların önemli bir tarafını oluşturduğu söylenebilecektir. Husi Hareketi, MS 897'den 1962'ye kadar kuzey Yemen'de çeşitli biçimlerde hüküm süren Zeydi İmamlığının mirasını devralan sosyo-politik bir harekettir. Zeydi cemaati, içtihat bakımından Sünni Hanefi mezhebine yakın olup imamların ilahi yanılmazlığına karşı çıkan doktrin bakımından Beş Şii'lik'e benzemektedir (Freeman, 2009: 1008). Bu, İran, Lübnan, Irak, Bahreyn, Afganistan, Pakistan, Hindistan ve doğu Suudi Arabistan'da egemen olan On iki Şii'lik'ten farklıdır. Yemen 1538-1636 yılları arasında Osmanlıların yönetiminde kalmış ancak Zeydiler dağlık bölgelerdeki hâkimiyetlerini sürdürmüştür. Husi Hareketi, 1962'de Zeydi İmamlığının kaldırılmasının ardından Yemen'deki Zeydi cemaatinin marjinalize edilmesine ve Suudi rejiminin desteklediği Vahhabi etkinin ve Islah Partisi'nin beyin yıkama çabalarının artmasına karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Yemen'deki çatışmaların temel dinamiklerinden biri, Hüseyin Bedreddin el-Houthi liderliğindeki silahlı bir hareketin, 2004-2010 yılları arasında, Yemen hükümeti güçleriyle bir dizi savaşa girerek Zeydi cemaatinin dini ve siyasi alanını yeniden kazanmaya çalışmasıdır. Husiler veya Zeydi Şii hareketinin isyanı, merkezi otoritenin zayıf olduğu ve ekonomik olarak ihmal edilmiş Saada dağ eyaletinde başlamış ve Yemen nüfusunun %35 ila %40'ını oluşturan bir grup tarafından desteklenmiştir (Gün, 2012: 125).

Yemen'deki Husi isyancıları self determinasyon mücadelesi veren gruplardan biridir. Husi isyancıların talepleri, Yemen'deki siyasi ve ekonomik sorunların çözümü için daha fazla söz sahibi olmakla birlikte, aynı zamanda Zeydi Şii Müslümanlarının haklarını korumak ve temsil etmekle ilgilidir. Bu nedenle, Husi isyancıları, Zeydi Şii Müslümanların haklarını savunmakta ve onların daha fazla söz sahibi olmalarını talep etmektedirler. Bu talepleri, Yemen'deki self determinasyon mücadelesi ile bağlantılıdır çünkü self determinasyon ilkesi, bir halkın kendi geleceği hakkında karar verme hakkını ifade eder. Husi isyancıları da kendi haklarına saygı gösterilmesini ve kendi gelecekleri hakkında karar vermelerine izin verilmesini talep etmektedirler.

5.3. Yemen Arap Baharına Genel Bir Bakış

Arap Baharı, 2010 yılında başlayan ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da birçok ülkede hükümet karşıtı protestoların patlak vermesiyle başlayan bir dizi olaydır (Can, 2020: 38). Bu protestolar, halkın demokrasi, insan hakları ve ekonomik adalet taleplerini yansıtmaktadır. Arap Baharı'nın en önemli sonuçlarından biri, bölgedeki siyasi rejimlerin değişmesidir (Saed, 2020: 48).

Yemen, Arap Baharı'nın bir parçası olarak 2011 yılında büyük bir siyasi kriz yaşamıştır. Bu kriz, ülkenin kuzeyindeki Husi isyancıların ve güneydeki ayrılıkçıların etkisiyle daha da kötüleşmiştir. Husiler, Zeydi Şii bir grup olarak bilinir ve Yemen'in kuzeyindeki Saada vilayetinde yoğunlaşmıştır. Kendilerini hükümete karşı mücadele eden bir hareket olarak tanımlayan Husiler, 2014 yılında başkent Sana'a'yı ele geçirmiş ve hükümeti devirmişlerdir. Bu olaylar sonrasında Yemen'de iç savaşın da getirisiyle ülke Kuzey Yemen (Yemen Arap Cumhuriyeti) ve Güney Yemen (Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti) olarak ikiye bölünmüştür.

Arap Baharı sürecinde, self determinasyon mücadelesi veren grupların talepleri de gündeme gelmiştir. Özellikle Yemen, Libya ve Suriye gibi ülkelerdeki iç savaşlar, farklı etnik ve dini grupların kendi haklarını savunmak için silahlı mücadele yürüttükleri çatışmalara dönüşmüştür. Bu bağlamda Husi Hareketi, Başkan Salih rejiminin mağdur ettiği Kuzey Yemen'deki insanların geniş bir kesimini destekleyici tabanına katmış ve 2011 Arap Baharı protestoları hareketin siyasi hedeflerine ulaşması için bir fırsat

yaratmıştır. Husi Hareketi ile Güney Hareketi'nin çıkarları, protestolar sırasında Başkan Salih'in rejimine duydukları ortak düşmanlık ve Zeydiler ile diğer kuzey aşiret toplulukları ve güney Yemenliler arasındaki bölgesel ayrımcılık algısı nedeniyle örtüşmüştür (Day, 2010: 3).

Yukarıdaki anlatılanların bir kısmı, özellikle Zaydi topluluğunun ve diğer kabile topluluklarının tarihsel ve kültürel kimliklerini koruma çabaları, bölgesel özerklik talepleri ve demokratik reform istekleri, self-determinasyon kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Yukarıda anlatılan Zaydi, Houthi ve Güney Hareketleri, Yemen'de kendi kendini yönetme hakkını talep eden halk gruplarıdır ve bu açıdan self-determinasyon kavramı ile ilişkilendirilmektedir

Husiler, isyanlarının yanı sıra 2009 yılında Suudi Arabistan'ın sınırlarını ihlal ederek ülkeye saldırılar düzenlemişlerdir. Bu olay, Husilerin isyan hareketinin uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur (Taşdemir, 2019: 335). Aynı şekilde Laub'un (Laub, 2016, Yemen's Tragedy: War, Stalemate, and Suffering, Council on Foreign Relations (cfr.org) analizinde de Yemen'deki krizin uluslararası boyutu olduğunu ve ABD, Körfez Ülkeleri ve Suudi Arabistan Husilerle savaş halindeyken, İran ise Husileri desteklediğini belirtmektedir (Büyükkara, 2011:134). Yani, Suudi Arabistan öncülüğündeki Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt, Katar, Mısır, Fas, Ürdün, Sudan ve Senegal gibi ülkelerin bulunduğu koalisyon gücü, Yemen hükümetine destek vererek Husi isyancılarına karşı mücadele ederken, diğer yandan, İran ise Husi isyancılarına destek verdiği belirtilmektedir. Özellikle Suudi Arabistan'ın, İran tarafından Husilere silah ve eğitim desteği sağlandığına yönelik iddialara rağmen tam anlamıyla iç sebeplerden kaynaklı Yemen sahnesine çıkmış olan Husiler üzerinde İran'ın, kontrol ve komuta uyguladığına ilişkin kesin bir ibare bulunmamaktadır (Rugh, 2015:149). Kısacası, analize göre ülkeler taraf tutmuş ve sorunun uluslararası bir boyut kazanmasında etkili olmuşlardır. İnsanların ulusal çıkarlar pahasına iktidara tutunma girişimlerini vurgulayan ve Salih'in Husilerle ittifakını ve Hadi'nin Suudi Arabistan ve Batı ile ittifakını ele alan Kasinof'un Raporu (2016: 4) gibi Salisbury'nin analizi de (2016: 9), Yemen'deki çatışmanın kökü olarak gücü vurgulamaktadır. Bunun bir iç güç mücadelesiyle başladığını, ancak Suudilerin ve İran'ın müdahalesinin çatışmayı tırmandırdığını öne süren her iki

analiz, İran ve Suudi Arabistan arasında *soğuk savaş* olarak adlandırılan bölgesel hâkimiyet mücadelesi ana neden olarak tanımlanmaktadır.

Husiler, 2014 yılında siyasi bir krizin ardından iktidara gelmiş ve Yemen hükümetine karşı ayaklanmıştır. Husilerin iktidara gelmesi, Yemen'deki diğer grupların siyasi güçlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Bu da kendi kendini yönetme hakkı olan self-determinasyonun ihlal edildiği anlamına gelmektedir. Yemen'deki çatışmaya uluslararası müdahaleler de eklenince, İran ve Suudi Arabistan arasındaki mücadele, Yemen'deki savaşın temel nedenlerinden biri olmuştur. Bu müdahaleler, Yemen halkının self-determinasyon hakkının korunmasını da engellemektedir. (BMGK Raporu, 2021). Sonuç olarak, Yemen'deki çatışma self-determinasyon hakkının korunmasını zorlaştıran birçok sorunu yansıtmaktadır. Ülkedeki farklı grupların haklarının ihlali, uluslararası müdahaleler ve siyasi güç mücadeleleri, Yemen halkının self-determinasyon hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.

2010 yılında ortaya çıkan yaygın bir barışçıl protesto hareketi olan Arap Baharı, Tunus'ta Mohamed Bouazizi'nin kendini yakması ve ardından Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin istifasıyla başlamıştır. Mısır, Libya, Suriye, Sudan, Cezayir ve Yemen dâhil olmak üzere diğer Arap ülkelerine hızla yayılmış ve kötü yaşam koşulları, siyasi ve güvenlik kısıtlamaları ve adil olmayan seçimlerden kaynaklanan hayal kırıklığıyla alevlenmiştir. (Al-Sakkaf, 2011).

Yemen'de 11 Şubat 2011'de gerçekleşen halk ayaklanmaları, diğer Arap ülkelerindeki benzer eylemlere benzer şekilde, Sanaa başta olmak üzere ülke genelinde reform talepleriyle başlamıştır. Husiler, bu sürece dâhil olarak Arap Baharı olarak bilinen ve Arap dünyasının birçok yerinde gerçekleşen değişim taleplerine katılmıştır. Bu dönem, Yemen'de özgürlük, demokrasi, adil seçimler ve insan hakları alanlarında önemli beklentilere yol açtı ve halkın bu konularda atılım yapılmasını talep etmiştir.

Yemen Baharı olarak bilinen 2011 Yemen protestoları, bölgenin istikrarı Yemen'in güvenliğiyle bağlantılı görüldüğünden, ekonomik ve güvenlik nedenleriyle ülke üzerinde kontrolü sürdürmek isteyen yabancı ülkelerden etkilenmiştir (Al-Muthafri, 2012: 507). Tunus Devrimi'nin başarısı ve demokratik fikirlerin yayılması, Yemen'de Arap Baharı'nın

ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yemenli gençler, yüksek işsizlik, ekonomik durgunluk, yolsuzluğa tepki olarak 27 Ocak 2011’de Sanaa’da protestolar başlatmıştır.

Başkan Ali Abdullah Salih rejimine karşı Yemen protestoları, çoğunluğu Sanaa Üniversitesi’nden olan 16.000’den fazla protestocunun Cumhurbaşkanı’nın devrilmesi çağrısı yapmasıyla önemli bir ivme kazanmıştır (Al-Muthafari, 2011: 508). Protestocular ise hükümetin otoritesine meydan okumaya kararlı bir duruş göstermiştir. 2 Şubat 2011’de Salih, 2013’te yeniden aday olmayacağını ve başkanlığı oğluna devretmeyeceğini açıklamıştır (Howard, 2011: 53). Ancak protestolar devam etmiş ve ülkenin diğer bölgelerine yayılmıştır.

18 Şubat’ta Taiz, Sanaa ve Aden’de binlerce Yemenli büyük çaplı gösterilere katılmıştır. 11 Mart’ta protestocular özgürlük ve rejim değişikliği talep etmek için sokaklara dökülmüş, bu da orduyla ilk şiddetli çatışmaya ve üç kişinin ölümüne neden olmuştur. Diğer şehirlerde daha fazla protesto düzenlenmiştir. 18 Mart’ta Sanaa’da 52 protestocu askeri keskin nişancılar tarafından öldürülmüş ve protestolara yönelik geniş bir halk desteğine yol açmıştır. Ne yazık ki, müteakip protestolar binlerce Yemenli sivilin hayatına mal olmuştur (Laura, 2011).

3 Haziran 2011’de cumhurbaşkanlığı camisine düzenlenen bombalı saldırı, Cumhurbaşkanı Salih ve diğer birkaç üst düzey yetkilinin yaralanmasının yanı sıra beş kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bölgesel istikrarsızlıkla ilgili endişeler nedeniyle, Yemen’in komşu ülkeleri ve ABD, Körfez İş Birliği Konseyi girişimi adı verilen bir geçiş anlaşmasıyla Salih’i istifaya ve görevi Başkan Yardımcısı Abdrubbuh Mansur Hadi’ye devretmeye ikna etmiştir. 23 Kasım 2011’de Salih, 33 yıllık iktidarına resmen son veren antlaşmayı imzalamıştır (Orkaby, 2019).

Yemen’de Arap Baharı olarak adlandırılan ve 2011 yılında başlayan değişim yanlısı eylemler, ülkede demokrasi ve özgürlük adına özellikle adil ve serbest seçimlerin gerçekleşmesi, siyasal haklar ve kişisel özgürlüklerin tanınması gibi talepleri içermektedir (Kayuncu, 2016: 122). Bu süreçte Yemen halkının self-determinasyon hakkını kullanarak kendi kaderini belirlemeye çalıştığı söylenebilir. Ancak bu süreç Yemen’de istikrarlı bir yönetim kurulmasına yol açmadığı gibi ülkede iç savaşa varan çatışmalara neden

olmuştur. Ülkedeki temel aktörler arasında Zeydiler (Hutiler), Hiraak (Güney Hareketi), AYEK (Arap Yarımadası El Kaidesi) ve eski devlet başkanı Ali Abdullah Salih'in yanlısı güçler bulunmaktadır. Bu aktörler arasındaki çekişme ve rekabet Yemen'in bölünmesine veya parçalanmasına yol açabilecek potansiyeli taşımaktadır (Palik, Rustad, 2019: 2). Bu durumda self-determinasyon ilkesinin Yemen'de nasıl uygulanabileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Self-determinasyon ilkesinin içsel boyutu olan demokrasi hakkının tüm halk için sağlanması mı yoksa dışsal boyutu olan ayrılma veya bağımsızlık taleplerinin karşılanması mı daha uygun olacaktır? Bu sorunun cevabını vermek kolay değildir ancak uluslararası toplumun Yemen'de barışın sağlanması için daha etkin rol oynaması gerektiği söylenebilir.

Özetle, Yemen'deki Arap Baharı protestoları, halkın yaşam koşullarının kötüleşmesi, ekonomik durgunluk, yolsuzluk ve siyasi kısıtlamalar gibi nedenlerle başlamıştır. Bu nedenler, Yemen halkının kendi geleceği ve kaderi hakkında özgürce karar verme hakkını engellemiştir. Protestoların ardından, Yemen'de cumhurbaşkanlığı görevi 33 yıl boyunca devam eden Ali Abdullah Salih istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu, Yemen halkının kendi kaderini belirleme hakkını kullanmasına örnek teşkil edebilir. Ancak, istikrarı sağlamak amacıyla uluslararası müdahale ve arabuluculuk önemli bir rol oynamıştır ve bu da self-determinasyon ilkesi ile bazı çelişkiler yaratabilir. Bununla birlikte, Yemen halkının devrim sürecinde gösterdiği kararlılık, kendi kaderlerini belirleme hakkına olan inançlarını göstermektedir. Güney Hareketi, bu protestolarda önemli bir rol oynamış ve daha fazla özerklik ve bölgesel haklar talepleri ana tema olmaya devam etmiştir (Day, 2010: 5-6).

Kasım 2011'de, Salih'in istifa ettiği ve Abdrabbuh Mansour Hadi'nin başkan olduğu yeni bir birlik hükümetinin kurulduğu bir siyasi geçiş antlaşması imzalanmıştır. Ancak, hükümet güçleri ile Arap Yarımadası'ndaki El Kaide bağlantılı militanlar arasındaki çatışmalar da dâhil olmak üzere devam eden protestolar ve şiddetle bu geçiş sorunlu olmuştur. 2014 yılında, ülkenin kuzeyinden Şii Müslüman bir grup olan Husilerin başkent Sanaa'nın kontrolünü ele geçirmesi ve Başkan Hadi'yi güneydeki Aden'e kaçmaya zorlamasıyla durum daha da kötüleşmiştir. Bu, çeşitli grupların güç ve toprak kontrolü için rekabet ettiği tam ölçekli bir iç savaşı ateşlemiştir (Das, 2020: 12).

Bu dönem boyunca, Güney Hareketi, bazı grupların doğrudan ayrılma eğilimleri ile birlikte, güney bölgesi için daha fazla özerklik ve kendi kaderini tayin hakkı taleplerinde bulunmaya devam etmiştir. Hareket, başlangıçta Hadi hükümetiyle uyumlu bir tutum sergilese de çatışmanın devamıyla birlikte, bazı gruplar Birleşik Arap Emirliği tarafından desteklenen Güney Geçiş Konseyi tarafında yer alarak, 2019 yılında Aden ve diğer güney illerinde özerklik ilan etmişlerdir. Bu süreçte, Husi hareketi, başkent Sanaa da dâhil olmak üzere ülkenin kuzeyinin büyük bir bölümünde kontrolü elinde tutmaya devam etmiştir. İnsan hakları ihlalleri ve savaş suçları işlemekle suçlanan bu hareket, 2015 yılından beri Suudi liderliğindeki askeri müdahaleye maruz kalmıştır ve bu da çatışmayı daha da karmaşık hale getirmiştir (Center for Preventive Action, 2023).

Arap Baharı ve ardından gelen iç savaş, güç ve kontrol için rekabet eden çeşitli gruplarla birlikte Yemen'deki köklü siyasi, ekonomik ve sosyal bölünmeleri ön plana çıkarmıştır Güney Hareketi'nin daha fazla özerklik ve bölgesel hak talepleri kilit bir sorun olmaya devam etmiştir (Das, 2020: 13).

Sonuç olarak, Arap Baharı sürecinde self determinasyon mücadelesi veren grupların talepleri önemli bir yer tutmuştur. Ancak, bu taleplerin karşılanması konusunda ciddi zorluklar yaşanmaktadır ve bölgedeki çatışmaların sona erdirilmesi için uluslararası toplumun desteği gerekmektedir. Ayrıca, self determinasyon mücadelesi veren grupların taleplerinin karşılanması, bölgedeki istikrarın sağlanması açısından da önemlidir. Bu nedenle, uluslararası toplumun bu konuda daha aktif bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Ancak, bu konuda alınacak adımların dikkatli bir şekilde planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde, bölgedeki çatışmaların daha da şiddetlenmesi ve istikrarsızlığın artması söz konusu olabilir.

5.4. Krizin Uluslararası Yansımaları

2014 yılında, Şii Husiler başkent Sanaa'yı ele geçirmiş ve hükümeti devirmiştir. Bunun üzerine, Suudi Arabistan önderliğindeki koalisyon güçleri, Husileri yenmek için Yemen'e müdahale etmiştir. Bu çatışma, ülkeyi insani bir krize soktu ve milyonlarca insanın evlerinden kaçmasına neden olmuştur (Karataş ve Ertaş, 2019: 19). Yemen'deki bu çatışma, self-determinasyon hakkını gerçekleştirme konusunda ciddi bir engeldir. Birçok

Yemenli, yıllardır süren savaş ve insani kriz nedeniyle kendi kaderlerini belirleme özgürlüğünden yoksun kalmıştır. Ayrıca, yabancı güçlerin müdahalesi, Yemen halkının kendi kendine yönetimini seçme hakkını kısıtlamaktadır. Sonuç olarak, Yemen'deki savaş ve insani kriz, halkın self-determinasyon hakkını engellemektedir.

Yemen'de yaşanan iç çatışmalar ve Husilerin ülke genelinde kontrol sağlaması, uluslararası boyuta taşınmış ve BM Güvenlik Konseyi 15 Şubat 2015'te aldığı 2201 sayılı kararla Husilerin yönetimini tanımadığını açıklamıştır. Yemen Cumhurbaşkanı Hadi, Husilerin kuşatması altındaki başkanlık sarayından kaçarak güneydeki Aden kentine geçmiştir. Hadi, eski güney Yemen'in başkenti olan Aden'i Yemen'in geçici başkenti ilan etmiş ve Sanaa'nın Husilerin kontrolü altında olduğunu belirtmiştir. Ancak, Husiler güneye doğru ilerleyerek Taiz'i ele geçirmiş ve Suudi Arabistan'ın endişelerini artırmıştır. Yemen Cumhurbaşkanı Hadi, 25 Mart 2015'te BM'ye bir mektup yazarak Husilerin ilerleyişini durdurmak için gönüllü ülkelerin askeri müdahalesine yetki veren bir karar alınmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Suudi Arabistan öncülüğünde Umman dışında Körfez İş Birliği Konseyi üyeleri, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Arap ülkeleri ile birlikte Pakistan da katılımıyla Onlu Koalisyon adı altında "Zafer Fırtınası Operasyonu" düzenlemişlerdir. ABD, Türkiye ve Avrupa ülkeleri de hava operasyonlarına destek vermiştir. Bu durum, İran'ın bölgedeki nüfuzunu arttırması ve ABD'nin müdahalesinin olmamasıyla birlikte Körfez ülkelerinin iç savaşa müdahil olmasına sebep olmuştur (Kurt, 2019: 316).

Terörizm de Yemen'in birleşmesinden sonra artan güvenlik sorunları arasında yer almıştır. Özellikle, El Kaide gibi örgütler, Yemen'de faaliyet göstermeye başlamış ve ülkede çeşitli saldırılar gerçekleştirmiştir. Terörizm ve güvenlik sorunları, Yemen'deki istikrarı ve birleşme sürecini olumsuz etkilemiştir. Sonuç olarak, Yemen'in birleşmesi sonrasında, farklı siyasi, kültürel ve etnik yapıların bir arada yaşaması, ekonomik sorunlar ve güvenlik sorunları gibi zorluklar yaratmıştır. Bu sorunlar, ülkenin birleşmesinin ardından halen devam etmektedir (Can, 2020: 32).

El Kaide gibi terör örgütleri, Yemen'de uzun yıllardır faaliyet göstermektedir. Özellikle, 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin terörle mücadele kapsamında Yemen'e yaptığı baskınlar, El Kaide'nin Yemen'deki varlığını daha da artırmıştır. El Kaide

Yemen’de, özellikle de güney bölgesinde, askeri kamplar, polis karakolları, turist otelleri, hükümet binaları ve dini kurumlara saldırmıştır. Ayrıca, El Kaide, özellikle de Yemenli vatandaşlar arasında etkin bir propaganda çalışması yürütmüştür. 2011 yılında başlayan Arap Baharı süreci, Yemen’deki terörizm ve güvenlik sorunlarını daha da artırmıştır. Özellikle, ülkenin güneyindeki bölgelerde ayrılıkçı hareketler ve silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar, terör örgütlerinin faaliyetlerini daha da artırmıştır. Örneğin, 2012 yılında El Kaide, Hadramout vilayetindeki bir askeri üssü ele geçirmiş ve bölgede kontrolü sağlamıştır. 2015 yılına kadar, El Kaide ve diğer terör örgütleri, Yemen’de kontrol ettikleri bölgelerde askeri, idari ve dini kurumları hedef almaya devam ettirmiştir (Schanzer, 2004: 522).

Yemen krizine çözüm arayışları devam ederken, BM Güvenlik Konseyi Körfez İş Birliği Konseyi ülkelerinin sunmuş olduğu Yemen planını, 14 Nisan 2015 tarihinde 2216 sayılı kararla onaylamıştır. Bu kararın oylamasında Konsey’in veto yetkisine sahip olan Rusya, çekimser kalmıştır. 2216 sayılı karar, Yemen’in meşru Başkanı Hadi’nin Riyad’da düzenleyeceği diyalog konferansına tüm Yemenli siyasi tarafların katılmasını, insani yardımların kolaylaştırılmasını, Husiler ve eski Başkan Ali Abdullah Salih’e bağlı milis güçlerine silah verilmesinin yasaklanmasını ve kontrol ettikleri şehirleri Hadi yönetimine geri verilmesini kapsamaktadır.

Yemen’deki sorunların çözümüne yönelik çabaların birçok dış güç tarafından müdahale edilmesi, sorunların daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Özellikle, bölgedeki güç dengeleri ve jeo-stratejik konum nedeniyle, Yemen’deki çatışmalar, Suudi Arabistan, İran, ABD ve diğer ülkelerin de müdahil olduğu bir bölgesel güç mücadelesine dönüşmüştür. Suudi Arabistan ve İran arasındaki nüfuz mücadelesi, Yemen’deki sorunları derinleştirmiştir. Suudi Arabistan, Yemen’deki Şii Husilerin İran’ın desteğiyle güçlenmesinden endişe etmiş ve 2015 yılında, Yemen’e askeri müdahalede bulunmuştur. Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri, Husileri destekleyen İran’ı hedef alan hava saldırıları düzenlemiştir. Ancak, bu müdahale Yemen’deki çatışmaları daha da şiddetlendirmiş ve yüz binlerce insanın ölümüne, yaralanmasına ve yerinden edilmesine neden olmuştur (Semin, 2017: 91).

Suudi Arabistan liderliğinde gerçekleştirilen Kararlı Fırtına Operasyonu, Yemen'deki çatışmaların bir diğer nedenidir ve uluslararası hukuk açısından kuvvet kullanma kurallarının değerlendirilmesi bakımından bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bu operasyon, Yemen'in egemenliğine müdahale ettiği için self determinasyon ilkesi ile ilişkilidir. Self determinasyon ilkesi, herhangi bir topluluğun kendi geleceği hakkında karar verme hakkını ifade eder ve bu hak, egemen bir devletin toprak bütünlüğünü korumakla sınırlıdır. Kararlı Fırtına Operasyonu' ise, Yemen'in egemenliğine müdahale ettiği için self determinasyon ilkesine aykırıdır. Operasyon, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın gerçekleştirilmiştir ve bu nedenle, uluslararası hukuka aykırıdır. Bu nedenle, operasyonun uluslararası hukuk açısından geçerliliği tartışmalıdır ve bu tartışma, Yemen'deki çatışmaların temel nedenlerinden biridir.

ABD Yemen'deki terör örgütlerine karşı mücadeleye dâhil olmuştur. 2015 yılında, ABD'nin Yemen'deki El Kaide hedeflerine yönelik dron saldırıları artmıştır. Ancak, bu saldırılar sivillerin de ölümüne neden olmuş ve Yemen'deki ABD varlığı, ülkedeki anti-Amerikan duygularını artırmıştır (Can, 2020: 29). Farklı ülkeler de Yemen'deki çatışmalara müdahil olmuştur. Örneğin, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçlerine destek vermiş ve ülkenin güneyindeki Aden limanını kontrol altına almıştır. Bölgedeki diğer ülkeler de Yemen'deki çatışmaları çözmek için arabuluculuk yapmaya çalışmıştır (Anadolu Ajansı, 2018). Dolayısıyla Yemen'deki sorunlar, bölgesel güç mücadelelerinin ve dış müdahalelerin etkisiyle daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu nedenle, Yemen'deki çatışmaların çözümü için bölgesel ve uluslararası aktörlerin iş birliği yapması ve ortak bir çözüm arayışına girmesi gerekmektedir.

Umudun Yeniden Tesisi Operasyonu, Kararlılık Fırtınası Operasyonu'nun ardından 21 Nisan 2015'te başlatılmıştır. Koalisyon güçleri, bu operasyonla birlikte güvenliği sağlamak, terörle mücadele etmek, insani yardım sağlamak ve siyasi bir çözüm bulmak için çalışacaklarını açıklamıştır (BBC, 2015). Bu operasyon kapsamında koalisyon güçleri, öncelikle hava savunma sistemlerini hedef alarak önemli liman ve havaalanlarını bombalamıştır (Muslu, 2016: 249). Koalisyon güçleri, Ağustos 2015'te kara birliklerini de Yemen'e göndererek çatışmaların şiddetini artırmıştır. Hadi güçleri, koalisyonun kara gücü desteğiyle önemli kazanımlar elde etmiştir. Ancak, hava bombardımanları, abluka ve

Çatışmalar nedeniyle Yemen halkının %80'i insani yardıma ve korunmaya muhtaç hale gelmiştir (Domazeti, 2020).

Suudi Arabistan ve diğerk ülkelerin Yemen'e askeri müdahalesi ve eylemlerinin yasal gerekçeleri self-deteminasyon açısından da tartışmalı bir konu olmuştur. BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan Ortak Bildiri, BM şartı'nın 2(4) Maddesinde yer alan kuvvet kullanma yasağına istisna teşkil eden meşru müdafaa ve davet yoluyla müdahale doktrinlerine atıfta bulunmaktadır. Bununla birlikte, hukukçular özellikle bir dış silahlı saldırı olmaması ve müdahale etmeme ve kendi kaderini tayin etme ilkeleri nedeniyle, Yemen ihtilafı bağlamında bu gerekçelerin geçerliliğini sorgulamaktadır. Başkan Hadi'nin Yemen topraklarında diğerk devletlerin g kullanmasına rıza göstermesinin meşruiyeti de aynı şekilde sorgulanmaktadır. Bu yasal gerekçeler zayıf olmasına rağmen, uluslararası toplum siyasi açıdan sempatiyle karşılık vermiştir (Ruys ve Fero, 2016: 92).

Kendi kaderini tayin hakkı bağlamında, Yemen'deki i çatışma ve diğerk devletlerin işlerine karışmama ilkesi gz önüne alındığında, müdahalenin meşruiyetinin sorgulanabilir olduğu görülmektedir. Kendi kaderini tayin hakkı, insanlara siyasi statülerini belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini sürdürme hakkı veren uluslararası hukukun temel bir ilkesidir. İlke, egemenlik kavramı ve devletlerin diğerk devletlerin iç işlerine karışmaması gerektiği fikri ile yakından bağlantılıdır (Qadri, 2019: 2). Dolayısıyla Suudi Arabistan ve diğerk ülkelerin Yemen'e müdahalesi, Yemen halkının kendi siyasi geleceğini belirleme kabiliyetini baltalamış olabileceğinden, kendi kaderini tayin etme ilkesinin ihlali olarak görülebilir (Nuberger, 2017: 113).

Özellikle de Suudi liderliğindeki koalisyonun Yemen'e askeri müdahalesinin yasallığı sorgulanmıştır. Çünkü meşru müdafaa ve davetle müdahale dâhil olmak üzere müdahale için gösterilen gerekçelerin geçerliliği tartışmalıdır. Husi isyanına dış müdahaleye dair kanıt olmaması ve Husilerin Suudi Arabistan'a karşı önceden herhangi bir silahlı saldırısının olmaması nedeniyle meşru müdafaa kavramı zayıf kabul edilmektedir. Ayrıca, Husilerin 2009'da Suudi Arabistan topraklarına düzenlediği saldırı ile 2015'teki Fırtına Operasyonu arasındaki zaman aralığının zamansal bir bağlantı kurmak için çok uzun olduğu görüşü hkimdir (Ruys, Ferro, 2016: 79).

Cumhurbaşkanı Hadi'nin koalisyona Yemen'de Husilere karşı güç kullanma davetinin geçerliliği de sorgulanmaktadır. Bir iç savaşın ortasındaki bir hükümetin, kendi topraklarında güç kullanması için dış devletlere yasal olarak izin veremeyeceği varsayılmaktadır. Başkan Hadi, uluslararası toplum tarafından Yemen'in meşru cumhurbaşkanı olarak tanınmasına rağmen, Yemen'deki önemli bölgeler ve devlet altyapısı üzerindeki etkin kontrolünü kısmen kaybetmesi, davetini sorgulanabilir hale getirmiştir (Buys, Garwood-Gowers, 2019: 5).

Bu yasal gerekçeler zayıf olmasına rağmen, devletlerin eylemleri için genellikle birden çok gerekçe sunduğuna dikkat çekilmektedir. Bu durumda, Suudi Arabistan'ın insancıl bir dil kullanarak Yemen'i ve halkını Husi saldırganlığından korumaya tekrar tekrar atıfta bulunması, müdahaleleri için tamamlayıcı bir yasal gerekçe olarak görülebilir. Ancak bu gerekçenin meşruiyeti ayrıca irdelenmektedir. Bu bağlamda, Suudi liderliğindeki koalisyonun Yemen'e askeri müdahalesi, Yemen halkının self-determinasyon hakkına müdahale olarak görülebilir. Husiler, Suudi Arabistan veya diğer dış aktörlerin müdahalesine karşı çıkmaktadırlar ve Yemen'deki krizin barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu nedenle, Suudi liderliğindeki koalisyonun Yemen'e müdahalesi, Yemen halkının kendilerini yönetme hakkını ihlal etmektedir demek de mümkündür.

Genel olarak özetlenirse, Güney Yemen'in kuzey ile olan bölgesel farklılıkları ve güneylilerin bu farklılıkların giderilmesi için sivil toplum girişimlerinin başarısızlığından kaynaklanan öfkesi üzerinde durulmaktadır. Güneyli aktivistlerin talepleri, kuzeyli vatandaşlarla aynı fırsatlara eşit erişim, daha büyük bir yerel yönetim gücü, karar alma sürecinde daha büyük bir pay, istihdam olanakları ve güney bölgesinin kaynakları üzerinde daha fazla kontrol gibi konuları içermektedir. Ancak, bu talepler zamanla bağımsızlık talebi şeklinde somutlaşmış ve 2009 yılına gelindiğinde Güney Yemen bayrağı ve bağımsızlık çağrıları görülmeye başlanmıştır. Bu noktada, bölgedeki sivil toplum girişimleri, kendilerini Al-Kaide ile bağlantılı gruplardan ayırmak için genellikle şiddetten kaçınmışlardır (Öztürk, 2019: 86). Bu durum, Güney Yemenlilerin bağımsızlık talebi, kendi kaderlerini tayin etme hakkı talebine örnek olarak verilebilir. Ancak, Yemen'deki iç savaşın devam etmesi ve bölgesel dinamiklerin değişmesi, Güney Yemen'in bağımsızlık talebinin gerçekleşme olasılığını belirsiz kılmaktadır.

Bu süreçte Yemen çok sayıda karmaşık ve kalıcı sorunla karşı karşıya kalmıştır. Başlangıçta, protestocular ülke anayasasında değişiklik talep etmek, zayıf ekonomi ve yüksek işsizlik oranlarından duydukları memnuniyetsizliği dile getirmek için sokaklara dökülmüştür. Ancak hükümetin bu endişeleri giderememesi protestoların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bölgedeki diğer ülkeleri kasıp kavuran Arap Baharı devrimleri de Yemen'deki değişim seslerinin yükselmesinde rol oynamıştır. Yemen'de artan değişim talebinin ana nedenlerinden bazıları, siyasi ve ekonomik sıkıntılar, yolsuzluk, temel hak ve özgürlüklerin eksikliği gibi bir dizi faktöre bağlanabilmektedir.

2011'in başlarında Yemen, muhalefet partileri ile Husiler ve ayrılıkçılar da dâhil olmak üzere çeşitli isyancı grupların önderlik ettiği bir dizi halk protestosuna tanık olmuştur. Gösteriler, Başkan Salih hükümeti tarafından ülkeyi neredeyse bir iç savaşa sürükleyen şiddetli baskılarla karşılanmıştır. Aynı yılın Nisan ayında, Körfez İş Birliği Konseyi, yetki devri için çeşitli planlar önererek çatışmada arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Sonunda Salih teklifi kabul etmiş ve ulusal birlik hükümetinin kurulmasını öngören bir antlaşmayı imzaladıktan bir ay sonra iktidardan ayrılma sözü vermiştir (Durac, 2013: 167). Bu bağlamda Körfez İş birliği Örgütü'nün hazırladığı *Girişimi* 23 Kasım 2011 tarihinde imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, Güney Sorunu Yemen'in birlik, istikrar ve güvenliğini muhafaza edecek şekilde adilane bir şekilde çözmeyi vaad ediyordu. Ancak bu antlaşma ne Salih taraftarlarını ne de muhalifleri tatmin etmiştir. Ayrıca, Kuzey'deki Husi isyancıları, Güney'deki isyancılar ve bağımsız protestocular, Riyad Antlaşması'nı kuşkuyla karşılamıştır. Antlaşma, mevcut siyasi partiler lehine düzenlemeler içermesi ve Ali Abdullah Salih ve destekçilerine geniş kapsamlı bağışıklıklar tanınması nedeniyle bazı kesimleri rahatsız etmiştir. Güney hareketi (Hiraak) taraftarları, Antlaşmanın kendi taleplerine yanıt vermediği ve Kuzey lehine önyargılı olduğu gerekçesiyle bağımsızlık veya en azından iki bölgeyi bir federal yapı istemiştir. Husilere göre ise, Antlaşma, ABD/Suudi çıkarlarına hizmet eden siyasi partiler dışındakileri dikkate almayan bir uzlaşdır (ICG, 2012: 2). Suudi Arabistan, Riyad Antlaşması'nın uygulanmasında ısrar etmektedir ve Temmuz 2020'de antlaşmanın uygulanmasını hızlandırmak için yeni bir öneri sunmuştur. Öneri, ateşkesin devam etmesi, Güney'in özerk yönetimden vazgeçmesi, Riyad Antlaşması'nın uygulanması, Aden'e vali ve emniyet müdürü atanması ve Yemen Başbakanı'nın teknokrat hükümeti otuz gün içinde kurması gibi hususları içermektedir. Taraflar öneriye sıcak baktıklarını belirtmelerine rağmen (Topçu, 2020), Hızlandırma

Mekanizması ilanından sonra bazı adımlar atılmışsa da ciddi bir ilerleme sağlanamamıştır. Ancak atılan adımlar neticesinde Güney Yemen, özerklik talebini geri çekerek Aden'e Güneyli yöneticilerden vali ve emniyet müdürü atanması konusunda anlaşmaya varmıştır. Ayrıca Hadi, Abdülmelik Said'e hükümeti kurma yetkisi vermiş ve 18 Aralık'ta yeni bir hükümet kurulmuştur (Sputnik, 2020).

Sonuç olarak, Yemen'de meydana gelen Arap Baharı ayaklanmaları self-determinasyon açısından ele alındığında kendi kaderini tayin ilkesinin eyleme geçirilmesine dair bir örnek olarak görülebilir. Daha önceki bölümlerde yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, ayaklanmalar daha fazla siyasi ve ekonomik haklar arzusu ve otoriter yönetimin reddi tarafından yönlendirilmiştir. Yemen halkı kendi geleceğini belirlemeye ve ülkelerinin yönünü şekillendirmeye çalışmıştır. Ayrıca Suudi liderliğindeki koalisyonun askeri müdahalesi de dâhil olmak üzere dış müdahale nedeniyle karmaşık hale gelmiştir. Bu müdahale, Yemen halkının kendi geleceğini belirleme kabiliyetine müdahale ettiği için kendi kaderini tayin ilkesinin ihlali olarak görülebilir. Arap Baharı ayaklanmaları, Yemen'de nihayetinde başarılı olmuştur. Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in devrilmesi ve bir geçiş hükümetinin kurulmasını sağlamıştır. Ancak demokrasiye geçiş, devam eden şiddet ve siyasi istikrarsızlık gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. Genel olarak, Yemen'deki Arap Baharı ayaklanmaları, demokrasi ve siyasi katılımı teşvik etmede kendi kaderini tayin etme ilkesinin öneminin bir örneği olarak görülebilir.

Yemen, Salih'in görevi bıraktığı dönemden bu yana çözülemeyen kronik sorunlarla boğuşmaktadır. Bu sorunların hızla çözüleceği beklentisi gerçekçi değildir. Yeni hükümetin en büyük zorluklarından biri Güney'deki ayrılıkçı gruplar ve Kuzey'deki isyandır (Chatham House, 2011). Bu nedenle, yeni rejimin uluslararası destekle bir ulusal diyalog süreci başlatması ve Güney'deki gruplarla federasyon, iki devletli çözüm, iki bölgeyi kapsayan tek bir devlet ve self-determinasyon hakları gibi konuları görüşüp karara bağlaması gerekmektedir (Chatham House, 2011: 13).

5.5. Arap Baharı Hareketinin Yemen’deki Sonuçları

2011’in başlarında Yemen, muhalefet partileri ile Husiler ve ayrılıkçılar da dâhil olmak üzere çeşitli isyancı grupların önderlik ettiği bir dizi halk protestosuna tanık olmuştur. Gösteriler, Başkan Salih hükümeti tarafından ülkeyi neredeyse bir iç savaşa sürükleyen şiddetli baskılarla karşılanmıştır. Aynı yılın Nisan ayında, Körfez İş Birliği Konseyi, yetki devri için çeşitli planlar önererek çatışmada arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Sonunda Salih teklifi kabul etmiş ve ulusal birlik hükümetinin kurulmasını öngören bir antlaşmayı imzaladıktan bir ay sonra iktidardan ayrılma sözü vermiştir (Durac, 2013: 167).

Yemen’de meydana gelen Arap Baharı ayaklanmaları self-determinasyon açısından ele alındığında kendi kaderini tayin ilkesinin eyleme geçirilmesine dair bir örnek olarak görülebilir. Daha önceki bölümlerde yapılan açıklamalardan da anlaşılabacağı üzere, ayaklanmalar daha fazla siyasi ve ekonomik haklar arzusu ve otoriter yönetimin reddi tarafından yönlendirilmiştir. Yemen halkı kendi geleceğini belirlemeye ve ülkelerinin yönünü şekillendirmeye çalışmıştır. Ayrıca Suudi liderliğindeki koalisyonun askeri müdahalesi de dahil olmak üzere dış müdahale nedeniyle karmaşık hale gelmiştir. Bu müdahale, Yemen halkının kendi geleceğini belirleme kabiliyetine müdahale ettiği için kendi kaderini tayin ilkesinin ihlali olarak görülebilir. Arap Baharı ayaklanmaları, Yemen’de nihayetinde başarılı olmuştur. Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih’in devrilmesi ve bir geçiş hükümetinin kurulmasını sağlamıştır. Ancak demokrasiye geçiş, devam eden şiddet ve siyasi istikrarsızlık gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. Genel olarak, Yemen’deki Arap Baharı ayaklanmaları, demokrasi ve siyasi katılımı teşvik etmede kendi kaderini tayin etme ilkesinin öneminin bir örneği olarak görülebilir. Bununla birlikte, Yemen’de devam eden çatışma ve dış müdahale, bu prensibi pratikte uygulamanın zorluklarını ve karmaşıklıklarını da vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Arap Baharı’nın Yemen’deki etkileri oldukça büyük olmuştur. 2011 yılında başlayan Arap Baharı hareketleri, Yemen’de de halkın sokaklara dökülmesine neden olmuştur. Bu hareketlerin sonucunda, ülkede siyasi krizler yaşanmış ve devlet otoritesi zayıflamıştır. Ayrıca, Husilerin yükselişi de Arap Baharı’nın bir sonucu olarak

değerlendirilebilir. Bu nedenle, Arap Baharı'nın Yemen'deki etkileri ülkede önemli siyasi ve sosyal değişimlere neden olmuştur.

Arap Baharı hareketleri sonucunda, Yemen'de halkın talepleri doğrultusunda bir geçiş süreci başlatılmıştır. Ancak bu süreç istikrarsızlık ve çatışmalarla dolu olmuştur. Devlet otoritesinin zayıflaması, ülkede güvenlik sorunlarının artmasına neden olmuş ve terör örgütlerinin faaliyetleri de artmıştır. Ayrıca, Arap Baharı hareketleri sonucunda Yemen'de birçok siyasi parti ve grup ortaya çıkmıştır. Bu gruplar arasındaki çekişmeler de ülkedeki siyasi krizleri derinleştirmiştir. Yani Arap Baharı'nın Yemen'deki etkileri ülkede önemli siyasi ve sosyal değişimlere neden olmuş, ancak bu değişimlerin istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır. Ayrıca, ülkede yaşanan iç savaş ve Husilerin yükselişi, ülkenin petrol üretimini de olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle, Arap Baharı'nın Yemen'deki etkileri ülkenin ekonomik açıdan da zorlu bir süreçten geçmesine neden olmuştur.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

Terörizm, Soğuk Savaş ve küreselleşme gibi faktörler nedeniyle uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Terörizmin öznel doğası ve siyasi bağlamda yorumlanması, evrensel olarak uygulanabilir bir tanım bulmayı zorlaştırmaktadır. Terörizmin modern anlamı, Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkmıştır ve günümüzde sivil halka karşı şiddet içeren saldırıları içermektedir. Terörizm, 20. yüzyılda daha yaygın hale gelmiştir ve genellikle siyasi amaçlar için kullanılmaktadır. Dünya çapında radikal İslamcı grupların yükselişiyle birlikte terörizm yeni bir boyut kazanmıştır. Terörizm, farklı amaç, hedef ve ideolojilerde gerçekleşebilir ve dünya çapında yaygındır. Terörün sınıflandırılması konusu oldukça karışıktır ve genel kabul görmüş bir yapıya sahip değildir.

Ayrıca terörizmin birçok yönünün olması ve tanımının öznel doğası nedeniyle terörizmin sınıflandırılması ve ele alınması oldukça karmaşık bir konudur. Terörizm, dünya genelinde güncel bir sorun olarak kalmaktadır ve tüm dünya tarafından ele alınması gerekmektedir. Uluslararası terörizm dünya barışı ve istikrarı için ciddi bir tehdit olmakta ve tüm dünya devletleri terörizmle mücadele etmek için iş birliği yapması gerekmektedir. Uluslararası terörizmin kökeni Soğuk Savaş dönemine kadar uzanmaktadır ve günümüzde çeşitli gruplar tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemlerini içermektedir. Terörizmin yayılması, devletler arasındaki çatışmaları tetikleyebilmekte ve dünya ekonomisine olumsuz etkileri olabilmektedir. Bu nedenle, uluslararası toplum, terörizmle mücadele etmek için farklı yöntemler kullanmaktadır. Ancak, terörizmle mücadele etmek için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Terörizmin sadece birkaç ülkeye veya bölgeye özgü bir sorun olmadığı, tüm dünya için bir tehdit olduğu görülmektedir. Ayrıca, terörizmle mücadele etmek için farklı stratejilerin kullanılması gerektiği ve tüm dünya devletlerinin iş birliği yapması olmazsa olmazdır.

Terörizmin önlenmesinde karşılaşılan en büyük engellerden biri ise ortak bir terörizm tanımının yapılamıyor olmasıdır. Terörizmin farklı ülkeler, topluluklar ve bireyler tarafından farklı şekillerde tanımlanması, terörizmin önlenmesinde ciddi sorunlar yaratmaktadır. Ortak bir terörizm tanımı yapılamaması, terörle mücadelede kullanılan hukuki ve siyasi araçların farklı olması, terör örgütlerinin faaliyetlerinin takip edilmesinin

zorlaşmasına neden olmakta ve ülkeler arasındaki iş birliğini engellemektedir. Bu nedenle, terörizmle mücadelede başarılı olmak için uluslararası toplumun ortak bir terörizm tanımı oluşturması gerekmektedir.

Uluslararası hukukta terörizm kavramı oldukça tartışmalıdır ve her ülke kendi terörizm tanımını yapmaktadır. Bu nedenle, bir ülkede terörist olarak kabul edilen bir kişi veya grup, başka bir ülkede terörist olarak kabul edilmeyebilmektedir. Ancak, uluslararası toplum terörizme karşı mücadele etmek için bir dizi uluslararası sözleşme ve karar almıştır. Terörizmle mücadele ederken, insan haklarına saygı gösterilmesi, hukukun üstünlüğü ilkesinin korunması ve BM Şartı'nın hükümlerine uyulması önemlidir. Terörizm tanımı ve terörle mücadele yöntemleri uluslararası hukukta hala tartışmalı konular olmakla birlikte, uluslararası toplumun terörizmle mücadele etmek için çeşitli girişimleri ve sözleşmeleri vardır ve bu mücadele insan haklarını koruma ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygı gösterme temelinde yürütülmelidir.

Terörizm ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit etmektedir. Terörizmle mücadele için uluslararası hukuk ve organizasyonların önemli bir rolü vardır. Terörizmle mücadelede, sadece kolluk kuvvetlerinin aldığı tedbirlerle sınırlı kalmayıp, sosyal, eğitim, kültürel, dinî, ekonomik ve hukuksal tedbirlerin de alınmasını gerektirir. Devletler, terörizmi tanımlarken ve terör yasalarını yaparken, anti-terörist hususi yasalar veya genel ceza kanunları içinde var olan suçların terörle ilgili olanlarını daha ağır bir ceza rejimine tabi tutabilirler. Terörle mücadele, hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde ceza hukuku maddeleri ile yürütülmektedir. Dolayısıyla terörizmle mücadele etmek için sadece kolluk kuvvetleri ile değil, diğer sosyal, kültürel ve ekonomik faktörleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ayrıca, terörizmin tanımının ülkeden ülkeye farklılık göstermesi, devletlerin terör yasalarını nasıl yaptıklarını etkilemektedir. Terörle mücadele, hukukun üstünlüğü prensibine göre yürütülmelidir ve ceza hukuku maddeleriyle sürdürülmelidir.

Terörizm, sınırları aşarak uluslararası bir tehdit haline gelmiştir. Bu nedenle uluslararası düzeyde dayanışma ve iş birliği içinde mücadele edilmesi gerekmektedir. Terörle mücadele konusunda devletlerarası iş birliğinin sağlanması, terörle mücadele için mekanizmaların oluşturulması ve uluslararası örgütler aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Ancak terörle mücadele konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Suçlu iadesi, uluslararası terörle mücadelede zorlu bir prosedürdür. Çünkü suçlular ve şüpheliler, birçok ülkede saklanabilmektedirler. Bu sorunun başlıca sebeplerinden biri, ülkeler arasındaki yasal farklılıklardır. Bir suçlu veya şüphelinin bir ülkeden diğerine iadesi için, her iki ülkenin de ulusal yasaları arasında uyum sağlaması gerekmektedir. Ancak, bu uyum sağlanmadığı takdirde suçlu veya şüpheli teslim edilemez. Bu faktörler, terörizme karşı mücadelede anlamlı uluslararası iş birliği sağlamanın güçlüğüne katkıda bulunmaktadır.

Uluslararası terörle mücadelede suçlu iadesi sorunları, ülkeler arasındaki yasal farklılıklar, koruma politikaları ve sığınma hakları nedeniyle oldukça zorlu bir hal almaktadır. Bu sorunların çözümü için, uluslararası toplumun daha etkili iş birliği ve yasal uyum sağlaması gerekmektedir. Terörle mücadele etmek için etkili bir istihbarat faaliyeti önemlidir ve istihbarat sistemi bir veri bankası oluşturmali ve ülkeler arası bilgi paylaşımını da kapsamalıdır. Teröristleri bulmak için etkin bir istihbarat sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Terörle mücadelede karşılaşılan sorunların bir kısmı da self-determinasyon prensibi çerçevesinde yaşanmaktadır. Self-determinasyon prensibi, bir halkın kendi geleceğini belirleme hakkıdır. Bu prensip birçok ulusun ve topluluğun bağımsızlık mücadelelerinin temelinde yer almıştır. Ancak, terörizmle mücadele ederken, bu prensip bazı sorunlara neden olabilmektedir. Bazı halklar, kendi bağımsızlık mücadelelerini desteklemek için terörizmi bir araç olarak kullanabilmektedir. Bu durumda, self-determinasyon prensibiyle ilgili sorun ortaya çıkmaktadır. Birçok halk, kendi bağımsızlık mücadelelerini yürütmek için terörizmi meşru bir yol olarak görebilmektedir. Ancak, diğer devletler bu durumu terörizm olarak kabul etmekte ve buna karşı sert önlemler alabilmektedir. Bu nedenle, self-determinasyon prensibi, terörizmle mücadelede bazı sorunlara neden olabilmektedir. Uluslararası toplumun yapabileceği en iyi şey, terörizmin kötüye kullanımını önlemek ve halkların kendi geleceğini belirleme hakkına saygı göstermek için çalışmaktır.

Dolayısıyla self-determinasyon prensibinin terörizmle mücadelede sorunlara neden olabileceği belirtilmektedir. Bazı halkların kendi bağımsızlık mücadelelerini desteklemek için terörizmi bir araç olarak kullanması, bu prensip ile ilgili sorunlar yaratabilmektedir. Ancak, halkların kendi geleceğini belirleme hakkına saygı gösterilmesi gerektiği düşüncesi de vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, terörizmin kötüye kullanımının önlenmesi ve halkların kendi geleceğini belirleme hakkına saygı gösterilmesi, terörizmle mücadelede en iyi yaklaşım olarak önerilmektedir.

Yemen’de yaşanan ayrılıkçı hareketlerin doğurduğu terör ortamı da bu kapsamda ele alınabilmektedir. Yemen’deki ayrılıkçı hareketler konusunda farklı görüş ve düşünceleri olan insanlar bulunması normaldir. Yemen’deki ayrılıkçı hareketler, ülkede uzun süredir devam eden siyasi ve ekonomik krizlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin, ülkedeki çatışmaların ve insani krizin daha da kötüleşmesine neden olabileceği açıktır. Ancak, bu tartışmaların ortak bir noktası, Yemen’deki ayrılıkçı hareketlerin çözüme kavuşturulması için siyasi bir çözümün önemli olduğu konusudur. Bu siyasi çözüm, ayrılıkçı grupların taleplerini dikkate alarak ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal sorunları çözmeye odaklanmalıdır. Ayrıca, uluslararası toplumun da Yemen’deki krize müdahale ederek siyasi çözüm sürecine destek olması gerekmektedir. Sonuç olarak, Yemen’deki ayrılıkçı hareketler konusunda farklı görüşleri olsa da tüm tarafların ortak bir noktada birleştiği ve siyasi bir çözümün bulunması önemlidir.

Genel bir sonuç değerlendirmesi yapıldığında ise uluslararası terörle mücadele konusunda, terörizmin nedenlerini anlamak ve bu nedenlerle mücadele etmek önemlidir. Terörizmin nedenleri arasında siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, dini ve ideolojik faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin ortadan kaldırılması veya azaltılması, terörizmin önlenmesinde etkili bir yöntem olabilir. Terörizmin önlenmesinde, güvenlik güçlerinin yanı sıra uluslararası iş birliği ve istihbarat paylaşımı da önemlidir. Ayrıca, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygı gösterilmesi, terörizmin önlenmesinde etkili bir araçtır. Ancak, terörizmle mücadelede karşılaşılan bazı sorunlar vardır. Bu sorunlardan biri, terörizmin kötüye kullanımıdır. Bazı halklar, kendi bağımsızlık mücadelelerini desteklemek için terörizmi bir araç olarak kullanmaktadır. Bu durumda, self-determinasyon prensibiyle ilgili sorun ortaya çıkmaktadır. Birçok insan, halkların kendi geleceğini belirleme hakkına saygı gösterilmesi gerektiğini düşünürken, diğer yandan

terörizmin kötü niyetli bir şekilde kullanılmaması gerektiği düşüncesine sahip olanlar da bulunmaktadır. Sonuç olarak, terörizmin nedenleri ve mücadele yöntemleri konusunda uluslararası iş birliği ve istihbarat paylaşımı gibi adımların yanı sıra, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygı gösterilmesi önemlidir. Ayrılıkçı hareketler gibi terörizmin nedenlerinden biri olan sorunlara da siyasi ve sosyal yollarla çözüm aranmalıdır. Ancak, terörizmin kötüye kullanımı gibi sorunlar da göz önünde bulundurularak, halkların kendi geleceğini belirleme hakkına saygı gösterilirken, terörizmin her türlüsüne karşı sert önlemler alınması gerektiği de unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abubaker, S. (2021). “Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve.” *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi* 5(1), 35–58.
- Acar, Ü. (2012). *A’dan Z’ye Terörizm*. Ankara: Kripto Yayın Dağıtım
- Ağkaya, O. (2017). “Yeni Terörizm Kavramı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 211-216.
- Ak, A. (1995). *Uluslararası Terörizm*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Akalın, A. H., (2009). *Terör ve Terörizm*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Akbarzadeh S., Connor, K. (2005). “The Organization of The İslamic Conference: Sharing İllusion”, *Middle East Policy*; Summer, 12(2).
- Akça, M. (2014). “Terörizmin Kendine Özgü (SUI GENERIS) Niteliği: Kavramı Tanımlamada Metodoloji Sorun”, *İstanbul Baro Dergisi*, 88(1), s.
- Akın, A. (2015). “Biyolojik ve Kimyasal Savaş”, *Stratejik Analiz*.
- Akutay, S. (2013). “Türkiye’nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1).
- Aktan, G. (2001). “Devletler Hukuku Açısından Terörizm”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*: Ankara.
- Aktel, M. ve Gürkaynak, M. (2015). *Küreselleşen Terörizm*. <http://www.ayk.gov.tr/wpcontent/uploads/2015/01/AKTEL-Mehmet-GÜRKAYNAK-Muharrem-KÜRESELLEŞENTERÖRİZM-BİR-ETKİLEŞİM-ÇALIŞMASI.pdf>
- Akyol, T. (2000). *Hariciler ve Hizbullah İslam Topluluklarında Terörün Kökleri*, Doğan Kitapçılık: İstanbul.

- Alexander, Y. (1999). “*Terrorism in the Twenty-First Century: Threats and Responses*”, De Paul Bus, 12 (1), 59-95.
- Alexander, Y. & Kenneth, A. (2002). Avrupa’da Terörizm. C. Güzel (Ed.). Silinen Yüzler Karşısında Terör. (ss.209-216), Araç Yayınevi: Ankara..
- Alexander, Y. ve Myers, A. (2002). “*Avrupa’da Terörizm*”, Silinen Yüzler Karşısında Terörizm, Araç Yayınevi, Cemal Güzel (ed.) Ankara.
- Alkan, N. (2007). *Söz Bitmeden-Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri*, USAK Yayınları: Ankara.
- Al-Sakkaf, N. (2011). The Politicization of Yemen’s Youth Revolution. Erişim adresi: <https://carnegieendowment.org/2011/04/27/politicization-of-yemen-s-youth-revolution>.
- Altıntaş, A. (2021). “Yalnız Kurtlar” ve Terör Örgütleri Tarafından Yapılan Terör Saldırılarının Siyasete Etkileri, Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Anadolu Ajansı (2018). Birleşik Arap Emirlikleri’nin Yemen kaosundaki rolü. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/birlesik-arap-emirlikleri-nin-yemen-kaosundaki-rolu/1332159>.
- Anadolu Ajansı (2018). Bağımsız ve yükselen Afrika’nın özgürlük savaşçıları. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-bagimsiz-ve-yukselen-afrikanin-ozgurluk-savascilari/1169474>.
- Antonopoulos, C. (2008). “Force by Armed Groups As Armed Attack and The Broadening of Self- Defense” *NILR*, 55(2), 159-180.
- Altuğ, Y. (1995). *Terörün Anatomisi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Anderson, R. (2008). *Security Engineering: A Guide to Building Dependable Distributed Systems*, Canada: Wiley Publishing.
- Anders, J. (2004). “Rusya’da Terör ve Demokrasi”, Washington Post.

- Anton, B. (2005). “NATO and Transnational Terrorism”, *Perceptions*, 9(4).
- Arı, S., A., ve Arslan, O. (2005). *Uluslararası İlişkiler ve Din, Tanrı Tarafsız mı?*, Ankara: Platin Yayıncılık.
- Arı, T. (2015). “Yemen’de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete Mi?”, *SDE Bakış*, 8, 1-10.
- Arıboğan, Deniz, Ü. (2007). *Terör Korku Hali*, Litera Yayınları: İstanbul.
- Arslan, İ. (2015). “Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- Atabey, Ö., Ulutaş, S. (2011). “Terörizmin Önlenmesinde Önemli Bir Araç Olarak Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi”, *TBB Dergisi*, 97(1), 339–352.
- Aydemir, S. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizm, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Aydıntepe, M. ve Artokça, İ. (2018). Yemen Raporu. TASAM, 2018.
- Ayhan, H. (2015). “Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde BM’in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı.” *Güvenlik Stratejileri* 11(21). 117-147.
- Azarkan, E. (2007). “11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde BMin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(16), 45-68.
- Badey, T. (1998). “Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach”, *Terrorism and Political Violence*, 10 (1). 90-107.
- Badey, T. (2002). “The Role of Religion in International Terrorism”, *Sociological Focus*, 35(1).
- Baharçipek, A. (2000). “Etnik terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 11-27.

- Baker, M. (1987). "Terrorism and the Inherent Right of Self Defense-A Call to Amend Article 51 of the United Nations Charter", *Houston Journal of International Law*, 10(1), 25-49.
- Bakradze, Ş. (2007). Terörizm ve Güvenlik Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Bal, İ. (2006a). Terörizm, *Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, USAK Yayınları: Ankara.
- Bal, İ. (2006b). *Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri*, USAK Yayınları: Ankara.
- Bal, İ. (2006c). Terör, Terörizm ve Tarihsel Süreç. USAK Yayınları: Ankara.
- Bal, İ. (2009). "İsrail'in Gazze Saldırısını Değerlendirme", Akşam.
- Bal, İ., ve Özeren, S. (2010). *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*. USAK Yayınları: Ankara, 2010.
- Baltacı V. (2007). *Yeni TCK ve CMK'da Terör Suçları ve Yargılaması*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Bassiouni, C. (1999). *International Criminal Law, Crimes*, Transnational Publishers: Newyork. 1(1).
- Bassiouni, C., (2002a). "Legal Control of International Terrorism: A Policy- Oriented Assessment", *Harvard International Law Journal*.
- Bassiouni, C. (2002b), *International Terrorism: A Compilation of U.N. Documents (1972-2001)*, Transnational Publishers: Newyork.
- Bankoff, G. (2004). "Risk Bölgeleri: Batının Terör Üzerine Görüşleri ve İslamın Yeri", *Dini Araştırmalar*, 7 (20), 377-386.
- Başeren, Sertaç H. (1994). "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme ve Mücadele", *Avrasya Dosyası*, I(4).

- Başeren, S. (2000a). *Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar*. ASAM Yayınları: Ankara.
- Başeren, S. (2000b). “Terörizm. Kavramsal Bir Değerlendirme.” *Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar* içinde, derleyen Ümit Özdağ ve Osman Metin Öztürk, ASAM Yayınları: Ankara.
- Başeren, Sertaç H. (2001). “İnsan Hakları ve Terörizm”, İnsan Hakları ve Güvenlik içinde, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın, 1(1).
- Başeren, H., (2002). *Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm*”, *Dünyada Ve Türkiye’de Terör Konferansı: Ekonomik Ve Sosyal Yapıya Yansımaları*, TC Merkez Bankası Yayını: Ankara.
- Başeren, H. (2003a). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- Başeren, H. (2003b). “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi* 1(1), 51-58.
- Başeren, H., (2006). *Kavramsal Özellikleri ile Terörizm Tarihi ve Hukuki Boyutları İle, Küresel Terörizm ve Uluslararası İş birliği Sempozyumu*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi: Ankara.
- Bayraklı, E. (2014). “NATO’nun Galler Zirvesi: Yeni Bir Soğuk Savaş Mı? Rusya ile İş birliği Mi?” SETA Perspektif, Eylül, 70(1).
- Bayraktar, K. (1982). *Siyasal Suç*. İstanbul Fakültesi Matbaası: İstanbul.
- Bensahel, N. (2003). *The Counterterror Coalitions: Cooperation with Europe, NATO, and the European Union*. RAND: Santa Monica, CA
- Bensahel, N. (2006). “A Coalition of Coalitions: International Cooperation Against Terrorism.” *Studies in Conflict & Terrorism* 29(1): 35-49.
- Bergesen, Albert J. Ve Lizardo, O. (2004). “International Terrorism and the World-System”, *Sociological Theory*, 22(3).

- Beşe, E. (2002). *Terörizm, AB ve İnsan Hakları*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Bezci, B. (2016). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Nobel Yayıncılık: İstanbul.
- Bilhan, M. (2005). “Terör”, *Stratejik Öngörü*, 7(1).
- Birdişli, F. (2016). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Birsel, H., (2012). “Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2012, 25(1), 109-124.
- Blakeley, R. (2010). *State Terrorism and Neoliberalism*. Routledge: New York:
- Blakeley, R. (2012). “State Violence as State Terrorism”. *The Ashgate Research Companion to Political Violence*, 63-78.
- Blakeley R., Raphael S. (2016). *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, ed. Richard Jackson, Routledge Publishing: Oxford.
- BM (1991). Plastik Patlayıcıların Tespit Amacıyla İşaretlenmesine İlişkin Sözleşme. Erişim adresi <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/convention-on-the-marking-of-plastic-explosives-for-the-purpose-of-detection/>
- BM (1999). Finansmanın Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme Terörizm. Erişim Adresi: <https://www.un.org/law/cod/finterr.htm>.
- BM (2021). BMGK Raporu. Erişim adresi: <https://reliefweb.int/report/yemen/final-report-panel-experts-yemen-s202179-enar>.
- BM (2022). Uluslararası Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehditler Sebep Oldu. Erişim adresi: <https://media.un.org/en/asset/k1i/k1iv8ni0xt>.
- Bozdemir, M. (1981). “Terör(mü) ve Terörizm(mi)?”, *S.B.F. Basım Yayım Yüksek Okulu Yıllığı*, 6, 523-533.
- Bozkurt, E. (2003). *BM Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Nobel Yayın, Ankara.

- Bozkurt, E., ve Kanat, S., (2007). *Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler*, Asil Yayın Dağıtım: Ankara.
- Bozkurt, E. (2007). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Asil Yayın: Ankara.
- Bozkurt, E., Poyraz, Y., ve Erdal S. (2021). *Devletler Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Bruce, G. (2013). Definition of Terrorism Social and Political Effects. *Journal of Military and Veterans' Health*, 21 (2), 26-30.
- Byman, D. (1998). “The Logic of Ethnic Terrorism”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 21(2).
- Campbell, M. (2000). “Defending Against Terrorism: A Legal Analysis of the Decision to Strike Sudan and Afghanistan”, *Tul. L. Rev.* 74 (1), 1067-1096.
- Can, Y. (2020). Arap Baharı Sonrası Yemen: Ülkedeki Temel Aktörler Ve Koalisyon Operasyonlarının Meşruluğu. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(20), 27-57.
- Casale, D. (2008). “EU Institutional and Legal Counter-Terrorism Framework”, *Defence Against Terrorism Review*, 1(1), 49–78.
- Cassese, A. (1989a). “The International Community’s ‘Legal’ Response to Terrorism”, *International and Comparative Law Quarterly*, 38 (3).
- Cassese, A. (1989b), *Terrorism, Politics and Law-The Achille Lauro Affair*, Princeton University Press: New Jersey
- Cassese, A. (2001). *International Law*, Oxford University Press, Oxford.
- Council on Foreign Relations (2023). Center for Preventive Action. Erişim adresi: <https://www.cfr.org/programs/center-preventive-action>.
- Chatham House (2011). “Yemen: Strategies for Change-Playing the Policy Game”, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Middle%20East/1011yf_wksummary.pdf.

- Chadwick, E. (1996). Self- Determination, Terrorism and the International Humanitarian Law of Armed Conflict, Martinus Nijhoff Publishers, Boston- London
- Christopher, B. (2005). “Combating Terrorism”, *NATO Review*
- Christopher, W.H., (2009), “Küreselleşme, Güvenlik ve 9/11 üzerine Düşünceler”, Orion Yayınları: Ankara.
- Crelinsten, R. (2019). *Conceptualising Counterterrorism*, Routledge: Londra.
- Crelinsten, R. (2014). “Perspectives on Counterterrorism: From Stovepipes to Comprehensive Approach”, *Perspectives on Terrorism*. 8(1), 1-15.
- Crenshaw, M. (1981). “The Causes of Terrorism”, *Comparative Politics*, 13(4).
- Crenshaw, M. (1992). “Current Research On Terrorism: The Academic Perspective”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 15(1).
- Crenshaw, M. (2000). “The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century”, *Political Psychology*, 21(2).
- Cornish, P. (2007). Domestic Security, Civil Contingencies and Resilience in the United Kingdom, Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/International%20Security/0607ukresilience.pdf>
- Çağiran, E. (2008). *Terörizm ve Uluslararası Hukuk*, Barış Platin Kitap: Ankara.
- Çakmak, C. (2005). “ABD’nin Uluslararası Terörle Savaşı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Stratejik Öngörü*, 7(1).
- Çakmak, H. (2008). *Tarihi Açıdan Terörizm*, Platin Yayınları: Ankara.
- Çakmak C. (2014). *Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama*. Ekin Yayınevi: Bursa.
- Çaşın, Mesut, H, (2008). *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayınevi: Ankara. .
- Çaycı, S. (1989). Düşük Yoğunlukta Çatışma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çaycı, S., (2006). “BM Güvenlik Konseyi’nin Terörle Mücadeleye İlişkin Kararları”, SETA Yayınları: İstanbul.
- Çelikkpala, M (2014). “Enerji Güvenliği: NATO’nun Yeni Tehdit Algısı”, *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 75-99.
- Çıkla, İ. (2012). Nato’nun Askeri ve Sivil Alanlarda AB ile İş birliği ve Türkiye’ye Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya.
- Çınar, B. (1997). *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör*. Sam Yayınları: Ankara
- Çınar, B. (2012). “Terör Eylemleri Olarak Sivil İtaatsizlik vs. Şiddet”, Zaman.
- Çınar, B. (2013). “Töre ve Terör”, Zaman.
- Çınar Y. (2017). “Terörizmin Uluslararası Sistem ve Uluslararası Hukuk İlişkisinde Ortak Tanımlama Sorunu”, *Bilge Strateji*, 9(17). 33-57.
- Çıtak, E. (2017). “Terörizmi Anlamak”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 3(2), 25-39.
- Çıtak, E. (2021). “Terörle Mücadelede İstihbarata Başvuru: Açık Kaynak İstihbaratının Kullanımı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46(1), 163-179.
- Cingöz, M. (2018). Ortadoğu’da İran-Suudi Arabistan Mücadelesi ve Yemen Sorunu Sosyal İnşacı Bir Analiz, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çitlioğlu, E. (2005). *Küresel Terör Ve Türkiye’nin Güvenlik Boyutuna Etkileri*, Uluslararası Çatışma Alanları Ve Türkiye’nin Güvenliği, IQ Yayınları: İstanbul.
- Çitlioğlu, E. (2006). *Gri Tehdit Terörizm*, Ümit Yayıncılık: Ankara.
- Çora, N. (2008). *Uluslararası Terörizm ve Failleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul.

- Dedeoğlu, B. (2006). “NATO, Terör Odaklı Stratejiler, AB’nde Değişen Dinamikler”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı & TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, *Ortak Çalıştayı Raporu*, Kasım, 23–28.
- Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yeni Yüzyıl Yayınları: İstanbul.
- Dedeoğlu, B. (2015). “Terörle Mücadelede İş birliğinin Önemi”, Star Gazetesi.
- Demir, S. (2012). *Stratejik Konseptler ve NATO’nun Dönüşümü*, Barış Platin Kitabevi: Ankara.
- Demirci, S. (2011). “Terörizme Karşı Mücadele Modelleri.” *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(2), 193-212.
- Demirel, S. (1998, 1 Ekim). “TBMM Açılış Töreninde Yapmış Olduğu Konuşma”
- Demirel, E. (1999). *Terör*, Alfa: İstanbul
- Demirel, E. (2000). *Dünyada Terör*, IQ Kültür Sanat Basımevi: İstanbul.
- Devran, Y., & Aloowa, A. (2020). Dil, Söylem ve Kimlik Perspektifinden Yemen Krizinin Okunması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2020(51), 147-171.
- Dikici, H. (2007). “Özdem Sanberk: ‘Mahruminden Teröriste: Terörün Yeni Yüzü’ ” *Stratejik Öngörü*, 7(1).
- Dilmaç, S. (1997). *Terörizm Sorunu ve Türkiye*, Emniyet Genel Müdürlüğü İDB Yayınları: Ankara.
- Dilmaç, S. (2004). “Global Tehdit: Terörizm ve Türkiye’ye Etkisi”, *Polis Dergisi*, 40(1).
- Doğan, P. (2005). “Uluslararası Terörizmle Mücadele Yaklaşımları”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1).
- Doğan, G. (2007), *Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme*, IQ Kültür Sanat Yayınları: İstanbul.
- Doğan, G. (2008). “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme”, *Güvenlik Stratejileri*, 15.

- Domazeti, R. (2020). *Yemen’de İnsani Kriz Derinleşiyor*. İnsamer.
- Döner, E. & Özcan, Y. (2020). Yemen Arapçasında Türkçe Unsurlar. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 20(2), 802-829.
- Dönmezer, S. (1977). “Her Yönüyle Tedhiş”, Son Havadis Gazetesi.
- Dönmezer, S. (1980), “Milletlerarası Tedhişçilik”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 144(4), 55-70.
- Durac, V. (2012). “Yemen’s Arab Spring-Democratic Opening or Regime Maintenance.” *BRISMES Annual Conference 2012 Revolution and Revolt: Understanding the Forms and Causes of Change*. <http://brismes2012.files.wordpress.com>.
- Dugard, J. (1974), “International Terrorism: Problems of Definition”, *Int’l Aff.*, 50(1), 67-81.
- Dursun, D. (2019). *Orta Doğuda Siyaset*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dyke, V. (1969). “Self-Determination and Minority Rights”, *International Studies Quarterly*, 13(3). 223-253.
- Enders, W., ve T. Sandler (2002), “Patterns of Transnational Terrorism, 1970–1999: Alternative Time-Series Estimates”, *International Studies Quarterly*, 46, 145-165
- Eralp, Ö. (1962). *Suçluların Geri Verilmesi*, Ajans-Türk Matbaası: Ankara, 1962.
- Ercan, F. (1997). *Dinsel Şiddet*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul.
- Erdem, M. (2004). “Din ve Terör Üzerine”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 7(20).
- Erem, F., ve Keyman S. (1970). “Uçak Kaçırma Suçları,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(1).
- Ereker, F. (2019). “Aksu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü” – *NATO Güvenlik Yazıları*, 28, 1-9.
- Ergil, D. (1980). *Türkiye’de Terör ve Şiddet*, Turhan Kitabevi: Ankara.

- Ergil, D. (1991). “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, *Prof. Dr. Muammer Aksoy’a Armağan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46(1-2), 171-182.
- Ergil, D. (1992a). “Uluslararası Terörizm”, *Prof. Dr. Bedri Gürsoy’a Armağan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47(3-4), 139-143.
- Ergil, D. (1992b), “Uluslararası Terörizm”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47(3-4).
- Erickson, R. (1989). *Legitimate Use of Military Force Against State - Sponsored Terroism*. Air University Press: Canada
- Erickson, R. J. (2001). *Legitimate Use of Military Force Against State- Sponsored International Terrorism*, Air University Press (Scanned Copy): Alabama.
- Ekici, K. (2012). AB’nin terörizmle Mücadele Yöntemleri, Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Erkmen, S (2001). “11 Eylül 2001: Terörizmin Yeni Miladı”, *Stratejik Analiz*, 10(1).
- Ersoy, H. “Ulusal Çıkar Aracı Olarak Uluslararası Politikada Terorizm”, *Polis Bilimleri Dergisi*, 4 (3-4).
- Evans, G. ve Newnham, J. (1998). *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books: London.
- Falk, R. (2014). *Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler*, Serap Arslanpay (çev.), Metis Yayınları: İstanbul.
- Fanon, F. (2014). *Yeryüzünün Lanetlileri*, Versus Kitap: İstanbul.
- Feierstein, Gerald, Yemen: The 60 Year War, 2019, s. 1-32, <https://www.mei.edu/sites/default/files/201902/Yemen%20The%2060%20Year%20War.pdf>
- Fareed, Z. (2004). “The Best Ways To Beat Terror”, *Newsweek*, 143(15).

- Karadeniz, F. (2011). Uluslararası Terörizmle Mücadelede Hukuk İlkelerinin Etkisi: İngiltere Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Karabük.
- Fisher, K.M. (2015). *Security, Identity, and British Counterterrorism Policy*. Macmillan Publishers: Hampshire.
- Fendoğlu, T. (2000) “Uluslararası Belgelerde Terörizm”, *Bildiriler, I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ.
- Fendoğlu, H.T. (2003). “Güvenlik Boyutu Bağlamında Avrupa Güvenlik Ve İş birliği Teşkilatı (AGİT)”, *Polis Dergisi*, 36(1), 97-104.
- Flory, M. (1997). “International Law: An Instrument to Combat Terrorism”, *Terrorism and International Law*, 30-39.
- Gacinovic, R. (2000). “Terrorism-Threat to the 21st Century”, *Review of International Affairs*, 1087(88).
- Ganor, B. (2002). “Defining Terrorism: Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?”, *Police Practice and Research: An International Journal*, 3(4).
- Ganor, B. (2015). *Global Alert: The Rationality of Modern Islamist Terrorism and the Challenge to the Liberal Democratic World*, Columbia University Press: New York, USA,
- Gerçekler, N. (2013). “Küresel Felaket: Nükleer Terörizm, Uluslararası Hukuk Çerçevesine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 12(91).
- Gençtürk, T. (2012). “Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar”, *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara.
- Giddens, A. (2000), *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Alfa Yayınları: İstanbul.
- Gilbert, G. (1995). “The ‘Law’ and Transnational Terrorism”, *Neth. Y. B. Int’l L.*, 26(1).

- Golder, B. & Williams, G. (2004). What is ‘Terrorism? Problems of Legal Definition. *UNSW Law Journal*, 27(2), 270.
- Goodwin, J. (2012). *Contemporary Debates on Terrorism*, Routledge Publishing: Oxford.
- Gönül, C. (2021). Uluslararası İlişkilerde Bir Şiddet Tezahürü Olarak Uluslararası Terörizm ve Işid Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Greene, A. (2017). “Defining Terrorism: One Size Fits All?”, *International and Comparative Law Quarterly*, 66(2).
- Greenwood, C. (1986). “International Law and the United States Air Operation Against Libya”, *W. Va. L. Rev.*, 89(1). 933-960.
- Greenwood, C. (2003). “International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq”, *San Diego Int’l L. J.* 4(1), 7-37.
- Greig, D. W. (1991). “Self-Defence and the Security Council; What Does Article 51 Require?”, *International and Comparative Law Quarterly*, 40(1).
- Gross, E. (2001a). “The Influence of Terrorist Attacks on Human Rights in the United States: The Aftermath of September 11”, *N. C. J. Int’l L. & Com. Reg.*, 28(1). 1-101.
- Gross, E.(2001b): “Thwarting Terrorist Acts by Attacking the Perpatrators or their Commanders as an Act of Self Defense: Human Rights Versus the State’s Duty to Protect its Citizens”, *Temple Int’l & Com. L. J.*,15(1). 195-246.
- Gross, E. (2002a). “Democracy’s Struggle Against Terrorism: The Powers of Military Commanders to Decide Upon the Demolition of Houses, the Imposition of Curfews Blockades, Encirclements and the Decleration of an Area as a Closed Military Area”, *Ga. J. Int’l & Comp. L.*, 30(1), 165- 231.
- Gross, E.(2002b). “Self-defence against Terrorism-What Does it Mean? The Israeli Perspective”, *Journal of Military Ethics*, 1(2). 91-108.

- Gross, O., Aolain F. (2006). *Law in Times Crisis: Emergency Powers in Theory and Practice*. Cambridge University Press: USA.
- Guelke, A. (1998). *The Age of Terrorism and the International Political System*. IB Tauris: London.
- Guelke, A. (2006). "Terrorism and Global Disorder", Tauris: London.
- Guillaume, G. (2004). "Terrorism and International Law ", *ICLQ*, 53(7).
- Gül, T. (2012). *Terör ve Terörizm*, Özgü Yayıncılık: İstanbul.
- Gün, R. (2004). "Uluslararası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 79-93.
- Gün, R. (2000). *Uluslararası Terörizm; Dünya Savaşının Yeni Boyutu*. Kırmızı Yayınları: İzmir.
- Gün, M. S. (2012). Yemen’de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*, (22), 120-140.
- Gündüz, A. (2000). *Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler - Örnek Kararlar*, Beta Yayınları: İstanbul
- Gündüz, M. (1996). *Basın ve Terör*, İzmir: Saray Kitabevi: İzmir.
- Gürel, M. (2008). *Küreselleşen Dünya ve Terörizm*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gürses, E(1997). *Ayrılkçı Terörün Anatomisi: IRA, ETA, PKK*. Bağlam Basımevi: İstanbul. Yayınları: İstanbul.
- Güvenir, O. (1980), *Türkiye’de Terör ve Güvenlik Kuvvetlerinin Durumu*, Abdi İpekçi Semineri Gazeteciler Cemiyeti: İstanbul
- Güzel, C. (2002). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Ayraç Yayınevi: Ankara
- Hancı, H, Ö., Ç, Bozbıyık, A, ve Tuğ, A. (2001). "Biyolojik Silahlar: Etkileri, Korunma Yöntemleri", *Sürekli Eğitim Tıp Fakültesi*, 9(10).

- Hans K. (2002). *The United Nations, the International Rule of Law and Terrorism*, Fourteenth Centennial Lecture Supreme Court of the Philippines & Philippine Judicial Academy: Manila.
- Hasgüler, M, Uludağ Mehmet, B. (2012). *Uludağ, Devletler ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, İstanbul: Alfa Yayınları: İstanbul.
- Hazır, H. (2001). *Demokraside İstikrarsızlığın Sebebi Olarak Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Heikkila, M. (2002). *Holding Non-state Actors Directly Responsible for Acts of International Terror Violence-The Role of International Criminal Law and International Criminal Tribunals in the Fight against Terrorism*, Institute for Human Rights, Abo Akademi University.
- Higgins, R (1994). *Problems and Process International Law and How We Use It*, Clarendon Press: Oxford.
- Higgins, R., (1997). “*The General International Law of Terrorism*”, in *Terrorism and International Law*, Ed. by. Rosalyn Higgins & Maurice Flory (ed), Routledge, 1997, 13-29.
- Higgins, R., ve Flory, M. (1997). *Terrorism and International Law*, Routledge: London.
- Hodgson J., ve Tadros, V., (2013). “The Impossibility of Defining Terrorism”, *New Criminal Law Review*, School of Law, The University of Warwick Legal Studies Research Paper No: 2013-19.
- Hoffman, B. (2002a). “Re-thinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 25(5), 303-316.
- Hoffman B. (2006b). *Inside Terrorism*, Columbia University Press: New York, USA.
- IAEA (1979). Nükleer Maddenin Fiziksel Korunmasına İlişkin Sözleşme (CPPNM) ve Değiştirilmesi. Erişim adresi: [https:// www.iaea.org/ publications/ documents/ conventions/ convention-physical-protection-nuclear-material-and-its-amendment](https://www.iaea.org/publications/documents/conventions/convention-physical-protection-nuclear-material-and-its-amendment)

İşeri, R. (2008), Türkiye’de Etnik Terör: ASALA ve PKK Örneği, Yüksek Lisans, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Ankara.

ICG (2011, 10 Mart) *Popular Protests in North African and the Middle East (II): Yemen between Reform and Revolution*.

[http://www.crisisgroup.org/~/-media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iran%20Gulf/Yemen/102%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%](http://www.crisisgroup.org/~/-media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iran%20Gulf/Yemen/102%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20)

İzzetgil, E. (2021). Bilimsel Teknolojik Gelişmelerin Terörizme Etkisi Olarak Siber Terörizm ve Türkiye için Siber Terör Tehdidi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 837-878 .

Jenkins, B. (1974). “*International Terrorism: A New Kind of Warfare*”, The RAND Corporation, 52(61), Santa Monica: California, USA.
<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P5261.pdf>.

Jenkins, B., M (1980). *The Study of Terrorism: Definitional Problems*, The RAND Corporation: Santa Monica, California

Jenkins, B., M. (1985). *International Terrorism: The Other World*, The RAND Corporation: Santa Monica, California.

Jenkins, B., M (1990). “International Terrorism: The Other World War”, *International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*, (Edited by Charles W. Kegley, Jr.), St. Martin’s Press: New York.

Kalabalık, H. (2000). “Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği”, Prof. Dr. Hayri Domanıç’e 80. Yaş Günü Armağanı, Ek: İstanbul.

Kanat, S., Kodaman, T., İren, A., “İnsani Güvenlik ve Terörizm İle Mücadele”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Fakültesi*, Isparta.

Kaplan, J. (2001). *Inside Terrorist Organizations*, Frank Cass Publishers: London, UK,

- Karabulut, B. (2015). *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Barış Kitabevi: Ankara.
- Karacasulu, N., Şevket O. (2004). “Terör: Kavramsal Çeşitlilik”, *Mülkiye*, 28 (243), 49-62.
- Karataş, A. ve Ertaş, Y. (2019). Yemen’de neyin savaşı veriliyor? Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/385890/yemende-neyin-savasi-veriliyor>
- Kasımoğlu, H. (2010). Terörün Küreselleşmesi ve AB’nin terörle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Bilecik.
- Kaskabayeva, D. (2019). Bağımsızlık Sonrası Kazakistan’ın Uluslararası Terörizmle Mücadeledeki Tutumu: Hukuki Bir Bakış, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Kaşıkcı, T. (2016). “Küresel Terörizm ve BM Sistemi.” *The Turkish Yearbook of International Relations*, 47 (1), 1-22.
- Kavun, A. (2002). “*Uluslararası ve Uluslararası Terörizm*”, Osman Metin Öztürk (Ed.), Uluslararası Terörizm ve Dış Politika, Ankara: Biltek Yayınları: Ankara.
- Kaya, S. (2005a). “Interpol, Europol ve Uluslararası Terörizm”, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(2), 31-39.
- Kaya, İ. (2005b). *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*. USAK Yayınları: Ankara.
- Kaya, İ., Yücel A. (2009): “Terörle Mücadelede İnsan Haklarının Korunması ve Sığınmacılar Hukukundaki Non-Refoulement İlkesi,” <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=139>.
- Kazan, T. (2000). “Çete, Örgüt, Gizli İttifak, Toplu Suç Kavramları”, *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı*.
- Kedikli, U. (2013). *Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu*, Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

- Kemik, G. (2021), Terörü Tartışmak: Tanım Sorunu, Genel Özellikleri ve Uluslararası Hukuk Açısından Analizi, *Artuklu Kaime Uluslararası Artuklu Kaime International İktisadi ve İdari Journal of Economics and Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 165-187.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve BM, Mülkiyeliler Birliği*: Ankara.
- Kesimhasanoğlu, F. (2007). *Uluslararası Terör Taktiklerinde Bölgesel Farklılıklar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Khan, A. (1987). “A Legal Theory of International Terörizm”, *Connecticut Law Review*, 19(1), 945-972.
- Kılıç, S. (2006). “Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm”, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 2(1).
- Kılınç, D. (2008). “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2).
- Kırımtat, G. (2019). Hasan Sabbah, Alamut, Haşhaşiler, <https://www.tarihlisanat.com/hasan-sabbah-alamut-hashasiler/>.
- Kışla, S. (2022). “Terörizmin Tanımlanması Sorunu Bağlamında BM Güvenlik Konseyi’nin Uluslararası Terörizme Karşı Mücadeledeki Rolü.” *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 4(2), 581-634.
- Kışlalı, T., (1998). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi: Ankara.
- Kıbaroğlu, M. (2006). “Kitle İmha Silahları İle Terör: Kıyametin Yeni Eşiği Mi?,” *Avrasya Dosyası*, 12(3).
- Kiremitçi, İ. (2014). “Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 13(2).
- Kirman, M., A. (2001). *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, Rağbet Yayınları: İstanbul.
- Kocadaş, B. (2004). “Şiddet ve Terör Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Polis Dergisi*, 40(1).

- Koechler, H. (2009). "The United Nations And International Terrorism: Challenges To Collective Security," [http://www.i-p-o.org/koechler-terrorismcollective-security.htm#\(V\)](http://www.i-p-o.org/koechler-terrorismcollective-security.htm#(V))
- Konstantinov, E. (1988). "International Terrorism And International Law," *G.Y.I.L.*, 31(1).
- Köseli, M., ve Yaşar, M, (2010). *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*, USAK Yayınları: Ankara.
- Köseli, M. (2012). "Terörle Mücadelede İstihbaratın Rolü", *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(2), 51-72.
- Kramer, H. (2007). "The UN Security Council's Response to Terrorism: Before and After September 11, 2001". *Political Science Quarterly*, 122(3), 409-432.
- Krasner, S. (1982). *International Regimes*, Cornell University Press: New York.
- Kronenweter, M. (1989). *The War On Terrorism*, Julian Messner: USA.
- Kuchеров, S. (1952). *The Case of Vera Zasulich The Russian Review*, 11(2). 86-96.
- Kurt, S. (2019). "Yeni Terörizm'in Geleceğin Güvenlik Ortamına Etkileri: Daeş Örneği", *Akademik Bakış*, 13(25), Kış, 133-161.
- Kurubaş, E. (2008), "Etnik Sorunlar: Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", *Doğu Batı Dergisi*, 11(44).
- Kuyaksil, A. (2014). "Terör Örgütlerinin İdeoloji unsuru olarak Kullandığı bazı Dini Kavramlar", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*. (1), 79-114.
- Küçükcan, T. (2010b), "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(24).
- Küçükcan, T., (2009a), "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(24).
- Kütükçü, A. (2004). "Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı Ve Türk Cumhuriyetleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1). 259-276.

- Laub, Z. (2014). "The Taliban in Afghanistan." *Council on Foreign Relations*, Temmuz, <https://www.cfr.org/backgrounder/talibanafghanistan>.
- Laub, Z. (2016). The Islamic State, Council on Foreign Relations <https://www.cfr.org/backgrounder/islamic-state>
- Laçiner, S., (2006). "Terörle Mücadelede Yasal Önlemler: İngiltere Örneği", USAK Yayınları: Ankara.
- Laqueur, W. (1977). *Terrorism: A Study of National and International Political Violence*, Little, Brown and Company: Boston, Toronto.
- Laqueur, W., ve Alexander, Y. (1987). *The Terrorism Reader: A Historical Anthology*, New American Library: New York.
- Laqueur, W., (1996), *Post – Modern Terrorism: New Rules for an Old Game*", www.mtholyoke.edu/acad/intrel/laqueur.htm
- Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and The Arms of Mass Destruction*, Oxford University Press: Oxford.
- Laqueur, W. (2001). *A History of Terrorism*. Transaction Publishers: New Jersey.
- Laura, K. (2011). Yemen's Saleh agrees not to run again. Is that good enough for protesters? Erişim adresi: <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0202/Yemen-s-Saleh-agrees-not-to-run-again.-Is-that-good-enough-for-protesters>.
- Lawless, M. (2008). "Terrorism: An International Crime," *Canadian Military Journal*, Issue, 9(2), 27-39.
- Lord, Carlile, (2007). "Independent Reviewer of Terrorism Legislation, The Definition of Terrorism: A report". <https://www.gov.uk/government/publications/the-definition-of-terrorism-a-report-by-lord-carlile-of-berriew>
- Lippman, M. (2003). "The New Terrorism and International Law", *Tulsa J. Comp. & Int'l L.*, 10(1). 297-368.

- Livingstone, C. (1998). “Myth & Conspiracy in International Affairs: Terrorism: Conspiracy, Myth and Reality”, *Fletcher F. World Aff.*, 22(1), 1-14.
- Madden, T. L. (1997). The Dissolution of Aum Shinri Kyó as a Religious Corporation, *Pacific Rim Law & Policy Journal*, 6(2), 327-360.
- Makarenko, T. (2002). Terrorism and Transnational Organised Crime: The Emerging Nexus, Hawaii: Asia Pacific Centre for Security Studies, Forthcoming.
- Makarenko, T. (2007). International terrorism and the UK. In Wilkinson Paul (Ed.) *Homeland Security In The UK: Future Preparedness for Terrorist Attack Since 9/11*, (37-56). Routledge: New York.
- Martin, G. (2017). *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*, Bahadır Metin (çev.), Adres Yayınları: Ankara.
- Messmer, B. ve Carlos L. , “A Partnership to Counter International Terrorism: The UN Security Council and the UN Member States”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(11), 843-861.
- Moynihan, P.(1993). *Pandaemonium; Ethnicity in International Politics*, Oxford.
- Muslu, E. (2012). Yemen 2011, Ortadoğu Yıllığı 2011 (s. 323-359). Açılım Kitap: İstanbul
- Nassar, J. (2005). *Globalization and Terrorism The Migration of Dreams and Nightmares*, Rowman & Littlefield publishers: India.
- NATO (2010). Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram. Erişim adresi: 183hrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf.
- Neumann, P. ve Evans, R. (2014). “Operation Crevice in London”, In B.Hoffman ve F. Rinares (Ed.), *The Evolution of the Global Terrorist Threat, From 9/11 to Osama Bin Laden’s Death*, 1st Ed. (61-80), Columbia University Press.: New York.
- Nelson, Richard C. (2004). “NATO’nun Terörle Mücadeledeki Rolü.” *NATO Review*, Sonbahar, <https://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/analysis.html>.

Newman, E. (2006). “Exploring the “Root Causes” of Terrorism”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29:8, 749-772.

NTV (2022). NATO’dan yeni terör tanımı. Erişim adresi: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/123120.asp>.

Occelli, M. (2003). “Sinking the Caroline: Why the Caroline Doctrine’s Restrictions on Self-Defense Should Not Be Regarded as Customary International Law”, *San Diego Int’l L. J.*, 4(1), 467-490.

Occhippinti, H. (2007). “Anarchist Terrorists of the Nineteenth Century”, Gérard Chaliand and Arnaud Blin (ed.), *History of Terrorism, From Antiquity to al Qaida*, California: University of California Press: USA.

Okçu, D. (2009). *Uluslararası Terör ve Türkiye’ye Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Orkaby, A. A. (2014). *The International History of the Yemen Yemen Civil War, 1962-1968. Doctoral dissertation.* Harvard University: USA. Erişim adresi: <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0202/Yemen-s-Saleh-agrees-not-to-run-again.-Is-that-good-enough-for-protesters>.

Oudraat, C. (2004). *The Role of Security Council, J. Boluden ve T. G. Weiss, Terrorism and UN: Before and After September 11.*

Öktem, E. (2011). *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, Derin Yayınları: İstanbul.

Öktem, E. (2004). “Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri.” *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi* 3(5). 133-147.

Ökten, T. (2016). *Rapaport’un Dalga Teorisi Çerçevesinde ABD’nin Terör Tanımının Evrimi.* https://www.academia.edu/34412811/Rapoport_un_Dalga_Teorisi_%C3%87er%C3%A7evesinde_ABD_nin_Ter%C3%B6rizm_Tan%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1n_Evrimi

Örgün, F. (2001). *Küresel Terör*. Okumuş Adam Yayınevi: İstanbul.

- Özcan, M., ve Yardımcı, S. (2006). “AB ve Küresel Terörizmle Mücadele”, USAK Yayınları: Ankara.
- Özeren S., ve Demirci S., (2010). *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*, USAK Yayınları: Ankara.
- Özerkmen, N. (2004). Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 247-265.
- Özkan, G. (2010), “Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-Nato-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 109-1322
- Özkan, M., Demirci, Ö. (2021). “Birleşik Krallık’ın Terörizmle Mücadelesinde Yasal Düzenlemelerin Sonuçları”, *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 31(2), 287-318.
- Özgenç İzzet (2006). *Terörle Mücadele Kanunu*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Özkaya, S. (2010). Biyolojik Silahlar ve Savaşlarda Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir.
- Öztürk, O. M. (2002). “11 Eylül’deki Saldırı Sonrasında Uluslararası Terörizmin ve Terörle Mücadelenin Yeni Yüzü”, Metin Öztürk(der.) *Uluslararası Terörizm ve Dış Politika*, Biltek Yayınları: Ankara.
- Öztürk, B. ve Mustafa, E (2006). Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Paksoy, E., (2013). Terörizmin Tarihsel Süreci. <http://www.derindusunce.org/2013/02/08/terorizmin-tarihsel-sureci/>
- Pazarcı, H. (2020). *Uluslararası Hukuk*. Turhan Kitabevi: Ankara.
- Pırtaş, F. (2002). “Yeni Boyutlarıyla Terörizm ve Dış Politika”, Osman Metin Öztürk (Ed.), *Uluslararası Terörizm ve Dış Politika*, Ankara: Biltek Yayınları.

- Pillar, R. (2001). "The Instruments of Counterterrorism." *An Electronic Journal of the U.S. Department*, 6(3): 10-13.
- Polat, Ş. (2020). *Uluslararası Terörizmle Mücadelede BM'in İşlevi, Yeteneği ve Sınırları*. Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Proulx, J. (2004). "Rethinking the Jurisdiction of the International Criminal Court in the Post-September 11th Era: Should Acts of Terrorism Qualify as Crimes Against Humanity", *American University International Law Review*, 19(5).
- Rapoport, D. (1984). "Fear and Trembling: Terrorism and Three Religious Traditions", *The American Political Science Review*, 78(3).
- Rapoport, C. (2004). *The Four Waves of Modern Terrorism*. Washington, DC: Georgetown University Press: Washington DC.
- Resmi Gazete (1920). BM Andlaşması. Erişim adresi: 186rşiv186-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.resmigazete.gov.tr/186rşiv/6092.pdf.
- Resmi Gazete (1975). Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin» 23 Eylül 1971 Tarihli Montreal Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801888.pdf.
- Resmi Gazete (1991). Terörle Mücadele Kanunu. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3713.pdf.
- Resmi Gazete (1993). Plastik Patlayıcıların Teşhisi Amacıyla İşaretlenmesi Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve İçişleri Ve Dışişleri Komisyonları Raporları. Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c056/tbmm19056083ss0332.pdf.

- Resmi Gazete (2004). Türk Ceza Kanunu. Erişim adresi: 187hrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf.
- Richard, B. (1981). “The International Anti-Anarchist Conference of 1898 and The Origins of Interpol” *Journal of Contemporary History*, 16(2): 323-347.
- Rosand, E. (2006). “Resolution 1373 and the CTC: The Security Council’s Capacity Building” İç. *International Cooperation in Counter-terrorism: the United Nations and regional organizations in the fight against terrorism*, Giuseppe Nesi(ed.). 81-88. Ashgate.
- Rustemova, S. (2006), Küresel Terörizm, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Enstitüsü, Ankara.
- Rupert, E. (1971). “Self-Determination”, *The American Journal of International Law*, 65(3), 459-475.
- Rüştü S., Savaş, B. (2019). “Uluslararası Çatışmaların Değişen Yapısında Terörün Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme” *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım, 18(2).
- Sageman, M. (2008). *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*, University of Pennsylvania Press: Philadelphia, USA.
- Salisbury, P. (2016). “Yemen: Stemming the Rise of a Chaos State”, *Clatham House: The Royal Institute of International Affairs*.
- Sandler, T. (2005). “Collective versus Unilateral Responses to Terrorism”, *Public Choice* 124 (1–2): 75–93.
- Sandler, T. (2011). “New Frontiers of Terrorism Research: An Introduction”, *Journal of Peace Research*, 48(3), 279-286.
- Saraçlı, M. (2007). “Uluslararası Hukukta Terörizm”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1049-1078
- Saul, B. (2005). “Definition of “Terrorism” in the UN Security Council: 1985–2004,” *Chinese Journal of International La*, 4(1), 141–166.

- Schanzer, J. (2004). "Yemen's War on Terror". Foreign Policy Research Institute. 48(3), 517-31.
- Schachter, O. (1989). "The Extraterritorial Use of Force Against Terrorist Bases", *Hous. J. Int'l L.*, 11(2), 309-330.
- Schachter, O. (1991). *International Law in Theory and Practice*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers: USA
- Schachter, O. (1993). "The Lawful Use of Force by a State Against Terrorist in Another Country", in *Terrorism & Political Violence Limits & Possibilities of Legal Control*, Ed. by. Henry H. Han, Oceana Pub., New York, 243-265.
- Schmid, P., (2011). *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, Routledge Publishing: Oxford.
- Schmid, A. (1992a). "The Response Problem as a Definition Problem", *Terrorism and Political Violence*, 4(4).
- Schmid, A. (1993b). *Terrorism and Democracy, Western Responses to Terrorism*, ed. by Alex P. Schmid and Ronald D. Crelinsten, Frank Cass, New York: U.S.A.
- Schmid, A. (2004). "Terrorism The Definitional Problem", *Case Western Reserve Journal Of International Law*.
- Schmid, A. (2013). "Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review", *International Centre for Counter-Terrorism Research Paper*, The Hague, Netherlands.
- Schmid, P., ve Crelinsten, R. (1993). *Western Responses to Terrorism: A Twenty-Five Year Balance Sheet*. Frank Cass: New York.
- Schmid, A., (2004), *Küresel Dünyada Terörizm Konsepti*, Doğan S. (çev.), TEMUH Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 10, EGM Basımevi: Ankara.
- Schmid, A. ve Jongman, J. (2008). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, Literature*, Transaction Publishers: New Brunswick, London, 2008.

- Schmid, P. (2007). "Terrorism And Human Rights: A Perspective From The United Nations," *Terrorism And Political Violence*, 17(1), 25-35.
- Schmidt, Brian C. (1998). *Lessons From the Past*. Blackwell Publishers: Massachusettes.
- Schmitt, N. (2002), Counter-Terrorism and The Use of Force in International Law, The Marshall Center Papers, 5(1).
- Saeed, S. H. F. (2020). *2010-2018 döneminde Suudi Arabistan-Yemen ilişkilerinin dinamiği* (Doktora Tezi). Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Seghal, B. (1996). *Global Terrorism: Socio-politico and Legal Dimensions*, Deep and Deep Pub.: New Delhi.
- Semercioğlu, H. (2016). "Uluslararası Terörizmde Küresel İş birliği: Bir Ütopya", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(2), 102-104
- Şehirli, A. (2000), *Türkiye’de Bölücü Terör Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler*, Burak Yayınları: İstanbul.
- Semin, A. (2015). "Yemen Krizi, Husiler ve İran Körfez Güç Mücadelesi" *Bilgesam*, 1201.
- Semin, A. (2017). Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran’ın Bölgesel Güç Mücadelesi. *Bilge Strateji*, 9(17), 85-104.
- Selen, O. (2016, Mart). Terörizmin Geçmişi ve Geleceği. Anayurt Gazetesi. <http://www.anayurtgazetesi.com/yazar/Terorizmin-gecmisi-ve-gelecegi-3-/27810/>
- Seren, M. (2017). *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*, Orion Kitabevi: Ankara.
- Sert, S. (2016). Birinci Dünya Savaşı’nda Yemen, Osmanlı Devleti’nin Temsilcisi Vali Mahmut Nedim Bey’in Yemen’deki Faaliyetleri. *Gazi Akademik Bakış*, 9(18), 121-139.
- Shaw, N. (2014). *International Law*. Cambridge University Press: Cambridge.

- Shultz, R. (1990), "Conceptualizing Political Terrorism", Charles W. Kegley (ed.), *International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*, St. Martin's Press Inc., New York: University of South Carolina,
- Shultz, H., Godson R., ve George H. Quester (1997). *Security Studies for the 21. Century*, Brassey's: USA.
- Sievert, Ronald J. (2000). "Meeting the Twenty-First Century Terrorist Threat within the Scope of Twentieth Century Constitutional Law", *Houston Law Review*, 37.
- Smelser, J. (2007). *The Faces of Terrorism: Social and Psychological Dimensions*, Princeton University Press: Princeton.
- Sims, J. (2009). "Intelligence to Counter Terror: The Importance of All-Source Fusion", *Intelligence and National Security*, 22(1), 38-56.
- Solmaz, T. (2018). Terörizmle Mücadelede Uluslararası İş birliği: Şangay İş birliği Örgütü Örneği, Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Somel, C., (2006). "Azgelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme," *Doğu-Batı Dergisi*, 5(18), 141-150.
- Sorel, J. (2003). "Some Questions About The Definitions Of Terrorism And The Fight Against Its Financing," *E.J.I.L.*, 14(2), 365-378.
- Solf, Waldemar A. (1993). "International Terrorism in Armed Conflict", *Terrorism & Political Violence: Limits & Possibilities of Legal Control* içinde, Henry H. Han, (ed.), Publications, Inc.: Oceana New York.
- Sökücü, D. (2009). Küreselleşen Terörizmin Uluslararası Siyasete Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Stahn, C. (2002). "Collective Security and Self-Defence after the September 11 Attacks", *T. F. L. R.*, 10(1), 10-42.

- Stahn, C. (2002). “Security Council Resolutions 1368 (2001) and 1373 (2001): What they Say and What they do not Say”, http://www.ejil.org/forum_WTC
- Stahn, C. (2003). “International Law under Fire: Terrorist Acts as “Armed Attack”: The Right to Self-Defense, Article 51 (1/2) of the UN Charter, and International Terrorism”, *Fletcher F. World Aff.*, 27(1), 35- 51.
- Sterling, C., (1981). *Uluslararası Terörizmin Perde Arkası Terör Ağı*, O., Alpar(çev.), Yüce Yayınları: İstanbul.
- Sthan, C. (2004). “‘Nicaragua is Dead, Long Live Nicaragua-the Right to Self-Defence under Art. 51 UN Charter and International Terrorism’”, <http://edoc.mpil.de/conference-on-terrorism/index.cfm>
- Stohl, M. (2006). “The State as Terrorist: Insights and Implications”, *Democracy and Security*, 2(1).
- Şahin, G., ve Güngörsen R. (2021). “2001 Sonrası NATO’nun Terörizmle Mücadele Unsur, Araç ve Politikalarının Küresel Güvenliğe Etkisi”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(2). 397-424.
- Şahin, İ. (2015). “Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Terörizmle Mücadelede İş birliği”, *Uluslararası Güvenlik ve Dergisi*, 5(1).
- Şahin, B. (2020). “Değişen Dünya Düzenine Bağlı Olarak Değişen Uluslararası Güvenlik Algısı”, *İmgelem*, 4(6).
- Şahin, M. (2020). *ABnin Self-Determinasyon Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Şahin, Y. (2018). *Radikalleşme, Şiddet ve Terörizm Ders Notları*, Polis Akademisi Yayınları: Ankara.
- Şeker, Ş. (2021). “Yemen’in Başarısız Devlete Dönüş Süreci”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 455-473.
- Şen, F. (2018). *Demokratik Toplumlarda Siyasal Şiddet ve Terörizm Nedenlere ve Sonuçlara İlişkin Kavramsal Bir Çözümleme*, Kilit Yayınları: Ankara.

- Şimşek, M. (2016). “Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma”, Akademik Bakış Dergisi, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Mart – Nisan, 54(3-4), 319-335.
- Tacar, P. (1999). *Terör ve Demokrasi*, Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Talmon, S. (2005). “The Security Council as World Legislature,” *The American Journal of International Law*, 99(1), 175-193.
- Taşdemir, F. (2000). “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(5), 75-89.
- Taşdemir, F. (2005a). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. USAK: Ankara.
- Taşdemir, F. (2008). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- TC. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan: NATO tarihindeki en önemli zirvelerden birisini başarıyla gerçekleştirdik. Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-nato-tarihindeki-en-onemli-zirvelerden-birisini-basariyla-gerceklestirdik>.
- Tekel, S. (2019). “BM ve Uluslararası Terörizm”<https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/TEKEL-Suna-B%C4%B0RLE%C5%9EM%C4%B0%C5%9E-M%C4%B0LLETLER-VE-ULUSLARARASI-TER%C3%96R%C4%B0ZM.pdf>.
- Tekin, E. (2019). 1980 Tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair La Haye Sözleşmesi’ne Göre Çocuğun İadesinin Reddi Sebepleri. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 43-72.
- Terzi, M. (2016). *Din Referanslı Terörizm Üzerine*. Edge Akademi Yayınları: Ankara.

- Terzi, M. (2017). “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika Barrios Altos Davası Örneği ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler” . *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 27 (2), 53-92.
- Thomas, L. Madden (1997). “Translation, The Dissolution of Aum Shinri Kyô as a Religious Corporation”, *Pac. Rim L & Pol’y J.* 327
- Thorton, P. (1964). *Terror as a Weapon of Political Agitation, Internal War: Problems and Approaches*, Free Press: New York.
- Thornton, T. (2006). “Terror as a Weapon of Political Agitation.” *Terrorism: Critical Concepts in Political Science*, David C. Rapoport(ed) , 41-63. London: Routledge: London, 41-63.
- Topal, H. (2004a). “Uluslararası Hukukta Terörizmin Tanımlanması Sorunu,” *E-Akademi*, Ekim 2004, 32.
- Topal, A. H. (2004b). Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Topal, A., H. (2005). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Beta Yayınevi: İstanbul.
- Törel, T. (2002). PKK Terör Örgütü, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE Tarih Anabilim Dalı, Isparta.
- Torun, A. (2021). “Terörizmle Mücadelede BM Güvenlik Konseyi’nin Rolü” 20. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Bildiri Tam Metin Kitabı İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Turinay, F. (2016). Ceza Hukukunda Terör Örgütü Kavramı
- Türkay, H. (2021). “Uluslararası Hukukta Terör Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımı *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 9(18), 331- 367.

- Türkiye Barolar Birliği (2006). *Türkiye ve Terörizm*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları: Ankara
- Türkmen, İ. (2002). “Önleyici Müdahale”, Hürriyet Gazetesi.
- Tütüncü, A. (1991). *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta: İstanbul.
- Uçar, A. (2106). *Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Nükleer Silah Kullanımı*. Adalet Yayınevi: Ankara.
- Ündücü, C. (2011). Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1)
- Wardlaw, G. (1989). *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter- Measures*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Weinberg L., Pedahzur A., ve Hirsch-Hoefler S. (2004). “The Challenges of Conceptualizing Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, 16(4).
- Wilkinson, P. (1974). *Political Terorism*, The MacMillan Press: London. .
- Wilkinson, P. (2002). “*Terorizmin Kökleri*”, Güzel Cemal(ed.), *Silinen Yüzler Karsısında Terör*, Ayraç Yayınevi: Ankara.
- Wilkinson, P. (2006). *Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response*. Routledge: London.
- Wilkinson, P. (2008). “Liberal State Responses to Terrorism and Their Limits”, Oxford: Hart Publishing: Oxford.
- White, R. (2009). *Terrorism and Homeland Security*. Wadsworth, Cengage Learning: Belmont, CA.
- Whittaker, J. (2001). *The Terrorism Reader*, New York, Routledge.
- Volkan, D. (2009). *Kimlik Adına Öldürmek*. Everest: İstanbul.
- Vamık, V. (1999). *Kan bağı, Etnik Gururdan Etnik Teröre*. Bağlam Yayıncılık: İstanbul.

- Varlık, A., ve Demir, Ş. (2013). Uluslararası İlişkilerde Realist ve Liberalist Kuramların Güç Kavramına Yaklaşımı, Beta Yayınları: İstanbul.
- Yakup, Ş. (2015). “Terörizm: Tanım(lanamamas)ı, Tarihsel Dönüşümü, Uluslararası Hukuku Kyteri ve Mücadele Yöntemleri” *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 17 (3), 145-171.
- Yalçın, S. (2006). “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(4).
- Yaman, D. (2005). “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler,” *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 1(1), 117-142
- Yaman, D. (2006a). Terörizmle Mücadelede Uluslararası İş birliği Çerçevesinde NATO’nu Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Yaman, D. (2006b). “NATO’nun Yeni Görevi: Terörizmle Mücadele ve Bu Eksenle Atılan Adımlar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 2(7). 41-53.
- Yargıç, S. (2009). Terör Olgusunun Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Hukuku Üzerindeki Değiştirici Etkisi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yayla, A. (1990). “Terörizm Kavramsal Bir Çerçeve”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45(1). 335- 385.
- Yenal, S. (2013). *İsrail’in Penceresinden Irak Savaşı*. Barış Kitap: Ankara.
- Yenal, S. (2019). “Ulusal Güvenlik, Savunma ve Strateji”. Binet Matbaacılık ve Yayıncılık: İstanbul.
- Yener, S., Beğenirbaş, M. (2019). “Değişen Terörizm Konseptinde Latin Amerika Ülkelerinde Terörizmin Değerlendirilmesi”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 29 (2), 203-227

- Yeşiltaş, M., İlker Ö., Türkmen F. (2008). “Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm ve Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, 10(1), 175-189.
- Yılmaz, A. (1994). *Etnik Ayrımcılık, Türkiye, İngiltere, Fransa, İspanya*. Vadi Yayını: İstanbul
- Yılmaz, M. E. (2007). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar: Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi*, Nobel Yayınları: Ankara.
- Yiğittepe, L. (2017). “NATO’nun Güvenlik Algılaması ve Türkiye Tartışmaları”, *International Journal of Academic Value Studies*, 3(9), 344-359.
- Yiğittepe, L. (2018). “Nato ve Rusya Arasında Türkiye’nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(Özel Sayı), Eylül, 276-289
- Yiğittepe, L. (2020). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Kavramsal Analiz ve Teorik Tartışmalar*, Ankara, Nobel Yayınları: Ankara.
- Yonah, A., Pluchinsky, D. (1992). *Europe’s Red Terrorists: The Fighting Communist Organizations*, London, Frank Cass Publication: London.
- Zaid, S. (1996). “Combatting International Terrorism into The 21st Century.” *ILSA Journal of Int’l & Comparative Law* 2(1), 661-669.
- Zafer, H. (1998). *Ceza Hukukunda Terörizm*. Beta Yayınları: İstanbul.
- Zafer, H. (1999). *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*, Beta Yayınları: İstanbul
- Zenginoğlu, S. (2016). “Uluslararası Terörizm Ve AB”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 3(25), 157-178.